MODERN KLASİKLER DİZİSİ -37

MAKSİM GORKİ

ÇOCUKLUĞUM

RUSÇA ASLINDAN ÇEVİREN:
MAZLUM BEYHAN

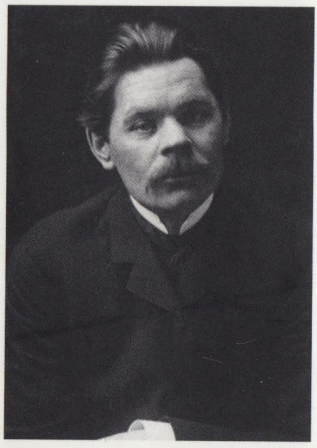
TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

2. basım

MODERN KLASİKLER DİZİSİ -37

Gorki'nin *Çocukluğum, Ekmeğimi Kazanırken* ve *Benim Üniversitelerim*'den oluşan üçlemesi, Rus dilinde yazılmış en güzel otobiyografilerden biridir. *Çocukluğum*'da babasını küçük yaşta yitirdikten sonra taşındığı dedesinin evinde geçirdiği yılları anlatır. Miras kavgaları, doğumlar, ölümler, küçük Aleksey'in tanık olduğu ve bizzat maruz kaldığı akıl almaz şiddet, bu evde gündelik hayatın akışı içinde sıradan olaylardır. "Herkesin herkese düşman" olduğu bu aile, 19. yüzyıl Rusya'sında hüküm süren acımasız ve hoyrat hayatın bir "küçük evreni"dir aslında.

Neyse ki idealizmi ve tertemiz kalbiyle adeta bir halk filozofu olan ninesi hep Aleksey'in yanındadır. Bir de her biri hayatında iz bırakan çok sayıda capcanlı karakter vardır... Onlar sayesinde hayat zor olduğu kadar gizemli ve renklidir de. Hem Gorki'nin "kendi ülkelerinde bir yabancı gibi yaşayan, gerçekteyse o toplumun en iyileri olan" insanlardan ilkiyle tanışması da yine çocukluğuna rastlar...

MAKSİM GORKİ (1868-1936): Asıl adı Aleksey Maksimoviç Peşkov olan yazar, Nijni Novgorod'da doğdu. Edebiyatta sosyalist gerçekçi yaklaşımın öncüsü kabul edilir. Küçüklüğü Astrahan'da geçti. Beş yaşındayken babası ölüp, annesi yeniden evlenince Nijni Novgorod'a dönerek, orada anneanne ve dedesi tarafından büyütüldü. İlk öykülerini Tiflis'teki yerel gazetelerde yayımladı. Daha sonra bir dizi oyun ve roman yazdı. İlk romanı *Foma Gordeyev* 1899'da, Rus devrimci hareketine adadığı *Ana* adlı romanı ise 1906'da yayımlandı. 1906'da Rusya'dan ayrılarak, yedi yıl boyunca siyasi sürgün yaşamı sürdü. 1921-28 yılları arasında İtalya'da yaşayan Gorki, 1929'da kesin olarak SSCB'ye döndü ve ölümüne dek orada yaşadı. Yazarın diğer önemli yapıtları arasında *Küçük Burjuvalar* (1901), *Ayaktakımı Arasında* (1902), *Tolstoy'dan Anılar* (1919) ve *Artamonovlar* (1925) bulunmaktadır.

9 786053 321910

KDV dahil fiyatı
14 TL

Genel Yayın: 3064

MODERN KLASİKLER DİZİSİ

MAKSİM GORKİ
ÇOCUKLUĞUM

ÖZGÜN ADI
ДЕТСТВО

RUSÇA ASLINDAN ÇEVİREN
MAZLUM BEYHAN

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2014
Sertifika No: 29619

EDİTÖR
GAMZE VARIM

REDAKSİYON
TANSU AKGÜN

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
MEHMET CELEP

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

I. BASIM HAZİRAN 2014, İSTANBUL
2. BASIM ŞUBAT 2015, İSTANBUL

ISBN 978-605-332-191-0 (KARTON KAPAKLI)

BASKI
KİTAP MATBAACILIK SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
Davutpaşa Caddesi No: 123 Kat: 1
Topkapı İstanbul (0212) 482 99 10
Sertifika No: 16053

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İstiklal Caddesi, Meşelik Sokak No: 2/4 Beyoğlu 34433 İstanbul
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

Modern
Klasikler
Dizisi - 37

Maksim Gorki

Çocukluğum

Rusça aslından
çeviren: Mazlum Beyhan

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Oğluma...

I

Babam dar ve yarı karanlık odada, yerde, pencerenin altında yatıyor; üzerinde beyaz ve alışılmadık derecede uzun bir giysi var; ayakları çıplak, ayak parmakları tuhaf bir şekilde birbirinden ayrık. Göğsünde alabildiğine dingin, huzur içinde duran güzel ellerinin parmaklarında da bir çarpıklık var gibi. Neşe dolu gözleri, üzerlerine kararmış iki bakır para konularak kapatılmış. İyilik dolu güzel yüzü kararmış; bu kararmış yüz, sırıtırmış gibi görünen dişleriyle beni ürkütüyor.

Annem yarı çıplak; üzerinde kırmızı bir etek var; babamın başucuna diz çökmüş, benim oyun için karpuz kabuklarını testerelediğim siyah tarakla babamın uzun, yumuşacık saçlarını alnından ensesine doğru tarıyor ve kısık, derinden bir sesle sürekli bir şeyler söylüyor; gri gözleri şişmiş; iri damlalar halinde döktüğü gözyaşlarıyla sanki eriyor gibi gözleri.

Ninem benim elimden tutmuş; tostoparlak ve kocaman bir kafası, kocaman gözleri ve yumuşak, gülünç bir burnu var ninemin. Baştan ayağa karalar içinde; yumuşacık ve inanılmaz ilginç bir insan. O da ağlıyor, ama sanki annemin ağlayışına eşlik eder gibi, özel bir ağlayışı var. Bütün bedeni titriyor ağlarken, bir yandan da beni babama doğru itiyor; ama ben karşı koyuyorum, onun arkasına gizleniyorum. Korkuyorum, sıkıntılıyım.

Daha önce büyüklerin ağladığını hiç görmemişim. Ninemin kim bilir kaçıncı kezdir tekrarladığı sözlerden de hiçbir şey anlamıyorum:

— Babanla vedalaş yavrum... Onu bir daha göremeyeceksin... öldü baban. Nasıl vakitsiz öldü hem de!..

Ağır hastaydım ve daha yeni ayağa kalkmıştım; hastalığım süresince babamın neşeli ilgisini anımsıyorum... sonra nasılsa birden babam kayboldu, onun yerini pek tuhaf bir insan olan ninem aldı.

— Sen nereden geldin buraya? –diye sormuştum ona.

Şu yanıtı vermişti:

— Yukarıdan geldim, Nijniy'den. Ama yürüyerek değil, gemiyle geldim. Suda yürünür mü hiç yaramaz!

Sözleri gülünç ve anlaşılmazdı: Çünkü yukarıda, üst katta sakallı, süslü püslü giyimli İranlılar, aşağıda ise koyun postu satan, sarı yüzlü, yaşlı bir Kalmuk oturuyordu. Üst kattan yürümeden aşağı inmenin tek yolu merdiven tırabzanından kaymaktı, tabii takla makla yuvarlanmayı göze alırsan! Bunu iyi biliyordum. Ama su nereden çıkmıştı?* Söyledikleri doğru değildi ve insanı güldürecek kadar karışıktı.

— Neden bana yaramaz diyorsun?

— Çünkü çok konuşuyorsun!

Bunu söylerken yine gülümsemişti.

Sözleri sevgi dolu, keyifli, ahenkliydi. İlk günden dost olmuştum onunla; şu anda da onunla birlikte odanın kalabalığından hemen çıkıp gidelim istiyordum.

---

* Sözcük oyunu var. "Nijniy", "aşağı" demektir. Nine, geldiği kent olan – Oka ve Volga ırmaklarının birleşme yerindeki– Nijniy Novgorod (=Aşağı Novgorod) yerine kısaca "Nijniy"den (="Aşağı"dan) geldiğini söylüyor ve sonuçta "Yukarıdan geldim, Aşağı'dan" şeklinde, çelişkimiş gibi görünen bir anlatım doğuyor. Öte yandan Rusçada "yürüyerek gelmek" ve "gemiyle gelmek" için farklı fiiller kullanıldığından, ninenin "Suda yürünür mü hiç?" sözü, çocuğun ninesine sorusunda "yürüyerek gelmek" fiilini kullanmasının yanlışlığına işaret ediyor. (ç.n.)

Annemin hali içimi eziyor; gözyaşları ve inleyişleri yeni, kaygı verici bir duygu uyandırıyordu bende. Onu ilk kez böyle görüyordum: Her zaman sertti ve az konuşurdu; tertemiz, düzgün ve at gibi kocaman bir kadındı; sağlam bir bedeni ve müthiş güçlü elleri vardı. Şu anda ise saç baş dağınık, yüzü çirkin bir şekilde şişmiş, giysileri paramparça üzerinden sarkıyor; başında, büyükçe bir şapkayı andırırcasına toplanmış açık renk, düzgünce taranmış saçlarının yarısı yüzünü de kapatarak çıplak omzuna dökülmüş, örülü duran öbür yarısı ise, arada bir babamın uyuyan yüzüne de dokunarak ileri geri sallanıyordu. Ne zamandır bu odadaydım, bir kez bile dönüp bana bakmamıştı; sürekli babamın saçlarını tarıyor, hıçkıra hıçkıra ağlıyordu.

Dışarıda duran kara birtakım adamlarla bir bekçi, zaman zaman kapıdan içeri kaçamak bakışlar atıyorlardı. Derken bekçi öfkeyle bağırdı:

— Götürün artık onu buradan!

Odanın penceresini kapatan kara şal yelken gibi şişmişti. Babam bir zamanlar beni yelkenli bir tekneyle gezdirmişti. Birden gök gürleyince babam gülümseyerek beni dizlerinin arasına sıkıştırmış ve:

— Bir şey yok, korkma, Luk! –demişti.

Annem ani bir atılışla ayağa kalkacak olduysa da, kalkmasıyla yıkılması bir oldu. Saçları yeri süpürüyordu, ifadesiz, beyaz yüzü morarmıştı; babam gibi dişlerini ortaya çıkararak, korkunç bir sesle:

— Kapıyı kapatın... Aleksey'i de çıkarın! –diye bağırdı.

Ninem beni iterek kapıya doğru atıldı; bir yandan da dışarıdaki adamlara bağırıyordu:

— Kardeşler, korkacak bir şey yok; dikilip durmayın orada, İsa aşkına gidin buradan! Kolera falan değil... doğum vakti geldi yalnızca... hadi, uzaklaşın...

Sandığın olduğu karanlık köşeye gizlenip annemin yerde dişlerini gıcırdatarak kıvranışına bakıyordum. Ninem de

yerde, annemin yanında sürünüyor; yumuşak, tatlı bir dille şöyle diyordu:

— Babamız ve Oğlu adına! Sabretmekten başka ne gelir elden, Varyacığım! Sabret!.. Ey koruyucumuz yüce Meryem!

Korkuyordum; annem ve ninem yerde, babamın çevresinde sürünüp duruyorlar, zaman zaman ona dokunarak inliyor, haykırıyorlardı; babamsa sanki gülümseyen bir yüzle kımıltısız yatıyordu. Epeyce bir sürdü yerde sürünmeleri; o arada annem birkaç kez fırlayıp ayağa kalkmak istediyse de, her seferinde kalkmasıyla yıkılması bir oldu. Ninem kocaman, yumuşacık, kara bir top gibi odanın bir orasında bir burasındaydı. Derken birden karanlıkta bir bebek çığlığı duyuldu.

— Şükürler olsun Tanrım! –dedi ninem.– Oğlan!

Ve mumu yaktı.

Sanırım saklandığım köşede uyumuş kalmışım. Bu anlattıklarım dışında bir şey anımsamıyorum.

Belleğimdeki ikinci iz: Yağmurlu bir gün... Mezarlığın boş bir köşesi... Kaygan, çamurlu bir toprak yığınının üzerinde ayakta durmuş, babamın tabutunun indirildiği çukura bakıyorum. Çukurun dibinde çokça su ve kurbağa var; hatta kurbağalardan ikisi tabutun sarımsı kapağına çıkmış...

Mezar başındakiler: Ben, ninem, ıslanmış bekçi ve ellerinde küreklerle iki öfkeli mujik... Hepimizin üzerine cam tozu gibi incecik, ılık bir yağmur yağıyor.

— Kapatın üstünü, –dedi bekçi, bulunduğu tümsekten inerken.

Ninem başörtüsünün ucuyla yüzünü kapamış ağlıyordu. İki mujik yarı bellerine kadar eğilerek acele acele mezara toprak atmaya başladılar; toprak, aşağıdaki suda şlop şlop sesler çıkarıyordu; mezarın yan duvarlarına atılarak kurtulmaya çabalayan kurbağalar, üzerlerine gelen toprakla yeniden çukurun dibine düşüyorlardı.

Ninem, omzumdan tutup:

— Geri çekil, Alyoşa! –dedi ama ben onun elinden sıyrıldım; çekilmek istemiyordum.

— Hey Tanrım, –diye söylendi ninem, kısmen bana, kısmen Tanrı'ya yönelik bir sızlanma gibi; sonra başını önüne eğip uzunca bir süre sessiz kaldı. Mezar doldurulmuş, yerle aynı düzeye gelmişti; ninemse hep başı önünde, sessiz, kıpırtısız duruyordu.

Mujiklerin kürekleri toprakta tok sesler çıkarıyordu; bir yel esti, yağmuru aldı götürdü. Ninem elimden tuttu; uzaktaki, kararmış haçların arasındaki kiliseye doğru yürümeye başladık.

Mezarlık çitlerinin dışına çıkınca:

— Niye hiç ağlamadın? –dedi.– Ağlasaydın biraz!

— İçimden gelmedi, –dedim.

— Gelmediyse gerek yok, –diye mırıldandı duyulur duyulmaz bir sesle.

Bütün bunlar öyle ilginçti ki! Çok az ağlardım, o da yalnızca kalbimi kırdıklarında; yoksa acı beni ağlatmazdı. Ağlamam babamı her zaman güldürürdü, annem ise bağırırdı:

— Sakın ağlayayım deme!

Sonra bir arabaya binip geniş, çamurlu bir yoldan, koyu kırmızı evlerin arasından geçtik; nineme sordum:

— Kurbağalar çıkabilir mi oradan?

— Yok, artık çıkamazlar. Tanrı yardımcıları olsun! –dedi ninem.

Ne babam ne de annem böyle sık anardı Tanrı'yı; böyle sık, böyle candan, böyle yakın bir dost gibi.

Birkaç gün sonra ben, ninem ve annem, buharlı bir vapurun küçücük kamarasına doluşmuş gidiyorduk; yeni doğan erkek kardeşim Maksim ölmüştü; beyaz bir çarşafa

sarmışlardı onu, üzerinde kırmızı bir kuşak, köşedeki küçük masanın üzerinde yatıyordu.

Bohçaların ve sandıkların üzerine tırmanıp kamaranın at gözü gibi pörtlek ve yuvarlak penceresinden dışarıya bakmaya başladım; ıslak camın ardında bitmez tükenmez görünen, köpüklü, bulanık bir su akıyordu. Su zaman zaman atılıp pencereyi içine alır gibi oldu mu, ben de elimde olmadan gerileyip, kendimi yere atıyordum.

— Korkma, –diyordu ninem ve yumuşacık kollarıyla beni yerden zorlanmadan kaldırıp yine bohçanın üstüne koyuyordu.

Suyun üzerine külrengi, ıslak bir sis çökmüştü. Bazen uzaklarda bir kara parçası karaltısı seçilir gibi oluyor, ama hemen sonra sisin ve suyun içinde yitiyordu. Etraftaki her şey sallanıyordu. Yalnız annem, ellerini başının ardında kavuşturup duvara yaslanmış, kımıltısız, dimdik ayakta duruyordu; kararmış yüzü demir gibi sert, ifadesizdi; gözleri sımsıkı kapalıydı. Hiç konuşmuyordu; bambaşka biri olup çıkmıştı, sırtındaki entariyi bile ilk kez görüyordum.

Ninem kaç kez usulca:

— Birazcık bir şeyler yeseydin Varyacığım, ha? –dediyse de o ne karşılık verdi ne de kımıltısız duruşunu bozdu.

Ninem benimle fısıltıyla konuşuyordu; annemle ise daha yüksek sesle, ama ihtiyatlı, ürkek ve bir iki kelimeyle sınırlı. Annemden korkuyordu sanki. Benim için son derece anlaşılır bir duygu bu, onu çok iyi anlıyorum ve bu beni ona büsbütün yaklaştırıyor.

Annem birden öfkeli, yüksek bir sesle:

— Saratov'a geldik! –dedi.– Tayfa hâlâ görünürde yok!

Al sana bir sürü yabancı, tuhaf sözcük: Saratov, tayfa.

Mavi giysili, saçları ağarmış, yapılı bir adam girdi içeri; küçük bir kutu vardı elinde.

Ninem, adamın elindeki kutuyu aldı, kardeşimi içine yatırdı ve ileri doğru uzattığı iki kolunun üzerinde kutu,

kapıya doğru yürüdü; ama şişman gövdesiyle daracık kamara kapısından bu şekilde geçmesi zordu; ancak yan dönerek geçebilirdi kapıdan; gülünç hareketler yapıp duruyordu kapı önünde.

— Aman be anneciğim! –diye bağırdı annem, sinirli sinirli, küçük tabutu ninemin elinden aldı, birlikte yürüyüp gittiler; ben, bakışlarımı üzerinden alamadığım mavi giysili adamla kamarada kalmıştım.

— Kardeşceğizin gitti ha? –dedi adam, üzerime doğru eğilerek.

— Sen kimsin?

— Tayfa.

— Saratov kim?

— Bir kent. Bak pencereden, işte orada!

Karanlık, sarp kara parçası, pencerenin ardında yuvarlak bir somundan az önce kesilmiş kocaman bir ekmek dilimi gibi üzerinden dumanlar tüterek oynuyor, bir görünüp bir yitiyordu.

— Ninem nereye gitti?

— Torununu gömmeye.

— Onu toprağın içine mi koyacaklar?

— Başka nereye olacak, toprağa tabii.

Tayfaya babamı gömerlerken nasıl kurbağaları da canlı canlı gömdüklerini anlattım. Beni kucağına aldı, sımsıkı göğsüne bastırdı, öptü.

— Eh, be ufaklık... daha aklının bir şeye erdiği yok! –dedi.– Kurbağalara acıman gerekmez... Tanrı yardım eder onlara. Sen anana acı. Görmüyor musun acıdan ne halde?

Hemen yukarımızda bir uğultu koptu; bunun bizim vapurun düdüğü olduğunu bildiğim için korkmadım. Tayfa:

— Gitmeliyim! –diyerek beni telaşla yere bıraktı ve dışarı fırladı.

Ben de onun gibi fırlayıp gitmek istiyordum. Kamaradan çıktım. Yarı karanlık, daracık koridor bomboştu. Az ileride,

merdiven basamaklarının pirinç kaplamaları parlıyordu. Başımı yukarı kaldırınca bohçalar, denkler taşıyan insanlar gördüm. Besbelli vapurdan iniyordu herkes, öyleyse ben de inmeliydim.

Kalabalıkla birlikte güverteye, kıyıya uzatılan iskelenin önüne geldiğimde herkes bana bağırmaya başladı:

— Kimin çocuğu bu? Hey, kimin çocuğusun sen?

— Bilmem.

Epeyce bir çekiştirdiler beni; bir o, bir bu çekiyordu yanına. Sonunda o ak saçlı tayfa göründü, beni aralarından çekip alırken:

— Astrahan'lı bu... –diye açıkladı.– Kamara yolcularından...

Sonra beni kaptığı gibi kamaraya götürüp bir bohçanın üstüne koydu, parmağını sallayarak gözdağı verdi:

— Görürsün sen!

Yukarıda gürültü gitgide azaldı, vapur da artık titremiyor, suda sallanmıyordu. Kamara penceresini ıslak bir duvar kapattığı için içerisi karanlık, bunaltıcıydı; bohçalar, denkler de sanki şişip irileşmiş gibiydi. İçeride kendimi sıkışmış, kötü hissediyordum. Belki de bu bomboş vapurda beni bir başıma bırakıp gitmişlerdi?

Kapıya gittim, açmak istedim, açılmadı; bakır tokmak yerinde dönmüyordu. Süt şişesini alıp var gücümle kapı koluna vurdum. Şişe kırıldı, süt üzerime döküldü, bacaklarım, ayakkabılarım süt içinde kaldı.

Uğradığım başarısızlığın üzüntüsüyle kendimi bir bohçanın üzerine atıp sessiz sessiz ağladım. Ağlarken uyuyup kalmışım.

Uyandığımda vapur yine titriyor, iki yana sallanıyordu; kamaranın penceresi ise güneş gibi parlıyordu. Ninem hemen yanıma oturmuş, saçlarını tarıyor, kaşlarını çatmış bir şeyler mırıldanıyordu. İnanılmaz gürdü saçları ninemin; omuzlarını, göğsünü bütünüyle kapattıktan sonra bitmez

tükenmez bir şekilde bacaklarından yere doğru, maviye çalarak simsiyah iniyordu. Saçlarını bir eliyle kaldırırken, öbür eliyle seyrek dişli, tahta tarağı bin bir güçlükle bu kütleye daldırmaya çalışıyordu; dudakları kıvrılmıştı, kara gözlerinde öfke ışıkları tutuşuyordu, yüzü yoğun saç yığını ortasında küçücük, gülünçtü.

Bugün biraz kızgın gibiydi, ama ona niye bu kadar uzun saçları olduğunu sorduğumda, dünkü tatlı, yumuşak sesiyle:

— Besbelli Tanrı'nın bana verdiği bir ceza bu saçlar! – diye mırıldandı.– Taramak ne mümkün! Gençliğimde gurur duyardım bunlarla, yaşlılığımda ise lanet ediyorum! Hadi sen uyu! Daha çok erken! Güneş bile tam doğmadı!

— Artık uyumak istemiyorum.

Saçlarını örmeyi sürdürüp, divanda yay kirişi gibi gerilmiş, sırtüstü yatan anneme kaçamak bir göz atarken:

— Uyuma o zaman, –diye razı oldu hemen.– Söyle bakayım, dün o süt şişesini nasıl kırdın? Yavaş konuş!

Sözcükler sanki özel bir ezgiyle çıkıyordu ağzından ve birbirinden güzel, ışıltılı, renk renk çiçekler gibi hemen belleğimde yer ediyordu. Gülümsediğinde, vişneyi andıran kara gözbebekleri, anlatılmaz güzellikte bir ışıkla aydınlanıp büyüyor; sağlam, beyaz dişlerini ortaya çıkaran bu ışıklı gülümsemeyle, esmer yanaklarındaki kırışıklıklara rağmen yüzü genç, aydınlık görünüyordu. Delikleri iyice genişlemiş, ucu kızarık, kocaman burnu bu yüze yakışmıyordu. Gümüş süslemeli siyah tabakasını çıkarıp enfiye çekti. Dışarıdan bakıldığında baştan ayağa kapkaraydı, ama içinin aydınlığı sıcacık, neşe dolu, söndürülemez bir ışıkla gözlerinden yansıyordu. Kambur denecek kadar çarpık durmasına ve çok şişman olmasına karşın, hareketleri rahat, çevikti; kocaman bir kedi gibi tıpkı; bu sevimli yırtıcı gibi, yumuşacık.

Ondan önce bir karanlığa gömülmüş, uyuyor gibiydim; ama o gelip beni uyandırdı, kaldırıp ışığa götürdü, çevremdeki her şeyi, bitmez tükenmez iplerle renk renk bir

dantel gibi işledi; bana en yakın, kendisini en iyi anladığım, benim için en değerli insan o oldu, onun dünyaya duyduğu karşılıksız sevgi, zorluklarla dolu hayata karşı içimi güçle doldurarak beni zenginleştirdi.

Kırk yıl önce vapurlar yavaş giderdi, bu yüzden Nijniy'e yolculuğumuz epey sürdü; bin bir güzellikle dolu o ilk günleri çok iyi anımsıyorum.

Havalar artık düzelmişti; ninemle sabahtan akşama dek güvertede, pırıl pırıl gökyüzünün altında, Volga'nın altınsı güz ışıklarıyla tutuşan ipek kıyılarını izliyorduk. Çarkı, nehrin kurşuni mavi sularını boğuk seslerle, tembel tembel harmanlayan kırmızı vapurumuz, yedeğinde çektiği, uzun bir halatla bağlı mavnayla birlikte akıntıya karşı sakin bir şekilde yol alıyordu. Mavna boz bir tespihböceğini andırıyordu. Güneş, belli belirsiz Volga üzerinde kayıyordu; her saat çevredeki her şey yerini yenilerine bırakıyor, her şey değişiyordu. Yemyeşil tepeler, karanın pahalı elbisesinin gösterişli plileri gibiydiler; kıyı boyunca, uzaktan ballı çörekleri andıran kasabalar ve köyler sıralanıyordu; suyun üzerinde altın sarısı bir sonbahar yaprağı yüzüyordu.

— Bak, ne güzel! –diye sesleniyordu ninem durmadan, güvertenin bir o yanına bir bu yanına geçerek; yüzü sevinçten ışıl ışıl, gözleri koskocaman.

Güvertede, ellerini göğsünde kavuşturmuş, yüzünde bir gülümseme, gözlerinde yaşlar, sessizce kıyılara dalıp gidiyor, bu sırada beni de unutuyordu.

Çiçekli, koyu renk eteğinden çekiştirince:

— Hı? –diye silkinip kendine geliyor.– Dalmışım... Düşte gibiyim...

— Ama ağlıyorsun?

— Sevincimden, canım... Bir de yaşlılıktan, –diyor gülümseyerek.– Altmış koca yıl, yazıyla baharıyla geride kaldı; artık yaşlıyım.

Ve enfiyesinden aldığı tütünü burnuna götürüp bana iyi yürekli eşkıyalar, ermişler, vahşi hayvanlar, cinler, gulyabaniler üzerine birbirinden ilginç masallar anlatmaya başlıyor.

Yüzünü yüzüme eğip, yüreğime beni cesaretlendirecek bir güç boşaltmak ister gibi irileşmiş gözbebekleriyle gözlerimin ta içine bakarak, kısık sesle ve gizemli bir havayla anlatıyor. Şarkı söyler gibi anlatıyor ve anlattıkça sözleri daha ahenkli bir hal alıyor. Onu dinlemek öyle hoş ki!.. Dinlemeye doyamıyor ve rica ediyorum:

— Bir tane daha!

— Peki öyleyse: Ev cini* ocağın önüne otururken ayağına bir kıymık batırmış, sallanmaya, sızlanmaya başlamış: "Ah farecikler, canım çok yanıyor... Ah, fareler, dayanamıyorum!"

Bir bacağını havaya kaldırıp iki eliyle tutuyor ve yanan kendi canıymış gibi yüzünü buruşturarak iki yana sallanıyordu bunları anlatırken.

Çevremizi saran tayfalar, sakallı, temiz yüzlü adamlar ninemi gülümseyerek, beğeniyle dinliyor, sonra onlar da aynı istekte bulunuyorlardı:

— Nine bir tane daha anlatsana!

Sonra da bizi sofralarına buyur ediyorlardı:

— Buyurun, yemeği hep birlikte yiyelim!

Yemekte nineme votka, bana kavun karpuz veriyorlardı; ama gizlice, kimseye göstermeden yapılıyordu bunlar: Vapurda yolcuların meyve yemelerine engel olan bir adam vardı; gördüğü meyveleri toplayıp ırmağa atıyordu**.

---

* Eskiden Rus halkının evlerde yaşadığına ve iyi yürekli olduğuna inandığı cin. (ç.n.)

** O dönemlerde ortalığı kasıp kavuran koleraya karşı alınmış bir önlem olduğu anlaşılıyor. (ç.n.)

Üzerinde bekçilerinkine benzeyen metal düğmeli bir üniforma olan bu adam her zaman sarhoştu; insanlar onu gördüler mi gizleniyorlardı.

Annem güverteye çok seyrek çıkıyor, bizden uzakta duruyordu. Hiç konuşmuyordu. İri, ama düzgün bedeni, ifadesiz, demir gibi sert yüzü, örülüp başında ağır bir taç gibi toplanmış açık renk saçları ve güçlü, sağlam duruşuyla, bir sis tabakası ya da saydam bir bulutun ardındaymış gibi görünüyordu bana. Gri ve nineminkiler gibi kocaman gözleri, bu bulutun ardından uzak, soğuk, dimdik bakıyordu.

Bir gün sertçe:

— Herkes dalga geçiyor sizinle anne! –dedi.

— Canları sağ olsun! –diye karşılık verdi ninem umursamaz bir tavırla.– Tanrı hepsine sağlık versin, her daim yüzlerini güldürsün!

Nijniy göründüğünde nasıl da çocuksu bir sevince kapıldı ninem! Elimden tutup heyecanla çekiştirerek güverteye çıkardı beni.

— Bak bak! Bak, ne güzel! –diye bağırıyordu durmadan.– İşte, Nijniy! Aman Tanrım, nasıl da güzel! Kiliseler hele... Neredeyse havalanıp uçacaklar!..

Sonra anneme dönüp, ağlamaklı bir sesle:

— Sen de bir baksaydın Varyacığım? –dedi.– Hadi gel, bak... Unutmuşsundur... Görür görmez bak nasıl sevinçle dolacak için!

Annem, yüzü hep öyle asık, isteksizce gülümsedi.

Güzel bir kentin karşısında, borda bordaya vermiş sayısız tekne ve yüzlerce sivri direğin ortasında demir atan vapurumuza, içinde bir sürü insan bulunan kocaman bir kayık yaklaştı, sarkıtılan ip merdiveni bir kancaya bağladılar ve insanlar birer birer vapura çıkmaya başladılar. Üzerinde uzun, siyah bir giysi bulunan zayıf, ufak tefek, sarı-kızıl sakallı, gaga burunlu, gözleri yeşil bir ihtiyarcık en önde koşturuyordu.

Annem, yoğun, dolu dolu bir sesle:

— Babacığım! –diye bağırarak ona doğru atıldı.

İhtiyarsa annemin başını tutup yanaklarını küçük kırmızı ellerinin arasına alarak çabuk çabuk okşarken, bir yandan da cırtlak bir sesle:

— Demedim mi sana, benim aptal kızım? –diye vızıldıyordu.– Ah, ah! Geldin mi benim sözüme? Ah, siz yok musunuz!..

Topaç gibi dönerek herkesi öpüp kucaklayan ninem bir yandan da beni insanlara doğru çekiştiriyordu:

— Acele et biraz! Bak, bu Mihaylo dayın, bu Yakov... Bu, Natalya teyzen, bu iki kardeşin ikisinin de adı Saşa, bu, kız kardeşleri Katerina... hepsi bizim ailemiz... görüyor musun, ne kadar kalabalığız!

Dedem nineme:

— Nasılsın, anacık? –dedi.

Sarılıp üç kez öpüştüler.

Dedem beni kalabalık içinden yanına çekip yüzümü avuçlarının arasına aldı:

— Sen de kimsin böyle?

— Astrahan'lı... kamara yolcularından...

— Ne diyor bu? –dedi dedem anneme dönerek, sonra onun yanıtını beklemeden beni itekledi.– Elmacık kemikleri de aynı babası! Hadi bakalım, herkes kayığa!

Hep birlikte kıyıya çıktık, çiğnenmekten ezilip yumuşamış otlarla kaplı iki yamaç arasından, iri kaldırım taşlarıyla döşeli bir yoldan tepeye tırmanmaya başladık.

Dedemle annem en öndeydiler. Boyu annemden epey kısa olan dedem kısa adımlarla, hızlı hızlı yürüyor, annemse ona tepeden bakarak sanki havada süzülüyordu. Dedem gibi zayıf bir adam olan, düz, siyah saçlı Mihail dayımla, sarı kıvırcık saçlı Yakov dayım, onların hemen ardında konuşmadan yürüyorlardı. Sonra parlak renkli giysiler içinde şişman birkaç kadınla, hepsi de benden büyük altı çocuk

vardı, onlar da hiç konuşmuyorlardı. Ben, ninem ve küçük yengem Natalya'yla birlikteydim. Yengemin kocaman bir göbeği vardı, beti benzi solmuştu; ikide bir durup soluklanıyor ve mavi gözlerini kocaman açarak:

— Ah, dayanamayacağım! –diye inliyordu.

— Seni ne demeye getirdiler! –diye öfkeyle homurdandı ninem.– Ne akıldan nasipsiz bir aile bu Tanrım!

Büyüklerden de, çocuklardan da hiç hoşlanmamıştım, aralarında kendimi yabancı hissediyordum; ninem bile soluklaşmış, benden uzaklaşmıştı sanki.

Özellikle dedemden hiç hoşlanmamıştım; daha ilk anda içinde bir düşmanlık beslediğini hissetmiştim; onu ihtiyatlı bir ilgiyle izliyordum.

Sonunda yol bitti. En tepede, hemen sağdaki yamaçta yer alan sokağın başında, üzerine yukarıdan abanmış alçacık çatısının altında pencereleri pörtlek gözleri andıran tek katlı, kirli pembe renge boyanmış, basık bir ev vardı. Dışarıdan bana büyük gibi görünen evin içine girince, yarı karanlık odaları küçücük bir ev çıktı karşıma. Her yerde, iskeleye yanaşan bir vapurda olduğu gibi telaşla koşuşturan insanlar, ok gibi oradan oraya atılışlarıyla hırsız serçe sürülerini andıran çocuklar görülüyordu; genzimi yakan, yabancı bir koku kaplamıştı her yanı.

Kendimi avluya attım. Ama avlu da hiç hoş değildi: Her yana büyük, ıslak kumaşlar asılıydı, her yanda içleri yoğun, renkli sıvılarla dolu kazanlar görülüyordu. Kazanların içinde de ıslak kumaşlar vardı. Köşede, alçak tavanlı yıkık dökük kulübenin içinde, odunların gürül gürül yandığı sobanın üzerinde bir şey fokur fokur kaynıyor, göremediğim biri yüksek sesle garip şeyler söylüyordu:

— Sandalağacı! Fuksin! Göztaşı!..

II

Yoğun, renkli, anlatılamayacak kadar garip bir hayat başlamıştı ve korkunç bir hızla akıp gidiyordu. Bana, iyi yürekli, ama katı, acımasız gerçekliği yumuşatmaya kalkışmayan yetenekli bir sanatçının anlattığı bir masalı anımsatıyor. Bu "akıldan nasibini almamış aile"nin karanlık yaşamı öylesine çileli, öylesine acımasızlıklarla doluydu ki, geçmişi gözümde canlandırırken bazen ben bile bu yaşananlara inanmakta zorlanıyor, gerçeği görmezden gelme, hatta yadsıma ihtiyacı duyuyorum.

Ama gerçek, acıma duygusundan üstündür. Kaldı ki, ben burada kendimi değil, sıradan Rus insanının o gün bugündür yaşamakta olduğu boğucu, kahredici, ürpertici çevreden edindiğim izlenimleri anlatıyorum.

Dedemin evinde herkes herkese düşmandı; bütün evi bir duman gibi dolduran bu hava büyükleri zehirlediği gibi, çocukları da bir şekilde etkilemişti, onlar da bu kavgada aktif olarak yer alıyorlardı. Sonraları ninemin anlatımlarından öğrendiğime göre, annemin baba evine dönüşü, tam da kardeşlerinin mal paylaşımı konusunda dedemin başının etini yedikleri günlere denk gelmişti. Annemin ansızın çıkagelişi, her ikisinin de mal paylaşımıyla ilgili arzularını kamçılamıştı. Annemin, hakkı olan, ama evlilik kararını tek başına aldığı ve sözünü dinlemediği için dedemin alı-

koyduğu çeyizini isteyeceğinden korkuyorlardı. Dayılarım, annemin çeyizinin de hepsine eşit olarak bölüştürülmesi gerektiği görüşündeydiler. Ayrıca aralarında kimin kentte, kimin Oka'nın karşı kıyısındaki Kunavina'da boya işliği açacağı konusunda uzun süredir devam eden şiddetli bir çatışma vardı.

Gelişimizin üzerinden birkaç gün geçmişti ki, mutfakta öğle yemeği sırasında kavga patladı: Dayılarımın ikisi birden ayağa fırlayıp masanın üzerine eğilerek dedeme çemkirmeye, köpekler gibi diş göstererek sallanmaya başladılar. Yüzü kıpkırmızı kesilen dedem masaya kaşığıyla vurup horoz gibi bağırdı:

— Sizi kapının önüne koyacağım!

Ninem, yüzünü acıyla buruşturarak araya girdi:

— Ver şunlara bütün istediklerini, baba! –dedi.– Ver de kurtul!

— Kes sesini! Hep senden yüz buluyorlar zaten! –diye bağırdı dedem, ateş saçan gözlerle.

Bu kadar ufak tefek bir adamın, böylesine kulakları sağır edecek şekilde bağırabilmesi bana garip gelmişti.

Annem masadan kalktı, ağır ağır pencerenin önüne gidip herkese sırtını döndü.

Birden Mihail dayım kardeşinin yüzüne elinin tersiyle vurdu. O da ulumayı andıran bir haykırışla berikinin yakasına yapıştı; hırıldayarak, inleyerek, küfürler ederek ikisi birden yere devrildiler.

Çocuklar bir ağızdan ağlaşmaya başladılar; gebe Natalya yengemden iç paralayan bir çığlık yükseldi; annem yengemi kucaklar gibi tutup başka yere götürdü. Neşeli bir insan olan, yüzü çiçek bozuğu Yevgenya Dadı da çocukları mutfaktan çıkardı. Sandalyeler devrildi. Geniş omuzlu, genç kalfa Çingene, Mihail dayımın sırtına ata biner gibi oturdu, kara gözlüklü, sakallı, dazlak bir adam olan Grigoriy İvanoviç Usta bir havluyla sakin sakin Mihail dayımın elle-

rini bağladı. Dayım boynunu germiş, seyrek, siyah sakallı yüzünü yere sürterek öfkeyle homurdanıyor, dedemse masanın çevresinde dört dönerek ağlamaklı bir sesle bağırıyordu:

— Kardeş olacaklar! Aynı kanı taşıyorlar güya! Ah sizi gidi...

Ben daha kavganın başında korkumdan kendimi ocağın üzerine atmış, oradan ninemin bakır bir leğendeki suyla Mihail dayımın yaralanmış yüzünden akan kanları temizleyişini korkuyla karışık bir şaşkınlıkla izliyordum. Dayım ağlıyor, tepiniyor, ninemse üzgün bir sesle:

— Kahrolasıcalar! Gözlerini kan bürümüş! Kendinize gelin artık! –diye söyleniyordu.

Dedemse beride yırtılan gömleğini omzuna doğru çekiştirirken nineme bağırıyordu:

— Seni cadı! Bana evlat diye verdiğin hayvanlar bunlar işte!

Yakov dayım mutfaktan çıkınca ninem ikonaların bulunduğu köşeye gitti, titrek bir sesle, sarsıla sarsıla yakardı:

— Ah, kutsal Meryem Ana! Ne olur çocuklarımın aklını başına getir! –diye mırıldandı.

Onun yanında dikilen dedem, her şeyin dökülüp saçıldığı masaya bakarak usulca:

— Gözünü dört aç, ana! –dedi.– Varvara'ya kötülük etmesinler, o iyi...

— Ağzından yel alsın! Olur mu öyle şey! Gömleğin yırtılmış, çıkar da dikeyim...

Ve başını iki elinin arasına alıp dedemi alnından öptü. Ninemin karşısında büsbütün ufalmış görünen dedem, yüzünü onun omzuna gömerek:

— Sanırım istedikleri bölüşümü yapmamız gerekiyor, ana... –diye mırıldandı.

— Evet, baba... bölüştür gitsin!

Uzun uzun konuştular; başta dostça konuşuyorlardı, sonra birden, horozların hasımlarının üzerine atılmadan önce

yaptıkları gibi ayağını yere sürtmeye başlayan dedem, parmağını gözdağı verir gibi ninemin yüzüne doğru sallayarak:

— Ben seni bilmez miyim! –dedi.– Sen hep onları benden daha çok seversin... oysa senin Yaşkan farmason, Mişkansa Cizvit'in tekidir! Varımı yoğumu içkiye harç edecek senin bu iki oğlun...

Sindiğim ocağın üzerinde döneyim derken ütüyü devirdim; önce büyük bir gürültüyle ocak basamağına yuvarlandı, oradan da aşağıdaki bulaşık leğençesinin içine düştü. Dedem basamağa çıkıp beni aşağı indirdi ve yüzüme, sanki beni ilk defa görüyormuş gibi bakmaya başladı.

— Kim çıkarttı seni oraya? Annen mi?

— Kendim çıktım.

— Yalan söylüyorsun.

— Kendim çıktım... çok korkmuştum...

Avucuyla alnıma hafifçe vurup, itti beni.

— Aynı babası! Hadi, çek arabanı!

Mutfaktan kurtulduğuma sevinmiştim.

Dedemin yeşil, zeki, keskin gözleriyle beni izlediğini görebiliyordum. Ondan korkuyordum. Bu yakıcı bakışlar ne zaman üzerime yönelse hep onlardan kaçmak, gizlenmek istediğimi anımsıyorum. Dedem bana kötü biri gibi geliyordu: Herkesle alaycı, küçük düşürücü, kışkırtıcı bir biçimde konuşur, insanları kızdırmak için elinden geleni yapardı.

— Sizi gidi sizi-i! –derdi ikide bir; uzata uzata söylediği "i"lerden elim ayağım buz keser, içim daralırdı.

Dedem, dayılarım ve işçiler, akşamları çay içmek için işe ara verip mutfağa gelirlerdi: Göztaşından yanmış, sandalağacıyla boyanmış elleri, bir bez parçasıyla bağlı saçları ve yorgun halleriyle mutfakta, köşede duran kararmış ikonalara benzerlerdi. Bu tehlikeli saatte dedem tam benim karşıma

oturur ve öbür torunlarının kıskanç bakışları altında en çok benimle konuşurdu. Muntazam, keskin, sivri yüz hatları vardı. Buruşuk, eciş bücüş basma gömleğinin üzerine ipek işlemeli eski bir yelek giyerdi. Saten, ipek işlemeli, rengi solmuş yeleği eskimiş, yıpranmış, basma gömleği kırışıktı, pantolonun dizlerinde büyük yamalar vardı ama yine de ceket giymiş, göğüslük takmış, boyunlarına ipek fular bağlamış oğullarından daha temiz, daha şık görünüyordu.

Gelişimizin üzerinden birkaç gün geçmiş geçmemişti, beni dua öğrenmeye zorladı. Öbür çocukların hepsi benden büyüktü ve altın kubbeleri evimizin pencerelerinden görülen Uspenskaya Kilisesi'nin diyakozundan okuma yazma öğrenmeye başlamışlardı.

Bu iş sessiz, ürkek bir kadın olan Natalya yengeme verildi. Çocuksu bir yüzü vardı Natalya yengenin ve gözleri öylesine saydamdı ki, bu gözlerden kafasının ardında olan şeyler bile görünebilirmiş gibi gelirdi bana.

Gözlerimi ayırmadan, kırpmadan uzun uzun yüzüne bakmak hoşuma giderdi; gözlerini kısar, başını döndüre döndüre, alçak sesle, neredeyse fısıldayarak konuşurdu:

— Lütfen sen de söyle: "Göklerdeki babamız..."

"Göklerdeki baba mı? Nasıl yani?" diye soracak oldum mu, korkuyla iki yanına bakınır:

— Soru sorma! –diye tembihlerdi.– Bu konuda soru sormak iyi değildir! Yalnızca benim söylediklerimi yinele: "Babamız... Evet?"

Bu konuda soru sormak iyi değildir uyarısı beni tedirgin ederdi. Göklerdeki babamız sözü de benim için gizemli bir anlam kazanmıştı, sürekli çarpıtıp başka sözler yaratırdım ondan.

Karşımda solgun, adeta eriyip gidiyormuş gibi duran yengemse sabırla düzeltirdi beni:

— Yok... ben ne diyorsam, sen de onu söyle! –derdi, kesik kesik.

Ama yengemin kendisi de, söylediği sözler de anlaşılmazdı. Bu durum canımı sıktığı gibi, duayı öğrenmeme de engel oluyordu.

Bir gün dedem:

— E, Oleşka, bugün ne yaptın bakalım? –dedi.– Bütün gün oynadın, değil mi? Alnındaki şişten belli! Ama bu hiç de akıllıca bir iş değil! "Göklerdeki babamız"ı ezberledin mi?

— Ezberi biraz zayıf! –dedi yengem, duyulur duyulmaz bir sesle.

Dedem gülümsedi, kızıl kaşlarını keyifle yukarı kaldırarak:

— Öyleyse iyi bir sopa atmak gerek kendisine! –dedi.

Sonra yeniden bana dönerek:

— Baban döver miydi seni? –dedi.

Neden söz ettiğini anlamamıştım. Karşılık vermedim. Öteden annem:

— Hayır, Maksim dövmezdi onu; benim dövmemi de yasaklamıştı.

— O niye?

— Dayakla bir şey öğretilmez, derdi.

— Su katılmamış bir dangalaktı zaten Maksim –dedi dedem öfkeli ama tane tane.– Toprağı bol olsun... ama böyleydi... –Sonra da ekledi:– Tanrım, bu sözlerim için beni bağışla!

Sözlerine içerlemiştim. Bunu fark etti:

— Ne o, somurttun öyle? –dedi.– Şuna da bakın hele!

Ak düşmüş kızıl saçlarını sıvazlayarak ekledi:

— Cumartesi Saşa'yı pataklayacağım, –dedi.– Yüksük işinden dolayı ...

— Nasıl pataklayacaksın yani? –diye sordum.

Bu sözüm herkesi güldürdü.

— Bekle, görürsün! –dedi dedem.

Düşünmek için bir kenara çekildim: Pataklamak demek,

boyanmaya verilmiş giysilerin dikiş yerlerini açmak* demekti. Dövmek ve dayak atmak ise, anlayabildiğim kadarıyla aynı anlama geliyordu. Atları, eşekleri, köpekleri döverlerdi; Astrahan'da mahalle bekçilerinin İranlıları dövdüğünü görmüştüm, ama küçük çocukların dövüldüğünü hiç görmemiştim. Gerçi burada dayılarım çocuklarının bazen ensesine, bazen alnına bir şaplak patlatırdı. Ama çocuklar buna pek aldırmaz, sadece vurulan yeri biraz ovuştururlardı.

Kaç kez:

— Acımıyor mu? –diye sormuştum.

Her seferinde aynı yiğitlikle yanıtlamışlardı sorumu:

— Hayır, şuncacık bile!

Büyük gürültü koparan yüksük olayını biliyordum. Akşam çayından, akşam yemeğine kadar olan süre içinde dayılarım ve usta, boyanan kumaşları birbirine dikip üzerlerine karton etiket iliştirirlerdi. Bir gün gözleri pek iyi görmeyen Grigoriy Usta'ya şaka yapmak isteyen Mihail dayım, on yaşındaki yeğenine ustanın yüksüğünü mum alevinde ısıtmasını söylemişti. Saşa mumun ipinin yanmış bölümünü almak için kullanılan maşayla tuttuğu yüksüğü iyice ısıttıktan sonra Grigoriy Usta'nın eline gelecek şekilde usulca masaya bırakmış ve bir koşu ocağın ardına gizlenmişti. Ne var ki, o sırada içeri giren dedemin, çalışmak için masaya oturmasıyla alevde ısıtılan yüksüğü parmağına geçirmesi bir olmuştu.

Gürültü üzerine koşarak mutfağa girdiğimde, yanan parmaklarıyla kulağını tutan dedemin, bağırarak gülünç bir şekilde hoplayıp zıpladığını hatırlıyorum.

— Hangi imansızın işi bu?

Mihail dayım, masanın üzerine eğilmiş, bir yandan parmağıyla yüksüğü oradan oraya yuvarlıyor, bir yandan

* Porot kelimesi hem sökmek hem de pataklamak, dövmek anlamlarına gelir. (ç.n.)

da üflüyordu; usta, alabildiğine sakin, dikmeye devam ediyor, kafasının kocaman dazlağında gölgeler oynaşıyordu. Koşarak içeri giren Yakov dayım ocağın ardına gizlenip kıs kıs gülmeye başladı; ninemse hemen çiğ bir patates rendelemeye girişti.

— Saşka Yakovlev'in işi bu! –dedi birden, Mihail dayım.

Ocağın ardından fırlayan Yakov dayım:

— Yalancı! –diye bağırdı.

Öteden oğlunun ağlamaklı sesi duyuldu:

— Yalan söylüyor, baba! Yüksüğü ısıtmamı o istedi!

Dayılarım birbirlerine sövmeye başladılar, birden sakinleşen dedemse parmağında rendelenmiş patates sargısı, yanına beni de alarak sessizce dışarı çıktı.

Herkes Mihail dayının suçlu olduğunu söylüyordu. Doğal olarak, çay saatinde dedeme onu dövmeyi ya da kırbaçlamayı düşünüp düşünmediğini sordum.

Dedem bana yan yan bakarak:

— Aslında hak etti bunu, –diye söylendi.

Mihail dayım elini masaya sertçe vurup anneme bağırdı:

— Varvara, eniğini sustur, yoksa kafasını koparırım!

— Hele bir dene! –dedi, annem.

Bir anda herkes sustu.

Annem birkaç kelimeyle insanları kendinden uzaklaştıracak, geri püskürtecek biçimde konuşabilirdi ve karşısındakiler sinerdi.

Hepsinin annemden çekindiğini açıkça görüyordum. Dedem bile onunla herkesle konuştuğundan farklı, daha sakin konuşurdu. Hoşuma gidiyordu bu; kuzenlerimin karşısında gururla övünürdüm:

— Annemden güçlüsü yoktur.

Onlar da hiç itiraz etmezlerdi buna.

Ama cumartesi olanlar, anneme duyduğum güveni sarstı.

Cumartesiye kadar benim de bazı kabahatlerim olmuştu.

Büyüklerin, kumaşların rengini değiştirme hünerleri dehşetli ilgimi çekiyordu: Sarı bir kumaşı kara bir suya daldırdılar mı, kumaş koyu maviye – "çivit rengine" dönüyordu. Sarı suya batırılan gri, "bordo" dedikleri kırmızımsı bir renk alıyordu. Basit gibi görünmekle birlikte, anlaşılmaz, ilginç bir işti bu.

Ben de bir şeyler boyamak istiyordum ve bunu Yakov dayımın ağırbaşlı oğlu Saşa'ya söyledim. Her zaman büyüklerle birlikteydi, herkese karşı sevecen, elinden geldiğince yardım etmeye hazırdı. Büyükler, onu söz dinler ve akıllı olduğu için överler, ama dedem Saşa'ya göz ucuyla bakıp:

— Yağcı! –derdi.

Yakov dayımın zayıf, esmer, yengeç gibi patlak gözlü oğlu Saşa, bazı sözcükleri yutarak, çabuk çabuk, ama alçak sesle konuşur, bu sırada da her an kaçıp saklanacakmış gibi, sürekli çevresine bakınırdı. Her zaman kımıltısız duran kahverengi gözbebekleri bir tek heyecanlandığında gözünün akıyla beraber oynamaya başlardı.

Hoşlanmazdım ondan. Mihail dayımın mahzun bakışları ve sevimli gülümsemesiyle yumuşak başlı annesine çok benzeyen sessiz, ağırbaşlı oğlu Saşa'yı daha çok severdim. Üstçenesinden iki sıra halinde dışarı fırlamış gibi duran dişleri, çirkindi. Bu onun büyük derdiydi; arkada ikinci bir sıra oluşturan dişleri sallaya sallaya çıkarmak için parmağı hep ağzındaydı; isteyen herkesin bu dişlere dokunmasına uysalca izin verirdi. Kanımca başka da ilginç bir yönü yoktu. Ağzına kadar insan dolu evde tek başınaymış gibi yaşayabiliyor, karanlık köşelerde oturmayı, akşamlarını pencere önünde geçirmeyi seviyordu. Pencerenin önünde ona iyice sokulup sessizce oturmak, karakargaların akşam göğünün kızıllığında Uspenskaya Kilisesi'nin soğanı andıran

altın kubbelerinin etrafında daireler çizerek uçuşmalarını, iyice yükselip sonra yeniden alçalmalarını, kararmakta olan gökyüzünü kara bir ağ gibi kaplayıp aniden arkalarında bir boşluk bırakarak bir yerlere kaybolmalarını hiç konuşmadan izlemek çok güzeldi. Bu manzarayı izlerken kelimeler fazla gelir, göğsünüzü hoş bir hüzün kaplardı.

Yakov dayımın oğlu Saşa her konuda tıpkı büyükler gibi ciddi ve uzun konuşabilirdi. Boyacılığa heveslendiğimi öğrenince bana dolaptan beyaz, bayramlık masa örtüsünü alıp maviye boyamamı salık verdi.

— En kolayı beyazları boyamaktır, çok iyi biliyorum! –dedi büyük bir ciddiyetle.

Dolaptan ağır örtüyü kucakladığım gibi avluya koştum, daha bir ucunu içinde çivit rengi boya olan kazana ancak sokmuştum ki, bir anda Çingene'nin tepemde bittiğini gördüm. Örtüyü elimden kaptığı gibi kocaman avuçları içinde sıkıp ötede, kapı aralığından marifetimi izlemekte olan kuzenim Saşa'ya seslendi:

— Nineyi çağır çabuk!

Sonra bana dönüp dağınık, kara saçlarla kaplı başını kötü kötü sallayarak:

— Başın esaslı belada! –dedi.

Koşa koşa gelen ninem hem ağlıyor hem de gülünç sözlerle bana sövüp söyleniyordu:

— Seni Perm'li tuzlu kulak!* Kaldırıp seni boya kazanına atmalı asıl!

Sonra Çingene'yi kandırmaya başladı:

— Aman ha Vanya, dedeye bir şey söyleme! İşi örtbas edelim... Bakarsın bir şekilde halledebiliriz?..

— Beni ilgilendirmez! –dedi Vanya endişeyle, ellerini önündeki renk renk olmuş önlüğe kurularken.– Kimseye bir şey söylemem. Siz dikkat edin de sinsi Saşa gammazlamasın!

---

* Perm'deki tuz ocağı işçilerine takılan lakap. İşçiler çuvalları omuzlarında taşırken saçılan tuzdan kulakları soyulup kızarırmış. (ç.n.)

— Eline bir iki kapik sıkıştırır hallederim ben –dedi ninem, bir yandan da beni eve doğru çekiştirirken.

Cumartesi günü akşam duasından hemen önce biri beni mutfağa götürdü; içerisi karanlık ve sessizdi. Sofa kapısıyla oda kapılarının sımsıkı kapalı olduğunu anımsıyorum; pencerelerden gri, sisli bir sonbahar akşamı görülüyor, yağan yağmurun sesi duyuluyordu. Çingene gergin, kızgın, kendinden geçmiş bir halde ocağın siyah ağzı önündeki sırada oturuyordu. Dedem, su teknesinin bulunduğu köşede içi su dolu bir kovaya sokulmuş uzun sopalardan bazılarını ayırıyor, onları ölçüyor, elinde birlikte tutup havada sallıyor, sopaların sallanmasıyla ıslık sesine benzer bir ses çıkıyordu. Karanlıkta bir yerlerden ninemin gürültüyle enfiye çekerek homurdandığı duyuluyordu:

— Nasıl da mutlu, taş yürekli!

Yakov dayımın oğlu Saşa, mutfağın ortasında bir sandalyede oturuyor, yumruklarıyla gözlerini ovuşturarak, kendi sesine hiç benzemeyen bir sesle, yaşlı bir dilenci gibi uzata uzata inliyordu:

— İsa-a aş-kı-na!

Mihail dayımın çocukları, biri kız biri oğlan iki kardeş, sandalyenin arkasında, ahşap heykelcikler gibi omuz omuza duruyorlardı.

— Önce bir sopamı atayım, bağışlama sonra... –dedi dedem, uzun, ıslak bir sopayı avucunda ileri geri oynatarak.– İndir pantolonunu!

Sakin konuşuyordu, ne onun konuşması, ne oturduğu yerde kıvranıp duran Saşa'nın sandalyesinden yükselen gıcırtılar ne de ninemin ayaklarını yere sürtmesi... alçacık tavanını is bürümüş, yarı karanlık mutfaktaki elle tutulur bir yoğunluğa ulaşan, unutulması zor sessizliği hiçbir şey bozamıyordu.

Saşa yerinden kalktı, düğmelerini çözüp pantolonu dizlerine kadar indirdi, eğilip düşmesin diye elleriyle

tutarak, sendeleye sendeleye tahta sıraya doğru yürüdü. Onun o şekilde gidişini izlemek hiç hoş değildi; onu izlerken benim de bacaklarım titriyordu. Ama sıra daha en korkunç olana gelmemişti. Ama Saşa'nın hiç itirazsız yüzükoyun sıraya uzanması, Vanka'nın onu geniş havlularla koltuk altlarından ve boynundan sıraya bağlaması, sonra da eğilip kara elleriyle ayak bileklerinden tutması daha da kötü olmuştu.

— Leksey, şöyle yakınıma gel! –dedi dedem.– Kime diyorum? Gel de pataklamanın ne olduğunu, gör! Bir!

Kolunu fazla yukarı kaldırmadan, elindeki çubuğu çıplak bedene indirdi. Saşa bir çığlık attı.

—Palavracı! –dedi dedem.– Acıtmamıştır bu! Ama şimdiki öyle bir acıtacak ki!

Ve çubuğu öyle bir şiddetle indirdi ki, çıplak beden kıpkırmızı oldu, çizgi halinde kırmızı bir şişlik belirdi. Kuzenim uzun uzun inledi.

— Hoşuna gitmedi mi? –diyordu dedem, kolunu düzenli aralıklarla her kaldırıp indirişinde.– Beğenmedin galiba? Bu, yüksük için!

Kolu her yukarı kalkışında benim de içim daralıyor, her inişinde kanım çekiliyordu.

Saşa inanılmaz ince, insanın içini tırmalayan bir sesle cırlayıp duruyordu:

— Bir daha yap-ma-ya-ca-ğım... hem masa örtüsünü de ben söyledim...ben söyledim...

Dedem, Zebur okur gibi alabildiğine sakin, tane tane:

— Gammazlamak suçunu bağışlatmaz! Önce gammazlar cezalandırılır. Al, bu da masa örtüsü için!

Birden ninem bana doğru atıldı, beni sımsıkı kollarının arasına aldı:

— Leksey'i vermem! Vermeyeceğim sana onu, canavar!

Ayağıyla kapıya vurmaya başladı, anneme sesleniyordu:

— Varya, Varvara!

Dedem, üzerine atılıp ninemi yere düşürdü, sonra beni kucakladığı gibi tahta sıraya yöneldi. Kollarında çırpınıyor, kızıl sakalını çekiştiriyor, parmağını ısırıyordum.

O da böğürür gibi bağırıyor, beni kollarında daha da çok sıkıyordu; sonunda yüzüme bir tokat atıp sıraya fırlattı:

— Bağlayın şunu! Geberteceğim! –diye haykırışı hâlâ kulaklarımda.

Annemin kireç gibi yüzünü, irileşmiş gözlerini anımsıyorum. Sıranın çevresinde dört dönüyor, hırıltılı bir sesle:

— Babacığım, yapmayın! Verin onu bana... –diye yalvarıyordu.

Kendimden geçene dek dövdü dedem o gün beni; birkaç gün hasta yattım: Tek pencereli küçük odadaki kocaman, sıcak yatakta birkaç gün yüzükoyun yattım. Köşede, ikonaların durduğu dolabın önünde kırmızı, hiç söndürülmeyen bir lamba vardı.

Hasta yattığım o birkaç günün, hayatımda önemi büyük oldu. O günler içinde büyüyüverdim sanki, özel birtakım duygular gelişti içimde. O günden sonra tedirgin edici bir dikkat gelişti bende insanlara karşı; benimle ilgili olsun olmasın her tür acı, aşağılama karşısında duyarsız kalamıyordum, sanki yüreğimin derisi soyuluyordu.

O arada beni en çok ninemle annemin tartışmaları şaşırtıyordu. Daracık odada iyice büyük ve kara görünen ninem, annemin üzerine üzerine gidiyor, onu tasvirlerin bulunduğu köşeye doğru geriletirken:

— Niye almadın çocuğu onun elinden? –diye tıslıyordu.

— Korktum.

— Bu bedenle mi?! Utan, Varvara! Ben bu ihtiyar halimle korkmuyorum... Utan!

— Üstüme gelmeyin, anne: İçim daralıyor.

— Yok, sen oğlunu sevmiyorsun, acımıyorsun yetim kalmış garibime!

Annemin, sesini de biraz yükselterek verdiği yanıt, kurşun gibiydi:

— Sanki ben yapayalnız kalmadım! Hem de ömür boyu...

Sonra ikisi birlikte köşedeki sandığın üzerine oturup uzun uzun ağladılar. Annem bir ara:

— Aleksey olmasa çoktan başımı alır giderdim! –dedi.– Yaşayamam bu cehennemde, anne! Gücüm yok...

— Canım kızım, biriciğim benim... –diye mırıldanarak karşılık verdi ona ninem.

Hâlâ aklımda: Annem de güçsüzdü, o da herkes gibi dedemden korkuyordu. Yaşamaya katlanamadığı bu evden çekip gitmesine engel bendim. Benim için çok üzücü oldu bunu öğrenmek. Bir süre sonra annem gerçekten de ortadan kayboldu; bir yerlere konukluğa gitti.

Bir gün karşımda bitiveren dedem, yatağımın kenarına oturdu ve buz gibi eliyle başımı okşayarak:

— Merhabalar, beyim! –dedi.– Cevap ver bakalım, bana kızgın değilsin, değil mi! Durum nasıl?..

O anda ona bir tekme atmak için neler vermezdim, ama hafif bir kımıltıda bile dayanılmaz ağrılar duyuyordum. Dedem eskiye göre daha bir kızıllaşmış gibiydi. Başını huzursuz bir biçimde oynatıp duruyor, ışıl ışıl yanan gözleri bir şey arar gibi duvarı tarıyordu. Cebinden bir kurabiye, iki şeker, bir elma ve bir salkım kara üzüm çıkarıp yastığıma, burnumun dibine koydu.

— Bak, sana neler getirdim!

Eğilip alnımdan öptü; özellikle kuş pençesi gibi kıvrımlı tırnaklarında daha da belirgin görünen sarı boya bulaşmış küçük, sert eliyle usul usul başımı okşayarak şunları söyledi:

— Sanırım geçen gün canını biraz fazla yaktım, kardeş...

Çok kızmıştım; parmağımı ısırıyordun, tırmalıyordun, ben de kızdım. Fazladan birkaç değnek yemek dünyanın sonu değildir, ileride yiyeceğin değneklerden düşeriz bunları. Şunu unutma: Ailenden birinin seni dövmesi aşağılayıcı bir şey değildir, bir derstir! Başkalarının sana fiske vurmasına izin verme, ama bu ailenden biriyse, aldırma. Ben hiç dayak yemedim mi sanıyorsun? Ah Alyoşa, beni nasıl dövdüklerini, ne kadar düşünsen gözünde canlandıramazsın! Öylesine aşağıladılar beni, öylesine canıma okudular ki, yukarıdan Tanrı görse, kendini tutamaz gözyaşlarına boğulurdu. Peki sonuçta ne oldu. Eşini kaybetmiş yoksul bir annenin oğlu olan ben, bu noktaya geldim: Kendime ait bir işliğim var, emrimde insanlar çalışıyor...

Kuru, biçimli bedeniyle yanıma kıvrıldı, etkili, anlamlı sözcükleri hiç zorlanmadan, ustalıkla sıralayarak çocukluk günlerini anlatmaya başladı.

Yeşil gözleri ışıl ışıl parlıyordu, kızıl gür saçları keyifle havalanmış, sesi iyice kalınlaşmış, soluğu yüzümü yalıyordu.

— Sen buraya tekneyle geldin, buhar gücü getirdi seni buraya... Gençliğimde Volga'da akıntıya karşı tekne mavna çekerdim ben, kendi kol gücümle... Tekne ırmakta durur, ben kıyıdan çekerim... Yalınayak, sivri taşların, kayaların üzerinde, sabahın köründen gece yarısına kadar! Güneş enseni yakar, kafan kızgın demir gibi olur, sense iki büklüm, kemiklerini çatırdata çatırdata tekneyi çeker dururşun! Gittiğin yolu göremezsin, gözlerine kadar tere batarsın... Yüreğin yerinden sökülüyor sanırsın, gözlerinden yaşlar boşanır... Ah, Alyoşa, bilmem ki sana nasıl anlatsam? Çekerken çekerken, birden halat elinden kaçar, yere kapaklanırsın... şansın varsa, gücün hepten tükenir; ya bir süre yatıp dinlenmen demektir bu, ya da hepten geberip gitmen! Merhameti büyük İsa efendimizin, yüce Tanrımızın gözleri önünde böyle yaşıyorduk işte. Volga anamızı, boydan boya, tam üç kez arşınladım ben: Simbirsk'ten Ribinsk'e,

Saratov'dan buraya, Astrahan'dan Makaryov'a, panayıra kadar yürüdüğüm yolları hesaplasan kim bilir kaç bin verst tutar! Dördüncü yıl pompacı oldum, sonunda patrona göstermiştim zekâmı!..

Anlattıkça karşımda bulut gibi hızla büyüyor, ufak tefek, kara kuru bir ihtiyardan kocaman, gri mavnayı akıntıya karşı tek başına çeken, olağanüstü güçlü bir masal kahramanına dönüşüyordu.

Arada yataktan fırlayıp kalkıyor, kollarını sallayarak burlakların halatlarla tekneleri nasıl çektiklerini, sintine sularını nasıl boşalttıklarını gösteriyor, kalın sesle birtakım şarkılar söylüyor, sonra yeniden delikanlı çevikliğiyle kendini hop diye yatağa atıp, daha güçlü, daha kararlı bir sesle ilginç öyküsünü sürdürüyordu:

— Gelgelelim Alyoşa, mola verip dinlenirken, bir yaz akşamı Jiguli'de, yemyeşil bir dağın eteğinde bir yerlerde ateşimizi yakar lapamızı pişirirdik; efkârlı bir burlak hüzünlü bir şarkı söylerdi, herkes aşka gelir şarkıya katılırdı, tüylerimiz diken diken olur, Volga bile sanki daha hızlı akardı, bir at gibi şaha kalkıp bulutlara ulaşmak isterdi sanki! Ve tüm dertler, rüzgârın savurduğu toz gibi dağılır giderdi; kendimizi şarkıya öyle kaptırırdık ki lapa kazandan taşar dökülürdü; o zaman aşçının kafasına kepçeyi indirmek gerekirdi: istediğin kadar eğlen, ama işini de unutma!

Birkaç kez başını kapıdan uzatıp kendisini çağıranlar olduysa da, ben gitmemesi için yalvardım:

— Gitme!

Gülümsedi, elini sallayıp insanları uzaklaştırdı:

— Bekleyin biraz...

Hava kararana dek sürdü hikâyeleri. Beni acımasızca dövenin o olduğunu hatırladıkça ağlayacak gibi oluyordum, ama unutmam da mümkün değildi.

Dedemin ziyaretinden sonra odamın kapısı herkese ardına kadar açıldı. Sabahtan akşama gelen giden hiç eksik

olmuyordu. Gelenler yatağıma oturup beni eğlendirmeye çalışırlardı. Ama, hatırladığıma göre, hepsi eğlenceli değildi bu ziyaretlerin. En sık ziyaretime gelense, ninemdi; hatta benimle aynı yatakta yatıp uyuduğu bile olurdu. Yine de, o günlere ilişkin en renkli izlenimlerimin kaynağı, bir akşam vakti ziyaretime gelen, kutu gibi kocaman kafası sık, kıvırcık saçlarla kaplı, geniş göğüslü Çingene'ydi. Düğüne gider gibi giyinmişti: Üzerinde altınsı ışıltılar saçan sarı bir ipek gömlekle, pelüş pantolon ve gıcırdayan körüklü çizmeler vardı. Saçları bile ışıl ışıldı; sevinçle pırıldayan gözleri, kalın kaşlarının altında ışıklar saçıyordu. Siyah, çizgi gibi ergen bıyığının altında dişleri beyaz beyaz ışıyordu; hiç söndürülmeyen lambanın kırmızı ışığını hafifçe yansıtan gömleği ateş gibi yanıyordu.

— Şuraya bak! –dedi, yavaşça gömleğinin kolunu sıvayıp, dirseğine kadar kırmızı yara izleriyle kaplı çıplak kolunu gösterdi.– Nasıl şişmiş görüyor musun? Daha da kötüydü... Çoğu iyileşti yaraların. Dedenin öfkeden gözünün döndüğünü görünce, sopanın altına kolumu uzattım: Çubuk kırılır, deden yeni bir çubuk almaya gidince de annen ya da babaannen seni kapıp kaçırırlar diye düşünüyordum. Ama suyu emen çubuk iyice esnemişti, kırılmadı. Yine de yediğin dayak azaldı. Şu kolun haline baksana... Ben, kardeş, böyle düzenbazlıkları iyi bilirim!

İpek gibi yumuşak, sevecen bir kahkaha attı. Şişmiş koluna bir kez daha bakıp gülerek:

— Öyle acıdım ki sana, boğazıma bir yumruk oturdu. İşin sonu kötüydü; hissediyordum. Deden sopayı indirip duruyordu...

Başını sağa sola çevirerek, atlar gibi burnundan gürültülü soluklar vererek, kendime çok yakın bulduğum, çocuksu bir havayla olayı anlatmaya devam etti.

Onu çok sevdiğimi söylediğimde, hiç unutamayacağım bir yalınlıkla:

— Ben de seni sevmesem bu acıları çeker miydim? – dedi.– Başka tek bir kişi için çeker miyim sanıyorsun bu acıları? Tükürmüşüm hepsine!..

Sonra ikide bir dönüp kapıdan yana bakarak bana sessizce işin incelikleri üzerine ders vermeye başladı:

— Şimdi bak: Seni bir daha dövdüklerinde sakın kendini kasma... kendini sıktın mı, canın daha çok yanar... çakıyor musun? Tam tersine, kendini bırakacak, pelte gibi, yumuşacık yayılacaksın ki, sopa canını daha az acıtsın! Soluğunu da tutma, geniş geniş soluk al-ver... Aklında olsun: Bağırabildiğin kadar bağırıp küfretmek de çok işe yarar.

— Bir daha mı dövecekler beni? –diye sordum.

— Elbette, –dedi Çingene alabildiğine sakin.– Sık sık dayak yiyeceğin kesin!

— Neden?

— Deden için neden bulmak kolay!

Sonra ciddi, kaygılı bir yüzle dayak yemenin incelikleri dersini sürdürdü:

— Sopayı yukarıdan yukarıdan savuruyorsa, gevşe ve kendini sakince bırak; yok eğer vurduktan sonra deriyi de sıyırıp kaldırması için çubuğu kendine doğru çekiyorsa, bedenini ona doğru çevirmeye çalış... Çakıyor musun? Canın daha az yanar!

Sonra kara, şehla gözünü kırparak:

— Bizim polis komiseri bile benim bu konuda bildiklerimi bilmez! Derim o hale geldi ki, eldiven bile dikilebilir ondan.

Onun mutlulukla ışıyan yüzüne bakarken, ninemin masallarında geçen Çareviç İvan'la, Aptal İvanuşka* geliyordu gözümün önüne.

---

* Çingene'nin asıl adı İvan'dır. (ç.n.)

III

İyileşip ayağa kalktığımda Çingene'nin dedemin evinde özel bir yeri olduğunu anladım: Dedem ona kendi oğullarına bağırdığı kadar sık bağırmıyordu; onlara olduğu kadar öfkeli de değildi ona karşı. Yokluğunda kendisinden söz ederken de gözlerini kısıp başını sallayarak:

— Altın gibi elleri var şu İvanka'nın, dağ gibi de yüreği –derdi,– işte şuraya yazıyorum: Büyük adam olacak bu oğlan!

Dayılarımın da Çingene'ye karşı davranışları sevecen, dostçaydı; Grigoriy Usta'ya hemen her akşam, makasının halkalarını ateşte ısıtmak ya da sandalyesine ucu yukarı gelecek şekilde çivi yerleştirmek türünden onur kırıcı, can yakıcı birtakım şakalar yaparken, ona ilişmezlerdi. Dayılarımın ustaya yaptıkları bir şaka da, önüne farklı renklerden kumaşlar koymaktı; yarı kör Grigoriy Usta hepsi aynı renk sanarak kumaşları birbirine dikince, dedem ustaya demediğini bırakmazdı. Bir kez de usta mutfaktaki peykede öğle uykusu uyurken yüzüne fuksin sürdüler; adamcağız kırçıl sakallarının arasında dalgın dalgın bakan gözler gibi iki yuvarlak nokta ve kederle aşağı sarkmış uzun, kıpkırmızı bir dili andıran burnuyla nasıl gülünç ve korkunç olduğundan habersiz, birkaç gün dolaşıp durmuştu.

Bu türden şakalarda yaratıcılıkları sonsuzdu dayılarımın; ama usta her şeye sessizce katlanır, belki biraz sessizce homurdanırdı o kadar; bir de ütü, makas, kıskaç, yüksük gibi şeylere dokunmadan önce parmaklarını bol bol tükürüklerdi. Bu artık onda alışkanlık olmuştu: Yemek sırasında da çatala bıçağa elini her uzatışında parmaklarını tükürüğüyle ıslatır, bu da çocukları güldürürdü. Canı yandığında da kocaman yüzünde kırışıklık dalgaları oluşur, kaşlarını kaldırmasıyla bu dalgalar tuhaf bir şekilde alnına doğru kayarak dazlak başında yitip giderdi.

Oğullarının bu türden eşek şakaları karşısında dedemin tavrının ne olduğunu anımsayamıyorum. Ama ninem gözdağı verir gibi oğullarına yumruğunu gösterir:

— Utanmaz, rezil yaratıklar! –derdi.

Dayılarım, yüzüne karşı değil ama arkasından Çingene hakkında da ileri geri konuşurlar, çıkardığı işi eleştirirler, ne hırsızlığını ne tembelliğini bırakırlardı.

Dayılarımın Çingene hakkında niye böyle konuştuklarını sorduğumda ninem hep yaptığı gibi seve seve ve kolayca anlayacağım bir dille açıkladı bana:

— Kendi boya işliklerini açtıklarında her ikisi de Vanyuşka'yı kendi yanında çalıştırmak istiyor. Onun iyi iş çıkarmadığını söyleyerek birbirlerine kötülemeleri bu yüzden! Yalan söylüyorlar, kurnazlık ediyorlar. Tabii Vanyuşka'nın kendilerine gelmeyip dedenin yanında kalabileceğinden de korkuyorlar. Sonra... deden aksi adamdır, bakarsın İvanka'yla üçüncü bir işlik açar. Bu da dayılarının hiç işine gelmez, anlıyor musun?

Hafif bir gülümsemeyle sürdürdü sözlerini:

— Tanrı kurnazlık edenlerin cezasını verir! Deden de tabii bu numaralarını görüyor ve onları daha da kızıştırmak için ve Yaşa'yı Mişa'ya düşürmek için "Bedeli her neyse ödeyeceğim ve askere gitmemesi için İvan'a askerlikten muaf kâğıdı alacağım; kendisi burada bana lazım!" diyor.

Müthiş kızdırıyor bu sözler onları, bunu istemiyorlar, verilecek paraya acıyorlar; dünyanın parası ödeniyor çünkü bu belgeyi almak için.

Gemideyken olduğu gibi yine gece gündüz birlikte olmaya başlamıştık ninemle. Her gece uyumadan önce bana masal anlatırdı ya da masaldan kalır yanı olmayan kendi hayatını. Ailenin iş yaşamı, mirasın çocuklar arasında paylaştırılması, dedemin kendi üzerine aldığı yeni ev... tüm bunlardan, ailenin yaşça en büyük ikinci üyesi değil de, uzaktan, yabancı biriymiş gibi, bir komşu gibi kıkır kıkır gülerek söz ederdi.

Çingene'nin, annesi babası tarafından bırakılmış bir çocuk olduğunu da ondan öğrenmiştim. Baharın ilk günlerinde, yağmurlu bir gece avlu kapısının önündeki tahta sıra üzerinde bulmuşlar onu.

— Bir mutfak önlüğüne sarıp bırakmışlardı onu oraya, –dedi ninem düşünceli, gizemli bir havayla,– donmak üzereydi bulduğumuzda, sesi bile zor çıkıyordu.

— Niye bırakırlar çocukları?

— Annenin sütü ya da bebeğini besleyecek herhangi bir şeyi yoksa kimin evinde yeni doğmuş, ama sonra yaşayamayıp ölmüş bir bebek olduğunu öğrenir ve kendi bebeğini gizlice o eve bırakır.

Bir süre sustu, başını kaşıdı, sonra göğüs geçirerek, gözleri tavanda anlatmayı sürdürdü:

— Hep yoksulluktan bunlar Alyoşam! Yoksulluk öyle bir şeydir ki, sana nasıl anlatsam... Bir de... kızların evlenmeden çocuk doğurmaları utanç verici bir şey olarak görülür... Deden Vanyuşka'yı götürüp polise teslim edecekti, ama ben aklını çeldim: Biz alalım onu, dedim, Tanrı besbelli ölen çocuklarımızın yerine yolladı onu! Öyle böyle değil, on sekiz çocuk doğurdum ben. Hepsi yaşasa, koca bir sokağı doldurmaya yetecek insan demektir bu: On sekiz ev! On dördümdeyken kocaya verdiler beni, on beşimde ilk çocu-

ğumu doğurdum. Ama Tanrı benim kanımı seviyor olmalı ki, bebelerimi teker teker aldı benden, melek yaptı. Bir yandan içim yansa da, bir yandan da sevindirici bir şeydi bu.

Yatağın kenarında üzerinde bir tek geceliğiyle oturuyordu; salıverdiği siyah, gür, dağınık saçlarıyla Sergaç'lı, sakallı bir orman köylüsünün geçenlerde getirip avlumuza bıraktığı dişi ayıya ne kadar da benziyordu. Tertemiz, kar beyazı göğsü üzerinde haç çıkarıp gülmeye başladı: Gülerken tüm bedeni olduğu yerde hafif hafif hopluyordu:

— En iyilerini kendine aldı Tanrı, bana kötülerini bıraktı. İvanka beni nasıl sevindirdi, anlatamam! Küçük çocukları, senin gibileri çok severim ben! Böylece onu eve aldık, vaftiz ettirdik, yaşadı gitti aramızda. Başta ona "Karaböcek" diye sesleniyordum. Çünkü yerde emeklerken böcek vızıltısını andırır bir ses çıkarırdı. Sev onu, Alyoşam, çok temiz kalplidir İvan.

Ben zaten İvan'ı çok seviyordum; şaşkınlıktan dilim tutuluyordu onu izlerken.

Cumartesileri dedem hafta içi kabahat işleyen çocukları bir güzel patakladıktan sonra gece ayini için kiliseye gitti mi, mutfakta anlatılmaz bir şamata başlardı: Çingene, ocağın arkalarından birkaç siyah hamamböceği bulup çıkarır, bunlar için çabucak ipten dizginler ve kâğıttan bir kızak yapardı; az sonra perdahlanmışçasına dümdüz, sarımsı masanın üzerinde dört kuzguni atın çektiği bir kızak ilerlemeye başlardı. Elindeki incecik çöple atları yöneten Çingene, bir yandan da, coşkuyla haykırırdı:

— Piskoposu almaya gidiyorlar!

Sırtına minik kâğıt parçası yapıştırdığı başka bir hamamböceğini de kızağın ardı sıra koştururken, açıklama yapardı:

— Manastırda unuttukları çuvalı keşiş arkalarından yetiştiriyor!

Bacaklarını iple bağladığı bir hamamböceği yürüyemeyip iki yana devrilerek sürünmeye başlayınca, Vanka ellerini çırparak:

— Zangoç meyhaneden çıkmış, akşam ayinine gidiyor! –diye bağırırdı.

Bir emriyle arka ayaklarının üzerine kalkıp, uzun kuyruklarını sürükleyerek, siyah, boncuk gibi parlak gözlerini komik bir şekilde kırpıştırarak yürüyen küçük farelerini gösterirdi bize. Farelerine özenle bakardı Çingene; onları kendi ağzına aldığı şeker parçalarıyla ağızdan besler, sürekli koynunda taşır, öper ve tam bir inanmışlıkla:

— Fareler, dünyamızın akıllı, sevecen sakinleridir, – derdi.– Yaşlı ev cini de onları çok sever, fare besleyenlerin işlerini rast getirir...

İskambil kâğıtları ve paralarla da çeşitli oyunlar yapar, bu sırada sesi biz çocuklardan daha çok çıkardı; diyebilirim ki o da bizim kadar çocuktu. Bir gün iskambil oyununda çocuklar kendisini üst üste birkaç kez yenince çok üzülmüş, küsüp dudağını şişirerek oyunu bırakmış ve burnunu çekerek bana yakınmıştı:

— Biliyorum, bana karşı birleştiler! Birbirlerine göz kırpıyor, masanın altından kâğıt değiştiriyorlardı. Böyle oyun olur mu? Hile yapmayı ben de en az onlar kadar bilirim...

On dokuz yaşındaydı; yaşı, dördümüzün toplam yaşından daha büyüktü.

Ama ona ilişkin anılarımın en unutulmaz olanları bayram akşamlarına değgindir: Dedemle Mihail dayının komşulara konukluğa gitmesiyle Yakov dayım dağınık, kıvırcık saçları ve elinde gitarıyla mutfağa gelir, ninem masayı çay, çeşit çeşit yiyecek ve votkayla donatırdı; yeşil renkli kocaman votka şişesinin dibinde, gerçekten incelikli, camdan yapılma kırmızı çiçekler dikkat çekerdi. Bayramlıklarını giyinmiş Çingene ortalıkta neşeyle koştururken, koyu renk gözlük camlarında ışık çakıntılarıyla Grigoriy Usta usulca aramıza katılırdı; dadımız Yevgenya da aramızda olurdu: Kırmızı, çiçek bozuğu yüzlü, kurnaz bakışlı, küp gibi şişman bir kadındı, boru gibi bir sesi vardı. Uspenskaya Kilisesi'nin

saçı sakalı birbirine karışmış diyakozuyla, bana turnabalığı ya da tatlısu gelinciğini hatırlatan karanlık yüzlü, güvenilmez birtakım insanlar da gördüğüm olurdu bu bayram toplantılarında.

Herkes neredeyse nefesi kesilene kadar yer içerdi; çocuklara da şekerlemelerle birer kadeh likör verilir, böylece eğlence giderek hararetlenir ama aynı zamanda garipleşirdi.

Yakov dayı gitarını sevgiyle akort eder, akort etmesi bitince hep aynı şeyi söylerdi:

— Tamam... şimdi başlıyorum!

Kıvırcık saçlarını şöyle bir savurup gitarının üzerine kapanır, bu sırada boynu kaz boynu gibi eğilirdi. Yuvarlak, kaygısız yüzüne uykulu bir hal çökerken, canlı, yakalaması zor bakışları sanki bir sisin içinde kaybolur, yavaşça tellere dokunarak hüzünlü bir şeyler çalar, çalarken de farkında olmadan ayağa kalkardı.

Yaptığı müzik mutlak bir sessizlik gerektiriyordu; uzaklardan bir yerlerden hızla akarak geliyor, döşemeden, duvarlardan içeri sızarak insanın yüreğini harekete geçiriyor, anlatılması zor hüzünlü, rahatsız edici bir duygu bırakıyordu. Kendine karşı da, başkalarına karşı da acıma duygusu uyanırdı insanda bu müziği dinlerken; büyükler de sanki küçülerek biz çocuklar gibi olur, herkes sessiz, kımıltısız, kendi içine gömülürdü.

Yakov dayının gitarı en çok da Mihail dayımın oğlu Saşa'yı etkilerdi. Gözleri gitarda, yarı açık ağzından bir salya ipliği sarkmış, oturduğu yerde farkına varmadan amcasına doğru eğilir, bazen kendini öyle kaptırırdı ki, sandalyesinden yere düşer, düşerse ellerini yerden ayırmadan oturup kalır, donuk gözlerini dikip bakardı.

Herkes bir büyülenmişlik içinde donakalır, bir tek semaver, –o da gitarın hüzünlü sesini bastırmamaya özen gösterir gibi– ince ince fokurdardı. Arada bir, güz gecesinin zifiri karanlığına açılan kare biçimli iki küçük pencerenin camına

birilerinin hafifçe vurduğu duyulur, yanan iki mumun mızrak ucu gibi sivri, sarı alevleri masanın üzerinde oynaşırdı.

Yakov dayı bir süre sonra hepten kendinden geçerdi; ondan bağımsız yaşıyor gibi görünen elleri de olmasa, kapalı gözleri, kenetlenmiş dudaklarıyla uyuyor sanılabilirdi. Sağ elinin kıvrılmış parmakları gitarın koyu renkli kasasının üzerinde bir kuş gibi uçuşup çırpınırken, sol elinin parmakları da gitarın sapı üzerinde uçarcasına takip edilmez bir hızla koştururdu.

Yakov dayı bir iki kadeh içki içtiği zamanlar hemen hep dişlerinin arasından pek de hoş olmayan ıslıksı bir sesle sonu gelmeyen bir şarkı tuttururdu:

Bir köpek olsaydı Yakov
Sabahtan akşama kadar ulurdu:
Oy, içim daralıyor!
Ah, içim yanıyor!
Bir rahibe gidiyor yolda;
Bir karga tünemiş çitte.
Oy, içim daralıyor!
Ocağın ardında bir cırcırböceği ötüyor
Hamamböcekleri huzursuz.
Oy, içim daralıyor!
Asmış dilencinin biri, kurusun diye dolaklarını
Bir başkası çalmış çoraplarını!
Oy, içim daralıyor!
Ah, içim yanıyor!

Dayımın bu şarkısına yüreğim dayanmazdı, özellikle de dilencilerle ilgili bölümde, gözyaşlarına boğulurdum.

Çingene de herkes gibi büyük bir dikkatle dinlerdi müziği; parmaklarını siyah saçlarının arasına daldırır, gözlerini bir noktaya dikerek gürültüyle burnunu çeker, bazen de beklenmedik bir anda kederli kederli bağırırdı:

— Ah, bir sesim olsaydı, Tanrım, öyle şarkılar söylerdim ki!..

Ninem de içini çekerek:

— Yeter be Yaşa, –derdi,– yüreğimiz daraldı. Hadi Vanya, dans et de biraz içimiz açılsın!..

Onun bu isteğini her zaman hemen yerine getirmezlerdi, ama bazen müzisyen aniden bir saniyeliğine avucunu tellere bastırır, yumruğunu sıkarak yere büyük bir güçle ses çıkarmaz, görünmez bir şey atar gibi sallar ve efelenircesine bağırırdı:

— Kahrolsun hüzün ve keder! Hadi Vanka, göster kendini!

Sarı gömleğini çekiştiren, üstüne başına çekidüzen veren Çingene çivilerin üzerinde yürüyormuş gibi mutfağın ortasına doğru dikkatlice ilerler, esmer yanakları kızarmış, yüzünde sıkılgan bir gülümseme:

— Yalnız tempo biraz daha hızlı Yakov Vasiliç, –derdi.

Gitar bir anda coşarken, topuklar döşeme tahtalarını sarsar, masanın üzerinde ve dolapta duran kap kacak titreşir... ve kollarını kanat gibi iki yana açan Çingene, mutfağın orta yerinde uçurtma gibi süzülür, alev dili gibi salınırdı. Bacakları izlenmesi zor bir hızla hareket ederken ani bir çığlık atarak çömelip, altın bir sağan gibi döne döne oradan oraya dolanmaya başlayınca ipek gömleğinin ışıltısı dört bir yanı aydınlatır ve ipek gömlek alev gibi titreşir, kıvılcımları havada süzülürdü. Çingene dans ederken kendinden geçer, bu işte yorulmak nedir bilmediği için de o sırada kapıyı açık bulsa dans ede ede o sokaktan bu sokağa tüm kenti dolanır, soluğu kim bilir nerede alırdı...

Yakov dayı ayaklarını yere vurarak bağırırdı:

— Hadi yandan!

Ayrıca tiz bir ıslık çalar, insanı rahatsız eden, yüksek bir sesle esprili şarkılar söylerdi:

Acımasam çarıklarıma
O dakka bırakır giderim
Karıyı da, çocukları da!

Masada oturanlar da hareketlenerek birbirlerini çekiştirmeye, bir yerleri yanmış gibi bağırmaya, tiz çığlıklar atmaya başlarlardı. Sakallı usta kafasının keline şaplaklar atar, kendi kendine bir şeyler mırıldanırdı. Birinde bana doğru eğildi; yumuşacık sakalı omzumu tümüyle örtmüştü; bir yetişkinmişim gibi bana baba adımla seslenerek şunları söyledi:

— Aleksey Maksimiç, biliyor musun, babacığın da aramızda olsaydı, o da ateş gibi yakardı ortalığı! Sevgi dolu, neşe dolu bir adamdı senin baban. Onu anımsıyor musun?

— Hayır.

— Öyle mi? Bazen o ve ninen... Dur hele!

Yerinden kalktı; uzun, ince, tasvirlerdeki azizleri andıran bedeniyle ninemin önünde eğildi, onda pek görülmedik tok bir sesle ninemi dansa davet etti:

— Akulina İvanovna, bir kezcik olsun benimle dans etmek lütfunda bulunsanız? Bir zamanlar Maksim Savvatyeviç'le dans ettiğiniz gibi tıpkı?.. Hadi sevindirin şu garibi!

Ninem güldü, başını omuzlarının içine çekerek ezilip büzülerek:

— Aman, Grigoriy İvaniç, gözünü seveyim, bu da nereden çıktı şimdi? Ben kim, dans etmek kim? Herkesi bana güldürmek mi niyetin?

Herkes hep birden ısrar etmeye başlayınca, ninem birden çevik bir hareketle, genç bir kız gibi yerinden fırladı, eteğini düzeltti, ağır başını geriye atarak doğruldu, mutfağın ortasına doğru yürürken bir yandan da bağırıyordu:

— Gülerseniz gülün, umurumda bile değil, yeter ki mutlu olun! Sen de Yakov, şöyle benlik bir şeyler çal bakalım!

Dayım silkindi, tüm bedeni gerildi, sonra gözlerini yumup yumuşak bir ezgi tutturdu. Bir an duran Çingene, hemen ardından nineme doğru atıldı ve çömelmiş olarak onun çevresinde dönmeye başladı. Kollarını iki yana açan ninem, kaşlarını kaldırmış, kara gözleri uzaklarda bir noktaya dikili, havada yüzer gibi sessizce dönüyordu. Hali bana gülünç geldi ve kikirdedim. Usta parmağını gözdağı verir gibi havada salladı, öbür büyükler de bu yaptığımı hiç onaylamadıklarını gösterir bir şekilde bana baktılar.

— İvan çok gürültü ediyorsun, biraz dur! –dedi usta gülümseyerek.

Çingene zıplamaya son verip kapının eşiğine oturdu. Dadımız Yevgenya, gırtlağını ileri çıkararak, alçak, hoş bir sesle bir şarkıya başladı:

Cumartesiye kadar bütün hafta,
Dantel ördü genç kız,
Halsiz düştü çalışmaktan
Sağ kalması mucizeydi!

Ninem dans etmiyor, sanki bir şeyler anlatıyordu: Sessizce, düşünceli bir halde, sallana sallana, elinin altından çevresine bakarak yürüyor, iri bedeni tereddütle yalpalıyor, ayakları gideceği yolu dikkatle yokluyordu. Bir şeylerden korkmuş gibi aniden durdu, yüzünde bir ürperti dolaştı, kaşları çatıldı, ama hemen ardından aydınlık, sevecen bir gülümsemeyle ışıyıverdi yüzü. Birine yol verir gibi kenara çekilerek, kollarıyla sanki birine eşlik etti; başını önüne eğip çevresine kulak kabarttı, bir an donmuş gibi öylece kaldı, sonra öncekinden de aydınlık bir gülümseme belirdi yüzünde ve bir anda yerinden koparak burgaç gibi dönmeye başladı: Upuzun ve incecik görünüyordu; genç kızlığına yeniden döndüğü bu anda öylesine çılgın, öylesine karşı konulmaz bir güzellik, sevimlilik,

çekicilik gelip yerleşmişti ki nineme, kimse gözünü ondan alamıyordu!

O arada Yevgenya Dadı boru gibi kalın, ama hoş sesiyle şarkısını sürdürüyordu:

Pazar günüyse sabah ayininden,
Gece yarısına dek dans etti durdu,
En son o döndü evine eğlenceden
Yazık, çok kısa sürmüştü şölen.

Dansını bitiren ninem geçip yeniden semaver başındaki yerine oturdu; herkes kendisini övmeye durdu; o ise saçlarını düzeltirken:

— Hadi bakalım, yeter saçmaladığınız! –dedi.– Gerçek dansçı görmemişsiniz siz. Bizim Balahna'da bir kız vardı, adı şimdi aklıma gelmiyor, öyle bir dans ederdi ki, onu izleyen kimilerinin sevinçten, mutluluktan ağladığını görürdük. Onu izlemek başlı başına bayram gibiydi, başka hiçbir şeye gerek yoktu. Ve ben –Tanrı beni bağışlasın– onu öyle kıskanırdım ki!..

— Dansçılar ve şarkıcılar dünyadaki en değerli insanlardır! –diye kestirip attı Yevgenya Dadı, kesin bir hüküm bildirir gibi; sonra da Davud Peygamber üzerine bir şarkıya başladı.

Yakov dayı Çingene'yi kucaklayarak:

— Sen var ya, –dedi,– çıkıp lokantalarda bir dans etsen milletin aklını başından alırsın!

— Ben, sesim olsun isterdim, –diye yakındı Çingene.– Tanrı bana ses vermiş olsaydı, on yıl şarkı söylerdim, sonra isterlerse manastıra kapatsınlar beni!

Herkes votka içiyordu; en çok da Grigoriy Usta. Onun ardı ardına boşalttığı bardağını doldururken ninem kendisini uyarıyordu:

— Dikkat et, Grişa, böyle gidersen gözlerini hepten kaybedeceksin!

Grigoriy Usta sertçe cevapladı:

— Kaybedersem kaybedeyim! Göreceğim her şeyi gördüm, bundan böyle bana göz falan lazım değil...

İçiyordu, ama sarhoş değildi; bir tek, daha çok konuşur olmuştu; bana da durmadan babamdan söz ediyordu:

— Kocaman bir yüreği vardı senin babanın... Aziz dostum Maksim Savvatyeviç.

Ninem de iç çekerek onu onaylıyordu:

— Ah ah! Nasıl güzel bir Tanrı kuluydu...

Her şey öylesine ilginçti, her şey beni öylesine geriyordu ki çevremdeki her şey yüreğimi sessizce, yorulmak bilmeden hüzünle dolduruyordu. Hüzün ve sevinç, insanların içinde yan yana, neredeyse birbirinden ayrılmayacak gibidir; fark edilmesi zor, akıl almaz bir hızla birbirlerinin yerini alırlar.

Bir gün Yakov dayı, çok sarhoş da değildi üstelik, üzerindeki gömleği paralamaya, saçlarını, hafiften ağarmış bıyıklarını yolmaya, burnunu, dudaklarını çekiştirmeye başladı. Bir yandan da gözyaşlarına boğularak:

— Ne bu? Bu ne? –diye haykırıyordu.– Her şey niye böyle?

Yanağını, alnını, göğsünü yumrukluyor, sarsıla sarsıla ağlıyordu:

— Alçak, rezil bir adamım ben!

Grigoriy Usta öteden:

— Doğruya doğru! –dedi.

Kendisi de içkili olan ninem oğlunun iki eline sarılmış, onu sakinleştirmeye çalışıyordu:

— Böyle konuşma, Yaşa, Tanrı kime ders vereceğini bilir!

İçki içti mi daha bir güzelleşirdi ninem; kara-boncuk gözlerinin içi gülüyor, insanın içini ısıtan sımsıcak ışıklar saçıyordu. Ateş basan yüzünü serinletmek için eşarbını yüzüne doğru sallarken, şarkı söyler gibi, ezgiyle:

— Tanrım, Tanrım! Her şey ne kadar güzel! Ey insanlar, baksanıza, her şey ne güzel!

Bu onun yüreğinden yükselen bir çığlık, tüm yaşamının özlü anlatımıydı.

Kaygısız dayımın gözyaşları, haykırışları beni çok şaşırtmıştı. Dayımın neden dövündüğünü, ağlayıp sızladığını sorduğumda ninem, her zamankinin tersine, gönülsüzce:

— Bunu da bilmeyiver! –dedi.– Böyle şeyleri öğrenmek için biraz daha büyümen gerek...

Bu sözü merakımı daha da kamçıladı. Doğruca boyahaneye gittim, Çingene'ye yanaştım; ama soruma yanıt vermek istemedi; hafifçe gülerek göz ucuyla ustaya baktı ve beni iterek işlikten çıkartmaya çalışırken:

— Hadi git buradan... git hadi! Gitmezsen şu kazana atar bir güzel boyarım seni! –diye bağırdı.

Basık, geniş ağızlı ocağın önünde ayakta dikilen usta elindeki uzun, siyah değnekle ocağın üzerinde kaynayan üç boya kazanını karıştırıyor, arada bir kazandan çıkardığı değneğin ucundan akan renkli damlacıklara bakıyordu. Ocaktan yükselen coşkulu alevler, ustanın bin bir renkten iz taşıyan, papaz cüppesine benzeyen deri önlüğünde yansılanıyordu. Kazanlarda boyalı sular kaynıyor, keskin bir buhar kalın bir bulut tabakası gibi kapıya doğru uzanıyor, kapıdan çıkıp kuru bir kar kümesi gibi sağa sola uçuşuyordu.

Usta gözlüğünün arkasından bana donuk, kızarmış gözlerle baktı ve İvan'a:

— Odun getir! Odun bitmiş, görmüyor musun? –dedi kabaca.

Çingene koşarak avluya çıkınca, Grigoriy bir sandal çuvalının üzerine oturarak parmağıyla beni yanına çağırdı.

— Buraya gel!

Beni kucağına oturttu; sıcacık, yumuşacık sakalı yüzümü okşuyordu. Bana hiç unutamayacağım şu sözleri söyledi:

— Dayın karısını öldüresiye dövdü, işkence çektirdi ona... şimdiyse vicdanı sızlıyor. Anladın mı? Her şeyi bilmek istiyordun ama bak ne hale geldin!

Grigoriy de tıpkı ninem gibi yalın, anlaşılır konuşuyordu; ama onunlayken insan bir ürperti de duyardı: Gözlüğünün ardından her şeyi boydan boya gördüğünü düşünürdünüz.

— Dayının karısını nasıl dövdüğünü de anlatayım mı? –diye sürdürdü, tane tane.– Şöyle: Yatmak için yataklarına girdiler mi, karısını başını da örtecek şekilde sımsıkı battaniyeye sarar, sonra da basardı sopayı. Peki niçin? Sorsan kendi de bilmez.

Getirdiği bir kucak odunu bırakarak üşüyen ellerini ısıtmak için ocak karşısında bağdaş kurup oturan İvan'a aldırış etmeyen usta, hikâyesini aynı etkileyicilikle sürdürdü:

— Belki de kendisinden çok daha iyi, güzel buluyordu onu ve kıskandığı için dövüyordu. Kaşirin'ler, kardeş, iyi ve güzel olan şeyleri sevmezler, kıskanırlar; kendileri iyi ve güzel olamadıkları için iyi ve güzel olan her şeyi yok ederler. Babanı nasıl bitirdiklerini sor da ninen anlatsın sana. Her şeyi tek tek anlatır o sana, çünkü dünyada yalan söylemez senin ninen, yalanın ne olduğunu bilmez bile. Evet, enfiye çeker, içki de içer, ama yine de o bir azizedir! Onun yanından hiç ayrılma...

Beni itti; üzgün, korkmuş bir halde avluya çıktım. Tam eve girerken Vanya yetişti ardımdan; başımı iki elinin arasına alarak bana şunları fısıldadı:

— Sakın ondan korkma. Çok iyi bir insandır Grigoriy Usta; konuşurken gözlerinin içine bak, bu hoşuna gider.

Her şey alabildiğine tuhaf ve rahatsız ediciydi. Buradakinden başka bir hayat bildiğim yoktu, ama hayal meyal hatırladığıma göre annemle babam başka türlü yaşarlardı: Konuşmaları başka türlüydü, neşeleri başka türlüydü; birlikte yürür, birlikte oturup kalkarlardı; birbirlerine yakındılar. Akşamları pencerenin önünde oturup sık sık ve uzun uzun gülerler, bağıra bağıra şarkı söylerlerdi. Dışarıda onları izlemek için insanlar toplaşırdı; başlarını yukarı kaldırıp bize bakan bu insanların yüzleri bana komik bir

biçimde yemekten sonra masada kalan kirli tabakları anımsatırdı. Burada ise pek az gülünüyordu ve neye gülündüğü her zaman belli olmuyordu. Çoğu kez birbirlerine bağırır, birbirlerini tehdit ederlerdi; kıyıda köşede gizlice fısıldaşırlardı. Çocukların hiç sesi çıkmaz, ortalıkta görünmezlerdi; yağmurdan sonra toprağa yapışan tozlar gibiydiler. Evde kendimi yabancı gibi hissediyordum ve bu hayat kuşkularımı tetikleyerek, beni her şeye büyük bir dikkatle bakmaya zorlayarak sanki bedenime onlarca iğne batırılıyormuş gibi hissetmeme neden oluyordu.

Çingene'yle dostluğum giderek güçleniyordu; ninem sabahın köründen akşam hava kararana dek ev işleriyle uğraşıp durduğu için ben de hemen bütün günümü İvan'ın peşinde dolanarak geçiriyordum. Dedemin beni her dövüşünde darbelerin bana gelmemesi için değneğin altına elini ya da kolunu uzatmaya devam ediyor, ertesi gün de şişmiş parmaklarını gösterip yakınıyordu:

— Yok, hiçbir yararı ve anlamı yok bu işin! Senin acını hafifletmiyor, beni de, bak, ne hale getiriyor! Bir daha karışmayacağım, ne halin varsa gör!

Bir sonraki dayak seansında bu gereksiz acıyı yine çekiyordu.

— Bir daha karışmayacağım demiştin?

— Demiştim ama yine de uzatıverdim elimi... farkına varmadan uzatmışım...

Bir süre sonra Çingene hakkında, ona duyduğum ilgiyi ve sevgiyi büsbütün artıran bir şey öğrendim.

Çingene her cuma günü, ninemin gözdesi, tatlı düşkünü, yaramaz, kurnaz, doru, hadım bir at olan Şarap'ı geniş kızağımıza koşar, dizlerine kadar inen yarım kürkünü sırtına, ağır kürk şapkasını başına geçirir, beline de yeşil kuşağını bağlayıp pazara giderdi. Dönüşünün çok uzadığı günlerde evdeki herkes endişeyle pencere önüne toplaşıp hohlaya hohlaya camlardaki buzları eriterek geliyor mu diye yola bakardı.

— Daha gelmedi mi?

— Hayır!

En çok da ninem kaygılanırdı.

— Size ne diyeyim bilmem ki! –diye söylenirdi dedeme ve oğullarına.– Bir gün atı da, adamı da öldüreceksiniz! Ne vicdansız, utanmaz insanlarsınız siz böyle! Niye elinizdekilerle yetinmiyorsunuz? Akılsız, cimri şeyler! Tanrı cezanızı versin!

Dedem, yüzü bir karış, homurdanırdı:

— Tamam tamam, bu son!

Çingene bazen ancak öğleye doğru dönerdi; dedem, dayılarım koşar adım avluya fırlar, ninem de enfiyesini hızlıca çekerek, çünkü bu onun her günkü enfiye saatiydi, enfiyenin de etkisiyle ayı gibi hantal hareketlerle peşlerinden giderdi. Çocuklar da koşarak kızağın başına gelirler ve domuz yavruları, balıklar, kuşlar ve çeşit çeşit başka etlerle dolu yükün indirilmesine geçilirdi.

Keskin gözleriyle yandan yandan kızağın yükünü tartan dedem:

— Söylendiği gibi aldın değil mi her şeyi? –derdi.

— Tam söylendiği gibi, –diye neşeyle karşılık verirdi İvan, ısınmak için eldivenli ellerini şiddetle birbirine vurup avluda havaya zıplarken.

Dedem ters ters bağırırdı:

— Vurma eldivenleri öyle! Dünyanın parasını verdik onlara! Para arttı mı?

— Yok.

Dedem yavaş yavaş kızağın çevresinde dolanırken duyulur duyulmaz bir sesle söylenirdi:

— Yine dünyanın şeyini alıp getirmişsin. Bana bak, bunları sakın para ödemeden almış olmayasın? Aman ha, ben evimde böyle şeyler istemem!

Ve yüzünü buruşturarak hızlı adımlarla uzaklaşırdı oradan.

Dayılarım neşeyle kızağın başına koşup kuşları, balıkları, kaz işkembelerini, dana butlarını, kocaman kocaman et parçalarını elleriyle okkalar, ıslık çalarak beğenilerini gösterirlerdi.

— Bravo, çok iyi şeyler seçip almışsın!

Hele Mihail dayının hayranlığı görülmeye değerdi: Ayaklarının altında yay varmış gibi kızağın çevresinde zıplaya zıplaya döner, ağaçkakan burnuyla her şeyi teker teker koklar, dudaklarını yalayıp dilini şaklatır, tedirgin gözlerini derin bir hazla yumardı. Dedem gibi o da kuru bir dala benzerdi; yalnız kapkaraydı ve boyu da dedemden daha uzundu.

Üşüyen ellerini yeninin içine çekerek, Çingene'yi sorgulamaya başladı:

— Babam sana ne kadar verdi?

— Beş ruble.

— Burada nerden baksan on beş rublelik mal var. Beş rubleden ne kadar harcadın?

— Dört ruble on kapik.

— O zaman doksan kopeği cebe attın? Görüyorsun değil mi Yakov, millet nasıl para biriktiriyor?

Üzerinde tek bir gömlekle dışarı çıkan Yakov dayı buz gibi havada öylece duruyor, soğuk mavi göğün altında gözlerini kırpıştırarak belli belirsiz gülümsüyordu.

— E, Vanka, artık yarımşar şişe votka ısmarlarsın bize? –dedi sonunda, tembel tembel.

Ninem, Şarap'ın koşumlarını çözüp atı kızaktan çıkarırken:

— Güzelim benim! Bir tanem! Neyin var oğlum? Neyin var yavrum? –diye mırıldanıyordu.– Canın yaramazlık mı istiyor? Haydi canım, istediğin gibi oyna, eğlen! Hastalandın mı, yoksa numara mı yapıyorsun!

Kocaman bir at olan Şarap, ak dişleriyle ninemin omzunu hafif hafif ısırırken, bir yandan da başından ipek

başörtüsünü düşürmeye çalışıyor ve gür yelesini silkeleyerek mutlu, neşeli bakışlarıyla onun yüzünü inceliyordu; sonra birden kirpiklerindeki buz taneciklerini düşürmek için silkinip hafifçe kişnedi.

— Ekmek mi istiyorsun?

Bolca tuzlanmış koca bir ekmek parçasını atın dişlerinin arasına bırakan ninem, önlüğünü hayvanın ağzının altına tutarak dalgın dalgın onun ekmeği yiyişini izlemeye başladı.

Bir tay gibi durduğu yerde duramayan Çingene bir koşu ninemin yanına geldi:

— Şarap harika bir at nine, çok da akıllı...

— Yıkıl karşımdan! –diye bağırdı ninem ayağını da yere vurarak.– Boşuna bu yaltaklanmaların! Pazar alışverişine gittiğinde senden hiç hoşlanmadığımı biliyorsun!

Çingene'nin pazarda satın almaktan çok çaldığını anlattı bana ninem.

— Deden kendisine beş ruble verdiyse, üçünü harcar, on rublelik de mal çalar, –dedi canı sıkkın bir havayla.– Ahlaksız! Çalmayı seviyor! Bir kez yaptı, baktı ki bir sorun yok, evde anlattığında da herkes kendisine gülüp becerisini kutlayınca bu iyice azıttı ve hırsızlığı alışkanlık haline getirdi. Deden gençliğinde çok yoksulluk çektiği için yaşlılık günlerinde aşırı cimri ve açgözlü biri olup çıktı. Para onun için öz çocuklarından bile değerli. Para ödemeden bir şeylere sahip olmak onun için anlatılmaz bir mutluluk! Mihail'le Yakov dersen...

Elini sallayıp bir an susar, sonra açık enfiye kutusuna bir göz atarak, asık yüzle devam ederdi:

— Kör kadının ördüğü dantele benzer bu işler, Lekseyciğim, örneği çıkaramazsın. Hırsızlık yaparken bir yakalarlarsa İvan'ı, öldüresiye döverler...

Bir süre sustu, sonra usulca ekledi:

— Eh-he! Bizde kural çoktur ama uygulananı yoktur...

Ertesi gün Çingene'ye bir daha hırsızlık yapmaması için yalvardım.

— Yoksa seni döve döve öldürürler, –dedim.

— Beni yakalayamazlar, ellerinden sıyrılırım. Bir kez çok çeviğimdir ben, hızlı bir at kadar çeviğimdir –dedi gülümseyerek; ama hemen ardından üzgün bir yüzle şunları ekledi:– Hırsızlığın hiç iyi bir şey olmadığını, ayrıca büyük tehlikeleri olduğunu ben de biliyorum. Ben, öylesine yapıyorum bunu, can sıkıntısından. Bu işten parasal bir kazancım da olmuyor; cebimde kalan üç beş kopeği hafta içinde dayıların çekip alıyorlar... Üzüldüğüm falan yok, alırlarsa alsınlar! Karnım tok, sırtım pek!

Birden beni kollarının arasına aldı, hafifçe sarsarak:

— Ne kadar ince ve hafifsin! –dedi.– Ama kemiklerin sağlam, güçlü. İleride pehlivan yapılı bir adam olacaksın. Ne yap, biliyor musun?.. Gitar çalmayı öğren... Yakov dayına söyle, sana öğretsin. Ciddi söylüyorum! Evet, küçüksün, tek terslik bu... ama kocaman bir yüreğin var. Dedeni de pek sevmiyorsun galiba?

— Bilmiyorum.

— Bana soracak olursan, ninenin dışında Kaşirin'lerin hiçbirini sevmem! Şeytan görsün yüzlerini!

— Beni de mi sevmiyorsun?

— Sen Kaşirin değilsin ki; Peşkov'sun... başka kandan, başka soydansın...

Birden beni kollarının arasına alıp gövdemi öyle şiddetle sıktı ki, kendisi bile hafifçe inledi:

— Ah, Tanrım, ne olur, güzel bir sesim olsaydı!.. Herkesin yüreğine kor ateşler düşürür, yakar kavururdum! Git artık kardeş, çalışmam gerek!

Beni kucağından yere indirdi, ağzına doldurduğu küçük çivilerle, siyah bir kumaşı oradaki kocaman bir dört köşe tahta üzerine gergince çivilemeye başladı.

Çok kısa bir süre sonra da öldü.

Şöyle oldu ölümü: Avlu kapısının hemen yanında meşeden, kocaman bir haç vardı. Üzerinde kalın budaklar bulu-

nan bu haç epeydir orada, çitlere dayalı olarak duruyordu. Dedemin evine yeni geldiğimiz günlerde fark etmiştim onu, henüz yeniydi ve rengi de sarıya çalıyordu; ama güzün yağan yağmurlarla rengi koyulaşmıştı. Keskin bir tahta kokusu yayan bu haç, pislik içindeki küçücük avluda her bakımdan fazlalıktı.

Karısının mezarına diktirmek için satın almıştı bunu Yakov dayı ve ölüm yıldönümünde bu haçı tek başına sırtına yüklenip mezarlığa kadar götüreceğine söz vermişti.

Kış başlarında bir cumartesi gününe denk geldi yıldönümü. Dondurucu bir soğuk ve rüzgâr vardı, çatılardan karlar dökülüyordu. Evdeki herkes avluya çıkmıştı, dedemle ninem üç torunlarını da yanlarına alıp ayinde hazır bulunmak için erkenden mezarlığa gitmişlerdi; ben bir kabahatimden dolayı cezalıydım, evde bırakılmıştım.

İkisinin de üzerinde yarım, siyah gocuklar bulunan dayılarım haçı iki ucundan tutup yerden kaldırdılar; Grigoriy Usta'yla tanımadığım bir adam da bin bir güçlükle ağır gövdesini kaldırıp haçı Çingene'nin geniş omuzları üzerine bıraktılar; Çingene yalpaladı, bacaklarını açtı.

— Becerebilecek misin? –diye sordu Grigoriy Usta.

— Bilmiyorum. Bayağı ağırmış...

Mihail dayı sertçe bağırdı:

—Kapıyı açsana kör şeytan!

Yakov dayı da:

— Ayıp be Vanka, –dedi.– Haydi biz kuru dal gibiyiz, sen öyle misin?

Grigoriy Usta kapının iki kanadını ardına kadar açarken bir yandan da İvan'ı sıkı sıkıya uyarıyordu:

— Aman dikkatli ol! Kendini zorlama! Hadi, Tanrı yardımcın olsun!

— Kel salak! –diye bağırdı Mihail dayı, dışarıdan.

Avluda toplanmış olan herkes mutlulukla gülümsüyordu, yüksek sesle konuşmaya başlamıştı; haçın sonunda gideceği yere gitmesi herkesi sevindirmiş gibiydi.

Grigoriy İvanoviç kolumdan tutarak beni boyahaneye doğru götürürken şöyle dedi:

— Belki de deden bugün dövmez seni, yüzü gülüyor gibi...

Beni boyanmak için hazırlanmış yünlü kumaş yığını üzerine oturtup omuzlarıma dek bu kumaşlarla titizce sarıp sarmaladıktan sonra, kazanlardan yükselen buharı koklayarak dalgın dalgın ekledi:

— Tam otuz yedi yıldır tanırım ben senin dedeni, evlat! Başlarken yaptığı işleri de gördüm, şimdi yaptıklarını da görüyorum. Yıllar önce sıkı iki dost olarak bu işe birlikte girmeyi düşündük. Deden, akıllı adamdır! O patron oldu, bense beceriksiz çıktım. Ne var ki, Tanrı hepimizden daha akıllıdır: Onun bir gülümsemesiyle, en akıllı diye bildiğin adam salağın önde gideni olur! Sen henüz neden böyle konuşulduğunu, neden böyle yapıldığını anlamıyorsun ama her şeyi anlaman gerek. Yetim yaşamı zordur. Baban, Maksim Savvatyeviç, adamın hasıydı, her şeyden anlardı. Deden de bu yüzden onu hiç sevemedi, benimseyemedi.

Ocakta altınsı, kızıl alevlerin oynaşmasına, kazanlardan yükselen süt rengi buharın, kimi küçük kimi büyük çatlaklarından gökyüzünün mavi şeritler halinde göründüğü eğri tavanın tahtalarında gri kırağı damlacıkları oluşturmasına bakarken bu güzel sözleri dinlemek hoşuma gidiyordu. Rüzgâr neredeyse bütünüyle dinmişti; bir yerlerde güneş parlıyordu, tüm avlu sanki cam tozuyla kaplanmıştı; yoldan gıcırdayarak kızaklar geçiyor, evlerin bacalarından mavi dumanlar yükseliyordu; karda oynaşan belli belirsiz gölgeler de, kendilerince bir şeyler anlatır gibiydiler.

Grigoriy uzun boyu, hemen tümüyle ortada olan kemikleri, uzun sakalı, şapkasız başı ve kocaman kulaklarıyla, iyi yürekli bir büyücü gibi kaynayan boya kazanlarını karıştırıyor, bir yandan da bana öğütler veriyordu:

— Herkesin gözünün içine bak; bir köpek sana saldıracak oldu mu, onun da gözünün içine bak, rahat bırakacaktır seni.

Ağır gözlüğü burnunun üzerine baskı yaptığı için burnunun ucuna kan oturmuştu, morarıp nineminkine benzemişti.

— Dur bakayım! –dedi birden, kulak kesilerek; sonra ayağıyla ocağın kapağını kapattı ve sekercesine bir koşuyla avluya fırladı. Ben de arkasından atıldım.

Çingene mutfakta, yere sırtüstü uzatılmış yatıyordu. Pencerelerden bolca giren güneş ışığının bir bölümü başını ve göğsünü, bir başka bölümü bacaklarını aydınlatıyordu. Alnı garip bir biçimde parlıyordu; kaşları yukarı kalkmış, şaşı gözleri tavanın kara tahtalarına dikilmişti; titreyen morarmış dudaklarının arasından pembe köpükler sızıyordu; dudağının kenarından yanağına sızan kan, boynuna, mutfak tahtalarına akıyordu; döşeme tahtalarıyla sırtından neredeyse minik bir derecik gibi çok daha yoğun bir kan geliyordu. İvan'ın bacakları garip bir biçimde ayrık duruyordu; şalvarı andıran geniş pantolonunun da ıslak olduğu ve yerdeki tahtalara sımsıkı yapıştığı görülüyordu. Kumla ovularak temizlenen döşeme tahtaları güneş gibi parlıyordu. Yerdeki ışık demetlerini geçerken daha pırıltılı bir renk alan minik kan derecikleri kapının eşiğine doğru ilerliyordu.

Çingene hareketsizdi, sadece vücudunun iki yanına uzanan ellerinin parmakları kıpırdıyor, döşemeyi tırmalıyor ve boyalı tırnakları güneş ışığında parlıyordu.

Yere, İvan'ın önüne diz çöken Yevgenya Dadı, onun eline bir mum tutuşturmaya çalışıyordu. Ancak İvan tutamadığı için mum yere yuvarlanıyor, kana bulanarak sönüyordu. Dadı mumu alıp temizliyor, sonra yine o güçsüz parmakların arasına koymaya çalışıyordu. Mutfakta bir fısıltı salına salına dolaşıyordu; rüzgâr gibi eserek beni eşikten dışarı atacaktı ama kapının kenarına sıkıca tutunmuştum.

— Ayağı takıldı, –dedi Yakov dayı, kırık, bitkin bir sesle; titriyor, başını sağa sola oynatıyor, renk diye bir şeyin kalmadığı solgun yüzünde ışığını yitirmiş gözlerini kırpıştırıp duruyordu.– Tökezleyip yere kapaklanınca haç da sırtına düşüp onu ezdi. Biz de ezilebilirdik ama haçı tam zamanında bıraktık.

— Siz ezdiniz onu! –dedi Grigoriy boğuk bir sesle.

— Tabii, ne demezsin!

— Evet, siz ezdiniz!

Sürekli akan kan mutfak kapısının eşiği önünde birikerek küçük bir gölcük oluşturmuştu, koyulaşıyordu ve sanki gitgide yükseliyordu. Ağzından pembe köpükler çıkan Çingene uykudaymış gibi inliyor ve sanki yavaş yavaş eriyordu: Daha bir incelen, düzleşen bedeni, yapıştığı tahtalara karışıyor, onların arasında yok oluyor gibiydi.

— Mihail ata atlayıp kiliseye babama haber vermeye gitti, –diye fısıldadı Yakov dayı.– Ben de Vanya'yı bir arabaya atıp doğruca buraya getirdim. İyi ki haçın altına ben girmemişim, yoksa şimdi...

Dadı hâlâ Çingene'nin eline mum tutuşturmaya çalışıyor; bu sırada hem eriyen mum, hem de dadının gözyaşları Çingene'nin eline damlıyordu.

— Başının yanına, yere yapıştırsana aptal kadın! –diye bağırdı Grigoriy.

— Haklısın.

— Şapkasını da çıkar başından!

Dadı, söyleneni yapıp şapkayı çıkarınca, Çingene'nin başı tok bir ses çıkararak döşeme tahtalarına çarpıp yana devrildi. Başının bu yeni konumunda daha çok kan akmaya başladı, ama artık ağzının tek bir yanından geliyordu kan. Bitmek bilmedi bu sahne. Bana önce Çingene dinleniyormuş gibi geldi; az sonra doğrulacak, yere oturacak, bir tükürük savurup, "Bu ne sıcak böyle!" diyecekti.

Pazar günleri, öğle yemeğini izleyen şekerlemelerinden sonra uyandı mı hep böyle yapardı. Ama bu kez kalkmıyor, gitgide eriyordu. Güneş çekilmişti; kısalan ışık demetleri artık onun üzerine düşmüyor, ancak cam kenarlarına kadar ulaşabiliyordu. Çingene iyice kararmıştı, ne parmakları oynuyor, ne de ağzından köpük geliyordu. Başının arkasına ve kulaklarının yanına dikilen üç mumun altın fırça darbeleri dağınık, maviye çalan siyah saçlarına vuruyor, esmer yanaklarında sarı sarı, nokta nokta titreşiyor, sivri burnunun ucunu ve pembe dudaklarını aydınlatıyordu.

Yevgenya Dadı diz çökmüş, gözyaşları içinde bir şeyler mırıldanıyordu:

— Ah minik güvercinim, yavru şahinim benim, ah!..

İnsanın tüyleri ürperiyordu, çok soğuktu. Masanın altına girip saklanmıştım. Az sonra, üzerinde rakun paltosuyla, dedem daldı mutfağa. Ardından yakası kuyruk kürklü peleriniyle ninem, onun arkasından da Mihail dayı, çocuklar ve çok sayıda tanımadığım başka insan geldi.

Kürkünü çıkarıp yere fırlatan dedem:

— Aşağılık herifler! –dedi.– Bu yaman çocuğa boş yere nasıl kıydınız! Beş yıla kalmadan paha biçilmez bir usta olacaktı...

Yerdeki giysiler yüzünden İvan'ı göremiyordum; sürünerek masanın altından çıktım, çıkmamla da dedemin ayaklarının dibinde buldum kendimi. Beni hışımla itip ayak altından uzaklaştırdı, küçük kırmızı yumruğunu dayılarıma doğru sıkarak:

— Aç kurtlar! –diye bağırdı.

Sonra tahta peykeye attı kendini, iki eliyle iki yanına dayandı; gözünden yaş gelmeden kesik kesik hıçkırıyordu.

— Onu çekemediğinizi bilmiyor muyum sanıyorsunuz! –dedi, dişlerini gıcırdatarak.– Eh be Vanyacığım... küçük aptalım benim! Elden ne gelir? Ha, ne gelir elden? Atlar,

el atı; dizginler, çürümüş. Ne dersin, ana? Son birkaç yıldır Tanrı sanki bizden yüz çevirdi?.. Öyle değil mi, ana?

Yere yapışırcasına mutfak tahtalarının üzerine uzanan ninem, elleriyle İvan'ın yüzünü, başını, göğsünü yokluyor, gözlerine hohluyor, ellerini tutuyor, okşuyordu; mumların hepsini devirmişti. Sonra ağır ağır doğruldu; üzerindeki parlak, siyah giysisi içinde büsbütün kara görünüyordu; gözleri korkunç bir şekilde yuvalarından uğramış:

— Hepiniz defolun, lanetlenmiş yaratıklar! –dedi, yavaşça.

Dedemin dışında herkes hızla mutfağı terk etti.

Çingene'yi insanın aklında yer etmeyecek sade bir törenle toprağa verdiler.

IV

Ağır bir yorganla dört kat sarınmış olarak genişçe bir yatakta yatıyor ve ninemin dua edişini izliyorum: Ninem yere diz çökmüş; bir eli göğsünde, öbür eliyle hiç acele etmeden, ağır ağır haç çıkarıyordu.

Avluda insanın iliğine işleyen bir soğuk; camı boydan boya kaplayan buz nakışları arasından süzülen yeşilimsi ay ışığı, ninemin kocaman burnunu, sevimli yüzünü aydınlatıyor, kara gözlerinde fosforlu bir alev gibi parlıyordu. Ninemin başını örten ipek eşarp ateşte dövülen demir gibi parlıyor, koyu renkli elbisesi kıvrımlar halinde omuzlarından aşağı dökülüyor, yere kadar uzanıyordu.

Duasını bitiren ninem sessizce üzerindekileri çıkarıp köşedeki sandığın üzerine düzgünce koyuyor ve yatağa geliyor. Ben derin uykuya dalmış numarası yapıyorum.

— Seni haydut, uyumadığını biliyorum, numara yapıyorsun! –diyor ninem usulca.– Uyumuyorsun, değil mi bir tanem? Ver bakayım şu yorgandan biraz da bana!

Bundan sonra olacakları bildiğim için kendimi tutamayıp kıkırdıyorum. Ninem kızmış gibi homurdanıyor:

— Yaşlı ninene oyun oynarsın ha? Al sana o zaman!

Bir ucundan tuttuğu yorganı öyle hünerli bir şekilde ve öyle bir hızla kendine doğru çekiyor ki, ben havada birkaç kez döndükten sonra yumuşacık yatağa düşüyorum.

— Ne oldu küçük yaramaz? Sivrisinek mi soktu?

Ninemin dua etmesi kimi kez bitmek bilmezdi ve ben gerçekten yatakta uyur kalır, onun yatağa ne zaman, nasıl girdiğini fark etmezdim.

Bu uzun dualar, hep büyük gerginliklerin, tartışmaların, kavgaların yaşandığı günlerde olurdu. Ninem bu ilginç dua seanslarında Tanrı'ya evde olup biten her şeyi tek tek anlatırdı; kocaman, büyük bir tepe gibi diz çöken ninem, önce hızlı hızlı, anlaşılmaz bir şeyler mırıldanır, sonra yoğun bir homurdanmaya dönerdi sözleri:

— Tanrım senin de bildiğin gibi, herkes kendi durumu daha iyi olsun istiyor. Biliyorsun, Mihail daha büyük; burada, kentte onun kalması daha yerinde olur; ırmağın karşısına geçmeyi kendisi için aşağılayıcı buluyor; orası yeni, bilinmedik bir yer; orada ne olup biteceğini kim bilebilir? Babaya gelince, o Yakov'u daha çok seviyor. Hiç insan çocuklarının birini ötekinden daha çok sever mi? Şu inatçı ihtiyara akıl fikir ver, Tanrım!

Kor gibi yanan gözleriyle kararmış ikonalara bakarak Tanrı'sına yol gösterirdi:

— Çocukları arasında ayrım yapmaması gerektiğini anlamasını sağlayacak güzel düşler göster ona, Tanrım.

Haç çıkarır, geniş alnını döşeme tahtalarına değdirecek kadar eğilerek selamlar verir, yeniden doğrulur, telkinlerini sürdürürdü:

— Varvaramın da biraz yüzünü güldürsen!.. Seni kızdıracak ne yaptı ki? Ötekilerden daha mı büyük günah işledi? Gencecik, sağlıklı bir kadın, ama hep acı çekiyor. Sonra, Tanrım, Grigoriy'i de unutma, gözleri gitgide kötüleşiyor. İyiden kör olursa ne yapar?.. Dilencilik mi yapsın o yaşta? Sokaklara düşer, sonu çok kötü olur! Tüm gücünü dede için tüketti, ama dede ona yardım edecek mi?.. Ah, Tanrım... Tanrım...

Uzunca bir süre susar, başını teslimiyetle önüne eğerek derin bir uykuya dalmış ya da donakalmış gibi kolları iki

yanında sarkık, öylece durur, sonra birden kendine gelir ve kaşlarını kaldırarak:

— Diyeceğim daha ne vardı? –diye sorardı kendi kendine.– Tüm Ortodokslara acı, yardım et, Tanrım! Ben, lanetli, ahmak kocakarıyı da unutma! Senin de bildiğin gibi, kötülüğümden değil, aptallığımdan hep günahlarım.

Derin bir göğüs geçirip, sevecen, hoşnut, duasını sonlandırırdı:

— Yüce Oğul, sen her şeyi bilirsin, her şeyi görürsün canım!

Ona çok yakın bir varlık olduğu için ninemin Tanrı'sını ben de çok severdim.

— Bana Tanrı'yı anlatsana nine! –derdim sık sık.

Özel bir anlatış biçimi vardı Tanrı'yı: Çok sessiz, sözcükleri garip bir biçimde uzatarak, gözleri kapalı ve kesinlikle oturarak; yerinden kalkar, tekrar oturur, başını eşarbıyla örter, uyuyana kadar anlatırdı:

— Tanrı cennet çayırlarının ortasında bir tepede, gümüşten ıhlamur ağaçlarının altında yakutlarla bezeli bir tahtta oturur ve bu ıhlamur ağaçları yıl boyunca çiçeklidir. Cennette kış da yoktur, güz de; bu yüzden çiçekler hiç solmazlar, Tanrı'nın kutsal hizmetkârlarını mutlu etmek için hiç durmadan açarlar. Tanrı'nın çevresinde çok sayıda melek, yağan kar taneleri ya da arı sürüsü gibi uçuşur ve ak güvercinler gibi gökyüzünden dünyaya iner, sonra yeniden göğe çıkıp Tanrı'ya biz insanları anlatırlar. Orada sana, bana, dedene, herkese bir melek verilmiştir, Tanrı kulları arasında ayrım yapmaz. Örneğin senin meleğin Tanrı'ya "Aleksey dedesine dilini çıkardı!" diye anlatır. Tanrı da, "Madem öyle, dedesi ona bir güzel sopa atsın!" der. Her şeye, herkesin ve her şeyin yaptığının karşılığının ne olacağına karar verir Tanrı, kimine acı verir kimine mutluluk. Ve onun yanında her şey o kadar güzeldir ki melekler eğlenirler, kanatlarını çırparlar ve sürekli onun için şarkı söylerler:

"Şükürler olsun Tanrım, şükürler olsun sana!" Tanrı da onlara, "Anladım, yeter artık!" der gibi tatlı tatlı gülümser.

Bunları anlatırken kendisi de başını sallayarak gülümserdi.

— Sen bütün bunları gördün mü?

— Görmedim, ama biliyorum! –diye karşılık verirdi, dalgın dalgın.

Tanrı'dan, cennetten, meleklerden söz ederken sanki küçülür, yumuşar, yüzü gençleşirdi; nemli gözlerinden sıcacık ışıklar süzülürdü. Ağır, ipeksi saç örgülerini tutup boynuma dolar ve anlattığı bitmek tükenmek bilmeyen ve beni hiç sıkmayan öyküleri kıpırtısız dinlerdim.

— İnsanlar Tanrı'yı göremezler; görecek olsalar o dakika kör olurlar. Bir tek azizler görebilir onu. Ama bak benim melek görmüşlüğüm vardır; onlar içi temiz insanlara görünürler. Bir sabah ayininde kilisede iki melek sunak taşının çevresinde, sisler içinde uçuyorlardı; ışıklı, saydamdılar, içlerinden arkaları görülüyordu. Yerlere kadar uzanan, dantelsi kanatları vardı. Mihrabın çevresinde dönüyor ve yaşlı Peder İlya'ya yardım ediyorlardı: O dua için kuru bir dala benzeyen kollarını kaldıracak oldu mu, dirseklerinden tutup ona destek oluyorlardı. Çok yaşlıydı Peder İlya, gözleri de hiç görmüyordu; bir oraya bir buraya atıyordu kendini. Birkaç gün sonra da ölüp gitti zavallı adam. O gün melekleri orada gördüğümde mutluluktan öleceğimi sandım; kalbim sıkıştı, gözlerimden yaşlar boşandı... ah, öyle hoş, öyle hoştu ki! Ah, Lenka, bir tanem, Tanrı'nın göğünde de, yerinde de her şey öyle güzel ki!..

— Ya bizde? Bizde de her şey güzel mi?

Hemen haç çıkardı ninem:

— Kutsal bakireye şükürler olsun, bizim de her şeyimiz çok güzel!

Yanıtı beni şaşırtmıştı: Evimizde her şeyin yolunda olduğunu kabul etmek kolay değildi; her gün bir öncekini aratan

yaşantımız gittikçe kötüleşiyordu. Bir gün Mihail dayımların oturduğu odanın önünden geçerken Natalya yengemin bembeyaz giysiler içinde ellerini göğüslerine bastırmış, odanın içinde kıvrandığını gördüm. Kısık, ama korkunç bir sesle haykırıyordu:

— Tanrım, sen koru beni, kurtar beni buradan...

Yengemin bu yakarısını anlayabiliyordum. Tıpkı Grigoriy Usta'nın şu yakarısını da anladığım gibi:

— Kör olayım, sokaklara düşeyim, o bile buradan iyidir...

Ustanın bir an önce kör olmasını istiyordum; böylece ben ona rehberlik edecektim ve birlikte sokaklarda gezecektik. Bunu kendisine söylediğimde usta sakalının arasından gülümseyerek şöyle demişti:

— Tamam, gidelim! Ben de gittiğimiz her yerde, "Bu gördüğünüz çocuk var ya, boyacılar loncasının başkanı Vasiliy Kaşirin'in kızından olma torunu!" derim. Ne eğlenceli olur!

Kaç kez Natalya yengemi dudakları şiş, solgun yüzünde boş boş bakan gözlerinin altını mosmor görmüştüm.

— Dayım yengemi dövüyor mu? –diye sorduğumda, ninem içine çekerek:

— Gizli gizli dövüyor, mendebur! –demişti.– Deden dövmesini istemediği için geceleri dövüyor. Zalim, kötü yürekli adam! Oysa yengen yumuşacık bir kadındır...

Sonra canlanarak:

— Ama artık eskiden dövdükleri gibi dövmüyorlar kadınları, –dedi.– Olsa olsa ağzına, kulağına bir iki yumruk atıp, zaman zaman da saçlarını çekiyorlar; ama eskiden saatlerce sürerdi bu eziyet. Hiç unutmam, deden bir gün beni Paskalya'nın ilk günü sabah ayininden akşama dek dövmüştü. Yoruldukça dinleniyor, sonra yeniden başlıyordu. Dizginle, eline ne geçerse...

— Niye dövdü seni?

— Unuttum gitti. Hele bir gün öyle dövdü ki, öleceğim sandım. Tam beş gün yiyecek tek lokma bir şey vermedi. Nasıl sağ kaldım, ben de bilmiyorum. Bir gün de...

Aklım almıyordu bunu: Ninem dedemin iki katı vardı, dedemin o cılız haliyle ninemi dövmesi inanılacak gibi değildi.

— O senden daha mı güçlü?

— Daha güçlü değil, ama daha yaşlı. Sonra, benim kocam. Benim hesabımı da ondan soracak Tanrı. Bana katlanmak düşer...

Ninemi ikonaların tozunu alıp, metal süslemelerini temizlerken izlemek çok ilgi çekici ve eğlenceliydi; ikonalar değerliydi; taçlarında inci, gümüş ve renkli taşlar vardı. Ninem hünerli elleriyle ikonayı alıp gülümseyerek seyreder, sonra tatlı, sevgi dolu bir sesle:

— Ah, yüzü nasıl da tatlı! –derdi.

Sonra haç çıkararak ikonayı öperdi.

— Canım benim, nasıl da tozlanmışsın, isten kararmışsın! İyiliksever anamız, mutluluk kaynağımız! Lenya, şuna bir bak canımın içi, yazılar ne kadar ince, figürler ne kadar küçük ama birbirlerine hiç karışmıyorlar. Bunun adı "On iki bayram", ortadaki kutsal Fyodorovo Meryemi... Şurada da, "Benim için ağlama anam, mezara girmek üzereyken" yazıyor.

Ninem ikonalarla öylesine candan, öylesine ciddi oynuyordu ki, bu bana yüzü hiç gülmeyen kuzenim Katya'nın bebeğiyle oynayışını anımsatıyordu.

Ninem birkaç kere şeytanları da görmüş: Hem tek tek, hem de bir arada.

— Bir gece, hiç unutmam, büyük perhiz günleriydi, Rudolfov'ların evinin önünden geçiyordum... Aylı, süt gibi bir geceydi... Uzun tüylü, büyük, siyah bir tanesi çatıda, bacanın yanında oturmuş, boynuzlu kafasını bacaya doğru eğmiş, kokluyor, burnuna çekiyordu. Koklarken bir yandan da kuyruğunu sallıyor, ayağını sürüyordu. Üzerine

doğru haç çıkardım, "İsa dirilsin, düşmanlarının hakkından gelsin!" duasını okuyunca hafif bir çığlık attı ve çatıdan tepetaklak avluya yuvarlandı. Paramparça oldu! Besbelli Rudolfov'lar etli bir şeyler pişiriyordu, şeytan da koklayıp keyifleniyordu.

Şeytanın damdan tepetaklak düşüşünü gözümde canlandırıp gülüyordum. Ninem de katılıyordu benim gülüşüme. Gülerek sürdürüyordu anlatmayı:

— Küçük çocuklardan farkları yoktur, onlar gibi yaramazlık yapmayı pek severler... Bir gün banyoda çamaşır yıkıyordum, vakit gece yarısına yakındı; birden ocağın kapağı yerinden fırladı; yeşil, kırmızı, kara, hamamböceği gibi minik minik bir sürü şeytan saçıldı ortalığa. Ben bir koşu kapıya attım kendimi, ama kapı, duvar! Geçit vermiyordu... şeytanların ortasında kalakalmıştım! Banyo şeytan doluydu! Ayaklarımın dibinde dolanıyorlar, elbisemden çekiştiriyorlardı, etrafımı öyle sarmışlardı ki neredeyse kendimi kaybedecektim. Tüylü, yumuşacık, sıcacık... yeni doğmuş kedi yavruları gibi... yalnız, hepsi de artayakları üzerindeydiler. Çevremde dönüp duruyorlar, fare dişlerini andırır dişlerini göstererek yaramazlık yapıyorlardı. Gözleri yeşildi, henüz tam çıkmamış boynuzcukları, alınlarında küçük birer şişlik halindeydi; kuyrukları da yavru domuz kuyruğuydu. Ah, Tanrım, ne manzaraydı! Aklım başımdan gitti. Kendime geldiğimde bir baktım mum bitmek üzere... çamaşır teknesinde su buz gibi olmuş, yıkanmış çamaşırlar yerlerde... Tanrı sizin cezanızı versin dedim!

Gözlerimi kapatınca ocağın gri çakıl taşlı ağzından renk renk tüylü yaratıkların birbiri ardınca döküldüğünü, küçücük banyonun her yanını kapladıklarını, üfleyip mumu söndürdüklerini, pembe dillerini yaramaz çocuklar gibi çıkardıklarını görüyordum. Gülünç olmasına gülünç, ama aynı zamanda korkunçtu da. Bir süre başını sallayarak susan ninem birden canlanarak, coşkuyla yeniden sürdürüyordu anlatmayı:

— Çok gördüm ben bu lanet yaratıkları; tipinin ortalığı kasıp kavurduğu bir kış gecesiydi. Dyukov deresi boyunca yürüyorum... hani anlatmıştım sana, Yakov ve Mihail dayıların buzda açtıkları delikte babanı boğmaya çalışmışlardı diye... Patikadan aşağı doğru inerken aşağıdan, derenin oradan ıslıklar, bağırışlar duydum. Bir de baktım kapkara üç atın çektiği bir troyka uçarcasına üzerime doğru geliyor; arabacı yerinde kazık gibi dikilmiş, başında sipsivri kırmızı bir şapka bulunan tıknaz bir şeytan, zincirden dizginleri tutan kolunu uzatmış kızağı yönetiyor! Dere boyunda yol olmadığı için troyka doğruca kar beyazı bulutlarla kaplı göle doğru ilerliyor! Kızağın içi ağzına kadar şeytan dolu! Bağırıyor, çığlıklar atıyor, başlıklarını sallıyorlar! Arka arkaya yedi troyka yangın arabaları gibi hızla geçip gittiler. Tümünün de atları kuzguni siyah! Bütün troykalarda analarının babalarının lanetlediği insanlar. Bunların bayramları da kendilerine göre. Böyle şeytan gibi insanlar kendilerine has bayramlarına geceleri arabayla eğlene eğlene giderler. Benim gördüğüm herhalde cinlerin düğünüydü...

Ninemin anlattıklarına inanmamak mümkün değildi: öyle yalın, öyle inandırıcı anlatıyordu ki!..

Özellikle de Meryem Ana'nın dünyadaki acılarla ilgilenmesini, onun haydut Prenses Yengaliçeva'ya Ruslara kötülük etmemesi, onları soymaması için nasıl nasihat ettiğini anlatan şiiri çok güzel okurdu. Aziz Aleksey, Savaşçı İvan üzerine şiirlerle, Bilge Vasilisa, Papaz-Kozla ve Tanrı'nın Vaftiz Evladı hakkında hikâyeler; Marfa Posadnitsa, haydutlarlar atamanı Baba-Ustya, Mısırlı Günahkâr Meryem, bir haydutun annesinin acıları hakkında korkunç öyküler; Haydutlar Atamanı Sibiryalı Altın Kadın ve daha ne masallar, şiirler, gerçek hayattan alınmış öyküler bilirdi ninem!..

İnsanlardan, dedemden, şeytanlardan, başka herhangi bir kötü ruhtan korkmayan ninem, bir tek siyah hamamböceklerinden korkar, çok uzakta olsalar bile varlıklarını hissederdi. Bazen geceleyin beni uyandırır ve kulağıma eğilip:

— Alyoşa, güzel oğlum, bir hamamböceği dolaşıyor, İsa aşkına, eziver şunu! –diye fısıldardı.

Ben uyku sersemi kalkıp mumu yakar ve yerde sürünerek düşmanı aramaya başlardım; ama hemen bulamazdım, bazen hiç bulamazdım.

— Hiçbir yerde yok.

Böyle dediğimde ninem başı yorganın altında kımıltısız durur ve duyulur duyulmaz bir sesle:

— Var! Yalvarırım ara! Orada, biliyorum...

Gerçekten de hep dediği çıkardı; yatağın uzaklarında bir yerde bulurdum hamamböceğini.

— Öldürdün mü? Tanrı'ya şükürler olsun! Senin de ellerine sağlık yavrum!

Yorganı başından atar, gülümseyerek rahat bir soluk alırdı.

Böceği bulamazsam bir türlü uyuyamazdı. Gecenin kaskatı sessizliğinde duyulan en ufak bir hışırtıda bile nasıl gerildiğini hissederdim. Soluğunu tutup fısıldardı:

— Kapının hemen önünde... sandığın altına girdi...

— Hamamböceğinden niye korkuyorsun?

Yanıtı mantıklıydı:

— Ne işe yararlar bilmiyorum da ondan. Yerde kara kara koşuşup dururlar. Tanrı her bir varlığa bir görev vermiştir: Tespihböceği evin nemli olduğunu, tahtakurusu duvarların kirli olduğunu gösterir; birine bit düşmesi onun hastalanacağını gösterir. Gördüğün gibi hepsinin bir varlık nedeni var. Ama bu hamamböceklerini hangi güç ayakta tutar, dünyaya neden gönderilmişlerdir, bunu bilen var mı?

Bir keresinde diz çökmüş, olanca içtenliğiyle Tanrı'yla sohbet ediyordu ki, kapı ardına kadar açıldı ve dedem içeriye daldı; boğuk bir sesle:

— Anacık! Tanrı ziyaretimize geldi! Yanıyoruz! –dedi.

—Ne diyorsun sen! –diye haykıran ninem fırlayıp yerinden kalktı, ikisi birden karanlıkta paldır küldür koşarak girişteki büyük odaya koştular.

— Yevgenya ikonaları topla! Natalya, çocukları giydir! –diye katı, kesin emirleri duyuluyordu ninemin; dedemse usul usul inliyordu:

— İ-i-i-i!

Mutfağa doğru atıldım; avluya bakan pencere altın gibi parlıyordu; yerde sarı ışık lekeleri uçar gibi kayıyordu; çıplak ayaklarına çizmelerini geçirmeye çalışan Yakov dayım, tabanları yanıyormuş gibi olduğu yerde zıplayıp dururken bir yandan da bağırıyordu:

— Mihail başlattı yangını. Yaktı ve kaçtı!

— Hoşt, köpek! –dedi ninem, onu kapıya doğru sertçe itekleyerek; ninemin itişi öyle sertti ki, dayım az kalsın düşecekti.

Pencerelerin buz tutmuş camlarından, işliğin çatısının yandığı görülüyordu; işliğin açık kapısından dışarı alev dilimleri kıvrıla büküle dışarı taşıyordu. Sessiz gecenin karanlığında, dumansız, kırmızı çiçekler gibiydi alevler; alevlerin çok, çok yukarılarına koyu bir duman tabakası yerleşmişti, ama bu Samanyolu'nun gümüş rengi akıntısının görülmesine engel olmuyordu. Karlar kan kızılı bir renk almıştı. Binaların duvarları kendilerini avlunun sıcak köşesine; alevin atölyenin duvarındaki, çivilerin eriyip düşmesi nedeniyle oluşan geniş yarıkları doldurarak eğlendiği bölüme atmak istermiş gibi sallanıyorlardı. Altın rengi, kırmızı şeritler kuru çatının koyu renkli tahtalarını sarıyor, çatıyı büyük bir hızla içlerine alıyorlardı. Kilden yapılmış ince baca alevlerin arasından dimdik yükseliyor ve hâlâ duman tütüyordu. Hafif bir çıtırtı ipeksi bir hışırtı gibi pencerenin camlarına çarpıyordu. Alevler giderek her yanı sarıyordu. Alevlerle süslenen işlik gitgide kilisede ikonaların durduğu bölüme benzemişti ve karşı konulmaz bir biçimde insanı kendine çekiyordu.

Başıma ağır bir gocuk atıp, kimin olduğunu bilmediğim bir çift çizmeyi de ayağıma geçirerek sofaya çıktım.

Merdivenlere gelince bir yandan alevlerin göz alıcı ışıltısı ve yangından yükselen korkunç çatırtılar, bir yandan dedemin, Grigoriy'in, dayımın korkunç çığlıkları karşısında şaşkınlıktan kalakaldım, ninemin yaptığı ise çok korkuttu: Başına bir çuval geçiren, bedenini de at çuluna benzer bir örtüyle saran ninem dosdoğru alevlerin içine dalıyor, bir yandan da haykırıyordu:

— Göztaşı aptallar, göztaşı patlayacak...

Dedem ulur gibi:

— Grigoriy, engel ol şuna! –diye haykırdı.– Ah, gitti!..

Ama ninem, başını sallayarak, üzerinden dumanlar tüterek, ileri doğru uzattığı ellerinde 12-13 litrelik kova kadar büyük göztaşı yağı şişesi, iki büklüm bir halde dışarı çıkmıştı bile. Bir yandan da dumandan boğulurcasına hırıldayarak, öksürerek dedeme bağırıyordu:

— Baba!.. At!.. Atı çıkarın!.. Şu çulu da üzerimden alın... görmüyor musunuz, yanıyorum!..

Grigoriy yanan çulu ninemin omuzlarından çıkarttı ve hemen koşup işliğin kapısından içeri kar kümeleri atmaya başladı. Dayım, elinde bir balta onun çevresinde zıplayıp duruyor; dedemse, ninemin çevresinde koşturuyor, üzerine kar atıyordu. Şişeyi bir kar yığını içine gömen ninem avlu kapısına doğru atıldı, kapıyı açtı ve karşısına çıkanlara selam vererek:

— Ambarı kurtarın komşular! –diye bağırdı.– Ambara ya da samanlığa sıçrarsa yangın, her şeyimiz kül olur. Sizin de her şeyiniz yanar! Çatıyı yıkın! Samanları dışarı atın. Grigoriy, karı daha yukarı atsana! Ne o öyle, yerden yerden!.. Yakov panikleme, insanlara balta, kürek dağıt! Tanrım!.. Komşular, yardım edin!.. Hadi... hep birlikte!.. Tanrı yardımcımız olsun!..

Ninemin de yangın kadar ilginç bir görüntüsü vardı: Kendisini yakalamak için üzerine atılan alevlerin ortasında, ışıl ışıl aydınlanmış bu siyahlar içindeki kadın avlunun dört

bir yanına atılıyor, her yere yetişiyor, her şeyi görüyor, emirler yağdırıyordu.

Birden Şarap fırladı avluya, şaha kalktı, az kalsın dedemi yere yıkacaktı; kocaman gözlerine ateş vurunca gözleri kıpkırmızı parladı. Kişneyerek önayakları üzerine yüklendi... dizginleri elinden bırakan dedem kendini kenara atarak nineme bağırdı:

— Ana, yakala şunu!

Ninem, şahlanan atın bacaklarının dibine attı kendini; kollarını iki yana açarak atın karşısında dimdik durdu, bu haliyle bir haça benziyordu; at, acı acı kişnedi; göz ucuyla alevlere bakarak başını nineme doğru uzattı.

Ninem okşarcasına onun boynunu okşayarak dizginlerini tuttu:

— Korkma canım, geçti! –dedi, kalın bir sesle.– Bu korkunç durumda seni hiç bırakır mıyım? Minik farem benim!

Onun üç katı büyüklüğündeki minik fare uslu uslu avlu kapısına doğru ninemi izliyor ve onun kıpkırmızı yüzüne bakarak burnundan derin derin soluk alıyordu.

Yevgenya Dadı da bezlere belediği, avaz avaz bağrışıp duran çocukları evden çıkarırken:

— Vasiliy Vasiliç, Leksey evde yok!.. –diye haykırıyordu.

— Defol! –diye bağırdı dedem, dadıya, elini sallayarak.– Bir sen eksiktin!

Ben o arada dadı beni de götürmesin diye evin girişindeki basamakların altına gizlenmiştim.

İşliğin çatısı daha fazla dayanamayıp çöktü. Üzerlerinde dumanlar tüten, altından kömürler gibi parlayan ince direkler gökyüzüne doğru yükseliyordu. Yeşil, kırmızı, mavi alevler çatırdayarak, bu devasa ateşin önünde toplanmış, hep birlikte kürek kürek kar atan insanlara doğru burgaçlar yapıyordu. Kazanlar ateşin ortasında fokur fokur kaynıyordu, yoğun bir buhar ve duman bulutu yükseliyordu, insanın gözünü yaşartan garip kokular hızla avluya yayılıyordu.

Basamakların altından fırlayıp çıkmamla kendimi ninemin ayakları dibinde bulmam bir oldu.

— Git buradan! –diye bağırdı ninem.– Git çabuk! Ezileceksin!..

Birden, bakır şapkalı bir atlı daldı avluya; şapkasının üzerinde tarağımsı bir tepelik bulunan adamın altındaki doru atın ağzından köpükler saçılıyordu. Kamçılı elini yukarı kaldırmış, tehdit edercesine bağırıyordu:

— Dağılın!

Neşeli, telaşlı çan sesleri duyuldu; bir bayrammışçasına güzeldi bütün bunlar.

Ninem beni basamaklara doğru sertçe iterek:

— Kime söylüyorum? Kaybol çabuk! –diye bağırdı.

Bu kez de dinlemesem olmazdı. Mutfağa giderek yeniden yüzümü cama dayadım, ama kapkara insan kalabalığından ateş görünmüyordu. Kışlık siyah şapkalar ve kasketler arasından sadece bakır miğferler parıldıyordu.

Su fışkırtarak, ayaklarıyla ezerek ateşin hakkından geldiler. Polis, kalabalığı dağıttı ve ninem mutfağa girdi.

— Kim var orada? Sen miydin? Korkudan uyuyamadın mı? Korkma, her şey geçti artık...

Yanıma oturdu. Hafifçe sallanıyor, hiçbir şey söylemiyordu. Yeniden gecenin sessizliğine, karanlığına dönmemiz ne güzeldi. Ama yangına üzülmemek de elde değildi.

Dedem geldi, kapıda durup seslendi:

— Ana?

— Ey?

— Yandın mı?

— Önemli değil.

Bir kibrit çaktı dedem, mavi alev, kokarcaya benzemiş is karası yüzünü aydınlattı, masanın üzerindeki mumu arayıp buldu ve hiç acele etmeden ninemin yanına oturdu.

Kendisi de isten kapkara olan ve acı acı kokan ninem:

— Yıkansaydın... –dedi.

Dedem içini çekti:

— Tanrı'nın yüzüne güldüğü kullarındansın... akıldan yana cömert davranmış sana Tanrı...

Ninemin omzunu okşadı. Dişlerini göstererek gülümsedi:

— Yani her zaman değil, zaman zaman ve kısa sürelerle... ama yine de böyle!..

Ninem de gülümsedi, bir şeyler söylemek istedi, ama o arada dedemin yüzü asılmıştı.

— Suçlanacak tek kişi sanırım Grigoriy... onun dikkatsizliği yüzünden oldu bütün bunlar. Çalışacak hali kalmamış adamcağızın, işi bitmiş! Yakov salağı da kapı önünde oturmuş ağlıyor... Git biraz ilgilen istersen...

Ninem kalkıp çıktı, yürürken ağzının önünde tuttuğu parmaklarına üflüyordu.

— Yangını baştan sona gördün mü? –diye sessizce sordu dedem yüzüme bakmadan.– Nineni izledin mi? Evet, yaşlı maşlı, ama... nicesini cebinden çıkarır! Ah, siz yok musunuz siz!..

Oturduğu yerde iki büklüm oldu, uzunca bir süre sustu; sonra kalktı, mumun fitilindeki kömürleşmiş parçayı parmağıyla alırken:

— Korktun mu? –dedi.

— Korkmadım.

— Korkacak bir şey yoktu zaten.

Hiddetle gömleğini çıkardı, köşedeki el yıkama leğençesine doğru yürüdü. Orada, karanlıkta ayağı bir şeye takılınca bağırarak:

— Yangın, aptallıktır! –dedi.– Yangın kimin yüzünden çıktıysa ona temiz bir meydan dayağı atmalı. Çünkü yangın çıkaran adam ya ahmaktır ya da hırsız! Böyle yaptın mı, bir daha yangın falan olmaz!.. Hadi gidip yatsana, ne duruyorsun daha?

Mutfaktan çıktım. Ama o gece yatıp uyumak kısmet değilmiş: Yatağıma yeni yatmıştım ki, insan sesine benzemeyen bir ulumayla yataktan fırladığım gibi mutfağa koştum: Dedem, gömleksiz olarak elinde bir mumla mutfağın ortasında dikilmiş duruyor, ayaklarını yere sürttüğü için elindeki mum titrerken o yerinden kımıldamadan, hırıltılı bir sesle:

— Ana... Yakov... neler oluyor? –diye soruyordu.

Ocağın çıkıntısına tırmanıp oraya sindim. Yangındakine benzer yeni bir koşuşturma başlamıştı evde. Duvarlarda ve tavanda şiddeti giderek artan iç karartıcı haykırışlar yankılanıyordu. Dedem ve dayım çılgın gibi bir o yana bir bu yana atılıyorlar, ninem bağırarak onları dışarı çıkarmaya çalışıyordu; Grigoriy ise kucağından gürültüyle yere bıraktığı odunları ocağa atıyor, kocaman döküm kaplara su dolduruyor, Astrahan develeri gibi başını sallaya sallaya mutfakta dört dönüyordu.

— Önce ocağı yaksana be adam! –diye bağırdı ona ninem.

Çıra bulmak için koşturdu, bacağıma takılınca telaşla bağırdı:

— Kim var burada? Öf, korkuttun beni... Sen de hep olmaman gereken yerlerdesin...

— Neler oluyor? –diye sordum.

— Natalya yengen doğuruyor, –dedi, Grigoriy Usta kayıtsızca, ocak basamağından geri inerken.

Annemin doğururken böyle bağırmadığı aklıma geldi.

Küçük kazanı ocağın üstüne yerleştiren Grigoriy Usta, ocağın üstüne tırmanıp yanıma geldi ve cebinden çıkardığı pişmiş topraktan bir pipoyu göstererek:

— Tütüne başladım, –dedi.– Gözlerime iyi gelirmiş! Ninen burnuma çekmemi salık verdi, ama ben tüttürmeyi tercih ettim.

Bacaklarını aşağı sallandırarak ocağın üzerine, yanıma oturdu, aşağıda yanan mumun cılız ışığına bakmaya başla-

dı. Kulağı ve yanağı isten kararmış, gömleğinin yanı yırtılmıştı; buradan fıçı çemberlerini andıran geniş kaburgaları görülüyordu. Gözlüğünün tek camı kırılmış, kırık camın yarısı çerçeveden düşmüştü; bu delikten görülen kırmızı, ıslak gözü taze bir yarayı andırıyordu. Piposunu yaprak tütünle doldururken, doğum çığlıklarına kulak kabartıyor, bir sarhoşun konuşmasını andıran bağlantısız sözler mırıldanıyordu:

— Ninen çok yandı. Şimdi de bu doğum çıktı, bakalım nasıl kalkacak altından? Bak, yengen nasıl inliyor! Onu hepten unutup gittik... Yangınla beraber başladıydı sancıları... korkudan... Çocuk doğurmak çileli iş, gelgelelim kimse kadınlara saygı göstermez... Bak bu sözüm kulağına küpe olsun: Kadınlara hep saygılı ol... analara, yani!

Oturduğum yerde uyuyakalmışım. Gürültüler ve kapıların çarpılmasıyla uyandım. Mihail dayım sarhoştu, naralar atıyordu. Anlamadığım, tuhaf sözler duyuyordum:

— Çar kapılarını açın!..

— Rom, is ve yağ verin ona! Yarım bardak yağ, yarım bardak rom, yarım bardak da is...

Mihail dayım ısrarla yalvarıyordu:

— Bırakın da göreyim...

Bacaklarını ayırmış yerde oturuyor, önüne tükürerek avuçlarını şap şap yere vuruyordu.

Sıcaktan ocağın üstü durulmayacak hale gelmişti. Aşağı indim, ama tam dayımın yanından geçerken; beni bacağımdan tutup kendine doğru çekince yere düşüp başımı vurdum.

— Aptal! –dedim kendisine.

Fırlayıp yerinden kalktı, beni yakaladığı gibi havaya kaldırdı:

— Ocağa çarpıp parçalarım seni... –diye bağırdı böğürür gibi.

Gözümü açtığımda büyük odada ikonaların bulunduğu dolabın dibinde, dedemin dizinde yatıyordum. Dedem, gözleri tavanda beni sallarken, usul usul:

— Hiçbir mazaretimiz yoktur, hiç kimseye... –diye mırıldanıyordu.

Kafasının üzerinde parlak bir lamba, odanın ortasındaki masada da bir mum yanıyordu; pencereden sisli bir kış sabahı bakmaya başlamıştı bile.

Dedem üzerime eğilerek:

— Neren acıyor? –diye sordu.

Ağrımayan yerim yoktu: Başım ıslaktı, bedenim külçe gibiydi; ama bunlardan söz etmek gelmedi içimden. Çevremde her şey öylesine tuhaftı ki: Odadaki bütün iskemlelerde sanki yabancı birileri oturuyordu: Mor cüppesiyle bir papaz, asker üniforması giymiş, gözlüklü, ak saçlı bir ihtiyar ve başka pek çok yabancı; bunların hepsi ahşap heykeller gibi donup kalmışlar, bir şey bekliyormuşçasına kımıldamadan oturuyor, yakınlarda bir yerden şırıldayarak akan suyun sesini dinliyorlardı. Yakov dayı kapının sövesine dayanmış, elleri arkasına bağlı, hareketsiz duruyordu.

— Şunu yatağına götür, –dedi, dedem ona.

Dayım beni parmağıyla yanına çağırdı, sonra ayaklarının ucuna basarak ninemin odasına doğru yürüdü; ben de arkasından. Tam yatağa çıkarken, dayım fısıldayarak:

— Natalya yengen öldü... –dedi.

Bu beni hiç şaşırtmadı; nicedir görünmez bir şekilde yaşıyordu yengem; mutfağa, yemek yemeye bile gelmiyordu.

— Ninem nerede?

— Orada, –dedi dayım, elini rastgele sallayarak; sonra yine çıplak ayaklarının ucuna basa basa çıkıp gitti.

Yattığım yerde çevreme bakınıyordum. Pencerenin camına dayanmış sakallı, gri, kör yüzler vardı. Köşedeki sandığın üzerinde ninemin entarisi asılıydı, bunu çok iyi biliyordum, ama şu anda sanki orada biri gizlenmiş bekliyor gibiydi.

Başımı yastığın altına sokup tek gözle kapıya baktım; kuştüyü yataktan atlayıp kaçmak geliyordu içimden. Sıcaktı içerisi, Çingene'nin ölümünü, döşemede ince ince akan kan dereciklerini anımsatan ağır, boğucu bir koku vardı. Başımda ya da yüreğimde küçük bir şişlik büyüyordu sanki; bu evde görüp tanık olduğum her şey, kışın ağır ağır yol alan bir atlı araba katarı gibi gövdemin içinden... beni çiğneyerek, ezerek, yok ederek geçip gidiyor gibiydi.

Kapı usulca açıldı, ninem süzüldü içeri; omzuyla kapadığı kapıya sırtını dayadı, sürekli yanan kandilin mavi ışığına ellerini uzatıp usulca, bir çocuk gibi acıklı, sızlandı:

— Ellerim... zavallı ellerim... çok sızlıyor...

V

İlkbahara doğru dayılarım ayrıldı; Yakov kentte kaldı, Mihail nehrin karşı kıyısına geçti; dedemse Polevoy Sokağı'nda yeni, büyük ve ilginç bir ev satın aldı. Evin taştan yapılmış alt katında bir meyhane vardı, tavan arasındaysa küçük, sevimli bir odacık... Evin bahçesinden, yapraklarını döktüğü için kupkuru dalları birbirine girmiş söğütlerle kaplı bir dereye iniliyordu.

— Ne sopa olur ama bu dallardan! –dedi, dedem bana neşeyle göz kırparak, karlar henüz eridiği için toprağın iyice yumuşadığı bahçede ilk kez dolaşırken.– Yakında sana okuma yazma öğretmeye başlayacağım, o zaman çok işimize yarayacak bunlar...

Bütün ev tıka basa kiracı doluydu. Dedem üst katta kendisi için büyük bir oda ayırmıştı, konuklarını da burada kabul ediyordu; ninemle ben tavan arasındaki odaya yerleşmiştik. Penceremiz yola bakıyordu; akşamları ve tatil günleri pervazdan biraz sarkınca meyhaneden sallana sallana çıkıp naralar atan, yere yuvarlanan sarhoşları görebiliyorduk. Kimi kez içeriden birilerinin sarhoşları çuval gibi sallayıp dışarı attıkları olurdu; bunlar kalkıp yeniden meyhanenin kapısına yüklenirler, kapı çarpar, gıcırdar, ahşaplar çatırdar, kavga başlardı. Tüm bu olup bitenleri yukarıdan izlemek bayağı keyifliydi. Dedem sabah erkenden işlerine

yardımcı olmak için oğullarının işliklerine gider; akşam yorgun, bunalmış, tepesi atmış olarak dönerdi.

Ninem yemek yapar, dikiş diker ve bahçeyle, bostanla uğraşırdı; görünmez bir kamçının çevirdiği kocaman bir topaç gibi sabahtan akşama kadar döner dururdu. Enfiyesini çeker, keyifli keyifli hapşırır ve yüzünün terini silerek:

— Merhaba, dürüst dünya, sonsuza dek hep böyle kal! –derdi.– Canım Lekseyim, minik kuşum benim, sonunda sakin bir yaşama kavuştuk. Her şey böyle yoluna girdiği için şükürler olsun sana Meryem Anamız!

Ama ben yaşamımızın pek de sakin olduğu kanısında değildim; kiracılar sabahtan akşama telaşla koşturup dururlardı evin içinde ve bahçede, komşuların hep bir işi olurdu, hepsi bir yerlere koşturur ve her zaman geç kalıp oflayıp puflarlardı ve hepsi herhangi bir şey için seslenmeye hazır beklerdi:

— Akulina İvanovna!

Herkese güler yüzle, aynı yumuşak dikkat ve sevecenlikle davranan Akulina İvanovna, başparmağıyla burun deliğine tütünü teper, burnunu ve parmağını kırmızı, kareli başörtüsüne silerken:

— Bitlere karşı, hanımefendi, –derdi,– sık sık banyo yapmak, nane buğusu uygulamak gerekir; bit eğer deri altına girmişse bir çorba kaşığı saf kaz yağı, bir çay kaşığı süblime, üç damla cıvayı bir tabakta kırık bir porselen parçasıyla yedi kez karıştırıp, sürün. Tahta kaşık ya da kemik kullanacak olursanız cıva kaybolur gider! Sakın bakır ya da gümüş kaşık da kullanmayın, çok zararlıdır!

Kimi kez de dalgın, düşünceli:

— Ben de bu derdin çaresi yok, anacığım, –derdi.– Siz, en iyisi, Peçyora manastırında büyük çileci keşiş Asaf'a gidin...

Ninem aile içi kavgaları, tartışmaları ayırıyor, çocukları iyileştiriyor, kadınlara ezberden "Meryem Ana'nın Düşü"nü okuyordu (ezberlediklerinde kadınlar bunun kendilerine mutluluk getireceğine inanırlardı). Ayrıca ev işleriyle ilgili öğütler veriyordu:

— Hıyar, turşusunun kurulacağı zamanı kendi haber verir. Toprağa iyice yaklaşmışsa ve farklı bir kokusu varsa, o zaman koparın. Kvasın sert, etkili olması için iyice kesilmesini beklemek gerekir; şekeri hiç sevmez kvas; şeker yerine üzüm katın ya da bir kova kvas için yarım kilodan az şeker yeter. Varenets yapmanın Tuna, İspanyol ya da Kafkas usulü gibi değişik yolları vardır.

Bütün gün bahçede ya da avluda onunla birlikteydim; komşulara gidip saatler boyu çay içerek birbirinden ilginç öyküler anlattığı zamanlarda da hep dizinin dibindeydim. Nineme yapışmış, onda kök salmış gibiydim. Yaşamımın bu dönemine ilişkin olarak, yorulmak nedir bilmeyen, işi gücü iyilik yapmak olan bu yaşlı kadından başka kimse gelmiyor gözümün önüne.

Bazen çok kısa bir süre için annem çıkar gelirdi bir yerlerden; kış güneşi gibi soğuk, gri gözlerinde gururlu, sert bakışlarla... ve gelmesiyle kaybolması bir olurdu, kendine dair hiçbir hatıra bırakmadan.

Bir gün nineme sordum:

— Sen büyücü müsün?

— Şunun aklına gelen şeye bak! –dedi, gülümseyerek, sonra dalgın, düşünceli ekledi:– Ben kim, büyücü olmak kim! Büyücülük, ciddi bilimdir. Ben bırak okuma yazmayı, alfabeyi bile bilmem. Ama bak deden dersen, o iyi okumuştur. Meryem Anamız benden esirgemiş bu bilgeliği!

Ve yaşamından bir perdeyi daha bana araladı:

— Ben de öksüzdüm. Annem, yersiz-yurtsuz, genç yaşta dul kalmış, toprağı olmayan köylü, sakat bir kadındı. Genç kızlığında hizmetinde olduğu bey onu korkutmuş. O da

korkudan kendini pencereden aşağı atmış; böğrü parçalanmış ya da kaburgaları kırılmış, omzu da yaralanmış; en çok kullandığı organı, sağ eli işe yaramaz hale gelmiş... ki annem zamanın en iyi dantel ören kadınlarından biriymiş. Efendiler, artık işe yarar bir hali kalmadığını görünce, "Var, bildiğin gibi yaşa" deyip onu azat etmişler... Ama insan elsiz kolsuz ne yapar, nasıl yaşar? O da yollara düşüp dilencilik etmeye başlamış. O zamanlar hem insanların hali vakti şimdikinden daha iyiydi hem de iyi yürekliydiler. Balahna'lı dülgerler olsun, dantelciler olsun parmakla gösterilecek insanlardı. Annemle birlikte güzün, kışın kentte dolaşırdık, ama Cebrail'in kılıcını sallayıp da kışı kovalaması ve dünyaya baharın bereketinin boşalmasıyla beraber, biz de gözümüzün görebildiği kadar uzaklara giderdik. Murom, Yuryevets, Volga'nın yukarıları, sessiz, sakin Oka kıyıları... git gidebildiğin kadar! Yaz bahar aylarında doğada dolaşmanın tadına doyulmaz; toprak sevecendir, otlarsa kadife gibi... Mübarek Meryem Anamız çayırı çimeni birbirinden güzel çiçeklerle süsler, insanın içi açılır, yüreğine sevinç dolardı. Anacağızım bazen maviş gözlerini yumup yüksek perdeden bir şarkı tuttururdu... Sesi çok güçlü değildi ama hoş bir tınısı vardı: Çevredeki her şey sanki uyuyormuş gibi hareket bile etmez onu dinlerlerdi. Tanrı şahidim, o günlerde yaşamak çok güzeldi. Dokuz yaşıma bastığımda annem beni yanı sıra gezdirmeye utanmaya başladı, mahçup oldu ve Balahna'ya yerleştik. Kendisi yine kapı kapı dolaşıyor, bayram günleri kilise kapısında dileniyordu, bense evde oturup dantel öğreniyordum. Hemen öğrenip bir an önce anneme yardım etmek istiyordum. Bazen beceremediğimde ağlıyordum. İki yıla kalmadan işi bütün inceliklerıyle öğrendim, dantelci olarak ünüm tüm kente yayıldı. Yüksek nitelikli iş isteyen, "Konuştur iğini, Akulya!" diyerek doğruca bize gelirdi. Bunun beni nasıl mutlu ettiğini anlatamam! Annemin bana öğrettikleri olmasa, benim ustalığımdan ne

olacak! Tek eliyle dantel öremezdi elbet, ama dantel ustası olarak işin ince yanlarını açıklar, gösterirdi. Bir usta-öğretmen, on işçiden daha değerlidir. Göğsüm kabararak anneme, "Artık dilenmeye bir son ver, ben sana bakarım" dedim. Ama o, "Kes sesini! Senin kazandığın parayı çeyizin için biriktireceğiz!" dedi. O arada yanımızda yöremizde dedeni görmeye başladık... yirmi iki yaşına karşın burlak başı olmuş, eli yüzü düzgün bir delikanlıydı. Annesi de bir süredir beni gözlüyormuş, şunu düşünmüş: Yetenekli kız, annesi dilenci olduğu için uysal, itaatkâr, idare etmek kolay olur... Şu kilit biçimli küçük ekmeklerden yapıp satardı... Kötü yürekli bir kadındı... Neyse kötüleri hatırlamanın bize ne faydası var? Tanrı nasılsa onları senden benden iyi biliyor. Tanrı öylelerini bilir, görür; şeytansa sever.

Yürekten bir gülümseme yayıldı yüzüne; gülerken burnu komik bir şekilde titriyordu; dalgın dalgın parlayan gözleri beni okşuyor, bütün her şeyi kelimelerden çok daha iyi anlatıyordu.

Dedemin odasında çay içtiğimiz sessiz, dingin bir akşamı anımsıyorum. Rahatsızdı dedem; belden yukarısı çıplak, omuzları büyükçe bir havluyla örtülmüş olarak yatağında oturuyordu; ikide birde terini siliyor, sık ve hırıltıyla soluyordu. Yeşil gözleri donuklaşmış, yüzü şişmişti; başta küçük, sivri kulakları olmak üzere bütün yüzü morarmıştı. Çay fincanına uzandığında eli acınacak kadar titriyordu. Alabildiğine uysallaşmıştı. Eski halinden iz yoktu.

Şımarık bir çocuk huysuzluğuyla:

— Niye şeker vermiyorsun bana? –diye sordu nineme.

Ninem sevecen, ama aynı zamanda kararlı, ödün vermez bir edayla:

— Balla iç, senin için daha iyi, –dedi.

Soluğunu tutarak, hırıltılar arasında sıcak çayından hızla bir yudum alan dedem:

— Bak, iyi gelir falan derken ölmeyeyim sakın!.. –dedi.

— Korkma, ben sana iyi bakarım.

— Bak tabii! Şimdi ölürsem sanki hiç yaşamamışım gibi olacak, her şey dağılıp gidecek!

— Konuşma da yat dinlen biraz!

Gözlerini kapayarak bir süre susan ve morarmış dudaklarını oynatarak ağzını şapırdatan dedem birden bir şey batmış gibi silkinerek:

— Yaşka'yla Mişka'yı bir an önce evlendirmek gerek, –dedi.– Yeni karılar, yeni çocuklar bakarsın akıllarını başlarına toplamalarını sağlar, ha?

Sonra kentteki uygun gelin adaylarını aklına getirmeye çalıştı. Ninem fincan fincan çay içiyor, hiçbir şey söylemiyordu. Bense cam kenarında oturuyor, kente akşam kızıllığının çöküşünü, evlerin camlarının kırmızı kırmızı parlamasını izliyordum. Dedem işlediğim bir suçtan dolayı avluya, bahçeye çıkmamı yasaklamıştı.

Bahçede, kayın ağaçlarının arasında mayısböcekleri vızıldıyor, bitişik avluda çalışan fıçıcının tıkırtılarına yakında bir yerden gelen bıçak bileme sesleri karışıyordu; bahçenin gerisinde, dereye inen yamaçta çocuklar gürültüyle itişip kakışıyor, gür çalı örtüsü arasında koşuşturuyorlardı. Dışarı çıkmayı çok istememe rağmen yüreğime akşamın hüznü çökmüştü.

Nereden çıkardıysa, birden dedemin elinde yepyeni bir kitap belirdi; kitabı şap şap avucuna vurarak, canlı bir sesle beni yanına çağırdı:

— Hey, sen, Perm'li, tuzlu kulak. Yanıma gel bakayım! Otur Kalmuk suratlı. Şu harfleri görüyor musun? Buna

"Az" derler. Neymiş, söyle: "Az!" Bu, "Buki!" Bu, "Vedi!"* Bu ne?

— Buki.

— Doğru! Bu?

— Vedi.

— Atma! Bu, Az! İyi bak: glagol, dobro, est... bu ne?

— Dobro.

— Doğru! Bu?

— Glagol.

— Doğru! Peki, bu?

— Az.

— Babacık, –diye araya girdi ninem,– sessizce yatsan yatağında...

— Karışma, sus! Benim için tam zamanı, yoksa kafamdaki düşünceleri atamam. Devam et, Leksey!

Ateş gibi yanan nemli kolunu boynuma doladı, burnumun ucunda tuttuğu kitapta harfleri omzumun üzerinden parmağıyla göstermeye başladı. Keskin bir ter, sirke ve pişmiş soğan kokusu yükseliyordu kendisinden. Kokudan boğulacak gibiydim; ama o iyice coşmuş, öfkeli, hırıltılı bir sesle kulağımın dibinde bağırıyordu:

— Zemlya! Lyudi!**

Sözcükler, bildikti; ama Slav harfleriyle sözcükleri ilişkilendiremiyordum: Z(emlya) harfini solucana, G(lagol) harfiniyse kamburu çıkmış Grigoriy Usta'ya benzetiyordum. "Ya" harfi ninemle benim yan yana durmuş halimize benziyor, dedeminse, abece'nin bütün harflerine benzer bir yanı varmış gibi geliyordu. O akşam deli gibi uğraştı bana abeceyi öğretebilmek için. Bazen sırayla, bazen rastgele

---

* Rus abecesinde harfler, eskiden, o harflerle başlayan sözcüklerle anılır ve bu yolla öğretilirdi. (ç.n.)

** Rus abecesinde harflerin sıralanışı, Latin abecesinden farklı olarak A, B, V, G, D, E, Z, L... şeklindedir. Z(emlya) - Toprak, L(yudi) - İnsanlar demektir. (ç.n.)

soruyordu; onun coşkusu bana da geçmişti; avazım çıktığı kadar bağırmaktan ter içinde kalmıştım. Bu durum onu güldürmüştü; eliyle göğsüne bastırarak öksürürken kitabı buruşturdu ve hırıltılı bir sesle:

— Anacık, şuna bakar mısın, nasıl da coştu! Seni Astrahan'lı ateş parçası! Ne bağırıyorsun öyle!

— Bağıran sizsiniz...

Bu anda onu ve ninemi izlemek öyle hoştu ki: Ninem dirseklerini masaya, yumruk yaptığı ellerini yanaklarına dayamış bize bakıyor, hafifçe gülümseyerek:

— Hadi, yeter yırtındığınız!.. –diyordu.

Dedem arkadaşıymışım gibi açıklama yaptı:

— Hadi ben hastayım da bağırıyorum, peki sana ne oluyor? –diyordu.

Sonra da nineme dönüp terden sırılsıklam başını sallayarak:

— Zavallı Natalya bunun hiçbir şeyi aklında tutamadığını söylerken yanılmış... Oysa Tanrı'ya şükür, fil hafızası var bu oğlanda! Hadi bakalım, düğme burun, durmak yok! – dedi.

Sonunda beni şaka yollu itekleyip yatağından aşağı düşürdü:

— Yeter! Kitap sende kalsın. Yarın bütün abece'yi yanlışsız okuyacaksın. Hiç yanlış yapmazsan benden sana beş kapik...

Kitabı almak için uzandığımda beni yeniden kendine çekti ve üzgün bir yüzle:

— Annen seni şu koca dünyada yapayalnız bırakıp gitti be kardeş... –dedi.

Ninem, yüreği yerinden oynamış gibi silkinerek:

— Ah, neden böyle şeyler söylüyorsun? –dedi.

— Söylemeyecektim ama, ciğerim yanıyor!.. Onun gibi bir kız yolunu şaşırsın, olacak şey mi?..

Sertçe itip yanından uzaklaştırdı beni:

— Git, oyna! Sakın sokağa çıkayım deme; avluya ya da bahçeye çıkabilirsin...

Benim istediğim de buydu zaten, bahçeye çıkmak: Daha tepede görünmemle birlikte çocuklar derenin oradan üzerime taş yağdırmaya başlar, ben de onlara büyük bir zevkle aynen karşılık verirdim.

— Kopil geliyor! Gösterelim şuna gününü! –diye bağırırlardı beni görünce ve hemen cephane toplamaya başlarlardı.

"Kopil"in ne demek olduğunu bilmiyordum, ama fazla umurumda da değildi ne anlama geldiği, çünkü taktıkları bu ad bana hiç dokunmuyordu; benim hoşuma giden, o kadar çocuğa tek başıma karşı koymaktı. Fırlattığın bir taşın yerini bulduğunu ve düşmanın kaçarak çalıların ardına gizlenmek zorunda kaldığını görmek, güzeldi. Bu savaşlarda kimsenin bir yerine bir şey olmaz, kimse kimseye kin, nefret duymazdı.

Okumayı kolay öğreniyordum; dedem de bana karşı çok daha dikkatliydi; beni daha az dövüyordu, oysa bence daha çok hak ediyordum dayağı: Büyüdükçe atılganlığım da artmış, dedemin yasaklarını daha çok çiğner olmuştum, o ise sadece küfür ve tehditle karşılık veriyordu.

Belki de beni eskiden de yok yere dövdüğünü düşünmeye başlamıştım. Bir gün bunu ona söyledim.

Parmağıyla çenemi alttan hafifçe iterek başımı yukarı kaldırdı ve gözlerini kırparak uzata uzata:

— Ne-e-e? –dedi.

Sonra kesik kesik gülüşler arasında:

— Seni küçük zındık, seni imansız! –dedi.– Seni ne kadar kamçılamam gerektiğini sen mi bileceksin? Buna yalnızca ben karar veririm. Hadi bakalım, çek arabanı!

Ama beni hemen omuzlarımdan yakaladı ve gözlerimin içine bakarak sordu:

— Kurnaz mısın, saf mı?

— Bilmiyorum...

— Bilmiyor musun? O zaman sana şunu söyleyeyim: Kurnaz olmak her zaman saf olmaktan iyidir. Saflık, aptallıktır, anladın mı? Örneğin, koyun saftır. Bunu aklından çıkarma! Hadi yallah!

Çok geçmeden Zebur'u heceleyerek okumaya başladım; daha çok akşam çaylarından sonra yapıyordum bunu. Her seferinde bir mezmuru baştan alıp sonuna dek okumak zorundaydım.

— M-u-t... mut... lu... lu... kutsal in-san... insan...

Küçük bir gösterme çubuğuyla satırı izleyerek okuyor, sonra sıkıntıyla soruyordum:

— Kim bu mutlu kutsal insan? Yakov dayı mı?

— Ensene şaplağı yiyince anlarsın kim olduğunu! – diyordu burnundan öfkeyle soluyarak dedem; ama salt alışkanlığından ya da âdet yerini bulsun diye kızdığını hissediyordum..

Neredeyse hiç yanılmıyordum da: Çünkü bir dakika sonra beni unutuyor, kendi kendine homurdanmaya başlıyordu:

— Şarkı söylemek, gülüp oynamak dedin mi, Kral Davud! Ama iş yapmak dedin mi, zehirli gülümsemesiyle, kindar Abşalom!* Uyaklı, güzel sözler söylemekle, şarkıyla, oyunla nereye kadar gideceksin? Siz yok musunuz, si-i-iz! "Sevinçle hoplayıp zıplayarak..." ne kadar gidersin ki? Evet, soru bu: "Bu şekilde gideceğin yer neresi?"

Okumayı bırakmış, asık, kaygılı yüzüne bakıyor, onu dinliyordum; gözlerini kırpıştırarak, benim ardımda bir yerlere bakıyordu; kederli, samimi bir duygunun parıltısı vardı gözlerinde... Her zamanki sertliğinin onların içinde eriyip

* Kral Davud'un güzelliğiyle, özellikle de uzun, gür saçlarıyla ünlü üçüncü oğlu. (ç.n.)

gittiğini fark ediyordum. İncecik parmaklarıyla masada kesik kesik trampet çalarken, boyalı tırnakları parlıyor, altın rengi kaşları oynuyordu.

— Dedeciğim!

— Evet?

— Bana bir şeyler anlatın.

— Kitabını oku, tembel köylü! –diye homurdanıyordu, uykudan yeni kalkmış gibi parmaklarıyla gözlerini ovuşturarak.– Masal dinlemeyi Zebur okumaktan daha çok seviyorsun!

Doğrusu ben onun da masalları Zebur okumaktan daha çok sevdiğinden kuşkulanıyordum. Yemini gereği her akşam yatmadan önce Zebur'dan bir bölümü, kilisede dua kitabı okuyan papazlar gibi yüksek sesle ve ahenkle okuduğu için, kitabı baştan sona ezberlediğini biliyordum.

Öyle çok yalvardım ki, ihtiyar sonunda yumuşadı ve dileğimi kabul etti.

— Pekâlâ... dediğin gibi olsun! Zebur nasılsa burada, hep seninle birlikte, oysa ben yakında hesap vermek için Tanrı'nın huzuruna çıkacağım...

Kendini arkalığı yün işlemeli eski koltuğuna bırakıp sıkıca yerleşti, sonra başını geriye atıp gözleri tavanda, dalgın, düşünceli, eskilerden, kendi babasından anlatmaya başladı: Bir gün Balahna'yı haydutlar basmış; tüccar Zayev'i soymakmış amaçları. Dedemin babası, insanları yardıma çağırmak için çan kulesine koşmuşsa da, haydutlar onu yakalayıp kılıçlarıyla delik deşik etmiş, sonra da çan kulesinden aşağı atmışlar.

— Ben o sıralar ufacıktım; bu olayı kendi gözümle görmüş değilim... hatırlamıyorum... Benim hatırladıklarım Fransızların buralara gelişleriyle başlar; 1812 yılıydı. On üçüme yeni girmiştim. Balahna'ya 30 kadar tutsak getirdiler; ufak tefek, bir deri bir kemik adamlar. Dilenciden beter giyinmişlerdi, titriyorlardı, soğuktan öylesine donmuşlardı

ki ayakta duramıyorlardı. Bizim millet bunları öldüresiye dövmek için bir hamle yaptıysa da nöbetçiler bırakmadılar; garnizon askerleri araya girdi, sonra askerler kalabalığı dağıttı, herkesi evine yolladı. Zamanla hepimiz alıştık bunlara. Becerikli, kıvrak zekâlı adamlardı Fransızlar; hatta bayağı bayağı neşeliydiler. Şarkı söylerlerdi. Nijniy'den troykalarına atlayıp tutsakları görmeye gelen beyler vardı. Kimi söver sayar, hatta Fransızlara yumruk sallayıp tehditler savururdu; kimi de onların dilinde tatlı tatlı konuşurdu, onlara para verenler, sıcak tutacak üst baş verenler bile vardı. Hiç unutmam, yaşlı bir bey elleriyle yüzünü kapayıp, "Bonapart olacak canavar mahvetti Fransızları!" diye hüngür hüngür ağladı. Dikkat et: Adam Rustu, hatta bir beydi, ama öyle iyi yürekliydi ki, yabancı halktan birine acıyor, gözyaşı döküyordu.

Bir an sustu, geçmişi zihninde canlandırmak için gözlerini yumdu, eliyle saçını sıvazladı.

— Kıştı, dışarıda kar fırtınası vardı, soğuktan kimse kulübesinden çıkamıyordu. Fransızlar bazen koşarak bizim evin penceresinin altına gelirlerdi. Küçük, yuvarlak ekmeklerden pişirip satardı annem; cama vurup bağırırlar, pencerenin önünde hoplaya zıplaya ekmek isterlerdi. Annem onları evimize almazdı, ekmeği pencereden uzatırdı. Fransız, ekmeği aldığı gibi göğsüne bastırır, ateş gibi ekmeği çıplak bedenine, kalbinin üstüne koyardı... Buna nasıl dayanırlardı, hiç anlayamazdım. Çoğu soğuğa dayanamayıp öldü. Tabii onlar sıcak yerlerin insanıydı, soğuğa alışkın değillerdi. Bizim bahçedeki hamamda kalan iki Fransız vardı. Bir subayla onun Miron adındaki emir eri. Subay uzun boylu, kemikleri sayılacak kadar zayıf bir adamdı. Kadın mantosu giyerdi. Dizlerine kadar gelirdi manto. Sevimli, sevecen bir adamdı; çok içerdi. Annem, gizliden bira yapar satardı; o da bunlardan alıp içer ve şarkılar söylerdi. Dilimizi de öğrenmişti, kırık dökük konuşur dururdu: Beyaz değil sizin

buralar, derdi... Kara ve acımasız! Rusçası kötüydü... ama anlardık ne dediğini. Üstelik söyledikleri yanlış da sayılmazdı: Bizim bu, nehrin üst tarafındaki bölge pek hoş değildir; ama aşağıya, Volga boylarına indin mi, ılımandır... hele Hazar'ın arkalarına kar bile düşmez... Buna inanabilirsin: Neden dersen, ne İncil'de ne "Elçilerin İşleri"nde ne de hele Zebur'da karın, kışın hiç sözü geçmez; İsa'nın yaşadığı yerlerde bunlar yoktu ki... Haberin olsun: Zebur'u bitirdik mi, ardından hemen İncil'e başlayacağız!

Yine sustu, uyuklamaya başlamış gibiydi; küçük, keskin gözlerinin ucuyla pencereden dışarı bakıyor, bir şeyler düşünüyordu.

Usulca hatırlatırdım:

— Hadi, anlatın.

İrkilerek yeniden başlardı:

— Ne diyorduk... ha, Fransızlar! Biz günahkârlar gibiydi onlar da: Ne daha iyi ne daha kötü. Anneme hep madam madam derlerdi. Hanım demekmiş bu... ya da hanımefendi... Gelgelelim, bizim hanımefendi uncu dükkânından 5 pudluk* un çuvalını sırtladığı gibi eve taşırdı! Gücüne kuvvetine bakarsan kadın demezdin! Yirmi yaşıma geldiğimde bile saçımdan tuttuğu gibi kaldırır atardı beni... Ki 20 yaşımdayken ben hiç fena sayılmazdım. Miron denilen emir erine gelince, atlara pek düşkündü. Kapı kapı dolaşır, işaretlerle, at tımar etmek istediğini anlatırdı. Önce korktu bundan millet: Düşmandır, ne yapacağı belli olmaz, diye düşündüler herhalde. Ama zamanla köylüler "Hayda be Miron!" diye kendileri çağırmaya başladılar onu! Çağrıldığında gülümser, başı boğa gibi önünde, koştururdu. Kocaman bir burnu, kalın dudakları, sarıya çalan kızıl, hatta ne sarısı, kıpkızıl saçları vardı! Atlardan iyi anlardı, onların her derdini bilir, sağaltırdı. Sonradan Nijniy'de kalıp baytarlık yaptı. Gelgelelim, bir zaman sonra delirdi, itfaiyeciler mi öldür-

* Eskiden Ruslarda 16,3 kg değerinde ağırlık ölçüsü. (ç.n.)

müş, yangında mı ölmüş? Subaya gelince, bahara doğru vereme tutuldu, zayıflamaya başladı, Aziz Nikola gününde de hamamın penceresi önünde otururken, düşüncelere gömülmüş... sessiz sedasız öldü gitti. Ben çok üzüldüm onun ölümüne, hatta sessiz sessiz ağladım; sevgi dolu bir adamdı; beni her iki kulağımdan tutar, kendi dilinde bir şeyler söylerdi, dediklerini anlamasam da hoşuma giderdi! İnsan sevgisi pazarda satılmaz ki, gidip alasın. Bana kendi dilini de öğretmeye başlamıştı, ama annem yasakladı. Hatta beni papaza götürdü, papaz da anneme beni dövmesini söyledi, subayı da şikâyet etti. Çok zor zamanlardı, kardeş, sert, çileli günlerdi. Sen başka zorluklarla karşılaşacaksın. Bunu hiç aklından çıkarma! Beni alalım, öyle şeyler yaşadım, öyle çileler çektim ki...

Hava kararmaya başlamıştı. Alacakaranlıkta dedem garip bir biçimde kocaman görünüyordu; gözleri kedi gözü gibi ışıldıyordu. Başından geçenleri usul usul, ama dikkatle, düşünerek anlatıyordu; kendinden söz ederkense ateşleniyor, hızlı hızlı, övünerek konuşuyordu. Kendinden söz etmesini sevmiyordum.

— Bu sözüm kulağına küpe olsun! Bu dediğimi hiç unutma! –türünden uyarıları da hoşuma gitmiyordu.

Anlattıklarının çoğunun aklımda kalmasını hiç istemediğim halde, onun uyarısına gerek kalmaksızın, bir kıymık gibi zorla belleğime saplanıyor ve acı veriyordu. Asla masal anlatmazdı, hep yaşanmış şeylerdi anlattıkları. Ve fark ettiğim bir şey vardı: Dedem soru sevmiyordu. Bunu anladığım için sürekli sorular soruyordum kendisine:

— Kim daha iyidir: Fransızlar mı, Ruslar mı?

— Ben nereden bileyim? Fransız dediğin adamı evinde yaşarken görmedim ki! –diye homurdanırdı öfkeyle, sonra da eklerdi:– Kokarca bile kendi deliğinde mis gibidir!

— Ya Ruslar? Onlar iyi mi?

— Pek çok yönden iyidirler. Toprak köleliği zamanında

daha iyiydiler; halk boyunduruk altındaydı. Şimdi herkes özgür; ama ortalıkta ne ekmek var ne tuz! Beyler, haliyle, acımasızdırlar, buna karşılık çok akıllıdırlar; tabii hepsinin böyle olduğu söylenemez. Bir bey iyi yürekliyse, hayranlık uyandırır! Ama bey vardır, ahmaktır, boş bir çuval gibi... İçine ne koyarsan onu taşır. Bizde böyle kabuk çoktur: Bir bakarsın, eh, adama benzer gibi... ama yakından bakınca görürsün ki, yalnızca bir kabuk! İçi yok! İçi yenilip, bitmiştir! Okutmak gerek bizim milleti, zihnini bilemek gerek; ama ortada iyi bir bileği yok ki...

— Ruslar güçlü müdür?

— Güçlüsü de vardır elbet, ama iş güçlü olmakta değil ki... iş, hünerli olmakta. Ne kadar güçlü olursan ol, at her zaman senden daha güçlüdür!

— Fransızlar niye bizimle savaşıyor?

— Savaş, büyüklerin işidir; çarların bileceği iş! Bizim bunlara aklımız ermez!

Bonapart'ın kim olduğunu sorduğumda dedemin verdiği yanıt bugünkü gibi aklımda:

— Gözüpek, atılgan bir adamdı, savaşıp tüm dünyayı ele geçirmek istedi; böylece güya herkes eşit yaşayacaktı; ne bey olacaktı ne memur... sınıfsız bir yaşam! Bir tek adlarımız başka başka olacaktı, ama hak dedin mi, herkes aynı haklara sahip olacaktı. Ve tek bir din olacaktı. Olacak şey değildi elbette... Saçmalık! Bir tek yengeçlerin hepsi aynıdır! Ama balıklar öyle mi? Hiçbiri birbirine benzemez! Ne mersinbalığı yayına yoldaş olur, ne de çoka balığı ringaya arkadaş... Bu Bonapart'lardan bizde de vardı bir zamanlar: Razin Stepan Timofeyev, Pugaç Yemelyan İvanov*... daha sonra anlatırım sana bunları...

* Stepan (Stenka) Razin (1630-1671) ve Yemelyan Pugaçov (1742-1775) – Petro öncesi Rusya'sında topraksız köylülerin başına geçerek ayaklanan Don Kazak atamanları. Her ikisinin de adlarına şarkılar yakılmış, halk kahramanı katına yükseltilmişlerdir. (ç.n.)

Bazen beni ilk kez fark etmiş gibi gözlerini iyice açar, uzun süre, konuşmadan bakardı. Hiç hoşuma gitmezdi bu.

Babamdan da, annemden de tek kelimeyle olsun söz etmedi bana.

Bu sohbetlerimize ninemin de katıldığı olurdu; uzunca bir süre söze karışmadan bir köşede sessizce oturur, sonra birden nazik, içten bir sesle sorardı:

— Hatırlar mısın baba, seninle Murom'a, kutsal yerleri ziyarete gitmiştik... Ne güzeldi, öyle değil mi? Hangi yıl olduğunu hatırlıyor musun?

Dedem biraz düşünür, ayrıntılı bir yanıt verirdi:

— Tam tarihini çıkaramıyorum; sanırım kolera salgınından önceydi, ormanda Olonetslileri yakaladıkları yıl...

— Gerçekten de... ne korkutmuşlardı bizi!

— Öyle, çok korkmuştuk.

Olonets dediklerinin kim olduğunu sordum, niye ormanda yaşıyorlardı?

İsteksizce yanıtladı sorumu:

— Bildiğin köylü, bu Olonetsler... idamdan kaçıyorlardı, fabrikalarda çalıştırılmaktan...

— Nasıl yakalıyorlardı onları?

— Nasıl mı yakalıyorlardı? Çocukların kovalamaca oyununda olduğu gibi aynı: Biri kaçar, öbürü kovalar... ve bir yakaladılar mı kamçılarla dövüp, kırbaçlıyorlar... hatta burun deliklerini yırtar, cezalandırıldıkları belli olsun diye alınlarına damga basarlardı...

— Niye?

— Kim bilir? Bunlar karışık işler. Kaçan mı haklıdır, kovalayan mı, biz nereden bileceğiz?

Az sonra ninem yeniden sorardı:

— Hatırlar mısın, baba, hani, büyük yangından sonra...

Her konuda kesinliği seven dedem sertçe sorardı:

— Hangi büyük yangın?

Geçmişe dalar, beni unuturlardı. Mırıl mırıl sesleri öyle uyumluydu ki, şarkı gibi gelirdi kulağıma: Hastalıklar, yangınlar, katledilen insanlar, dikkatsizlik yüzünden ölenler, kurnaz dolandırıcılar, İsa yolunda aklını yitirenler, öfkeli beyler üzerine hüzün dolu bir şarkı.

— Ah, ah... neler görmedik, neler yaşamadık şu dünyada... –diye mırıldanırdı dedem, sonunda.

— Ne yani, kötü müydü yaşamımız? –derdi Ninem.– Varya'yı doğurduğum yılı hatırlasana: Ne harika bir ilkyazdı o öyle!..

— 48 yılıydı, ordunun tam Macaristan seferine çıktığı yıl! Varvara'nın vaftiz babası Tihon, vaftizin ertesi günü apar topar savaşa gittiydi...

— Ve bir daha da dönmedi, –diye içini çekti ninem.

— Evet, dönmedi. Ve o yıldan sonra Tanrı'nın nimetleri oluktan akan su gibi evimize akmaya başladı. Ah, bir de Varvara...

— Kapat şimdi bu konuyu!

Dedem öfkelendi, kaşlarını çattı:

— Niye kapatacakmışım! Hangisini alırsan al, çocuklarımız yüzümüzü hiç güldürmedi, yalan mı? Onca çalışıp didinmemiz hep boşa gitti! Biz güzel güzel bir sepeti dolduruyoruz sanıyorduk... sepet değil, iğreti bir elekmiş meğer Tanrı'nın elimize tutuşturduğu!..

Dedem bir yanı yanmış gibi bağırıyor, hastalanmış gibi inleyerek, çocuklarına küfrederek, küçük pörsümüş yumruğunu tehdit eder gibi nineme göstererek odanın içinde koşturuyordu.

— Onları hep sen böyle şımarttın cadı, hep onların tarafını tuttun!

Üzüntüsü ve siniri gitgide ağlamaklı bir çığlığa dönüştü. Sonunda ikonaların bulunduğu köşeye sokularak diz çöktü, zayıf, kuru göğsünü yumruklamaya başladı.

— Tanrım, ben başkalarından daha mı fazla günah işledim? Neden?

Tüm vücudu titriyordu ve yaşlı gözleri gücenmişlik ve nefret duygusuyla parlıyordu.

Ninem karanlıkta oturduğu yerde sessizce haç çıkarıyordu. Sonra usulca kalkıp dedemin yanına gitti, onu sakinleştirmeye çalıştı:

— Neden kendini böyle harap ediyorsun? Yüce Tanrı ne yaptığını bilmez mi? Sanki başkalarının çocukları bizimkilerden daha mı iyi? Ah, baba, her yerde, herkesin başında aynı dertler yok mu? Aynı kavga gürültü, aynı didişme? Bir sen değilsin ki, bütün ana babalar günahlarını bizim gibi gözyaşlarıyla yıkıyorlar!

Bu sözlerle bazen yatıştığı olurdu; sesini keser, yorgun, bitkin, yatağına devrilirdi; biz de ninemle usulca tavan arasındaki odamıza çekilirdik.

Ama bir kez ninem yine sevecenlikle onu yatıştırmaya çalışıyordu ki, olduğu yerde hızla dönüp var gücüyle ninemin yüzüne bir yumruk indirdi. Ninem vuruşun şiddetinden sarsıldı, bir iki adım geriledi, elini dudaklarına götürdü, sonra kendini toparlayıp sakince ve sessizce:

— Aptal! –dedi.

Ve onun ayaklarının dibine kan tükürdü. Dedemse iki elini birden kaldırarak, titreyen bir sesle iki kere uluyormuş gibi bağırdı:

— Defol! Yoksa öldürürüm seni!

— Aptal! –dedi yeniden ninem ve kapıya yöneldi; dedem ardından atıldıysa da, o istifini bozmadan yürüyüp eşiği geçti ve kapıyı onun yüzüne kapadı.

— İhtiyar cadı! –diye tısladı yüzü kor gibi yanan dedem, tutunduğu kapı sövesini tırmalayarak.

Ocak çıkıntısında yarı ölü gibi oturuyor, gördüklerime inanamıyordum. Benim yanımda ilk kez vuruyordu nineme ve bu, insanın içini ezen, iğrenç bir durumdu, dedemin, asla

kabullenemeyeceğim, yüreğimi parçalayan yeni bir özelliğini gözlerimin önüne sermişti. Dedem, kapının sövesine tutunmuş ayakta duruyordu; sanki külle kaplanmış gibi grileşiyor, kuruyordu. Birden odanın ortasına geldi, diz çöktü, ama dengesini yitirdi, öne doğru devrildi, eliyle yere tutundu... sonra birden doğruldu, göğsünü yumruklamaya başladı:

— Tanrım! Tanrım! –diye bağırıyordu.

Ocağın sıcak çinilerinden buzda kayar gibi kayarak aşağı indim, kendimi dışarı attım; ninem yukarıda, ağzını çalkalıyor, aşağı yukarı dolaşıyordu.

— Acıyor mu?

Gidip köşedeki pis su kovasına tükürdü, sakince karşılık verdi:

— Önemli değil, dişlerim sağlam, yalnız dudağım yarıldı.

— Niye vurdu sana?

Pencereden dışarı bakarak cevap verdi:

— Kızıyor, olup bitenlere katlanmak zor geliyor... ihtiyarladı artık... Hadi sen yat, düşünme bunları...

Sormak istediğim bir şey daha vardı, ama onda hiç görmediğim bir şekilde sertçe tersledi beni:

— Kime söylüyorum? Yat uyu demedim mi sana? Söz dinlemez çocuk!

Pencerenin kenarına ilişti, alt dudağını diliyle yalayarak mendiline tükürüp duruyordu. Soyunurken bir yandan da onu izliyordum: Pencerenin mavi dörtgeninde, onun başının karaltısının hemen üzerinde yıldızların ışıltısı seçiliyordu. Dışarısı sessiz, sakin, odamız, karanlıktı.

Yerime yatınca ninem yanıma geldi, usulca başımı okşayarak:

— İyi geceler... –dedi.– Ben aşağıya, dedenin yanına bir ineyim... Sen, benim için üzülme, bir tanem, aslında benim de suçum var burada... Hadi uyu!

Beni öptü, çıktı. Dehşetli bir keder kaplamıştı içimi; kocaman, yumuşak, sıcak yataktan kalkıp pencereye gittim, kederden taş kesilmiş bir halde, aşağıya, bomboş yola dalıp gittim.

VI

Yine karabasan gibi günler yaşıyorduk. Bir akşam, çaydan sonra, dedemle ben Zebur'un başına oturmuştuk, ninem bulaşık yıkıyordu; birden Yakov dayım daldı içeri: Her zamanki gibi saçı başı dağınık, kullanılmaz hale gelmiş perişan bir süpürge görünümündeydi. Selam falan vermeden kasketini bir köşeye fırlattı, sallana sallana, kollarını savura savura, hızlı hızlı konuşmaya başladı:

— Mişka iyice delirdi baba! Bana yemeğe geldi, çok içti ve çılgınca denebilecek hareketler yapmaya başladı: Tabakları kırdı; bir müşterinin teslime hazır yünlü giysisini lime lime etti; bütün camları yere indirdi, bana ve Grigoriy'e söylemedik söz bırakmadı. Şimdi de buraya geliyor, "Babamın sakallarını yolacağım, onu öldüreceğim" diye tehditler savuruyor. Dikkatli olun...

Dedem her iki eliyle birden masaya abanarak ağır ağır yerinden doğruldu ve yüzü bir balta gibi korkunç bir görünüm aldı.

— Duydun mu, ana? –dedi tiz bir sesle.– Ne diyorsun bu işe? Öz oğlu, babasını öldürmeye geliyor!.. Ama zamanı gelmişti! Zamanı gelmişti çocuklar...

Omuzlarını kaldırarak odada ileri geri dolaşmaya başladı, kapıya giderek ağır çengeli sertçe bastırıp yuvasına oturttuktan sonra Yakov'a döndü:

— Sizin tek isteğiniz Varvara'nın drahomasını almak, değil mi? –Yumruğunu alay eder gibi dayımın yüzüne doğru uzattı.– Nah alırsınız!

Yakov, gücenmiş, iki adım geriledi:

— Benim bununla ne ilgim var?

— Senin mi? Ben seni iyi bilirim!

Fincanları çabuk çabuk dolaba kaldıran ninem hiç konuşmuyordu.

— Ben sizi korumaya geldim...

— Ya?.. –dedi dedem, alaycı.– Çok iyi etmişsin! Sağ ol, oğlum! Ana, şu tilkinin eline gelberi ya da ütü gibi bir şey ver! Sen de, Yakov Vasilyev, kardeşin burayı bastığında bunu kafama indir, oldu mu?

Dayım ellerini cebine sokup bir köşeye çekildi.

— Bana inanmıyorsanız...

— İnanmak mı? –diye bağırdı dedem, ayağını öfkeyle yere vurarak.– Vahşi hayvanlara, köpeğe, kirpiye bile inanırım, ama sana asla! Bilmiyor muyum sanıyorsun: Onu içiren de, bana karşı kuran da sensin! Hadi, vur! Seçim senin: İster bana, ister ona!

Ninem usulca kulağıma fısıldadı:

— Yukarı koş, pencereden bak, –dedi,– Mihail dayın sokakta göründü mü, fırlayıp buraya gel, bize haber ver! Hadi git, çabuk...

Azgın dayımın olası saldırısından biraz korkarak, ama bana verilen görevden de gurur duyarak başımı pencereden dışarı uzatıp, yolu gözlemeye başladım. Geniş yol, kalın bir toz tabakasıyla kaplıydı, tozun altından iri kaldırım taşlarının kabartısı seçiliyordu. Sola doğru kıvrılarak uzanan yol ırmağı kestikten sonra, külrengi, eski bir hapishanenin bulunduğu Ostrojni Meydanı'na ulaşıyordu; killi toprağın üzerinde sapasağlam duran, dört köşesinde dört gözetleme kulesi bulunan bu yapının, insanın içine işleyen dokunaklı bir güzelliği vardı. Sağda, bizim evden üç ev ileride, geniş

Samanpazarı Meydanı vardı; hapishane muhafız bölüğünün yerleştiği sarı boyalı bir binalar grubuyla çevrili meydanda kurşuni renkli bir de yangın gözetleme kulesi vardı. Kulenin en tepe noktasındaki gözetleme odasında bir itfaiyeci, zincire bağlı bir köpek gibi döner dururdu. Meydan çok sayıda dere yatağıyla çizilmişti, bunlardan birinin dibi yeşilimsi bir sıvıyla kaplıydı. Biraz daha sağda pis kokulu sularıyla Dyukov göleti yer alıyordu ve ninemin anlattığına göre, dayılarım bir kış günü gölün buzlarında bir delik açarak burada babamı boğmak istemişlerdi. Pencerenin neredeyse tam karşısında, her iki yanında küçük, farklı farklı renklere boyanmış evler dizili bir ara sokak vardı; o sokağın sonunda da iri, basık Üç Ermiş Kilisesi. Dümdüz baktığınızda, kilisenin çatıları, bahçelerin yeşil dalgalarının arasında ters dönmüş kayıklar gibi gözükürdü.

Sokağımızın uzun kış fırtınalarıyla aşınmaktan, bitmek bilmez sonbahar yağmurlarıyla yıkanmaktan renkleri solmuş evleri toz tabakasıyla kaplıydı. Kilise önündeki dilenciler gibi birbirlerine sokulmuşlar, pencerelerini kuşkuyla belertmişler, benimle birlikte birini bekliyorlardı. Sokakta görülen birkaç kişi, ocak ardında dalgın, düşünceli yürüyen hamamböceklerini andırıyordu. İçimi boğucu bir hararet basıyordu; bir türlü sevemediğim ve bende her zaman hüzne benzer bir duygu uyandıran yeşil soğanlı, havuçlu börek kokusu geliyordu bir yerlerden.

Sıkılmıştım; bu kendine has, katlanılmaz bir sıkıntıydı. Sanki göğsüme ıslak, ılık cıva doluyor, içeriden baskı yapıyor, göğsümü, kaburgalarımı zorluyordu; su kabarcığı gibi gittikçe şişiyormuşum gibi geliyordu ve bu küçük odada, tabut biçimli tavanın altında boğulacak gibi oluyordum.

Ve işte, sonunda, Mihail dayı görünmüştü; sokağın başındaki külrengi evin köşesinden etrafı gözetliyordu. Kasketini iyice aşağı indirdiği için, kulakları yandan sivri sivri fırlamış gibiydi. Üzerinde bakır rengi bir ceket vardı;

dizlerine dek uzanan çizmeleri toz içindeydi. Bir eli kareli pantolonunun cebindeydi, öbürüyle sakalını tutuyordu. Yüzünü göremiyordum, ama sanki bütün sokağı bir sıçrayışta geçerek kıllı kara elleriyle dedemin evine yapışacakmış gibi duruyordu. Geldiğini haber vermek için hemen aşağı koşmam gerekiyordu; ama pencereden ayrılamıyor, dayımın gri çizmelerinin tozlanmasından korkar gibi sokakta dikkatle yürüyüşünden gözlerimi alamıyordum. Yolun bu yanına geçti dayım, hemen ardından da meyhanenin kapısının gıcırtıyla açıldığını, camların zangırdadığını duydum.

Hızla aşağı inip dedemin kapısını çaldım.

— Kim o? –dedi, kapıyı açmadan, kabaca.– Sen misin? Ne yapıyor? Meyhaneye girdi, değil mi? Pekâlâ, hadi sen odana!

— Korkuyorum orada...

— Korkma, çok sürmeyecek!

Yukarı çıkıp yeniden penceredeki yerimi aldım. Yoldaki toz tabakası kabarmış, kalınlaşmış, koyulaşmıştı. Evlerin pencerelerinden sarı ışık lekeleri yağ gibi sızıyordu; karşıdaki evden müzik sesi geliyor, çok sayıda telden ya da telli çalgıdan hüzünlü, güzel bir ezgi yükseliyordu. Meyhanede de şarkı söyleniyordu; kapının her açılışında yorgun, çatlak bir ses sokağa taşıyordu; bunun yaşlı, tek gözü kör, sakallı dilenci Nikituşka'nın sesi olduğunu biliyordum: Sol gözü sımsıkı kapalıydı; sağ gözüyse kıpkırmızıydı, kor gibi. Şarkısı, kapının çarparak kapanmasıyla üzerine balta inmiş gibi kesiliveriyordu.

Ninem imrenirdi bu dilenciye, onun şarkılarını dinlerken içini çekerek:

— Rabbim verdikçe vermiş Nikituşka'ya... bilmediği şarkı yok! Ne kısmetli adam! –derdi.

Bazen onu avluya çağırırdı; merdiven basamaklarına oturan Nikituşka sopasına dayanarak hem şarkı söyler hem hikâyeler anlatırdı; ninem de yanına oturup onu dikkatle dinler, zaman zaman sorardı:

— Dur hele, Meryem Anamız Ryazan'a gitti mi ki?

Dilenci, bas sesiyle, kendinden emin yanıtlardı:

— Onun gitmediği yer mi var!.. Rusya'nın bütün vilayetlerini tek tek dolaşmıştır...

Pencereden bakmaya devam ediyordum: Sokaktan görünmez biçimde yorgunluk ve uyku akıyordu sanki ve içime dolarak, yüreğime ve gözüme baskı yapıyordu. Şimdi ninem yanımda olsa ne güzel olurdu! Dedeme de razıydım! Ya babam?.. O nasıl bir adamdı acaba? Neden dedem ve dayılarım onu sevmiyorlardı da ninem, Grigoriy ve Yevgenya Dadı onun için hep güzel şeyler söylüyorlardı? Ya annem nerelerdeydi?

Onu gitgide daha sık düşünür olmuştum; ninemin anlattığı masalların, yaşanmış öykülerin kahramanı yapıyordum onu hep. Kendi ailesiyle birlikte yaşamak istememesi, onu hayallerimde sürekli yüceltmeme neden oluyordu. İşlek bir yol üzerindeki bir handa haydutlarla birlikte yaşadığını düşlüyordum onun: Gelip geçen varsıl yolcuları soyuyorlar ve ele geçirdikleri para ve altını yoksullarla paylaşıyorlardı. Ormanda ya da bir mağarada yaşıyor da olabilirdi, elbette iyi yürekli haydutlarla birlikte; onlara yemek pişiriyor, ele geçirdikleri altınlara göz kulak oluyordu. Belki de altınlarını saya saya dünyayı dolaşıp duruyordu... Tıpkı Meryem Ana'yla birlikte dünyayı dolaşan kadın haydut Prenses Yengaliçeva gibi... Meryem Ana herhalde ona da haydut Yengaliçeva'ya olduğu gibi şöyle sesleniyordu:

Ey açgözlü köle, toplama,
Bütün altın ve gümüşünü dünyanın
Doyumsuz ruhunun çıplaklığını örtmeye
Hiçbir şey yetmez senin.

Annem de ona, haydut-kadın Yengaliçeva'nın şu sözleriyle karşılık veriyordu:

Bağışla beni, Kutsal Meryem Ana
Günahkâr ruhuma acı
Kendim için değil yaptığım soygunlar
Biricik oğlum için!..

Meryem Ana da ninem gibi yüce gönüllü, iyi yürekliydi; annemi bağışlıyordu:

Ey Tatar Kanlı Maryuşka
Ey, belası Hıristiyanların
Var git yoluna
Senindir, arkanda bıraktığın acılar da, gözyaşları da
Tek, Rus halkına dokunma
Ormanlara git, Mordovları soy
Bozkır yollarında Kalmuk kovala.

Bu masalları anımsamak beni düşler dünyasına sürüklemişti ki, ansızın aşağıdan, avludan, giriş kapısından yükselen telaşlı ayak sesleri, gürültüler, haykırışlarla kendime geldim. Yeniden pencereden aşağı sarktığımda dedemin, Yakov dayımın ve meyhanede çalışan, komik görünüşlü Melyan'ın Mihail dayıyı kapıdan dışarı, sokağa ittirdiklerini gördüm: Kollarına, sırtına, boynuna vuruyorlar, tekmeliyorlar, ama o ayak diriyordu; sonunda havalandığını ve tozlu sokağa boylu boyunca kapaklandığını gördüm. Meyhanenin kapısı çarpılarak kapatıldı, kol demiri çekildi; az sonra buruşmuş şapkasını da fırlatıp attılar üzerine, ortalık birden sessizleşti.

Bir süre yerde yatan dayım doğruldu; saçı başı dağılmış, üstü başı perişan olmuştu; yerden bir kaldırım taşı alıp kapıya fırlattı. Fıçı dibinden çıkar gibi boğuk bir çarpma sesi duyuldu. Meyhaneden kara birtakım gölgeler çıkmaya başladı; naralar atıyor, homurdanıyor, ellerini kollarını sallıyorlardı. Evlerin pencerelerinden kafalar uzandı, sokak canlandı; gülenler, bağıranlar vardı. Bütün bunlar da masal

gibiydi: Alabildiğine ilginç, ama bir o kadar da tatsız ve korkutucu.

Birden bütün sesler dindi, her şey silinip yok oldu.

...Ninem girişteki sandığın üzerinde oturuyordu: İki büklüm, kımıltısız, soluk bile almadan. Başında dikilip ılık, yumuşak, ıslak yanaklarını okşadım. Ama o bütün bunları fark etmemiş gibi, yüzü bir karış, kendi kendine söyleniyordu:

— Tanrım, beni de, çocuklarımı da bağışlamayacak mısın hâlâ? Acı bize Tanrım!..

Sanırım, dedem, Polevoy Sokağı'ndaki bu evde bir yıldan fazla kalmamıştı; bahardan sonraki bahara kadar, ama bu süre içinde evimizin ünü her yere yayılmıştı. Hemen her pazar çocuklar avlu kapımızın önünde koşturur, neşe içinde sokağa duyuru yaparlardı:

— Kaşirin'ler yine birbirlerini yiyor!

Mihail dayım çoğunlukla akşam saatlerinde gelir ve evi kuşatma altına alırdı; evcek korkuyla titreşerek beklerdik. Kimi kez kendisine yardakçılık eden işsiz güçsüz iki-üç Kunavin'li de olurdu yanında. Dere yönünden bahçeye girerler ve sarhoş kafayla yapmadıklarını bırakmazlardı: Ahududularla frenküzümlerini köklemek bunların başta geleniydi. Bir seferinde hamamı dağıtıp, kırabildikleri her şeyi parçalamışlardı: Raflar, tahta sıralar, su kazanları, sobayı yıkmışlar, birkaç döşeme tahtasını çıkartmışlar, kapıyı çerçevesinden söküp atmışlardı. Böyle anlarda dedem yüzü bir karış, dişleri kenetli, pencerenin önünde dikilip malının mülkünün parçalanışından yükselen sesleri dinler; ninemse, karanlıkta biz göremezdik ama avluda oradan oraya koşturarak yalvar yakar seslenirdi:

— Mişa... ne yapıyorsun Mişa!

Bahçeden ona cevap olarak, ancak kustuğu sözcüklerin anlamını kavramaktan, etkisini hissetmekten aciz bir aptalın edebileceği, ağza alınmayacak bir Rus küfrü geliyordu.

Böyle zamanlarda ninemin yanında, yakınında olabilmek olanaksızdı. Ve ben onsuz korkardım; aşağıya, dedemin odasına inecek oldum mu, beni görmesiyle:

— Seni lanet, defol! –diye homurdanırdı, kısık sesle.

Yine tavan arasındaki odamıza çıkar ve orada camın önünde gözlerimi bahçenin ve avlunun karanlığına dikip ninemi gözden kaçırmamaya çalışırdım; onu öldüreceklerinden korkardım. Bağırarak yanıma çağırırdım onu. Ama gelmezdi. Sesimi duyan sarhoş dayım, annemle ilgili iğrenç küfürler sıralardı.

Böyle gecelerden birinde dedem rahatsızdı, yatağında yatıyor, havluyla sarılı başını yastığında sağa sola döndürürken tiz bir sesle yakınıyordu:

— Bunun için mi yaşadım, günah işledim, mal mülk biriktirdim! Ayıp olmayacağını bilsem, utanmasam polis çağırır, yarın da doğruca valiye çıkardım... Utanç! Hangi ana baba çoluğunu çocuğunu polise şikâyet eder? Madem öyle, uslu uslu yat yatağında, ihtiyar!

Birden bacaklarını yatağından sarkıttı, sallana sallana pencereye doğru yürüdü, ninem hemen onu kollarından tuttu:

— Nereye? Nereye gidiyorsun?

— Işığı yak! –dedi dedem, tıkanmış gibi, gürültüyle soluk alarak.

Ninem bir mum yaktı, dedem şamdanı alıp bir askerin tüfeği gibi önünde tutarak, alay eder gibi pencereden dışarı bağırdı:

— Hey, Mişka, gece hırsızı, kudurmuş uyuz it!

Aynı anda, pencerenin üst camı şangırdayarak aşağı indi, ninemin yanındaki masanın üzerine yarım bir tuğla düştü.

— Iskaladın! –diye bağırdı dedem ve sinirli bir şekilde güldü... ya da ağladı.

Ninem, beni tuttuğu gibi tuttu kollarından, yatağına götürürken korkuyla fısıldıyordu:

— Ne yapıyorsun, Tanrı aşkına! Sibirya'ya sürerler onu... Öfkesinden, Sibirya'nın ne demek olduğunu anlayacak durumda değil.

Dedem bacaklarını oynatarak kuru, hırıltılı bir sesle:

— Bırak gebertsin beni...

Pencereden, bağırma, tepinme, duvarları tırmalama sesleri geliyordu. Masanın üzerindeki tuğlayı alıp pencereye koştum; arkamdan yetişen ninem beni bir köşeye fırlatırken:

— Seni lanet çocuk! –diye tısladı, dişlerinin arasından.

Bir başka gün de elinde koca bir sopayla avluya giren dayım, sofaya çıkan karanlık merdiven basamaklarında kapıyı zorlamaya başlamıştı. Kapının ardında, elinde sopayla dedem, ellerinde tahtalarla iki kiracımız ve uzun boylu, yapılı bir kadın olan meyhanecinin karısı, elinde oklavasıyla bekliyorlardı kendisini. Onların ardında da ninem tepinerek yalvarıyordu:

— Bırakın yanına gideyim! İki çift laf edeyim...

Dedem, bir bacağını ileri uzatmıştı; tıpkı "Ayı Avı" tablosundaki eli sırıklı mızraklı köylü gibiydi; ninem kendisine doğru yaklaşır gibi olduğunda hem dirseği, hem bacağıyla sessizce itip uzaklaştırıyordu onu. Dördü de oldukça hazırlıklı duruyordu. Hemen üstlerinde yanan fener, zayıf, titrek aleviyle başlarını aydınlatıyordu. Bütün bunları tavan arasına çıkan merdivenlerden izliyordum ve ninemi alıp yukarı götürmek istiyordum.

Dayım yoğun çabaları sonucunda kapıyı kırmayı başardı, kapı yerinden oynadı ve üst menteşesinden kurtulmaya hazır bir şekilde eğrildi, alt menteşe zaten kopmuş, iğrenç bir sesle tıngırdıyordu. Dedem de tıngırtıyı andıran bir sesle silah arkadaşlarına talimat veriyordu:

— Ellerine, bacaklarına vurun lütfen... Aman ha başına vurmayın!..

Kapının hemen yanında küçük bir pencere vardı; ancak baş sokulabilecek büyüklükteki bu pencerenin camını dayım çoktan indirmişti ve pencere, üzerinde saplanmış gibi duran kırık cam parçalarıyla oyulmuş bir göz çukuru gibi karanlık görünüyordu.

Ninem buraya doğru atıldı ve avluya doğru uzattığı kolunu sallayarak bağırmaya başladı:

— Mişa, Tanrı aşkına git buradan! Bir tarafını kıracaklar! Git!

Dayım elindeki kalın sopayı ninemin koluna indirdi. Küçük pencerenin gerisinden bir an kalın bir cismin inip kalktığını fark ettim, hemen ardından da ninem sırtüstü yere yıkıldı.

— Mişşa-a, ka-aç... –diye bağırıyordu düşerken.

Dedem, ulumayı andırır korkunç bir sesle:

— Anana ha! –diye haykırdı.

Ardına kadar açılan kapının karanlık boşluğunda dayım göründü, ama görünmesiyle birlikte kürekle çamur atılır gibi kapıdan ve merdivenlerden fırlatılıp dışarı atılması bir oldu.

Meyhanecinin karısı ninemi dedemin odasına götürdü; dedem de hemen arkalarından geldi. Alabildiğine canı sıkkın:

— Kolun sağlam mı? –diye sordu nineme.

— Ah, sanırım kırıldı... –diye inledi ninem gözlerini açmadan.– Ona ne yaptılar?..

— Kes artık! –diye bağırdı dedem.– Vahşi bir hayvan mı sanıyorsun beni? Elini kolunu bağlayıp samanlığa attık kendisini. Bağladık, samanlıkta yatıyor. Su döktüm başından aşağı... Herifteki hırsa bak! Kötü insan oldu! Ama kimin suçu?

Ninem acıyla inledi.

Dedem gidip yatağa, onun yanına oturdu:

— Çıkıkçıya adam yolladım, dayan biraz! Bunların niyeti, ana, bizi tez elden öbür dünyaya yollamak!

— Ver şunlara istediklerini...

— Varvara ne olacak?..

Uzun uzun konuştular: Ninem alçak sesle, sızlanarak konuşuyordu; dedemse bağırarak, öfkeyle. Derken, kısa boylu, kambur, kocaman ağızlı bir kadın girdi içeri. Altçenesi sürekli titreyen kadının uzun, sivri burnu, balıklarınki gibi açık duran ağzına göz atmak ister gibi, üst dudağının üzerinden aşağı sarkmıştı. Gözleri görünmüyordu; kadın bacaklarını zor oynatıyor, koltuk değneği yardımıyla ve güçlükle yürüyordu. İçinde her ne varsa, elindeki bohçadan takır tukur sesler geliyordu.

Kadın bana ninemin canını almaya gelmiş Azrail gibi göründü; ona doğru atılıp var gücümle:

— Defol! –diye haykırdım.

Dedem beni kaptığı gibi götürüp hoyratça tavan arasındaki odaya attı...

VII

Dedemin ve ninemin Tanrılarının aynı olmadığını anlamam çok sürmedi.

Ninem bazen sabah uyandı mı uzun süre yatakta oturur, o harika saçlarını tarağın sık dişlerini uzun, siyah, ipeksi her bir tutama geçirip tararken başını da aşağı doğru çekiştirir, beni uyandırmamak için fısıltıyla küfrederdi:

— Lanet olasıcalar! Saç değil, çalı sanki!

Birbirine girmiş saçlarını bir şekilde açtıktan sonra kalın kalın örer, sinirle burnundan soluyarak uykunun kırıştırdığı büyük yüzünü alelacele yıkar ve öfke izlerini temizleyemeden ikonaların karşısına geçerdi ki onun için asıl sabah temizliği, onu asıl canlandırıp kendine getiren gerçek yıkanma buydu.

Sırtını dikleştirerek kamburunu düzeltir, başını geriye atar, Kazan Meryemi'nin toparlak yüzüne sevgiyle bakarak geniş hareketlerle ve tutkuyla haç çıkarır ve coşkuyla, heyecanla mırıldanmaya başlardı:

— Ey, Kutsal Meryem Ana, başlayan şu günde de yüzüme gül, benden yardımlarını esirgeme!

Yerlere kadar eğildikten sonra ağır ağır doğrulur ve coşkuyla, sevgiyle fısıldardı:

— Ey, sevinçlerin kaynağı... tertemiz güzellik... çiçeğe durmuş elma ağacı!..

Hemen her sabah yeni övgü sözleri bulur ve bu da beni her zaman duasını büyük bir dikkatle dinlemek zorunda bırakırdı.

— Ey, göklerin en aziz, en temiz varlığı! Benim biricik koruyucum... altın güneşim, İsa'nın Anası... beni kötülüklerden koru... kimseyi incitmeme izin verme... kimsenin de durduk yerde beni incitmesine izin verme!

Kara gözleri sevgiyle ışıldar, ağır kolunu kaldırarak canlı, genç hareketlerle yeniden haç çıkarırdı.

— Ey İsa Mesih, Tanrı'nın oğlu!.. O kutlu ananın aşkına, ben günahlı kulunu esirge!

Duaları her zaman Akafist ilahisinden, samimi ve saf övgülerle dolu olurdu.

Sabah duaları uzun sürmezdi; semaveri hazırlamak zorundaydı, dedem hizmetçi tutmadığı için, ninem çayı onun belirlediği saate kadar hazırlamazsa, dedem sövüp saymaya başlardı.

Kimi kez ninemden erken kalkardı dedem, tavan arasındaki odamıza gelir ve ninemi dua ederken bulurdu; bir süre onun mırıltılarını dinler, ince, morarmış dudaklarını küçümsercesine kıvırır, çay içerken de homur homur düşüncelerini söylerdi:

— Behey odun kafalı, kaç kez öğrettim sana nasıl dua edileceğini! Bu mırıl mırıl anlattığın şeyler dua değildir diye!.. Tanrı senin bu zırvalarına nasıl dayanıyor, hiç aklım almıyor! Zındık kadın!

— O anlar, –derdi ninem, kendine tam güvenle.– Söylediğin ne olursa olsun ve nasıl söylersen söyle o anlar!

— Lanet olası aptal! Ah, sizin gibiler...

Ninemin Tanrı'sı gün boyu onun yanındaydı, hayvanlara bile Tanrı'dan söz ederdi. İnsanı, köpeği, kuşu, arısı, bitkisiyle dünyadaki her varlığın bu Tanrı'ya uysalca ve kolayca boyun eğdiğini anlıyordum; dünyadaki herkese ve her şeye karşı aynı ölçüde iyi, aynı ölçüde yakın olan bir Tanrı'ydı bu.

Bir gün meyhanecinin karısının tüm avlunun sevgilisi kurnaz, sevimli, sırnaşık, duman rengi, altın gözlü, şımarık kedisi bahçeden bir sığırcık yakalayıp getirdi; ninem yaralı kuşu kedinin ağzından kaptığı gibi ona çıkışmaya başladı:

— Seni Tanrı'dan korkmaz, sinsi şeytan!

Meyhanecinin karısıyla kapıcı bu sözlere güldüler, ama ninem aynı öfkeyle onlara da çıkıştı:

— Hayvanlar Tanrı'yı anlamaz mı sanıyorsunuz? Her yaratılan, Tanrı'yı en az sizin kadar anlar, merhametsiz şeyler...

İyiden semirmiş Şarap'ı arabaya koşarken kederli olduğunu görse, onunla söyleşirdi:

— Niye böyle canın sıkkın, yüce Tanrı'nın hizmetkârı? Sen de yaşlandın artık...

Şarap kafasını sallayıp iç çekerdi.

Yine de dedem kadar sık anmazdı ninem Tanrı'nın adını. Ama ben ninemin Tanrı'sını anlayabiliyordum ve ondan korkmazdım; ne var ki bu Tanrı'ya yalan söylenmezdi, ayıptı ona yalan söylemek. Dehşetli bir utanma duygusu duyardım ona karşı, bu yüzden de nineme hiç yalan söyleyemezdim. Bu kadar iyi yürekli bir Tanrı'dan bir şeyler gizleyebilmek olanaksızdı. Sanırım içimden böyle bir şey de geçmezdi.

Bir gün meyhanecinin karısı dedemle tartıştı, ona ve orada sessizce duran nineme bir yığın hakaretler yağdırdıktan sonra, hırsını alamamış olacak ki, ninemin üzerine bir de havuç fırlattı.

Ninem alabildiğine sakin bir şekilde yalnızca şöyle dedi:

— Kusura bakmayın hanımefendi, ama bu yaptığınız salakça bir şey!

Bana gelince, davranışına dehşetli içerlediğim bu kat kat gerdanlı, yüzünde gözleri görülmeyen, kızıl saçlı, şişman kadından yaptığının öcünü nasıl alabileceğimi düşünmeye başladım.

Gözlemlerime göre insanlar birbirlerinden öçlerini almak için düşmanlarının kedisinin kuyruğunu kesiyorlar, köpeğini zehirliyorlar, horozunu ya da tavuğunu öldürüyorlar ya da geceleyin düşmanın kilerine girip lahana ve hıyar turşularının üzerine gazyağı döküyorlar, fıçılardaki kvaslarını döküyorlardı; ama bunların hiçbirini beğenmiyordum ben; bu yüzden de ona verecek çok daha etkileyici, çok daha korkunç bir ceza bulmam gerektiğini düşünüyordum.

Buldum da: Pusuda bekleyip, kadın kilere iner inmez kilerin kapağını kapayıp anahtarla kilitledim. Sonra kapak üzerinde intikam dansı yapar gibi tepindim, ardından anahtarı çatıya fırlatarak mutfakta yemek yapmakta olan ninemin yanına gittim. Önce taşkın sevincimin nedenini anlamayan ninem, bunu anladıktan sonra pataklamaya müsait yerlerime sıkı bir şaplak attı, ardından da sürüyüp avluya götürdü beni ve anahtarı bulmam için çatıya gönderdi. Onun bu tavrına şaşırarak çatıya çıkıp anahtarı getirdim, sonra da sessizce avlunun bir köşesine kaçıp ninemin meyhanecinin karısını tutsaklıktan kurtarışını ve ikisinin dostça gülüşerek avluda yan yana yürüyüşlerini izledim.

Meyhanecinin karısı tombul yumruğunu bana doğru sallayarak:

— Görürsün sen! –diyordu, ama gözlerinin görünmediği yüzünde tertemiz, sevecen gülücükler vardı.

Beni yakamdan tutup mutfağa götüren ninem:

— Niye yaptın bunu? –dedi.

— Sana havuç fırlattı...

— Benim için yaptın yani bunu ona? Seni zibidi! Seni ocağın arkasına, farelerin yanına atayım da aklın başına gelsin! Bir karış boyuna bakmadan beni korumaya kalkıştın ha!.. Dedene söylesem derini yüzer senin! Hadi bakayım, doğru tavan arasına, git, dersini çalış!

Bütün gün benimle hiç konuşmadı, ama akşam, duasını yapmadan önce yatağa, yanıma oturdu ve etkileyici bir tavırla hiç unutmayacağım şu sözleri söyledi bana:

— Gözümün ışığı, biricik Lenkam! Şunu aklından hiç çıkarma: Büyüklerin işlerine karışma! Büyüklerin sorumlulukları vardır; Tanrı onları sınar; senin içinse henüz bunların hiçbiri söz konusu değil. Sen hep bu çocuk kalbinle kal! Tanrı sana dokunana, yapacağın işi, izleyeceğin yolu gösterene dek bekle... beni anlıyor musun? Kim suçlu, kim değil, bu konuda karar vermek sana düşmez. Yargılamak ve cezalandırmak Tanrı'nın işidir. Tanrı'nın, anlıyor musun, bizim değil!

Sustu, enfiyesinden çekti, sağ gözünü kısıp ekledi:

— Öyle olur ki, bazen Tanrı bile işin içinden çıkamaz: Kim, nerede, ne kadar suçludur?

Çok şaşırmıştım:

— Niye? Tanrı her şeyi bilmez mi?

— Her şeyi bilseydi, –dedi, üzgün, duyulur duyulmaz bir sesle,– insanlar bunca yanlış yaparlar mıydı! O kendi gökyüzünde oturup aşağıya, bizlere bakıyor ve gözyaşları içinde: "Kullarım, benim sevgili kullarım," diyor. "Bilseniz nasıl içim yanıyor sizler için!"

Kendisi de ağlamaya başladı, gözyaşlarını kurulamadan dua etmek için köşeye gitti.

Bu konuşmamızdan sonra ninemin Tanrı'sı benim için çok daha yakın, anlaşılır olmuştu.

Dedem de bana Zebur öğretirken Tanrı'nın her yerde olduğunu, her şeyi gördüğünü, her şeyi bildiğini ve kullarına her işlerinde yardımcı olduğunu söylerdi. Ama onun dua edişi de, duaları da bir başkaydı.

Sabah kalktı mı, ikonaların önüne gitmeden önce uzun uzun yıkanır, sonra özenle giyinir, kızıl saçlarını titizce tarar, sakalını düzeltir, aynada kendini inceleyip gömleğinin eteğini çekiştirir, siyah fularını yeleğinin içine soktuktan sonra sanki görünmemeye çalışır gibi usulca ikonaların önüne giderdi. Oturduğu yer hiç değişmezdi: Döşeme tahtalarından birindeki at gözünü andıran budağın üzerine otururdu.

Başı önünde, kolları asker gibi iki yanına sarkık bir süre sessizce durur, sonra ince ama etkileyici bir sesle başlardı:

— "Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına!"

Bu sözlerle birlikte odadaki sessizliğin niteliği değişmiş gibi gelirdi bana: Sinekler bile vızıldarken daha bir dikkatli olurlardı sanki.

Başını dikmesiyle birlikte fırçayı andıran gür kaşları dikleşen, kızıl sakalı öne doğru çıkan dedem, ders verir gibi kendinden emin bir havayla duaları okurdu: Sesi yüksek ve kararlı çıkardı.

— "Hesap günü geldiğinde her şey için çok geç olacak, bütün yapılanlar ortaya dökülecek..."

Yumruğuyla hafifçe göğsüne vurur, ısrarla bağışlanmayı dilerdi:

— "Bir tek sana karşı günah işledim, günahlarımdan yüz çevir..."

"İnanıyorum" duasını, sözcükleri tek tek vurgulayarak okur, bu sırada sağ bacağı duanın ezgisine tempo tutar gibi sessizce sallanırdı. Tüm bedeniyle ikonalara doğru uzanır, böylece sanki daha bir uzar, kurulaşır, incelirdi. Olanca ciddiliği, titizliği, etkileyiciliğiyle sürdürürdü duasını:

— "Yılların tutkularının ruhumda açtığı yaraları sağalt! Yüce Meryem, sana tüm kalbimle, büyük bir şevkle yalvarıyorum!"

Yeşil gözleri yaşlarla dolu, yüksek sesle şöyle sürdürürdü:

— "Yalnız günahlarıma, yapıp eylediklerime bakma Tanrım; inancım tüm bunların yerine geçsin..."

Burada, sıtmalı gibi hareketlerle art arda haç çıkarmaya, sanki tos vuracakmış gibi başını sallamaya başlardı. Sesi de iyice tizleşerek hıçkırığı andırırdı. Çok sonraları sinagog ziyaretlerimde dedemin Yahudiler gibi dua ettiğini anladım.

Semaver ne zamandır masanın üzerinde kaynayıp duruyordu; bütün odayı çavdar ununun yapılmış, lor peynirli sıcak bazlama kokusu kaplamıştı. Koku, iştah açıcıydı;

hemen yemeğe oturmak istiyordum. Ninem, yüzü asık, kapının pervazına yaslanmış, iç çekip duruyordu. Bahçeye bakan pencereden giren şen güneş ışıklarıyla doluydu oda; ağaçlarda çiy tanecikleri inci gibi parlıyordu; sabah havası dereotu, frenküzümü ve olgunlaşan elma kokularını taşıyordu içeri. Dedemse sallana sallana, tiz sesiyle dua okumaya devam ediyordu.

— Ben sefil, lanet ihtiyarın tutku ateşini söndür!

Dedemin bütün sabah dularını ezbere biliyordum ve uykumda bile nasıl devam edeceğini söyleyebilirdim; dedem bir yerde şaşıracak mı ya da bir sözcüğü atlayacak mı diye dikkatle takip ederdim.

Bu pek sık olmazdı, ama oldu mu, haince bir sevinç duyardım içimde.

Duasını bitiren dedem beni ve ninemi selamladı:

— Günaydın!

Selamına karşılık verdik. En sonunda yemeğe oturabilmiştik. Dedeme:

— Bugün "inancım yetsin sana"yı atladın, –dedim.

Tedirgin, kuşkulu:

— Uyduruyorsun! –dedi.

— Atladın! "İnancım günahlarımın yerine geçsin, inancım yetsin sana!" demen gerekirdi, ama sen "inancım yetsin sana"yı unuttun!

Gözlerini suçlu suçlu kırparak:

— İşe bak! –dedi.

En kısa sürede bu uyarımı bana acı bir şekilde ödetecekti; bundan emindim, ama şimdilik onu böyle, utanmış görmenin keyfi bana yetiyordu.

Bir gün de ninem kendisine şaka yollu:

— Senin dualarını dinleyip durmaktan Tanrı'ya sıkıntılar basmıştır, baba, –dedi.– Sürekli aynı şeyleri yineleyip duruyorsun!

Dedem tehditkâr bir ses tonuyla sözcükleri uzatarak:

— Ne-e? –dedi.– Bu nasıl bir zırva böyle?

— Yani, diyorum ki, bunca zamandır bir kez bile Tanrı'ya içinden geldiği gibi bir şey söylediğini duymadı şu kulaklarım!

Dedem mosmor kesildi, tir tir titreyerek oturduğu iskemleden fırlayıp kalktı ve fincan tabağını ninemin başına fırlattı. Bir yandan da bir testere gıcırtısını andıran bir sesle:

— Defol, ihtiyar cadı! –diye ciyakladı.

Tanrı'nın ne denli karşı konulmaz bir güce sahip olduğunu anlatırken dedem sürekli onun acımasızlığını öne çıkarırdı: İnsanlar günah işlemişlerdi –Tanrı onları tufanda boğmuştu; yine günah işlemişlerdi– diri diri ateşte yakmış, kentlerini başlarına yıkmış, açlık ve vebayla cezalandırmıştı; dünyanın tepesinde asılı duran bir kılıçtı Tanrı, günahkârların korkulu rüyasıydı.

— Tanrı'nın yasaklarına karşı gelen herkes, acılarla ve yıkımla cezalandırılacaktır, –derdi, incecik parmaklarını masada tıklatarak.

Tanrı'nın acımasız olduğuna inanabilmem çok güçtü. Dedemin bütün bunları bana Tanrı'dan değil, kendisinden korkmam için söylediğini düşünüyordum. Bunu açık açık kendisine de sordum:

— Bunları bana senin sözünü dinleyeyim diye mi söylüyorsun?

Onun yanıtı da aynı ölçüde açıktı:

— Elbette! Hele bir sözümü dinleme!

— Peki, ninemin söyledikleri?

— Sen o ihtiyar salağın sözlerine kulak asma! –dedi, sertçe.– Oldum olası salaktı ninen; cahil, kafasız bir kadındır. Böylesine ciddi ve önemli konularda seninle konuşmasını yasaklayacağım kendisine. Söyle bakalım, Tanrı'nın memuru meleklerin kaç türü vardır? Saydım. Sonra da ben sordum:

— Memur diye kime derler?

— Kafan karıştı senin! –dedi gülerek ve gözlerini kaçırarak, sonra dudaklarını ısırıp isteksizce açıkladı:– Tanrı'yla, ilgisi olmayan bir konu bu. Memurlar insandır! Memurlar özünde yasa bozuculardır, yasaları çiğnerler.

— Yasa ne?

— Yasa mı? Yasa demek, gelenekler demektir, –zeki, delici bakışları parlayan ihtiyar daha neşeli, daha istekli devam etti.– İnsanlar yaşarlar... sonra anlaşırlar: Şunların ve şunların içinde en iyisi bu, bu geleneği alalım, kendimize kural, yasa yapalım, derler. Oyun oynamak için toplandıklarında çocuklar oyunu nasıl oynayacaklarını, hangi kurallara uyacaklarını aralarında kararlaştırır ya, aynen öyle. İnsanların uymak için üzerinde anlaştıkları bu kurallara yasa derler.

— Ya memurlar?

— Yaramaz çocuklara benzer onlar; gelir ve bütün yasaların altını üstüne getirirler.

— Neden?

Dedem kaşlarını çatarak:

— Bunlar senin anlayabileceğin şeyler değil, –dedi, sertçe, sonra yine öğütlerine devam etti:– Tanrı, insani her işin üzerindedir. İnsanlar bir şey isterler, o bambaşka bir şey ister. İnsan elinden çıkma her şey çürüktür, Tanrı bir üfler, her şey toz gibi dağılır, yok olur gider.

Memurları merak etmemin pek çok nedeni vardı. Bu yüzden sorgulamamı sürdürdüm:

— Yakov dayım bir şarkı okuyor:

Ak melekler Tanrı'nın memuru,
Bizim memurlar Şeytan'ın kölesi!

Dedem, avuçlayıp yukarı kaldırdığı sakalının ucunu ağzına soktu, gözlerini yumdu. Yanakları titriyordu, içinden güldüğünü anladım.

— Yakov'la seni bacaklarınızdan birbirine bağlayıp suya atmalı! Onun böyle şarkılar söylememesi gerek, hadi o söylüyor, senin dinlememen gerek. Bu hizipçilerin, zındıkların uydurduğu eski Ortodokslara yakışan bir şaka...

Sonra bakışlarını benim üzerimden uzak bir noktaya dikip:

— Siz yok musunuz, si-iz!..–dedi, düşünceli düşünceli.

Ancak son derece korkutucu bir Tanrı tanımlamasına ve ona insanların üzerinde bir yer vermesine karşın, o da tıpkı ninem gibi, gerek Tanrı'yı, gerekse kutsal azizleri işlerine karıştırmaktan geri durmazdı. Aslında ninem Nikola, Yuri, Frol, Lavra dışında pek bir aziz bilmiyordu, bunlar da çok iyi, insanlara yakın kişilerdi: Köy kent demeden her yanı dolaşır, tümüyle insanlara özgü özellikler taşır ve insanların yaşamlarına girerlerdi. Dedemin azizlerinin farkı bunların hemen hepsinin büyük birer çilekeş olmalarıydı: Putları yıktıkları, Romalı krallarla mücadele ettikleri için bunlar diri diri yakılmak, derileri yüzülmek gibi korkunç eziyetler görmüşlerdi.

Dedem bazen düş kurardı:

— Tanrı yardım eder de şu evceğizimizi 500 ruble kârla satabilirsem, ant olsun ki aziz Nikola hazretlerinin adına dua okutacağım!

Ninem gülerek bana şöyle derdi:

— Aziz Nikola hazretlerinin başka hiç işi kalmadı da bizim ihtiyar salağın evini satmasına yardım edecek!

Dedeme ait, her günü bir azize ayrılmış bir dinsel takvimi uzunca bir süre sakladığımı anımsıyorum... Dedemin el yazısıyla üzerine çeşitli notlar düştüğü takvimini uzun süre sakladım; takvimin Joakim ile Anna'ya ayrılmış sayfalarında kırmızı mürekkeple ve kitap harfleriyle yazılmış şu sözler görülüyordu: "Beni büyük bir beladan kurtaran iyiliksever, kutlu varlıklar!"

O "büyük bela"yı hatırlıyorum: İşlerinde başarılı olamayan çocuklarına yardım etmek için dedem gizliden tefeciliğe başlamıştı: Rehin aldığı eşyalar karşılığında borç veriyordu. Biri ihbar etti herhalde; bir gece polis kapımıza dayanıp evde arama yaptı. Büyük bir panik yaşadık evcek, ama olayı kazasız atlattık. Dedem o gece gün doğana dek dua etti, sabahleyin de benim yanımda takvime o notu düştü.

Akşamları yemeğe oturmadan önce dedemle Zebur okurduk; ince bir kitap olan "Vakit Duaları" ile Aziz Efraim'in kalın kitabını okuduğumuz da olurdu. Yemekten sonra dedem yeniden duaya oturur ve akşam sessizliğinde, uzunca bir süre, onun günahlarından duyduğu pişmanlığı, bezgin tövbelerini dinlerdik:

— Ey göklerin ölümsüz efendisi! Sana ne sunabilirim ya da yaptıklarımı nasıl telafi edebilirim ey yüce Tanrım... Bizi tüm hayallerden koru... Tanrım, beni bazı insanlardan uzak tut... Gözyaşlarımı kurutma ve ölümlü olduğumu unutturma...

Ninemse çoğu kez şöyle derdi:

— Oy anam, bugün çok yoruldum! Dua etmeden yatacağım galiba.

Dedem beni kiliseye de götürürdü: Cumartesileri akşam duasına, bayram günleri de gece ayinine. Ne zaman, hangi Tanrı'ya dua edildiğini kilisede fark ederdim: Papazla diyakoz dedemin Tanrı'sına, koro ninemin Tanrı'sına seslenirdi.

Tanrılar arasında yaptığım bu çocuksu ayrım kuşkusuz çok genel, kaba bir ayrımdı ve bunun o sıralar beni epey kaygılandırdığını, içimi ezdiğini de anımsıyorum, ama dedemin Tanrı'sı bende korku ve düşmanlık uyandırıyordu: Kimseyi sevmeyen, sert bakışlarıyla herkesi izleyen ve herkeste ille de bir eksik, yanlış, günah arayan ve bulan bir Tanrı'ydı bu. Şurası çok açıktı ki, insana hiç inanmıyor, sürekli, tövbe bekliyor ve cezalandırmak için yanıp tutuşuyordu.

O yıllarda Tanrı'ya ilişkin düşünce ve duygular, başlıca ruhsal besin kaynağım ve yaşamımdaki en önemli güzellikti; bunun dışında kalan bütün konular, acımasızlıkları ve kirlilikleriyle içimde yalnızca tiksinti ve keder uyandırıyordu. Tanrı, daha doğrusu tüm canlıların yakın dostu olan ninemin Tanrı'sı, çevremdeki her şeyin en güzeli, en aydınlık olanıydı... Elbette şu soru da canımı sıkmıyor değildi: Dedem nasıl oluyor da bu iyi Tanrı'yı göremiyordu?

Sokağa çıkmama izin verilmiyordu, çünkü beni dehşetli kışkırtan, adeta başımı döndüren sokakta pek çok olaya karışıyor, kavga ediyordum. Pek arkadaşım yoktu; komşu çocuklarının bana karşı tavırları düşmancaydı; her şeyden önce bana Kaşirin demeleri hiç hoşuma gitmiyordu; bunu fark etmeleriyle birlikte inatla bana Kaşirin demeye başlamışlardı:

— Hey, bakın, Kaşçey* Kaşirin'in torunu geliyor!

— Hadi şuna gününü gösterelim!

Ve birbirimize girerdik.

Yaşımdan daha güçlü olduğum gibi dövüşte de hiç fena sayılmazdım; karşımdakiler de bunu bildikleri için her zaman birlik olup gelirlerdi üzerime. Bu yüzden sokakta dayağı yiyen hep ben olurdum ve eve çoğu kez burnum kanamış, yüzüm gözüm morarmış, dudağım patlamış, üstüm başım yırtılmış, toz içinde kalmış bir halde dönerdim.

Ninem beni görünce korkar, acırdı:

— Yine mi dövüştün, serseri?! Nedir bu halin! Seni bir de ben pataklayayım da gör!

Yüzümü yıkar, moraran yerlere bakır paralar koyar, kurşun parçasıyla kompres yapar, bir yandan da ikna etmeye çalışırdı:

— Neden kavga ediyorsun be oğlum? Evdeyken ne kadar mazlumsun, sokağa çıktın mı bambaşka bir şey

* Bir Rus masal kahramanı: Çok çirkin, yaşlı bir adam olarak betimlenir. Konuşan bir ata biner, büyüler yapar, ölümsüzdür. (ç.n.)

kesiliyorsun! Utanmaz herif! Dedene söyleyeceğim: Hepten yasaklasın sana sokağı!

Yüzümdeki morlukları gördüğünde dedem bana kızıp bağırmaz, yalnızca:

—Yine madalya mı taktın? –derdi.– Savaşçı Anikam* benim. Bir daha sokak yok, anladın mı!

Sessiz, sakin olduğu zaman sokağı benim de canım hiç çekmezdi. Ama dışarıdan çocukların şamatası kulağıma gelmeyegörsün, dedemin yasağına falan aldırmaz, avlu kapısını açtığım gibi kendimi sokakta bulurdum. Çürükler, sıyrıklar umurumda değildi; sokak eğlencelerinin acımasızlığı, çok iyi bildiğim, çılgınlık seviyesine varan acımasızlık çekiyordu beni; çocukların köpek ve horozları kışkırtarak birbiriyle kapıştırmalarına, kedilere eziyet etmelerine, Yahudi ailelerin keçilerini kovalayıp kaçırmalarına, sarhoş dilencilerle ve halinden memnun "Ölümü Cebinde İgoş"la alay etmelerine ifrit oluyordum.

Uzun boylu, zayıf, kara kuru bir adam olan İgoş'un koyun postu, ağır bir gocuğu vardı; sert saçları güneş yanığı kemikli yüzüne dökülürdü. Sokaktan hep iki büklüm, garip bir biçimde yalpalayarak ve sessizce, ısrarla ayaklarının bastığı yere bakarak geçerdi. Demirden dökülmüş gibi duran yüzü, hüzün dolu küçük gözleri korkulu bir saygı uyandırırdı bende; onun çok önemli bir şeylerle uğraştığını, bir şeyler aradığını, bu yüzden de kesinlikle rahatsız edilmemesi gerektiğini düşünürdüm. Çocuklar onun ardından koştururlar, kambur sırtına taşlar fırlatırlardı. Uzunca bir süre bir şeyin farkında değilmiş, sırtına inen taşlardan acı duymuyormuş gibi yürüyüşünü sürdürürdü; ama sonra birden durur, başını geri atıp bol tüylü şapkasını sert, telaşlı hareketlerle düzeltir, uykudan yeni kalkmış gibi çevresine bakınırdı.

O durunca çocuklar da bağrışmaya başlarlardı:

— Ölümü Cebinde İgoş! Nereye gidiyorsun İgoş? Cebine bak, ölüm cebinde!

* Bir Rus masal kahramanı. (ç.n.)

İgoş, ellerini cebine götürür, sonra hızla yere eğilip bir taş, odun ya da kurumuş çamur parçası alır, upuzun kolunu beceriksizce savurur, homurdanarak küfrederdi. Her zaman aynı üç açık saçık sözcükle küfrederdi. Çocukların sövgü dağarları onunkinden çok daha zengindi. Kimi kez de tökezleye topallaya çocukları kovalayacak olurdu, ama üzerindeki uzun gocuk koşmasına engel olur, dizlerinin üzerine düşer, kuru dalları andıran siyah elleriyle yere dayanırdı. O zaman çocuklar onu arkasından ve yanından taş yağmuruna tutarlar; en korkusuz olanlarıysa iyice yanına kadar gidip, çevresinde dönüp zıplar, başından aşağı bir avuç toz dökerlerdi.

Sokakların beni etkileyen bir başka kişisi, belki de en derinden etkileyen kişisi Grigoriy İvanoviç Usta'ydı. Gözlerini tümüyle yitiren usta, uzun boyuyla, tüm saygınlığıyla, hiç konuşmadan, sokak sokak dolaşıyordu. Ufacık, ak saçlı, ihtiyar bir kadın gezdiriyordu ustayı kolundan tutup. Kadın, pencerelerin altında durur ve bakışları bambaşka bir noktada, incecik sesiyle ezgi okur gibi:

— Yoksul köre bir sadaka, İsa aşkına! –derdi.

Grigoriy İvanoviç ağzını açıp tek kelime bir şey söylemezdi. Kara gözlüğü doğruca evin duvarına, pencereye ya da karşıdan gelen birinin yüzüne bakardı; boya lekeleriyle dolu eliyle geniş sakalını sessizce sıvazlayarak, dudakları sımsıkı kapalı, sessizce dururdu. Sokaklarda ona ikide bir rastlamama karşın bugüne dek kilitli dudaklarını açıp herhangi bir şey söylediğini duymamıştım. Yaşlı adamın bu kaskatı sessizliği bana çok dokunuyordu. Yanına gitmek şurada dursun, ona yaklaşamıyordum bile; hatta sokakta rastlayacak oldum mu doğruca eve gidip nineme:

— Grigoriy sokakta dolaşıyor, –derdim.

— Öyle mi? –derdi ninem endişeyle ve acıyarak.– Koş şunu kendisine ver!

Öfkeli, kaba, geri çevirirdim ninemin bu isteğini. O zaman kadıncağız kapı önüne çıkar ve uzun süre kaldırımda

Grigoriy'le konuşurdu. Grigoriy az konuşur, tek kelimelik bir şeyler söyler, gülümser ve gülümseyince sakalı titrerdi.

Ninem bazen onu mutfağa alır, çay ve yiyecek bir şeyler verirdi. Böyle bir günde, benim nerede olduğumu sordu Grigoriy Usta. Ninem bana seslendi, ama ben kaçtım ve avluda bir yere saklandım. Grigoriy Usta'nın yanına gidemezdim, müthiş utanıyordum ondan; ninemin de aynı utancı duyduğunu biliyordum. Yalnızca bir kez söz ettik ninemle Grigoriy Usta'dan: Onu avlu kapısından uğurladıktan sonra başı önünde usul usul geri dönerken baktım, ağlıyordu ninem. Yanına gidip elini tuttum.

— Niye kaçıyorsun ondan? –diye sordu bana usulca.– Seni çok seviyor, çok iyi bir insan o...

— Dedem niye ona bakmıyor? –diye sordum.

— Deden mi?

Durdu. Beni göğsüne bastırdı, sonra neredeyse peygamberce, geleceği görmüş gibi, bana şunları fısıldadı:

— Bak bu sözlerimi unutma: Grigoriy'e yaptıklarımız için Tanrı bizi korkunç bir şekilde cezalandıracak! Cezalandıracak...

Dediği gibi de oldu: On yıl kadar sonra ninem sonsuz huzura kavuştuğunda, dedem beş parasız, üstelik aklını da yitirmiş, pencerelerin altında dolaşıp acınacak bir şekilde dileniyordu:

— İyi yürekli aşçı kardeşlerim, hadi bana bir dilim börek verin... bir dilim börek diyorum yahu! Ah, siz yok musunuz si-iz...

Ondan geriye yalnızca uzatarak söylediği bu yürek paralayıcı "Siz yok musunuz si-iz!" kalmıştı.

İgoşa ve Grigoriy İvanoviç dışında, içimin ezilmesine neden olan üçüncü kişi, Voroniha adında düşmüş, sokaklardan kovalanan bir kadındı. Bayram günleri olanca iriliğiyle, saç baş dağınık, zilzurna sarhoş bir halde ortalığa düşerdi. Garip bir yürüyüşü vardı: Sanki bacaklarını hiç oynatma-

dan, yere hiç dokunmadan, bulutlar gibi boşlukta kayarcasına hareket eder, o arada bağıra bağıra edepsizce şarkılar söylerdi. Yolda onu gören herkes kaçışırdı: Kimi soluğu evinin kapısında alır, kimi bir köşeye siner, kimi kendini bir dükkâna atardı. Adeta süpürüp yolu insandan temizlerdi Voroniha. Mavimsi-mor yüzü her zaman kabarcık gibi şişti; yuvalarından uğramış gibi duran iri gri gözleri korkutucu ve alaycı bakardı. Bazen inler, ağlardı:

— Evlatlarım, neredesiniz?

Bunun ne demek olduğunu sordum nineme.

— Bilmesen de olur! –dedi, ters ters; ama yine de kısaca kadının hikâyesini anlattı: Vaktiyle Voronov adında memur bir kocası varmış kadının; işinde yükselebilmek için karısını amirine satmış, o amir de kadını alıp bir yerlere götürmüş; böylece kadıncağız iki yıl evinden ayrı kalmış. Geri döndüğünde biri kız biri oğlan iki çocuğunun öldüğünü, kocasının da devlet parasını yediği için hapse düştüğünü öğrenmiş. Kadıncağız derdinden içmeye, sokaklarda dolaşmaya, olay çıkartmaya başlamış. Her bayram, akşama doğru polis onu alır...

Evimizdeki hayat her şeye karşın sokaklardan daha iyiydi. Özellikle de dedemin Yakov dayının işliğine gittiği, nineminse pencere önüne oturup bana birbirinden ilginç masallar, öyküler anlattığı ve babamdan söz ettiği öğle yemeğinden sonraki saatlerin tadına doyum olmazdı.

Ninem, kedinin ağzından alarak hayata döndürdüğü sığırcığın kırılan kanadını kesip düzeltmiş, kedinin ısırarak kopardığı ayağının yerine de tahtadan minik bir ayacık yapıp bağlayarak hayvanı iyileştirmişti; şimdi de konuşma öğretiyordu ona. Bazen, pencerenin üst pervazına asılı kafesin önünde kocaman bedeniyle iyi yürekli bir hayvan gibi, bir saat boyunca dikilir ve taklitçi, kömür karası kuşa kalın sesiyle sözler öğretmeye çalışırdı:

— Hadi söyle. Hadi, lütfen: Küçük sığırcık – lapa!

Sığırcık yuvarlak, parlak gözünü alay eder gibi ona dikiyor, tahta bacağını kafesin ince tabanına vuruyor, sonra boynunu uzatıp sarıasma kuşu gibi ötüyor, kestane kargası ve guguk kuşu taklitleri yapıyor, hatta kedi gibi miyavlamaya, köpek gibi havlamaya çalışıyor, ama bir türlü insan gibi bir şeyler söyleyemiyordu.

Ninem kuşa ciddi ciddi çıkışıyordu:

— Bana bak, şımarma! Hadi, söyle: Küçük sığırcık – lapa!

Bu, üzeri kuş tüyleriyle kaplı küçük kara maymun, sonunda ninemin kalın sesine benzer bir ses çıkarmayı başardı. Ninemin sevincine diyecek yoktu! Kuşa parmağının ucuyla haşlanmış darı verdi.

— Seni aşağılık... biliyordum söyleyeceğini! Aslında senin beceremeyeceğin hiçbir şey yok! Mahsus böyle yapıyorsun!

Sonunda sığırcığa gerçekten de konuşmayı öğretti; bir süre sonra kuş açık, anlaşılır bir şekilde lapa isteyebiliyor, ayrıca, her gördüğünde, uzata uzata "Güü-naa-diin..." gibi bir şey söyleyerek ninemi selamlıyordu.

Önceleri dedemin odasında asılıydı kafes, ama bir süre sonra kuş dedemle dalga geçmeyi öğrenince onu tavan arasına, bizim odaya yolladı. Dedem dualarını ezgiyle okumaya başlayınca, sarı gagasını kafesin parmaklıkları arasından uzatan kuş da kendi ezgisine başlıyordu:

— Tiu, tiu. Tiu-irr, tiu-irr, ti-i-rr, tiu-uu!

Kuşun kendini aşağılaması olarak görüyordu dedem bunu. Bir gün duasını yarıda kesti; gözü dönmüş halde olduğu yerde tepinerek, sertçe bağırdı:

— Hemen götür bu iblisi! Yoksa öldüreceğim!

Evde ilginç, eğlenceli şeyler eksik değildi, ama bazen dayanılmaz bir kasvete kapılıyor, üzerime abanan ağır, kurşun gibi bir şeyin altında boğuluyormuş gibi hissediyordum... Uzun süredir karanlık, derin bir çukurda yaşıyordum

sanki; gözlerim görmüyor, kulaklarım duymuyordu; bütün duyularımı yitirmiş, yarı ölü yarı diri bir varlığa dönüşmüşüm gibi hissediyordum...

VIII

Dedem ani bir kararla evi meyhaneciye sattı ve Kanatnoy Sokağı'ndan başka bir ev aldı. Köhne, her tarafını otlar sarmış, temiz ve sessiz, küçük, farklı farklı renklere boyalı evlerin en sonunda olduğu için doğrudan kırlara açılan bir evdi. Yeni evimiz eskisinden daha zarif, daha sevimliydi. Cephesi sıcak, sakin, koyu kırmızı renkteydi; üç penceresinin mavi panjurları ve tavan arası penceresinin kafes şeklindeki tekli panjuru ışıl ışıl parlıyordu. Çatının sol yanını bir karaağaçla ıhlamurun sık yeşillikleri pek güzel örtmüştü. Avluda ve bahçede saklambaç oynamak için sanki özel tasarlanmış pek çok kuytu yer vardı. Özellikle de bahçe harikaydı; pek büyük değildi, ama gür bir bitki örtüsü ve hoş bir karışıklığı vardı. Bir köşede, oyuncak sanılacak kadar küçük hamam, öbür uçtaysa yabani otlarla kaplı büyük, derince bir çukur vardı; bir yangınla yok olan eski hamamın kalıntıları, kararmış tahtaları göze çarpardı burada. Bahçenin sol yanında Albay Ovsyannikov'un at ahırının duvarı, sağ yanında ise Betleng'lere ait çeşitli yapılar vardı; geride, sütçü kadın Petrovna'nın çiftliğine dek uzanıyordu bahçe. Kırmızı yüzü, iri bedeni ve gürültücülüğüyle kocaman bir çanı andıran Petrovna'nın, üzeri tümüyle yosunlarla kaplı, yere çöküp kalmış gibi görünen alçacık, kararmış, çok eski bir evi vardı. Evin iki penceresi gayet hoş bir biçimde derin vadilerle,

uzaklardaki ormanın yoğun mavi sisiyle bölünmüş kırlara bakıyordu. Tarlalarda bütün gün askerler dolaşır, koşturur, süngüleri sonbahar güneşinin doğrudan vurmayan ışınlarında beyaz yıldırımlar gibi parlardı. Daha önce benzerlerini hiç görmediğim insanlarla ağzına kadar doluydu dedemin yeni evi. Tatar bir askerle, kısa boylu, tombalak karısı evin ön bölümünde oturuyorlardı. Sabahtan akşama bağıra bağıra konuşan, kahkahalar atan bu kadın, bazen de çok süslü gitarını alır, yüksek, çınlayan bir sesle şarkılar söylerdi. En sık, en severek söylediği şarkı şuydu:

Kalmadı mı tadı aşkın
Başka bir aşk daha aramalısın!
Bir başardın mı onu bulmayı...
Büyük bir ödül bekler seni,
İzlediğin doğru yolda
Ah-ah, hem de ne tatlı bir ödül!

Top gibi yusyuvarlak bir adam olan asker, pencerenin önüne oturup kızıl gözlerini devire devire ve mavimsi-mor yanaklarını şişire şişire aralıksız pipo içer, çok tuhaf, köpek havlamasını andırır bir sesle öksürürdü:

— Vuh, vuh-vuh-hh...

Kilerle ahırın üzerindeki sıcak, sevimli eklentide iki yük arabası sürücüsü otururdu: Kır saçlı, küçümen bir adam olan Pyotr Amca'yla, onun mütevazı, ağırbaşlı, yüzü kırmızı, bakır bir tepsiyi andıran dilsiz yeğeni Styopa. Valey adında uzun boylu, asık yüzlü Tatar bir emir eri de onlarla birlikte kalırdı. Bu insanların hepsi benim için yeni, zengin bilinmezliklerdi.

Ama bunlar içinde beni en derinden etkileyen, en fazla kendine çeken pansiyoner Horoşeye Delo* idi. Evin arka bölümünde, mutfağın bitişiğinde, iki penceresinden biri bahçeye, öbürü avluya bakan uzunca odayı kiralamıştı.

* İyi iş. (ç.n.)

Zayıf, hafif kambur bir adamdı; ak yüzünde, ortadan ikiye ayrılmış kara bir sakalı vardı; gözlüğünün ardından gözleri tertemiz bakardı. Sessiz, kendi halinde bir adamdı; onu yemeğe ya da çaya çağırdıklarında hep aynı yanıtı verirdi:

— Horoşeye delo.

Ninem hem yüzüne karşı, hem de arkasından ona hep Horoşeye Delo der olmuştu.

— Aleksey, oğlum, Horoşeye Delo'ya sesleniver... çaya buyursun! Horoşeye Delo, neden bu kadar az yiyorsunuz?

Odası çeşit çeşit kutu, kalın kalın kitaplarla doluydu; kitaplardaki yazılar bana yabancı geliyordu. Her yanda, içleri renk renk sıvılarla dolu şişeler vardı. Orada burada bakır ve demir parçalar, kurşun çubuklar göze çarpardı. Sabahtan akşama, üzerinde pas rengi bir deri ceket, gri, her yanına boyalar bulaşmış kareli bir pantolon, saçı başı karışık, pis kokular yayarak, beceriksiz hareketlerle kurşun eritir, birtakım bakır parçalarını lehimler, küçücük terazisinde bir şeyler tartar, homurdanır, kazara yaktığı parmaklarına telaşla üfler, tökezleyerek duvarda asılı kâğıtlara doğru ilerler, gözlüğünü silerek kâğıtları küçük ve kalkık, beyazlığı garip görünen burnuna neredeyse dayayarak koklardı. Bazen odanın ortasında ya da pencerenin önünde birdenbire durur, gözlerini yumar, yüzünü yukarı kaldırarak uzunca bir süre hareket etmeden, sesini çıkarmadan dururdu.

Samanlığın ambar damına çıkıp, avlunun karşı ucundaki odasında neler yaptığını izlerdim. Açık pencereden, masasının üzerinde yanan ispirto ocağının mavi alevini, karanlıkta kalan bedenini görürdüm. Horoşeye Delo sayfaları dağılmış bir deftere bir şeyler yazardı. Gözlüğü bir buz parçası gibi soğuk, mavimsi ışıklar saçardı. Onun büyücülüğü andıran bu çalışmaları merakımı kamçılar, saatlerce damda kalmama neden olurdu.

Kimi kez, elleri arkasından bağlı, camın önüne geçer ve pencere çerçevesi içinde, çerçevelenmiş bir tablo gibi durup

doğrudan çatıya bakardı ama beni görmezdi sanki; canımı sıkardı bu. Sonra birden masasına doğru atılır, masaya neredeyse kapanarak, heyecanla didik didik bir şeyler ararda.

Giyimi kuşamı yerinde, varsıl biri olsa ondan korkardım herhalde. Ama o yoksuldu: Gömleğinin kirli, buruşuk yakası deri ceketinin yakası üzerine çıkmıştı; pantolonu yamalı, leke doluydu; iyice eskimiş terliklerinin içinde ayakları çıplaktı. Yoksullar korkunç değillerdir, tehlikeli de değillerdir; farkına bile varmadan beni bu kanıya yönelten şey, ninemin yoksullara anlayışlı, merhametli; dedeminse, aşağılarca davranmasıydı.

Evde Horoşeye Delo'yu kimse sevmez, herkes onunla dalga geçerdi; subayın neşeli karısı için o "tebeşir burun"du, Pyotr Amca'ma göre eczacı ve büyücü; dedeme göreyse kara büyücü ve farmason.

— Ne yapıyor o? –diye sordum bir gün nineme.

Çok kötü tersledi beni:

— Seni ilgilendirmez... susmayı öğren...

Bir gün bütün cesaretimi toplayıp penceresine gittim ve heyecanımı zor bastırarak:

— Ne yapıyorsun sen? –diye sordum.

Bir an irkildi, gözlüğünün üzerinden uzun uzun beni süzdü, yanıklar, yaralarla dolu elini uzatarak:

— Atla içeri ... –dedi.

Beni odasına kapıdan değil, pencereden alması onu gözümde daha da büyütmüştü. Altına bir tahta kutu çekip oturdu, beni de tam karşısına dikti; birkaç kez ileri geri çekiştirdikten sonra, yavaşça:

— Nereden geldin bakalım sen buraya? –diye sordu.

İşte bu çok tuhaftı: Her gün dört kez mutfak masasında yan yana oturuyorduk!

— Ev sahibinin torunu... –dedim.

Gözleri parmağında, dalgın dalgın:

— Ah, evet, –dedi ve sustu.

Ona açıklamada bulunmam gerektiğini düşündüm:

— Kaşirin değilim ben... Peşkov'um.

— Peşkov? –diye yineledi, güvensizce.– Horoşeye delo!

Beni hafif yana itip ayağa kalktı, masasına yöneldi.

— Uslu uslu otur...

Uzunca bir süre orada durup mengeneye sıkıştırdığı bir bakır parçasını eğeleyişini; mengenenin altındaki kartona altınsı bakır eğintilerinin dökülüşünü izledim. Biriken bu eğintileri avucuyla kalın bir tasa alan Horoşeye Delo, bunların üzerine, bir kavanozdan aldığı tuza benzer beyaz bir toz ekledi, koyu renk bir şişedeki sıvıdan biraz dökünce tastan cızırtılar yükseldi, buharlar çıkmaya başladı; burnuma keskin bir koku geldi, öksürdüm, başım dönmeye başlamıştı; ama o, büyücü, sanki övünür gibi:

— Kötü mü kokuyor? –dedi.

— Evet!

— Kokacak tabii! Bu her şeyin iyi gittiğini gösterir kardeş.

"Övündüğü şeye bak!" diye geçirdim içimden ve sertçe:

— Bu kadar kötü kokuyorsa, iyi değildir... –dedim.

— Efendim? –dedi, anlamamış gibi; sonra göz kırparak ekledi:– O dediğin her zaman geçerli değildir! Aşık oynuyor musun arkadaşlarınla?

— Aşık mı?

— Aşık evet?

— Oynarız.

— Aşığının içine kurşun dökeyim mi? Çok güzel vurur!

— Dök.

— Git, aşığını getir.

Bir gözü elinde tuttuğu içinden buharlar yükselen tasta bana doğru yürüdü:

— Ben senin aşığına kurşun dökeceğim; buna karşılık sen de bir daha buraya gelmeyeceksin, anlaştık mı? –dedi.

Derinden yaraladı bu söz beni.

— Yalvarsan da gelmem bir daha! –dedim.

Bahçeye çıktım, kırılmıştım; dedem bahçede vakit öldürüyor elma ağaçlarının diplerine gübre koyuyordu; güz iyiden kendini hissettirmeye başlamıştı; ağaçlar bir bir yapraklarını döküyorlardı.

— Hey! Şu ahududunu budasana! –dedi dedem budama makasını uzatarak.

— Horoşeye Delo ne yapıyor odasında? –diye sordum dedeme.

— Ne yapacak, odayı mahvediyor! –dedi dedem, öfkeli öfkeli.– Döşeme tahtalarını yaktı, duvar kâğıtlarını berbat etti... Yetti artık: Derhal odayı boşaltmasını isteyeceğim!

— Evet, böyle yapmalısın, –diye onayladım onu ve ahududunun kuruyan dal uçlarını kesmeye başladım.

Acele etmişim böyle söylemekte.

Yağmurlu akşamlarda, dedem de evde yoksa, ninem bütün kiracıları çaya çağırarak mutfakta son derece ilginç toplantılar düzenlerdi. İki arabacıyla emir eri, sonra gürültücü bir kadın olan Petrovna... hatta zaman zaman askerin neşeli karısı gelirlerdi; Horoşeye Delo değişmez bir biçimde ocağın bulunduğu köşede yerini alırdı; gece boyunca ne kımıldar ne tek kelime bir şey konuşurdu. Dilsiz Styopa, Tatarla iskambil oynar, bazen Valey iskambil kâğıtlarını dilsizin kocaman burnuna vurarak:

— Hay şeytan! –diye homurdanırdı.

Pyotr Amca kocaman bir beyaz ekmek ve büyükçe bir toprak kapta "semiçki" reçeli getirirdi; dilimlediği ekmeklerin üzerine bolca reçel sürüp bu kıpkırmızı lezzetli dilimleri tek tek herkesin önünde eğilerek sunardı.

Avucunda reçelli ekmek dilimini uzatırken, büyük bir sevecenlikle:

— Buyurun! Lütfen, bir denerseniz büyük bir iyilik yaparsınız! –derdi; reçelli ekmek elinden alındı mı, damlamış reçel var mı diye boyalardan kararmış avucunu dikkatle gözden geçirir, gördü mü hemen dilini çıkarıp yalardı.

Petrovna bir şişe vişne likörü, askerin neşeli hanımı ceviz ve şekerleme getirirlerdi. Böylece müthiş ziyafet ve ninemin en sevdiği eğlence başlardı.

Horoşeye Delo'nun, odasına konuk olmamam için bana rüşvet önermesinden birkaç gün sonra ninem bu eğlentilerinden birini düzenledi. Dışarıda bitmez tükenmez bir güz yağmuru indiriyor, rüzgâr ağlar-inler gibi sesler çıkarıyor, ağaçların çıplak dalların duvara sürtünme sesleri geliyordu. Bizim mutfaksa sıcak ve rahattı: Herkes alabildiğine sessiz, omuz omuza oturuyordu. Ninemse anlatıcı olarak hiçbir zaman olmadığı kadar cömertti: Birbirinden güzel hikâyeler anlatıyordu.

Ocağın kenarına oturmuştu; ayakları ocağın geniş merdivenindeydi. Teneke bir lambanın aydınlattığı dinleyicilerine doğru eğilerek konuşuyordu. Keyfi yerinde olduğunda hep böyle yapar, ocağa tırmanırken de açıklardı:

— Konuşurken biraz yukarıda olmak iyi oluyor!

Ben de ocağın geniş merdiven basamağına, ninemin ayaklarının dibine sokulmuştum; Horoşeye Delo'nun hemen başı hizasındaydım. "Savaşçı asker İvan'la Keşiş Miron"un o harika öyküsünü anlatıyordu ninem; tatlı, etkileyici sözcükler ahenkle dökülüyordu ağzından:

Bir zamanlar Gordion adında kötü yürekli bir voyvoda varmış,
Ruhu kapkara, vicdanı taş gibiymiş;
Gerçeği hiç sevmez, insanlara olmadık eziyetler edermiş,
Kötülük yapar, bir baykuş gibi kovuğunda yaşarmış
Gordion'un en sevmediği kişiyse
İhtiyar keşiş Miron'muş,
Gerçeğin sessiz bekçisi,
Güzel bir dünyanın korkusuz koruyucusu.
Çağırıp derebeyi en sadık adamı
Korkusuz savaşçı, İvanuşka'yı:

"Emrimdir, İvan, öldür şu ihtiyarı
Kendini beğenmiş Miron bunağını!
Kafasını ayır bedeninden,
Tut ak sakalından,
Getir bana köpeklere yedireyim!"
Boyun eğmiş İvan emre, düşmüş yola.
Hem yürür hem düşünürmüş acı acı:
"Bunu ben istemiyorum, böyle emir aldım!
Buymuş anlaşılan, benim de alınyazım!"
Saklayıp keskin kılıcını paltosunun eteği altına,
Varıp selamlamış keşişi:
"Afiyette misin iyi yürekli ihtiyar?
Ve Tanrı gülmeye devam ediyor mu yüzüne?"
İhtiyar görmüş başına geleceği, gülümsemiş,
Bilgenin ağzından şu sözler dökülmüş:
"Gerçeği gizlemenin ne gereği var İvan?
Yüce Tanrı her şeyi bilir,
İyi de kötü de, her şey onun elindedir.
Buraya neden geldiğini biliyorum!"
Keşişin karşısında utanmışsa da İvan,
Emre karşı gelmekten de korkmuş.
Kılıcını deri kınından çıkartmış,
Silmiş demirini giysisinin uzun eteğine.
"Miron, niyetim seni öldürmekti
Sen daha kılıcımı göremeden.
Ama olmadı. Şimdi dua et Tanrı'ya,
Dua et son bir kez
Kendin için, benim için ve tüm insanlık için,
Duan bitince başını bedeninden ayıracağım!.."
Yaşlı Miron diz çökmüş,
Genç bir meşenin dibine sessizce,
Meşe eğilip selamlamış onu.
"Beri bak İvan," demiş bilge, gülümseyerek,
"Çok beklemen gerekir!
Tüm insan soyu için edilecek dua uzun sürer!
Onun için sen gel beni şimdiden öldür!

Çekme fazla eziyet."
İvan öfkeyle kaşlarını çatmış,
Aptal gibi övünmeye başlamış:
"Söz ağzımdan çıktı! Sözümden dönmem ben!
Yüzyıl da sürse beklerim, başla duana sen!"
Dua etmiş keşiş akşama kadar,
Dua etmiş akşamdan sabah şafağına kadar,
Sabah şafağından gece çökene kadar,
Dua etmiş yazdan ilkbahara kadar.
Dua etmiş Miron, ulanırken yıllar yıllara,
Genç meşe büyümüş bulutlara kadar,
Altında muazzam bir orman yetişmiş palamutlarından,
Miron'un kutsal duası ise hiç bitmemiş!
Bugün de hâlâ orada onlar:
İhtiyar usul usul Tanrı'sına yakarmayı sürdürüyor,
Diliyor Tanrı'dan insanlara yardım etmesini,
Ve Meryem Ana'dan, mutluluk getirmesini,
Savaşçı İvan da öylece onun yanında dikiliyor,
Kılıcı çoktan parçalandı, toza döndü,
Demir zırhı pas tuttu, eridi,
Güzelim giysileri çürüyüp gitti,
Yaz kış orada çıplak dikilir durur İvan,
Sıcak onu kavurur ama yakmaz,
Sinekler kanını emer, ama kurutmaz,
Ayılar, kurtlar ona ilişmez,
Fırtınalar, donlar içine işlemez,
Ama onun hali yok yerinden kıpırdamaya,
Ne kolunu kaldırmaya ne de bir söz söylemeye,
İşte böyle çekti cezasını,
Acımasız emirleri dinlemesinin,
Kendi vicdanına kulak vermemesinin!
Ama ihtiyarın biz günahkârlar için ettiği dualar,
Şu an bile ulaşıyor Tanrı'ya,
Bir nehrin ışıl ışıl akması gibi okyanusa!

Daha ninem hikâyeyenin başlarındayken Horoşeye Delo'da bir tedirginlik sezdim: Elleri garip bir biçimde, kasılıyormuş gibi oynuyor, gözlüğünü çıkarıp takıyordu. Sözcüklerin ahengine uygun olarak gözlüğünü sallıyor, kafasını aşağı yukarı hareket ettiriyor, parmaklarıyla sertçe bastırarak gözlerini ovuşturuyor, yanaklarını, alnını ter içinde kalmışlar gibi avuç içleriyle hızlı hızlı siliyordu. Dinleyicilerden biri kımıldasa, öksürse ya da ayağını yere sürtse, hemen çıkışıyordu:

— Suss!

Ninem hikâyesini bitirip de susunca heyecanla yerinden fırladı, ortalıkta elini kolunu oynatarak dönmeye, mırıldanmaya başladı:

— Biliyor musunuz... bu olağanüstü bir şey... Yazmak gerek bunu... kesinlikle yazmak gerek!... Bu... inanılmaz doğru bir şey, bu bizim...

Ağlıyordu; açıkça görülüyordu bu; gözleri yaşla dolmuştu; göz yuvalarının her yanından yaşlar aktığı için, gözleri su içinde yüzer gibiydi. Tuhaf, ama bir yandan da insanın içini buran bir görüntüydü. Komik, sakar hareketlerle, atlaya zıplaya mutfağın içinde koşturuyor, gözlüğünü burnunun dibinde sallayarak takmaya çalışıyor ama saplarını bir türlü kulaklarına geçiremiyordu. Pyotr Amca ona bakıp güldü, herkes biraz utanmış, susuyordu; ninemse telaşlı:

— Yazın istiyorsanız, –diyordu,– bunları yazmak günah değil. Bu anlattığım gibi daha neler bilirim ben!

— Hayır! Özellikle bunu! Bunda bütünüyle Rus ruhu var! –diye heyecanla bağırdı Horoşeye Delo; mutfağın ortalık yerine dikilmiş, bağırır gibi bir sesle konuşuyordu: Zaman zaman sağ eliyle havayı keser gibi hareketler yapıyor; sol elinde gözlüğü titriyordu. Hararetli konuşması epey sürdü; bu sırada sesi zaman zaman tizleşti, zaman zaman ayağını yere vurdu; döne döne aynı sözleri yineliyordu:

— İnsan başkasının değil, kendi vicdanıyla yaşamalı, evet, çok doğru!

Birden sanki sesini kaybetmiş gibi sustu, yüzlerimize baktı ve başını önüne eğdi, sessizce, suçlu suçlu çıktı. Onun çıkmasıyla insanlar yüzlerinde utangaç bir gülümsemeyle birbirlerine baktılar. Ninem ocağın gerilerinde karanlık bir köşeye çekilmiş, derin derin içini çekiyordu.

Petrovna kalın, kırmızı dudaklarını avucunun içiyle silerken sordu:

— Sanki kızmış gibiydi?

— Yok, –dedi Pyotr Amca.– Onun her zamanki hali...

Ninem ocağın üzerinden indi, sessizce semaveri hazırlamaya girişti; Pyotr Amca ağır ağır ekledi:

— Tanrı insanlara her zaman böyle oyunlar oynar!

Valey ters ters homurdandı:

— Bekârlar her zaman böyle aptallıklar yapar!

Herkes gülümsedi, Pyotr Amca görüşünü açıklamayı sürdürdü:

— Gözleri yaşardı. Besbelli zamanında turna balığıyken ısırabildiğini bugün çamça balığı olarak ısırmak istiyor ama...

Sıkıntı bastı. Bir şey yüreğimi kemiriyordu sanki. Horoşeye Delo beni çok şaşırtmıştı: Ona çok acımıştım, yaşlara boğulmuş gözleri aklımdan çıkmıyordu.

O gece evde kalmadı, ertesi gün öğle yemeğinden sonra geldi; sessiz, ezik, belli ki çok utanmıştı.

— Dün çocuk gibi heyecanlandım, ortalığı kargaşaya verdim, –dedi nineme suçlu bir çocuk gibi.– Bana kızmadığınızı umarım?

— Ne için kızacakmışım?

— Araya girdiğim, konuştuğum için?

— Kimseye kırıcı bir şey söylemiş değilsiniz ki...

Ninem sanki ondan çekiniyormuş gibi geldi; konuşurken yüzüne bakmıyor, sesi her zamankinden alçak çıkıyordu.

Nineme doğru yürüyüp ona iyice yaklaştı ve şaşırtıcı bir içtenlikle:

— Görüyorsunuz, yapayalnızım, hiç kimsem yok! – dedi.– Susuyorum, susuyorum sonra birden yüreğimde bir şeyler kaynıyor, taşıyor... Taşlarla, ağaçlarla konuşacağım neredeyse...

Ninem geri geri çekilerek:

— Belki de evlenseniz!.. –dedi.

— E! –diye bağırdı, beriki, yüzünü buruşturarak ve kollarını sallayarak gitti.

Ninem kaşlarını çatıp bir süre arkasından baktı, burnuna tütün çekti, sonra bana dönerek, sertçe:

— Bana bak, –dedi,– çok dolanma onun arkasında... Nasıl biri olduğunu Tanrı bilir...

Ama Horoşeye Delo beni yeniden kendine çekmeye başlamıştı.

"Yapayalnızım" dediğinde yüzünün nasıl değiştiğini, allak bullak olduğunu görmüştüm. Bu sözlerde benim de anlayabildiğim, yüreğime dokunan bir şeyler vardı. Peşinden gittim.

Avluya çıktım, penceresinden odasına göz attım; odası boştu: Oda, tıpkı sahibi gibi bir yığın gereksiz eşyanın rastgele atıldığı bir yer görünümündeydi. Bahçeye çıktım, evet oradaydı; çukurdaki yarı yanmış bir kalasın ucuna, rahatsız bir şekilde oturmuştu: Ellerini başının arkasından geçirmiş, dirsekleri dizlerine dayalı, iki büklüm oturuyordu. Büyük bölümü toprağa gömülü kütüğün yanık ucu ısırgan, pelin, dulavrat otları arasından yukarı doğru yükselmişti. Bu rahatsız oturuş biçimi ona duyduğum sevecenliği daha da artırmıştı sanki.

Uzunca bir süre beni fark etmedi, görmeyen puhu gözleriyle benim üzerimden başka bir yerlere bakıyordu, sonra birden canı sıkılmış gibi:

— Beni mi arıyorsun? –dedi.

— Yok.

— Ne istiyorsun peki?

— Hiç.

Gözlüğünü çıkarıp, üzerinde kırmızı, kara lekeler bulunan mendiliyle sildi:

— Hadi yanıma gel!

Geçip yanına oturunca beni omuzlarımdan sımsıkı tuttu.

— Böyle otur... Hiç konuşmadan böyle oturacağız, tamam mı? İşte böyle... inatçı mısındır?

— Evet.

— Horoşeye delo!

Uzunca bir süre çıt çıkarmadan oturduk. Sessiz, sakin, çevredeki her şeyin canlılığını gözle görülür derecede kaybettiği, her saat biraz daha çoraklaştığı, toprağın o bereketli yaz kokularının bittiği, soğuk nem kokmaya başladığı, havada garip bir saydamlığın olduğu, kızıla bürünmüş gökyüzünde amaçsızca uçuşan kargaların insanı hüzünlendirdiği yaz sonu akşamlarından biriydi. Her şey dilsiz ve sessizdi; her ses, kuşların kanat çırpışı, dökülen yaprakların hışırtısı insanı büyük bir gürültüymüş gibi korkutup ürpertiyor, sonra yine o kaskatı sessizlik, donakalmışlık başlıyordu. Tüm toprağı, her şeyi saran sessizlik insanın içine doluyordu. İnsanda en arı, en ince düşünceler de böyle anlarda doğuyor sanki; ama bunlar örümcek ağı gibi saydam, uçucu, ele geçmez, söze dökülmez şeyler oluyor... Bu düşünceler insanın ruhunu üzüntüden yakıp tutuşturarak, onu aynı anda hem yatıştırıp hem de rahatsız ederek, kayan yıldızlar gibi bir an parlayıp kayboluyorlardı ve ruh kaynayıp eriyor, hayatımız boyunca koruyacağı kesin biçimini alıyor, kişiliği oluşuyordu.

Kiracımızın sıcacık bedenine sokulmuş, onunla birlikte elma ağaçlarının kararan dalları arasından kızıl gökyüzünü, ispinozların telaşlı uçuşlarını, saka yavrularının acı, kekre tohumlarına ulaşmak için kurumuş dulavratotu başlarını çekiştirmelerini, tarlaların üzerinde uzanan kenarları kırmızı, kabarık, gri bulutları, kargaların bulutların altında,

mezarlıktaki yuvalarına doğru yorgun argın uçmalarını izliyordum. Her şey son derece güzel ve nedense her zamankinden farklı olarak anlaşılması, hissedilmesi özellikle kolaydı.

Yanımdaki adam arada bir içini derin derin çekerek soruyordu:

— Nasıl ama?.. Harika, değil mi kardeş? Hava epey nemli gibi, üşümeyesin sakın?

Hava kararıp da çevremizdeki her şey nem yüklü alacakaranlığa bürünüp büyük görünmeye başlayınca:

— Yeter bu kadar, gidelim, –dedi.

Bahçenin küçük kapısı önünde durdu, usulca:

— Ninen harika bir kadın, –dedi.– Ah, bu toprakların kadını! –Gözlerini yumdu, gülümseyerek, alçak sesle, içe işleyen bir sesle tane tane okudu:– Bu ona verilmiş bir cezaydı... Zalim derebeyinin buyruğuna uymamalı... Başkasının vicdanına sığınmamalıydı!.. Bu dizeleri hiç unutma kardeş! –Beni çekerek karşısına alıp sordu:– Yazı yazmayı biliyor musun?

— Hayır.

— Öğren. Ve öğrenince ninenin anlattıklarını yaz... Bunu yapman çok iyi olur, kardeş...

Dost olmuştuk. O akşamdan sonra canım ne zaman isterse Horoşeye Delo'ya gidip gelmeye başladım: İçi eski püskü giysilerle dolu bir kutunun üzerine istediğim gibi oturup kurşun eritişini, bakır levhaları ısıtışını, akkor haline getirdiği demir levhaları zarif saplı, hafif bir çekiçle küçük bir örs üzerinde dövüşünü izliyordum... ayrıca eğe, törpü, zımpara kâğıdı, kıl testere gibi aletlerle çalışıyordu. Ve her şeyi kefeleri bakırdan, hassas bir terazide tartıyordu. Değişik sıvıları kalın porselen kâselere dolduruyor, bunlardan yükselen ve tüm odayı dolduran geniz yakıcı dumanı izliyor, yüzünü buruşturuyor, kalın bir kitabı açıp bakıyor, kırmızı dudaklarını ısırarak anlaşılmaz bir şeyler homurdanıyor ya da usuldan "Saron'un gülü" diye bir şarkı mırıldanıyordu.

— Nedir bu yaptığın?

— Bir şeyler işte, kardeş...

— Nasıl bir şeyler?

— Bunu senin anlayabileceğin bir şekilde nasıl açıklarım bilemiyorum...

— Dedem senin sahte para yaptığını söylüyor...

— Deden mi? Hmm... Boş konuşuyor deden... Paranın, kardeş, hiçbir anlamı yoktur...

— Para olmazsa ekmeği nasıl alacağız?

— Haklısın, kardeş, ekmek için para ödemek gerekir...

— Gördün mü? Ya et almak için?

— Doğru, onun için de para gerek...

Usulca güldü, anlatılmaz sevimlilikte bir gülüştü bu. Kedi yavrusuymuşum gibi kulağımın arkasını gıdıkladı:

— Seninle tartışabilmem olanaksız, kardeş: Hep beni köşeye sıkıştırıyorsun... en iyisi susalım biz...

Kimileyin işini bırakır yanıma otururdu; uzun uzun pencereden dışarıya bakar, damlara, otlarla kaplı bahçeye yağan yağmuru, yapraklarını bir bir kaybedip çıplaklaşan elma ağaçlarını izlerdik. Horoşoye Delo pek az konuşurdu, ama her zaman en gerekli, en can alıcı sözcükler olurdu söyledikleri. Dikkatimi özellikle bir şeye çekmek istediğinde beni sessizce dürter ve bakılması gereken yeri gözüyle işaret ederdi.

Daha önce avluda dikkatimi çeken hiçbir şey yokken, onun bu dirseğiyle dürtmeleri ve açıklayıcı birkaç kelimesinden sonra bakıp gördüğüm her şey özel bir anlam kazanır, unutulmaz bir şekilde belleğime kazınırdı. İşte avluda yürüyen bir kedi... aydınlık bir su birikintisinin önünde duran kedi suda kendi yansısını görünce yansıya vurmak ister gibi patisini kaldırıyor. Horoşeye Delo usulca açıklıyor:

— Kediler gururlu ve kuşkucudurlar...

Bahçe çitlerine tüneyen kızıl-sarı tüylü horozumuz Mamay, yerini sağlamlaştırmak için kanat çırpmaya kal-

kışınca düşer gibi oldu ve buna çok kızarak boynunu ileri uzatıp öfkeli öfkeli ötmeye başladı.

— Generalin havasına diyecek yok, ama çalımlı olduğu kadar akıllı değil...

Valey, yaşlı bir at gibi çamurda beceriksiz adımlarla, bin bir güçlükle yürümeye çalışıyordu. Çıkık elmacık kemikli yüzü şişti. Gözlerini kısmış gökyüzüne bakan Valey doğruca göğsüne düşen güz güneşinin, ceketinin bakır düğmesini pırıl pırıl tutuşturduğunu görünce durup kıvrık parmaklarıyla düğmeyi okşamaya başladı.

— Düğmesine hayran oldu... sanki madalya takmışlar kendisine!

Kısa sürede öylesine bağlandım ki Horoşeye Delo'ya, acılı günlerimde de, mutlu saatlerimde de onsuz yapamaz oldum. O hep suskundu, ama benim aklıma geleni söylememe izin verirdi; dedemse sertçe bağırıp lafı ağzıma tıkardı:

— Gevezelik etmeyi kes, değirmen şeytanı!

Ninemse kendi işleriyle öylesine doluydu ki, başkalarını ne dinler ne anlardı.

Horoşeye Delo her zaman benim gevezeliklerimi dikkatle dinler ve sık sık gülümseyerek:

— Hayır, kardeş, öyle değil, bunu sen uyduruyorsun –derdi.

Uyarıları her zaman yerinde ve zamanında olurdu; sanki yüreğimde ve kafamda olanları görür, gereksiz yanlış sözleri ben daha söylemeden hisseder ve iki yumuşak darbeyle kesip atardı:

— Atıyorsun, kardeş!

Onun büyücü gibi her şeyi önceden bilme yeteneğini sınavdan geçirmek için, uydurduğum bir olayı başımdan geçmiş gibi anlatacak oldum mu, bir süre dinler sonra başını olumsuz anlamda sallayarak:

— Atıyorsun, kardeş! –derdi.

— Nasıl biliyorsun?

— Ben, kardeş, anlarım...

Ninem Samanpazarı'na suya giderken sık sık beni de yanına alırdı. Bir kez, beş esnafın bir köylüyü yere yıkıp dövdüklerine tanık olduk. Tıpkı dövüşen köpekler gibi girişmişlerdi adama. Sırığın ucundaki kovaları çıkartan ninem onları adamlara savurdu ve üzerlerine yürüdü.

— Kaç git sen! –diye bağırdı bana da.

Ama ben korkumdan onun peşinden koştum ve esnafa büyük, küçük taşlar atmaya başladım; ninemse sırıkla esnafı dürtüyor, omuzları, başları, nereleri rast gelirse sırığını indiriyordu. Oradaki başkaları da olaya karışınca esnaf kurtuluşu kaçmakta buldu. Ninem, köylünün yaralarını yıkamaya başladı; adamın yüzü tekmelerle paramparça olmuştu: Kirli parmağını yırtılan burun deliğine bastırışını, böğürürcesine haykırışını, öksürüşünü, parmağın altından fışkıran kanın ninemin yüzünü, göğsünü kırmızıya boyayışını bugün bile tiksinerek anımsayabiliyorum. Ninem de haykırıyor, tir tir titriyordu.

Eve dönünce doğruca kiracımızın yanına giderek olup bitenleri anlattım; elindeki işi bırakıp tam karşımda hareketsiz durdu; elindeki uzunca bir eğeyi havada kılıç gibi tutarak gözlüğünün altından gözlerini dikip bana sert sert bakarak anlattıklarımı dinledi, sonra birden, onda sık görmediğim etkileyici bir tonla sözümü kesti:

— Olağanüstü! Her şey tam da anlattığın gibi olmuş! Harika!

Gördüklerimden öylesine sarsılmıştım ki, onun bu sözlerine şaşıramadım bile; heyecanla anlatmayı sürdürüyordum ki, o beni kucakladı, ayağı sürekli bir şeylere takılarak odada dolaşmaya başladı:

— Bu kadar yeter! Fazlasına gerek yok! Anlatman gereken her şeyi anlattın kardeş! Anlıyor musun? Her şeyi!

Kırıldım. Sustum. Ama biraz düşününce, büyük bir şaşkınlıkla, beni tam zamanında durdurmuş olduğunu fark

ettim; unutamadığım bir şaşkınlıktır bu: Gerçekten de anlatılacak her şeyi anlatmıştım.

— Böyle olayların üzerinde durma kardeş, –dedi,– bunları aklında tutmak iyi değildir!

Kimi kez hiç beklemediğim bir anda, yaşamım boyunca unutamadığım bir söz söyleyiverirdi. Bir kez Noviy Sokağı'ndaki bir düşmanımdan, Klyuşnikov adındaki şişko, koca kafalı oğlandan söz etmiştim. Bu çocukla kavgada bir türlü yenişemiyorduk. Acı acı yakınmamı dikkatle dinleyen Horoşeye Delo:

— Saçmalık bu! –dedi.– Böyle bir güç, güç değildir! Gerçek güç, hareketlerinin hızıdır. Ne kadar hızlıysan, o kadar güçlüsün, anladın mı?

Ertesi pazarki dövüşümüzde yumruklarımın hareketini hızlandırmayı deneyip, Klyuşnikov'u kolayca alt edince, kiracımızın sözlerini hepten can kulağıyla dinlemeye başladım.

— Almayı bilmek gerek, anlıyor musun? Bu çok zordur, almayı bilmek!

Hiçbir şey anlamamıştım ama bu ve buna benzer sözler farkında olmadan zihnime kazınıyordu, çünkü yalınlıklarının altında insanı düşünmeye sevk eden, gizemli bir şeyler yatıyordu. Almayı bilmek de ne demekti? Öyle ya, çayı, bir parça ekmeği, fincanı, çekici alabilmek için özel bir şey gerekmiyordu.

Gerek bizimkilerin, gerekse kiracıların Horoşeye Delo'ya karşı sevgisizlikleri daha da artmıştı; hatta neşeli kiracımızın herkesin kucağına gelen sevimli kedisi bile artık onun dizlerine çıkmıyor, yalvaran çağrılarına aldırış etmiyordu. Bu davranışı yüzünden onu dövmüş, kulaklarını çekiştirmiş ve neredeyse ağlayarak bu adamdan korkmaması için ikna etmeye çalışmıştım.

— Giysilerim asit koktuğu için gelmiyor kedi yanıma, –diye açıklıyordu bu durumu Horoşeye Delo.

Ama ben herkesin, hatta ninemin bile, kedinin bu tutumuyla ilgili olarak çok başka, kiracımıza karşı düşmanca, gerçekdışı ve onu aşağılayıcı açıklamaları olduğunu biliyordum.

— Neden onun yanından ayrılmıyorsun? –diye öfkeyle soruyordu ninem.– Tanrı korusun, ya sana gereksiz bir şeyler öğretirse!..

Dedem kızıl bir kokarca olduğuna gittikçe daha fazla inandığı kiracımızı her ziyaret ettiğimde beni acımasızca döverdi. Ben, Horoşeye Delo'ya benim kendisiyle görüşmemi yasakladıklarını söylemezdim elbette, ama evdekilerin kendisi hakkında neler düşündüklerini de açıkça anlatırdım.

— Ninem senden korkuyor, karabüyü yaptığını söylüyor senin; dedeme göre de sen bir Tanrı düşmanı ve insanlar için bir tehlikeymişsin...

Sinek kovalar gibi başını oynattı; kâğıt gibi beyaz yüzünde pembecik bir gülümseme ışıdı; benim ise yüreğim sıkıştı gözlerim buğulandı.

— Farkındayım kardeş! –dedi usulca.– Çok yazık, değil mi kardeş?

— Evet!

— Çok yazık kardeş...

Sonunda ondan kurtuldular.

Bir sabah çaydan sonra yanına gittiğimde yere oturmuş "Saron'un Gülü" şarkısını mırıldanarak eşyalarını kutulara yerleştirirken buldum onu.

— Eh, hoşça kal kardeş; işte gidiyorum...

— Niye?

Gözlerini bana dikip:

— Gerçekten bilmiyor musun? Bu oda annen için gerekliymiş... –dedi.

— Bunu kim söyledi?

— Deden...

— Yalan söylüyor!

Kolumdan tutup yanına çekti, ben yere oturunca da sessizce:

— Sinirlenme! –dedi.– Senin her şeyi bildiğini, ama bana söylemediğini sanıyordum ben de... hatta, hiç hoş değil böyle yapması diye düşünmüştüm...

Demek bu yüzden bir süredir üzüntülü ve sıkıntılıydı.

— Baksana, –dedi gülümseyerek, neredeyse fısıltıyla,– hatırlıyor musun, hani sana bir daha yanıma gelme demiştim?

Başımı sallayarak evetledim.

— Bu yüzden bana kırılmıştın, değil mi?

— Evet...

— Ben seni hiç kırmak ister miyim kardeş? Benimle dostluk kurarsan seninkilerin sana kızacaklarını biliyordum. Gördüğün gibi haklı çıktım! Şimdi anlıyor musun o zaman sana neden öyle dediğimi?

Küçükmüş gibi, aynı yaştaymışız gibi konuşuyordu benimle. Bu sözlerine öylesine sevinmiştim ki!.. Hatta bir an bu dediğini ta o zaman da anlamışım gibi geldi; bunu ona da söyledim:

— Niye öyle söylediğini ben o zaman da anlamıştım.

— Tamam o zaman! Tamam işte. Benim dediğim gibi olmuş dostum...

Yüreğime dayanılmaz bir ağrı saplanmıştı.

— Neden bu insanlar seni sevmiyor?

Beni kucaklayıp sımsıkı bağrına bastı, sonra göz kırparak:

— Ben farklıyım, anlıyor musun? İşte bu yüzden. Onlar gibi değilim.

Ne söyleyeceğimi bilmekten, hatta bir şey söylemekten aciz bir halde kolundan çekiştiriyordum.

Kulağıma eğilerek:

— Kızmak yok, –dedi fısıltıyla.– Ağlamak da...

Oysa onun bulanık gözlük camlarının altından da göz-

yaşları akıyordu. Sonra, hep yaptığımız gibi, tek tük sözcükler dışında bir şey konuşmadan, uzunca bir süre sessizce oturduk.

Akşamleyin ayrıldı evden; gitmeden önce, gelip kibarca herkesle vedalaştı, beni sımsıkı bağrına bastı. Avlu dışına çıkıp bindiği arabada sarsıla sarsıla uzaklaşmasını izledim; arabanın tekerleri donmuş çamur parçalarını eziyordu. Ninem o gider gitmez pis odayı yıkayıp temizlemeye girişti; ben salt ona engel olmak için odada aşağı yukarı yürüyor, onun ayağı altında dolanıp duruyordum.

— Çekil ayağımın altından! –diye bağırıyordu ninem, bana çarptıkça.

— Niye çıkarttınız onu?

— Sen sor diye!

— Hepiniz aptalsınız!

Elindeki ıslak paçavrayla bana vurmaya başladı:

— Asıl sen delirmişsin, haylaz şey!

— Sen değil, ama bütün ötekiler aptal, –diye düzelttim sözümü, ama bu onu sakinleştirmeye yetmedi.

Akşam yemeğinde dedem:

— Şükürler olsun! –dedi.– Onu her görüşümde yüreğime bir hançer saplanıyordu sanki... defettik, kurtulduk!

Nasıl bir öfke kabarmışsa içimde, elimdeki kaşığı kırdım ve tahammül etme günlerime geri döndüm.

Kendi ülkelerinde bir yabancı gibi yaşayan, gerçekteyse o toplumun en iyileri olan binlerce insandan ilkiyle olan dostluğum böylece sona erdi...

IX

Çocukluğumda bir kovan gibi görürdüm kendimi: Basit, sıradan insanlar, hayat üzerine bilgilerinin, düşüncelerinin balını arılar gibi kovanıma taşır, sunabildikleri ne varsa ruhumu zenginleştirmek üzere getirip cömertçe sunardı. Bal her zaman temiz olmazdı, hatta çoğu kez acı olurdu. Ama her bilgi, yine de baldı!

Horoşeye Delo'nun evden ayrılmasından sonra Pyotr Amca arkadaş oldu benimle. Dedem gibi zayıf, düzenli, temizdi; hatta boyu dedemden de kısaydı, küçücük bir adamdı; muziplik olsun diye yaşlı kılığına bürünmüş bir çocuk gibiydi. Yüzünü kaplayan kırışıklar, deri sicimden örülmüş bir kalburu andırırdı; akları hafif sarıya çalan gülünç, ama canlı gözleri, bu kırışıklar arasında kafesteki iki küçük iskete gibi oynar dururdu. Kırlaşmış saçları kıvırcık, sakalları lüle lüleydi; tüttürdüğü piposunun saçlarıyla aynı renk dumanı da, sakalları gibi halka halka yükselirdi; konuşması bile halka halka, kat kat nüktelerle doluydu. Vızıldar gibi konuşur, sözlerinde sevecenlik duyumsanırdı, ama bana nedense Pyotr Amca herkesi sarakaya alıyormuş gibi gelirdi.

— Onunla çalışmaya başladığım yılların ilk günlerinde çiftlik sahibemiz Kontes Tatyan Lekseyevna bir gün bana "Pyotr, demircim oluyorsun!" dedi, aradan biraz zaman

geçti, hop, yeni emir: "Pyotr, bahçıvana yardım ediyorsun!" Tamam olur, ama insanın olmazsa belli bir yeri – sonunda bozar her şeyi! Demeye kalmadı, bu beni gene çağırdı: "Petruşka," dedi, "balık avlayacaksın!" Eh, onu da yaparız; benim için fark etmez. İyi kötü işe alışmaya başlamıştım ki, hop, balıklarla da ilişiğim kesildi. Kente, arabacılık yapmaya gönderildim. Orada çalışıp, hanımıma obrok* ödeyeceğim. Arabacılık da yaparız, ne olacak? Ama kölelikten sonra artık hanımefendiyle aramızda hiçbir alacak verecek kalmadı, ben de atımla kalakaldım.

Yaşlı bir attı bu; aslında beyazdı, ama sanki sarhoş bir boyacı onu değişik renklere boyamaya kalkmış, sonra da işi yarım bırakmıştı. Bacaklarında çıkıklar vardı ve at sanki bez parçalarının birbirine dikilmesiyle yapılmış gibi duruyordu; kederle yere bakan bulanık gözlerinin bulunduğu başı, şiş damarlarla ve yaşlı, kuru bir deriyle gövdesine hafifçe tutturulmuştu. Pyotr Amca, Tanka diye seslendiği atına saygılı davranır, onu hiç dövmezdi.

Dedem bir gün ona:

— Hayvana Hıristiyan adı verilir mi hiç? –diye çıkıştı.

— Olur mu Vasil Vasilyev, olur mu, muhterem! Hıristiyanlarda Tanka diye bir ad yoktur; Tatyana vardır!

Pyotr Amca okumuş adamdı, özellikle de kutsal kitaplar üzerine derin bilgisi vardı. Dedemle hangi azizin daha aziz olduğu konusunda sık sık tartışmaya tutuşurlardı. Geçmişte yaşamış günahkârları yargılarken de, her biri ötekinden daha acımasız, sert olmaya çalışırdı. Onlardan en fazla paparayı yiyen de hep Abşalom olurdu. Tartışmaları bazen dil sorununa dönüşür; günahkâr, mürted, küfr gibi sözcüklerin nasıl okunması gerektiği konusunda bir türlü anlaşamazlardı.

---

* Eski Rusya'da toprağa bağlı köylünün toprak sahibine ödediği ayni ya da nakdi kira; bu kapsamda, toprak sahipleri dülgerlik, terzilik gibi elinde bir sanatı olan köylüleri, çalışmaları için kente yollar, kazançlarından obrok alırlardı. Ayni obrok 1861'de, nakdi obrok 1863'te kaldırılmıştır. (ç.n.)

Dedem, alı al moru mor bağırırdı:

— Ben ne diyorum, sen ne diyorsun! –Sonra takılırdı ona:– Seninkiler beş para etmez.

Pyotr Amca da, piposunun dumanları arasında kaybolmuş:

— Senin duaların benimkilerden makbul mü? –diyordu alayla.– Tanrı için hiç fark etmez. Belki de Tanrı sessizce dinliyor ve şöyle düşünüyordur: İstediğin gibi dua et ama benim gözümde değerin yarım kapik!

Dedem, yeşil gözleri çakmak çakmak, öfkeyle bağırdı:

— Leksey, git buradan!

Pyotr Amca temizliğe, düzene düşkündü; avluda dolaşırken yongaları, kap kacak parçalarını, kemikleri ayağıyla vurup bir kenara atar sonra da söylenirdi:

— Bir yığın ıvır zıvır... ayağına takılır durur!

Konuşkandı; iyi yürekli, neşeli olduğu da söylenebilirdi; ama zaman zaman gözleri kanlanır, bulanıklaşır, ölü gözü gibi kımıltısız olurdu. O zaman loş bir köşeye çekilir, yeğeni gibi bir karış suratla, tek kelime etmeden büzülür otururdu.

— Bir şey mi oldu Pyotr Amca?

Boğuk bir sesle, sertçe karşılık verirdi:

— Çek git başımdan!

Sokağımızdaki evlerden birinde bir bey otururdu; alnında bir şiş bulunan bu adamın tuhaf bir alışkanlığı vardı: Bayram günleri penceresinin önüne geçip köpek, kedi, tavuk, karga demeden gördüğü her şeye tüfeğiyle ateş ederdi, yoldan geçen hoşlanmadığı insanlara bile!.. Hatta bir gün çulluk saçmaları Horoşeye Delo'nun böğrüne gelmişti, ama saçmalar deri ceketini delememiş, sadece birkaçı cebine girmişti. Kiracımızın gözlüğünün gerisinden maviye çalan külrengi saçma taneciklerini nasıl dikkatle incelediği bugün bile gözümün önündedir. Dedem, şikâyet etmesi için kendisine epey üstelediyse de, o saçmaları mutfağın bir köşesine atarak:

— Değmez! –demişti.

Bir başka gün de avcı, dedemin bacağına oturttu saçmalarını; tepesi atan dedem sulh mahkemesine dilekçe verdi; komşulardan da zarar görenleri ve olaya tanık olanları dolaşıp tanıklığa çağırdı, ne var ki tüfekli bey ansızın ortadan kayboluverdi.

Sokakta ne zaman tüfek sesi duyulsa, Pyotr Amca o gün evdeyse, rengi atmış, geniş siperlikli bayramlık şapkasını alelacele kırlaşmış başına geçirip bahçe kapısına fırlar, ellerini uzun kaftanının altında arkadan kavuşturarak kaftanın eteğini geriden horoz kuyruğu gibi kaldırır, göbeğini şişirir, avcının önündeki kaldırımda azametle yürürdü; gider, geri gelir, tekrar giderdi. Biz, bütün ev halkı avlu kapısının önünde toplaşırdık; subay kiracımızın mavimsi yüzü pencerede görünür, onun bir baş üzerinde de karısının sarı saçları seçilirdi; Betleng'in avlu kapısının önünde de birikenler olurdu; bir tek Ovsyannikov'un ölüm sessizliği içindeki külrengi evinde hiçbir kımıltı olmazdı.

Avcı herhalde onu ateş etmeye değer bir av gibi görmediği için Pyotr Amca'nın bu gezintileri kimi kez sonuçsuz kalırdı; ama bazen de çiftenin ardı ardına iki kez patladığı duyulurdu:

— Bum-bum...

Pyotr Amca aynı sakin adımlarla bize doğru yürür ve kendinden pek hoşnut:

— Eteğimi sıyırdı! –derdi.

Bir kez saçmalar omzuna ve boynuna geldi; iğneyle saçmaları çıkarırken ninem kendisine çıkıştı:

— Bu yabaninin üstüne niye gidiyorsun anlamıyorum? Bir gün gözünden vuracak!

— Bir şey olmaz, Akulina İvanna, –küçümser bir edayla devam etti,– Avcılık kim o kim...

— Niye yüz veriyorsun şu adama?

— Kim? Ben mi yüz veriyorum? Ben beyefendiyi kızdırmak istiyorum yalnızca...

Sonra çıkarılan saçmaları avucuna alıp incelerken sözlerini sürdürürdü:

— Nişancılık kim o kim! Ama bak bizim Kontes Tatyan Lekseyevna'ya geçici olarak kocalık yapan bir Mamont İliç vardı, –geçici olarak diyorum çünkü kontes hazretleri uşak değiştirir gibi koca değiştirirdi– işte aslen subay olan bu Mamont İliç'e nişancı derim ben! Hem saçma falan değil, sıktı mı kurşun sıkardı. Aptal İgnaşka'yı az ileriye, diyelim kırk adım falan öteye diker, sonra da bacaklarının arasından sarkacak şekilde beline bir şişe bağlardı; aptal İgnaşka bacaklarını ayırıp dikilirken, aptallığından gülerdi. Mamont İliç tabancasını doğrultur ve tetiği çekerdi: bum! Şişe tuz buz olurdu! Yalnız bir gün bir eşekarısı mı ne soktu İgnaşka'yı; yerinde birazcık kımıldayınca kurşunu dizine, tam dizkapağının ortasına yedi! Hekim çağırdılar, ama bacak sizlere ömür! Bacağı kesip toprağa gömdüklerini hatırlıyorum...

— Aptal'a ne oldu?

— Ne olacak, hiçbir şey! Aptal, kolu bacağı ne yapsın! Aptallığıyla karnını doyurabilir. Aptalları herkes sever, kimseye zararları yoktur çünkü. Ne demişler: "İster memur olsun ister papaz – aptalsa eğer, kimseye zararı dokunmaz."

Bu türden öykülerin ninem için ilginç bir yanı yoktu, kendisi de bunlardan onlarcasını bilirdi çünkü, ama ben biraz ürkmüştüm, Pyotr'a sordum:

— Yani bir bey, bir insanı öldürebilir mi?

— Neden öldüremesin? Öldürebilir. Onlar birbirlerini de vururlar. Tatyan Leksevna'ya bir atlı subay gelmişti bir gün; Mamont'la bir tartışma çıktı aralarında; tabancalarını çektikleri gibi parka gittiler; havuzun yanındaki yolda bu atlı subay kurşunu Mamont'un karaciğerine oturttu. Sonuç: Mamont mezara, süvari Kafkasya'ya; olay kısa süre içinde kapatıldı. Kendi aralarında hallettiler. Köylülere ve diğer beylere gelince – artık onlar arasında da hiç konuşulmuyor! Artık insanlar onlar için üzülmüyor, zaten o zaman da her şeyden çok malları için üzülmüşlerdi.

— O zaman, fazla üzülmemişlerdir, –dedi ninem.

Pyotr Amca ninemi onayladı:

— Doğru... onun malları pek de kıymetli değildi.

Bana karşı sevecendi; büyüklerle konuştuğundan çok daha içten, gözlerini kaçırmadan konuşurdu benimle, yine de onda beni rahatsız eden bir şeyler vardı. Hepimizin çok sevdiği reçelini ikram ederken, en çok benim ekmeğime sürerdi. Kentten bana maltlı çörek, haşhaşlı kek getirir, benimle her zaman alçak sesle ve ciddi konuşurdu.

— Küçük beyimiz büyüyünce ne olacak? Asker mi, yoksa memur mu?

— Asker.

— Aferin. Askerlik artık zor iş değil. Papazlık da çilesiz iştir; sabahtan akşama "Tanrım bizi bağışla!" deyip duracaksın, hepsi bu! Hatta askerlikten bile kolay iştir; ama hepsinden kolayı, balıkçılık. Neden dersen, bunun için okullara gidip dirsek çürütmen gerekmez, birazcık elin alıştı mı, tamam!

Balıkların yemin çevresinde nasıl döndüklerini, iğneyi yutan tatlı su levreğinin, kefalin, çapak balığının çırpınışlarını eğlendirici bir şekilde taklit ederdi.

— Şimdi deden seni dövdüğünde sen haliyle kızıyorsun, –diye başlardı bazen de, beni teselli etmek için.– Küçük beyciğim, bilmelisin ki bunda kızacak bir şey yok. O sana ders vermeye çalışıyor. Üstelik senin yediklerine dayak bile denmez, benim hanımım Tatyan Leksevna'nın dayaklarının yanında okşama kalır bunlar! Bu iş için özel adamı vardı, kontesin; Hristofor'du adı. Öylesine işinin ustasıydı ki, komşu çiftlik sahipleri de zaman zaman dövülecek adamları için "Hanımefendi, Hristofor'u bizim uşağı dövmesi için gönderir misiniz?" diyerek Tatyan Leksevna'dan Hristofor'u ödünç isterlerdi. O da izin verirdi.

Ve hanımının, üzerinde, ak bir giysi, başında gök mavisi bir örtü, sütunlu taraçada kırmızı bir koltuğa kurulup

Hristofor'un kadın erkek demeden köylülerini dövüşünü izlemesini sıradan bir şeymiş gibi ya da hiç sıkılmadan anlatırdı.

— Ve küçük beyciğim bu Hristofor her ne kadar Ryazanlıysa da daha çok çingeneye ya da Ukraynalıya benzerdi; kulaklarına dek uzanan bıyıkları vardı; yüzü mor, sakalsızdı. Ya aptaldı ya da kendisine gereksiz sorular sorulmasın diye aptal taklidi yapıyordu. Mutfakta bir kâseye su doldurur, yakaladığı sinekleri, hamamböceklerini içine atar, bir çöple bunları suya batırıp boğardı. Ensesinde bir bit yakaladı mı, onu da suyun içinde boğardı.

Pyotr Amca'nın anlattığı türden ya da benzeri öyküleri çok iyi biliyordum; ninemden ya da dedemden benzerlerini çok dinlediğim öykülerdi bunlar. Bu birbirinden farklı gibi görünen öykülerin hepsi tuhaf bir şekilde birbirine benzerdi: Bunların tümünde insanlar eziyet çekiyor, küçük görülüyor, zulme uğruyorlardı. Bıkmıştım bu öykülerden, artık dinlemek istemiyordum. Onun için arabacıya:

— Başka şeyler anlat bana, –dedim.

Yüzünün bütün kırışıklıklarını bir anlığına ağzında topladı, sonra bunları gözlerine doğru kaldırdı ve:

— Peki, açgözlü, –dedi,– başka bir öykü sana. Bizim bir aşçımız vardı...

— Kimin yani?

— Tatyan Leksevna'nın.

— Niye Tatyan diyorsun ona, erkek miydi ki?

Hafif hafif güldü.

— Canım, elbette kadındı; ama bıyıkları vardı işte. Esmerdi, kara Almanların soyundan; bunlar biraz Araplara benzeyen bir millettir. Ne diyorduk... ha, aşçı... bak bu gerçekten gülünç bir öyküdür...

Gülünç öykü dediği, bir tepsi böreği pişirmeyi beceremeyip berbat eden aşçının ceza olarak bütün böreği bir oturuşta yemek zorunda bırakılmasıydı. Aşçı böreği yemiş, sonra da hastalanmıştı.

Kızmıştım.

— Hiç de gülünç bir öykü değil!

— O zaman sen gülünç bir şey anlat!

— Ben ne bileyim...

— Bilmiyorsan sus!

Saçma sapan, sıkıcı bir tane daha anlattı.

Kimi kez, bayram günleri, dayılarımın oğulları; Mihail dayımın oğlu mahzun ve tembel Saşa ile Yakov dayımın oğlu düzenli, çok bilmiş Saşa ziyaretimize gelirlerdi. Bir gün üçümüz evlerin çatıları üzerinde dolaşırken, Betleng'in avlusunda, üzerinde kürklü, yeşil bir redingot bulunan bir adamın, duvar dibine dizili odunlar üzerine oturmuş, köpek yavrularıyla oynadığını gördük. Adamın başında şapka yoktu; kafası dazlak, küçük ve sarıydı. Kuzenlerden biri, avludaki köpek yavrularından birini çalmayı önerdi; hemen o anda zekice bir hırsızlık planı yaptık. Plana göre kuzenler aşağı inip Betleng'in avlu kapısı önüne gidecekler, ben de köpeklerle oynayan adamı korkutacaktım; adam korkup kaçınca, kuzenler hızla avluya dalıp köpeklerden birini kapıp kaçacaklardı.

— Nasıl korkutacağım onu?

— Kel kafasına tükür! –dedi kuzenlerimden biri.

Bir insanın kafasına tükürmek büyük bir günah sayılır mıydı acaba? Aslında insanlara bundan çok daha büyük kötülükler yapıldığını hem duymuş hem de kendi gözlerimle görmüştüm; bu nedenle, üstlendiğim görevi hakkıyla yerine getirdim.

Büyük bir gürültü ve rezalet koptu; Betleng'in evinden, başlarında genç, yakışıklı bir subayın bulunduğu kadınlı erkekli büyük bir kalabalık bizim avluya doluştu. Ben bu ağır suçu işlerken kuzenlerim hiçbir şeyden habersiz, sakin sakin sokakta dolaşmakta olduklarından, dedem yalnızca beni sopaladı. Betleng'in ev halkını tümüyle tatmin etti bana verilen ceza.

Mutfaktaki sedirde her yanım yara bere içinde yatarken, üzerinde tertemiz pazar giysileriyle Pyotr Amca yanıma geldi. Yüzü gülüyordu.

— Harika bir iş çıkardın, beyciğim! –diye fısıldadı.– Bu ihtiyar keçinin nicedir hak ettiği bir şeydi bu; tüküreceksin böylelerinin kafasına! Bir dahaki sefere taş at o çürümüş kafasına!

Köpeklerle oynayan adamın yuvarlak, sakalsız bıyıksız, çocuksu yüzü gözümün önünden gitmiyordu; sarı, dazlak kafasını küçücük elleriyle silerken çıkardığı köpek yavrularınınkini andıran kısık, acıklı inleyişi de unutamıyordum. Dehşetli utanıyor ve dayı oğullarımdan nefret ediyordum. Ama gözlerimi kaldırıp da bakışlarım arabacı Pyotr'un kırışıklarla kaplı yüzüne takıldığı anda, bütün bunlar silinip gitti aklımdan: Bana sopa atarken dedemin yüzü nasıl korkunç ve tiksinç bir ifadeyle titriyorsa, şu anda onunki de aynen öyleydi.

— Defol! –diye haykırdım kendisine, ellerimle ve ayaklarımla onu itekleyerek.

Kıs kıs gülerek göz kırptı ve sedirden indi.

O günden sonra onunla konuşmak hiç içimden gelmedi; kendisiyle karşılaşmamaya çalışıyordum, ama bir yandan da arabacıyı, kuşkuyla, belirsiz bir beklentiyle izlemeye başlamıştım.

Betleng'lerin evindeki beyefendiyle ilgili olaydan sonra bir olay daha oldu. Ovsyannikov'un sessiz evi nicedir ilgimi çekiyordu, bu külrengi evde özel, masallara özgü, gizemli bir yaşam akıyormuş gibi geliyordu.

Betleng'in evinde yaşam gürültülü, neşeliydi. Güzel genç kızların olduğu bu eve subaylar, üniversite öğrencileri gelir gider; müzik sesleri, kahkahalar, şarkılar eksik olmazdı. Evin dış görünüşü bile şenlikliydi. Pencerelerin camları parlardı, pencerelerin ardındaki çiçeklerin yeşilliğinin de farklı bir parıltısı vardı. Dedem bu evi sevmezdi.

— Din sapkınları, kâfirler! –derdi bu evde oturanlara..

Kadınlar için de pis bir kelime kullanırdı. Bir gün Pyotr Amca açıkladı bana bu sözcüğün anlamını; yine son derece sevimsiz ve kötü niyetli bir ifadeyle... Ovsyannikov'un sessiz, kasvetli eviyse dedemde saygı uyandırırdı.

Çatısı iki sütun üzerine yerleştirilmiş bir kuyudan başka bir şey bulunmayan temiz, çim kaplı bir avlunun içinde uzanan tek katlı, ama yüksekçe bir evdi. Ev, sokaktan gizlenmek ister gibi avlunun gerilerine kurulmuştu. Yerden yüksekçe üç dar ve yontma kemerli penceresinin tozlu camları güneş vurduğunda gökkuşağı renklerine boyanırdı. Avlu kapısının diğer tarafında ambar vardı; ön cephesi her bakımdan eve benzeyen bu yapının da üç penceresi vardı, ama gerçek değil, sahte pencerelerdi bunlar: Gri duvar üzerine pervaz tahtaları çakılmış ve içlerine beyaz boyayla pencerelerin çerçeveleri çizilmişti. Bu kör pencerelerin tatsız bir görüntüsü vardı; aslında ambar da bütünüyle, evin çevreden gizlenmek, kendi halinde yaşamak istediğini vurgular gibiydi. İçleri bomboş ahırları, kapıları kocaman ve onların da içleri bomboş ambarlarıyla, bu büyük çiftlik evinin bütününde, sessiz ve incinmiş ya da sessiz ve gururlu bir şeyler vardı sanki.

Bazen uzun boylu, tıraşlı, ak bıyıkları iğne gibi dimdik bir ihtiyarın bahçede topallayarak dolaştığı görülürdü. Bazen de favorili, karga burunlu başka bir ihtiyarcık ahırın kapısını açar ve başı uzun, göğsü dar, uzun ince bacaklı, demirkırı bir atı dışarı çıkarır, açık havaya çıkan at da alçakgönüllü bir rahibe gibi başıyla tüm çevreyi selamlardı. Topal ihtiyar ata avucunun içiyle şap şap vurur, ıslık çalar, derin derin içini çeker, sonra atı yeniden karanlık ahırına kapatırdı. Ve bana, ihtiyar bu evden gitmek istiyor, ama kendisini büyüledikleri için gidemiyormuş gibi gelirdi.

Hemen her gün, öğleden sonraları, üç çocuk bahçeye çıkıp oynardı; oyunları akşama dek süren çocukların üçü-

nün de üzerinde aynı gri ceket ve pantolon vardı; şapkaları da aynıydı. Yuvarlak yüzlü, gri gözlü bu çocuklar öyle birbirlerine benzerlerdi ki, onları yalnızca boylarından ayırt edebilirdim.

Tahta perdedeki bir aralıktan gözetlerdim onları; beni fark etmezlerdi, bense onların beni fark etmelerini isterdim. Benim hiç bilmediğim oyunları kavga gürültü etmeden, dostça, güzel güzel oynamaları çok hoşuma giderdi; üzerlerindeki giysileri de beğenirdim; sonra, birbirleri için kaygılanmaları, özellikle de büyüklerin, atılgan, gözü kara bir bacaksız olan küçük kardeşlerinin üzerine titremesi de hoşuma giderdi. Küçük oğlan düşecek oldu mu, düşenlere hep gülündüğü gibi onlar da gülüyorlardı, ama kötü bir niyet yoktu gülüşlerinde. Hemen koşup onun kalkmasına yardım ederlerdi; eğer elleri, dizleri çamur olmuşsa, mendilleri ya da dulavratotu yapraklarıyla parmaklarını ve pantolonunu silerlerdi.

Ortancaları:

— Amma beceriksizsin! –derdi, sevecenlikle.

Birbirlerine asla küfretmezler, birbirlerini asla kandırmazlardı. Üçü de hünerli, güçlüydü; yorulmak bilmezlerdi. Bir gün ağaca çıkıp oradan kendilerine ıslık çaldım. Islığı duydukları anda oldukları yerde donakaldılar; sonra, gözleri bende, ağır ağır bir araya geldiler, aralarında sessizce konuşmaya başladılar. Beni taşa tutacaklarını düşündüm ve ağaçtan inerek ceplerimi, koynumu taşlarla doldurup yeniden ağaca çıktım; ama onlar çoktan beni unutup bahçenin uzak bir köşesinde yeniden oyuna dalmışlardı. Kuşkusuz can sıkıcı bir durumdu bu, ama savaşı ilk çıkaran olmak istemedim. Az sonra birinin pencereden kardeşleri eve çağırdığı duyuldu:

— Çocuklar, içeri, marş marş!

Alabildiğine sakin, acelesiz, kazlar gibi evin yolunu tuttular.

Kim bilir kaç kez tahta perdenin yanındaki ağaca çıkıp beni oyunlarına çağırmalarını bekledim, ama çağırmadılar. Aslında içimden ben de onlarla oynuyordum; hatta bazen kendimi öylesine kaptırıyordum ki, olduğum yerde bağırıyor, gülüyordum. O zaman üçü birden durup bana bakıyor, aralarında sessiz sessiz bir şeyler konuşuyorlardı; bense, utanıp ağaçtan aşağı iniyordum.

Bir gün saklambaç oynuyorlardı; ebe olma sırası ortancadaydı. Gidip ambarın köşesine dikildi, kardeşlerinin nereye saklandıklarını görmek için gizlice bakmaya yeltenmeden, gözlerini elleriyle dürüstçe kapadı. Kardeşleri saklanmak için sağa sola atıldılar. Büyükleri, hızlı, çevik hareketlerle ambar sundurması altındaki büyükçe kızağın arkasına sokuluverdi; küçükleriyse nereye saklanacağını bilemeden kuyunun çevresinde şaşkın şaşkın bir iki kez dönüp öylece kaldı.

Büyük olan bağırdı:

— Bir... iki...

Ufaklık birden kuyunun kenarına çıkıp ipe tutundu, bacaklarını boş kovaya soktu; sokmasıyla da boğuk seslerle yan duvarlarına çarpa çarpa kovanın kuyu içinde kaybolup gitmesi bir oldu.

Yeni güzelce yağlanmış kuyu çıkrığının büyük bir hızla ve hiç ses çıkarmadan döndüğünü görünce sersemleyerek olduğum yerde kalakaldım; sonra neler olabileceğini bir anda kavrayarak ağaçtan avluya, onların yanına atladım:

— Kuyuya düştü!.. –diye bağırıyordum bir yandan da.

Ortanca oğlan da benimle aynı anda kuyu başına yetişti ve ipi yakaladı, ip onu yukarı kaldırdı, elleri yandı, ama bu arada ben de ipi yakalamıştım, tam ben çekmeye başladığımda büyük oğlan yetişti, benimle birlikte ipe asılırken bir yandan da:

— Lütfen daha yavaş!.. –diyordu.

Ufaklığı çabucak yukarı çektik. O da çok korkmuştu.

Sağ elinin parmaklarından kan damlıyordu; bir yanağı ciddi şekilde sıyrılmış, yarı beline kadar ıslanmıştı; yüzü solmuş, morarmıştı ama o gülümsüyordu, gözlerini iyice açmış titriyor ve gülümsüyordu, tane tane:

— Na-sıl-düş-tüm – dedi.

— Aklını kaybetmişsin, işte o yüzden –dedi ortanca, kardeşini kucaklayıp mendiliyle yüzündeki kanları silerek.

En büyükleriyse asık yüzle:

— Hadi eve gidelim, –dedi.– Nasılsa gizleyemeyiz...

— Bunun için sopa atacaklar mı size? –diye sordum.

Başıyla sorumu evetledi, sonra elini uzatarak:

— Çok çabuk yetiştin! –dedi.

Övgüsü hoşuma gitmişti; ama ben daha uzattığı eli sıkmadan o yeniden ortanca kardeşine dönerek:

— Hemen gidelim, yoksa üşütecek, –dedi.– Düştü diyelim yalnızca, kuyudan hiç söz etmeyelim...

— Evet, evet, kuyudan hiç söz etmeyelim, –dedi, hâlâ titreyen ufaklık da.– Su birikintisine düştüm, değil mi?

Evlerine gittiler.

Her şey o kadar çabuk olup bitmişti ki, az önce üzerinden avluya atladığım ağaç dalına dönüp bakınca hâlâ sallandığını, üzerinden sarı yaprakların döküldüğünü gördüm.

Kardeşler bir hafta kadar bahçede görünmediler, ama sonra eskisinden çok daha neşeli, gürültülü bir şekilde oynamaya başladılar. En büyükleri benim ağaçta kendilerini izlediğimi görünce, sevecenlikle:

— Gelsene! –dedi.

Ambar sundurması altındaki eski kızağa oturduk, birbirimizi dikkatle inceleye inceleye uzun süre sohbet ettik.

— Dövdüler mi sizi? –diye sordum.

— Hem de nasıl! –dedi büyükleri.

Bu çocukların da benim gibi dayak yediklerine inanabilmem zordu; onlar adına çok üzüldüm.

— Sen niye kuşları yakalıyorsun? –diye sordu, ufakları.

— Çünkü kuşlar güzel öterler, –dedim.

— Yok. Bir daha yakalama. Bırak, istedikleri gibi uçsunlar...

— Tamam... yakalamam bir daha!

— Yalnız, önce bir tane yakala, bana hediye et.

— Hangisinden istiyorsun?

— En şen şakrak olanı hangisiyse... kafese koyacağım.

— O zaman kanarya istiyorsun?

— Kedi onu yer, –dedi küçük olan.– Babam da izin vermez.

— Evet, babam izin vermez, –diye en büyükleri de onayladı onu.

— Sizin anneniz var mı?

— Yok, –dedi büyükleri.

Ama ortanca onu düzeltti:

— Var, ama o başka. Bizim annemiz değil o... bizim annemiz yok... öldü.

— O başka anneye, üvey anne denir, –dedim.

Büyükleri:

— Evet, –diye başıyla onayladı beni.

Üçü de düşüncelere daldı, yüzleri karardı.

Ninemin anlattığı masallardan üvey annenin nasıl bir şey olduğunu iyi bildiğim için onların neden böyle düşüncelere daldıklarını anlayabiliyordum. Birbirine sokulmuş, birbirinin kopyası civcivler gibiydiler. Herkesi kandırarak gerçek annenin yerini alan cadı-üvey anne masalını anımsadım ve onlara güvence verdim:

— Bekleyin, öz anneniz geri gelecektir!

— Ölse bile mi? Olmaz öyle şey... –dedi büyükleri, omuz silkerek.

Olmaz mı? Tanrım! Ölüler, hatta parça parça edilmiş ölüler bile, üzerlerine dirim suyu serpildiğinde kaç kere canlanmışlardı, ölüm kaç kere gerçek, Tanrı'nın işi değil de büyücülerin, cadıların işi çıkmıştı!

Büyük bir heyecanla ninemin masallarını anlattım onlara; kardeşlerin en büyüğü gülümsedi, yavaşça:

— Bunları biz de biliyoruz... bunlar masal... –dedi.

Öbür ikisi sessizce dinliyorlardı; en küçükleri yüzünü asmış, dudaklarını sıkmıştı; ortanca dirseklerini dizlerine dayayıp bana doğru eğilmiş, bir eliyle de kardeşinin, boynuna doladığı kolunu tutuyordu.

Üzerinde, rahiplerinki gibi uzun, kahverengi bir giysi ve başında tüylü bir şapka bulunan, ak bıyıklı yaşlı adam yanımızda beliriverdiğinde, damların üzerinde asılı gibi duran kızıl bulutlarıyla akşam kendini iyiden hissettirmeye başlamıştı.

— Bu da kim? –diye sordu, ak bıyıklı, parmağıyla beni göstererek.

Yerinden kalkan büyük oğlan başıyla dedemin evini göstererek:

— Şurada oturuyorlar, –dedi.

— Kim çağırdı onu?

Kardeşler hemen yerlerinden kalkarak kızaktan çıktılar, sonra da yine kazlar gibi evlerinin yolunu tuttular.

İhtiyar omzumdan sımsıkı tutup beni kapıya doğru götürdü; korkuyordum ondan, ağlamak istiyordum, ama öyle büyük adımlarla ve öyle hızlı yürüyordu ki, tek damla bile gözyaşı dökemeden kendimi sokakta buldum. Adam bahçe kapısı önünde durup parmağını yüzüme doğru sallayarak bana gözdağı vermeyi de ihmal etmedi:

— Sakın bir daha evime geleyim deme!..

Müthiş öfkelendim bu sözüne:

— Senin için mi geliyorum buraya, ihtiyar şeytan! –diye bağırdım adama.

Upuzun kolunu uzatıp beni yine omzumdan sımsıkı tuttu ve beni dedemin evine doğru sürürken:

— Deden evde mi? –diye sordu; her sözcüğü beynime çekiç gibi indirerek.

Yazık ki evdeydi dedem! Korkunç ihtiyarı görünce ayağa kalktı, başını geriye atıp sakalını öne uzatarak, gözleri tehditkâr ziyaretçinin bakır mangırlar gibi toparlak, donuk gözlerinde, alelacele bir şeyler söyledi:

— Annesi evden gittiği için kendisiyle ilgilenecek kimse yok; ben de işten güçten zaman bulamıyorum... Bağışlayın albayım!

Albay öyle bir bağırdı ki, sesi evin her yanında çınladı, sonra uzun bir direk gibi olduğu yerde dönerek çıkıp gitti. Ben de kendimi az sonra avluya atılmış buldum. Orada Pyotr Amca'nın arabasına çıkıp oturdum.

— Küçük beyimiz gene başını derde sokmuş anlaşılan? –dedi atın koşumlarını arabadan çözerken.– Bu kez niye dövdüler seni?

Ona olup bitenleri anlatınca, öfkesinden kıpkırmızı kesildi:

— Ne demeye o veletlerle arkadaş oldun? –diye tısladı.– Soylu çocuğu olacak o yılanlarla arkadaş olursan olacağı budur?! Şimdi de sen onların ağızlarının payını vermelisin, ne bekliyorsun?

Söylendi de söylendi; yediğim dayağın siniriyle onu önce onaylayarak dinledim; ama çizgilerle kaplı yüzünün titremeleri gitgide sinirime dokunmaya başladı; kaldı ki, bence bu olayda hiç suçları bulunmamasına karşın kardeşler de dayak yiyeceklerdi.

— Onların dayak yemesine hiç gerek yok. Onlar iyi çocuklar, senin sözlerininse hepsi yalan! –dedim arabacıya.

Bir an yüzüme baktı, sonra:

— İn aşağı, defol arabamdan! –diye bağırdı.

— Aptal! –diye bağırdım ben de ona, arabadan yere atlarken.

Avluda ardım sıra koşarak beni yakalamaya çalıştı, ama boşunaydı çabası. Hem koşuyor, hem de:

— Ben mi aptalım? –diye bağırıyordu.– Ben mi yalan söylüyorum? Seni bir elime geçireyim...

Mutfak kapısında ninem göründü, koşup hemen yanına sokuldum. Pyotr, nineme yakınmaya başladı:

— Bu çocuktan bana rahat yok! Kendisinin beş katı yaştayım, o ise bana ana avrat sövüyor, bana yalancı diyor...

Yüzüme karşı yalan söylendiğinde hep olduğu gibi şaşkınlıktan aklım başımdan gitti, aptallaştım; o anda kendimi kaybetmiştim. Ama ninem sertçe:

— Ama Pyotr sen gerçekten de yalan söylersin, –dedi.– Leksey sana böyle ağır küfürler etmez!

Dedem olsa arabacıya inanırdı.

O günden sonra sessiz, kin dolu bir savaş başladı aramızda; sözde istemeden bana çarpıyor, dizginlerini bana çarptırıyor, kuşlarımı kafesten salıveriyordu; hatta bir keresinde kediyi üzerlerine kışkırttı. Olur olmaz nedenlerle dedeme benimle ilgili yalanlar söylüyor, yakınıp duruyordu. Gitgide, onun da benim gibi bir çocuk olduğunu düşünmeye başlamıştım; tek farkı, büyükler gibi giyinmesiydi. Ben de çarıklarının iplerini çözüyor, çaktırmadan dikişlerini söküp kopartıyordum; Pyotr giydiğinde dağılıp parça parça oluyorlardı. Bir keresinde de şapkasına biber döktüm, şapkasını giymeye kalktığında belki bir saat öksürdü; aklım ve gücüm yettiğince ondan aşağı kalmamaya çalışıyordum. Özellikle de bayram günleri gözünü bir an bile üzerimden ayırmazdı arabacı; görüşüp konuşmamın yasaklandığı komşumuz üç kardeşle ne zaman bir arada görse beni, koşup hemen dedeme yetiştiriyordu.

Bu üç soylu çocuğuyla ilişkim gelişiyor ve geliştikçe daha fazla zevk alıyordum. Dedemin evinin duvarıyla Ovsyannikov'ların tahta perdesi arasındaki dar ve kör sokakta bir karaağaç ve bir ıhlamur ağacıyla, sık mürver çalıları vardı. Bu çalılar içinde, komşu bahçenin tahta perdesine yarım daire şeklinde bir aralık açmıştım kendime. Kardeşler sırayla ya da ikişer ikişer buraya gelirlerdi; sonra çömelerek ya da diz çökerek burada usul usul konuşurduk.

İçlerinden biri Albay'ın bizi ansızın yakalaması tehlikesine karşı dışarıda gözcü kalırdı.

Bana yaşamlarının ne kadar sıkıcı olduğunu anlatırlardı; onlardan bunu duymak beni çok üzerdi. Yakalayıp verdiğim kuşların nasıl yaşadıklarından ve başka pek çok çocukça şeyden bahsederlerdi, ama ne babaları ne de üvey anneleri hakkında tek kelime ederlerdi; en azından buna ilişkin anımsadığım hiçbir şey yok.

Daha çok, benim kendilerine masal anlatmamı isterlerdi; ben de ninemden dinlediğim masalları dürüstçe yinelerdim onlara, arada hatırlayamadığım bir yer oldu mu, az beklemelerini söyler, koşup nineme sorardım unuttuğum yeri; ninemin pek hoşuna giderdi bu.

Ninemi çok anlatırdım onlara; bir gün en büyükleri derin derin iç çekip:

— Herhalde bütün nineler çok iyi oluyor, bizim de çok iyi bir ninemiz vardı... –dedi.

On bir yaşında bir çocuk değil de, yüz yaşında bir yetişkinmiş gibi hemen hep geçmiş zaman kipiyle, hep hüzünle konuşurdu. Hatırlıyorum da, elleri ufak, parmakları incecikti; kendisi de tümüyle ince, kırılgan bir çocuktu sanki. Gözleri ışıl ışıldı; ama kilise kandillerininki gibi yumuşacık, insanının içini ısıtan bir ışıktı bu. Kardeşleri de onun gibi sevimliydiler, eksiksiz bir güven duygusu uyandırıyorlardı bende; sürekli onların beğenecekleri, hoşlanacakları bir şeyler yapma isteği duyuyordum... yine de en beğendiğim, ağabeyleriydi.

Çoğu kez konuşmaya dalar ve Pyotr Amca'nın geldiğini fark etmezdim. Bir anda ortaya çıkıp "Yi-ne mi-i-i?" diye bağırınca çil yavrusu gibi dağılırdık.

Dalgınlığa, donakalmışlığa benzer nöbetler görülmeye başlamıştı kendisinde ve bu durum giderek sıklaşmaya başlamıştı. Ben artık eve döndüğünde, onu görmeden bile nasıl bir ruh hali içinde olduğunu anlayabiliyordum. Genellikle

avlu kapısını ağır ağır açar, bu sırada kapı menteşeleri uzun uzun, tembel tembel gıcırdardı; ama eğer arabacının keyfi yerinde değilse, menteşeler acıdan inliyormuşçasına kısa, kesik bir ses çıkarırdı.

Dilsiz yeğeni evlenmek için köye gittiğinden beri Pyotr, ahırın üstündeki çürümüş deri, zift, ter ve tütün kokan, alçak tavanlı, küçücük pencereli, köpek kulübesinden farksız odada tek başına kalıyordu. Bu kokular yüzünden hiçbir zaman odasına girmezdim. Lambasını söndürmeden uyumaya başlamıştı ve bu da dedemin hiç hoşuna gitmiyordu.

— Dikkat et Pyotr, bir gün yakacaksın evimi.

Arabacı, bakışlarını dedemden kaçırarak:

— Gönlünü ferah tut, olmaz öyle şey! –diye karşılık veriyordu.– Gece yatarken kandili su dolu kap içine bırakıyorum.

Artık genellikle herkese göz ucuyla bakıyordu. Ninemin ünlü akşam toplantılarına da uzun süredir katılmaz olmuştu; dolayısıyla kimseye reçel ikram etmiyordu. Yüzü kurumuş, kırışıkları derinleşmişti; hastalar gibi ayaklarını sürüye sürüye ve iki yana sallanarak yürüyordu.

Bir sabah, hafta içi günlerden biriydi, dedemle gece boyu yağan karı kürüyorduk avludan. Birden kapının mandalından hiç alışık olmadığımız bir çınlama geldi ve avluya bir polis girdi; kapıyı sırtıyla kapayıp kalın, solgun parmağıyla dedemi yanına çağırdı. Dedem yanına varınca polis adeta kocaman burnuyla dedemin alnını gagalamak istercesine yüzünü onun yüzüne yaklaştırdı ve alçak sesle bir şeyler söyledi; dedem telaşlı karşılıklar veriyordu ona:

— Burada! Ne zaman? Durun bir düşüneyim...

Birden gülünç bir biçimde olduğu yerde havaya zıplayarak, bağırdı:

— Aman Tanrım! Gerçekten mi?

— Yavaş-ş, –dedi polis, sertçe.

Dedem başını arkaya çevirdi, beni gördü.

— Kürekleri al, doğru eve git!

Bir köşeye gizlendim, onlar arabacının ahırın üstündeki basık odasına doğru yürüdüler; polis sağ eldivenini çıkarmış, bununla sol eline vuruyor, bir yandan da söyleniyordu:

— Anlamış başına gelecekleri... atını bırakmış, kendisi kaçıp gizlenmiş...

Görüp duyduklarımı nineme anlatmak için doğru mutfağa koştum; ninem una bulanmış başını iki yana sallayarak teknede ekmek hamuru yoğuruyordu; beni dinledikten sonra sessizce:

— Herhalde bir şey çaldı, –dedi.– Dışarı çık, oyna... ve sakın bir şeye karışma!

Yeniden avluya çıktığımda dedemin avlu kapısının önünde durduğunu gördüm; kasketini çıkarmış, gökyüzüne bakarak haç çıkarıyordu. Öfkeli görünüyordu; saçı sakalı diken diken olmuştu, bir bacağı titriyordu.

Olduğu yerde tepinerek:

— Sana eve gir demedim mi! –diye bağırdı.

Kendisi de ardım sıra eve girdi, doğruca mutfağa giderek ninemi yanına çağırdı:

— Ana! Az buraya gel hele!

Birlikte bitişik odaya geçtiler, orada uzun süre fısır fısır bir şeyler konuştular; ninem yeniden mutfağa döndüğünde korkunç bir şeyler olduğunu iyice anlamıştım.

— Korkmuş gibisin? –dedim ona.

— Sus bakayım sen –diye karşılık verdi, kısık sesle.

Evde bütün gün sıkıntılı, korku dolu bir hava esti; dedemle ninem kaygıyla bakışıyorlar, alçak sesle, kısa, anlaşılmaz mırıltılarla konuşuyorlardı ve bu durum evdeki sıkıntılı havayı daha da yoğunlaştırıyordu.

Dedem öksürerek:

— Ana! Evdeki bütün kandilleri yak! –dedi.

Yemeğimizi isteksizce, ama sanki beklenen biri varmış gibi çabuk çabuk yedik. Dedem yorgun yorgun yanaklarını şişiriyor, yüksek sesle homurdanıp duruyordu:

— Şeytan her zaman insandan daha güçlüdür! Dindar görünüyor, kiliseye de gidiyordu güya, ama al işte!

Ninem, içini çekti.

Bu ağır, sıkıntılı, bulutlu kış günü bitmek bilmiyor, evdeki huzursuzluk giderek artıyordu.

Akşama doğru başka bir polis geldi; kızıl saçlı, şişmanca bir adamdı. Mutfaktaki sıraya oturdu, başı önde, hafif bir horultuyla kestirmeye başladı. Bir ara ninem kendisine:

— Peki nasıl ortaya çıkarttınız? –diye sordu.

Polis ağır ağır ve boğuk bir sesle:

— Biz her şeyi anlarız, siz merak etmeyin! – dedi.

Pencerenin önünde oturduğumu ve ejderhayı alt eden Aziz Georgiy'in kabartmasını camdaki buz üstüne çıkartmak için eski bir bakır mangırı hohlayarak ısıttığımı hatırlıyorum...

Birden sofadan büyük bir gürültü yükseldi, derken kapı ardına kadar açıldı ve Petrovna eşikten avazı çıktığı kadar bağırmaya başladı:

— Gidin de arka bahçenize bir bakın!

Polisi görünce tekrar sofaya doğru atıldıysa da, kızıl saçlı polis onu eteğinden yakaladı ve:

— Dur! Sen kimsin? Neye bakalım? –diye bağırdı, korkmuş bir sesle.

Ayağı kapının eşiğine takılan Petrovna dizlerinin üstüne düştü ve gözyaşlarına boğularak, sözcükleri yuta yuta anlatmaya başladı:

— İnekleri sağmaya gidiyordum, bir de baktım, Kaşirin'lerin bahçesinde çizme gibi bir şey...

Dedem olduğu yerde tepinerek:

— Yalan söyleme, ahmak kadın! –diye bağırdı öfkeyle.– Bahçeyi görmen imkânsız! Tahta perde hem yüksek, hem

de aralarında boşluk yok! Yalan söylüyorsun! Bahçemizde bir şey yok!

Bir eliyle başını tutarken, öbür elini dedeme doğru uzatan Petrovna:

— Babacığım! –diye inledi.– Doğruyu söylüyorum, babacığım, ben hiç yalan söyler miyim? Gidiyordum, sizin tahta perdeye doğru giden ayak izleri vardı, bir yerde de kar ezilmişti... uzanıp tahta perdenin üzerinden bakınca... onu gördüm... orada yatıyordu...

— Ki-i-m?

Bu anlamsız çığlık inanılmayacak kadar uzun sürdü, kadının dediğinden kimse bir şey anlayamamıştı. Birden herkes çıldırmış gibi mutfaktan dışarı atıldı, birbirini itekleye itekleye bahçeye doğru koşmaya başladı. Orada, bir çukurun içinde Pyotr Amca yatıyordu, kar üstünü hafifçe örtmüştü; sırtı, yanmış direklerden birine dayalıydı, başı göğsüne düşmüştü. Sağ kulağının hemen altında, ağız gibi, kırmızı, derin bir delik vardı; deliğin içinden morumsu bir şeyler diş gibi fırlamıştı. Korkudan gözlerimi yumdum, ama kirpiklerimin arasından Pyotr Amca'nın dizlerinin üstünde, çok iyi hatırladığım saraç bıçağının durduğunu gördüm, bıçağın hemen yanında da sağ elinin kararmış, kıvrılmış parmakları seçiliyordu; kesilmiş sol kolu kara gömülmüştü. Arabacının altındaki kar erimişti ve küçük bedeni bu yumuşacık beyazlığın içinde iyiden iyiye çocuk bedenini andırıyordu. Hemen sağında, karın üzerinde kuşu andıran kızıl bir leke seçiliyordu; sol yanındaysa dümdüz, dokunulmamış, ışıl ışıl kar örtüsü uzanıyordu. Başı uysalca önüne düşmüş, çenesi, gür ve kıvırcık sakalını ezerek göğsüne dayanmıştı; çıplak göğsünde, kan pıhtıları arasında kocaman bir bakır haç seçiliyordu. Bağırış çağırıştan başım dönüyordu. Petrovna durmamacasına çığlıklar atıyor, polis bağıra bağıra Valey'den bir yerlere gitmesini istiyor, dedemse:

— Sakın izleri çiğnemeyin! –diye haykırıyordu.

Sonra birden kaşlarını çattı, ayaklarını bastığı yere bakarak, buyurgan, yüksek bir sesle polise:

— Sen boşuna bağırıp duruyorsun burada, memur bey! –dedi.– Tanrı'nın işi bu, ilahi adalet, sense burada yok yere şamata yapıyorsun... Ah, siz yok musunuz si-i-iz!

Herkes birden sesini kesti. Herkes içini çekerek, haç çıkartarak ölüye bakıyordu.

Avludan geçip bahçeye koşanlar, Petrovna'nın tahta perdesinden atlayanlar, atlarken düşüp homurdananlar olmuştu. Tüm bu kalabalığa karşın ortalık yine de sessiz sayılırdı, ta ki dedem çevresine bakınıp da umutsuzluk içinde:

— Komşular, ahududu çalılarımı ne hale getirmişsiniz, hiç utanma yok mu sizde? –diye bağırana kadar.

Ninem elimden tuttu; hıçkırıyordu; eve doğru yürümeye başladık...

— Ne yapmış? –diye sordum.

— Görmedin mi? –dedi.

Gece geç vakte kadar mutfağa ve ona bitişik odaya yabancıların girip çıkışı, konuşmalar, bağırtılar hiç kesilmedi; polis emirler veriyor, diyakoza benzeyen bir adam bir şeyler yazıyor, ördek bağırtısını andırır bir sesle:

— Nasıl? Nasıl? –diye soruyordu.

Ninem mutfakta herkese çay servisi yapıyordu; masada bıyıklı, çiçek bozuğu yüzlü, tostoparlak bir adam kapı gıcırtısını andırır bir sesle konuşup duruyordu:

— Gerçek adını bilen yok, bilinen tek şey aslen Yelatma'lı olduğu. Dilsize gelince, gerçekte dilsiz falan değilmiş ve her şeyden haberi varmış. Üçüncü bir adamın daha her şeyden haberi varmış, ama o daha elimizde değil. Uzun süredir kiliseleri soyuyorlarmış, en usta oldukları iş bu...

— Aman ya Rabbi! –diye içini çekti Petrovna, yüzü kıpkırmızı ve ter içinde.

Ben ocağın çıkıntısına uzanmış aşağı bakıyordum. Herkes gözüme kısa, şişman ve korkunç gözüküyordu.

X

Bir cumartesi günü sabah erkenden Petrovna'nın sebze bahçesine şakrakkuşu yakalamaya gittim; uzun süre çabalamama karşın, bu kırmızı göğüslü, kibirli kuşlardan hiçbiri tuzağıma düşmedi. Güzellikleriyle nispet yapıyorlarmış gibi sertleşmiş gümüşsü kar örtüsü üzerinde keyifle geziniyor, uçup çalıların çiyin sarıp ısıttığı dallarına konuyorlardı; üzerlerinde canlı çiçekler gibi göründükleri dalları sallayınca dallardan mavimsi kar kristalleri dökülüyordu. Bu o kadar güzel bir görüntüydü ki, avımın başarısız geçmesi hiç canımı sıkmıyordu. Hırslı bir avcı değildim; av sürecini, avın sonucundan çok daha ilginç buluyordum. Bu küçük kuşları izlemek, onların yaşamlarını düşünmek bana büyük keyif veriyordu.

Karla kaplı düzlükte tek başına bir kıyıya oturup soğuk, karlı kış gününün o kristal sessizliğinde kuş cıvıltılarını, uzaklarda bir yerlerde uçarcasına giden bir troykadan –Rus kışının bu hüzünlü tarla kuşundan– yükselen çıngırak seslerini dinlemek inanılmaz güzeldi...

Kardan iyice üşüyüp, kulaklarımın neredeyse buz kestiğini hissedince, kapanımı, kafeslerimi toplayıp tahta perdeden dedemin bahçesine atlayarak evin yolunu tuttum. Avlu kapısı açıktı; iriyarı bir adam, neşeyle ıslık çalıyor, büyükçe bir kapalı kızakla, kızağa koşulu, üzerlerinden buram

buram buharlar yükselen üç atı avludan dışarı çıkarmaya uğraşıyordu. Bir an yüreğim oynadı.

— Kimi getirdin? –diye sordum adama.

Döndü, daha iyi görebilmek için elini gözüne siper ederek bana baktı, yerine atlarken:

— Papazı! –dedi.

O zaman beni ilgilendiren bir durum yoktu; papaz, herhalde kiracılardan biri için gelmişti.

Dizginlerle atlara hafifçe dokunan arabacı:

— Haydi piliçler, gidiyoruz! –diye bağırarak atları coşturucu bir ıslık çaldı, sessiz avlu bir anda neşeli bir gürültüyle doldu.

Atlar hep birlikte kırlara doğru atıldılar. Bir süre arttarından baktım, sonra avlu kapısını kapattım, ama boş mutfağa girdiğimde, bitişik odadan, annemin gür sesini, tane tane söylediği şu sözleri duydum:

— Şimdi ne olacak, illa beni öldürecek misiniz?

Üzerimi bile çıkarmadan, elimdeki kafesleri fırlattığım gibi sofaya atıldım ve... dedemle burun buruna geldim; iki eliyle birden omuzlarımdan tutup yabanıl bakışlarla beni bir an süzdü; sonra güçlükle yutkunarak hırıltılı bir sesle:

— Annen geldi, hadi yanına git... –dedi; ama hemen ardından:– Dur bir dakika! –diyerek beni sertçe salladı ki ayaklarımın üzerinde zor durdum; sonra kapıya doğru itekleyerek:– Hadi, git!.. –dedi.

Keçe ve muşamba ile kaplanmış kapıya atıldım, ama elim soğuktan ve heyecandan öyle titriyordu ki uzun süre kapı kolunu bulamadım, sonra yavaşça kapıyı açtım ve... büyülenmiş gibi eşikte kalakaldım.

— İşte geldi! –dedi annem.– Tanrım, kocaman olmuş! Ne o, anneni tanıyamadın mı? Ah, ne bu üzerindekiler! Onu nasıl giydirmişsiniz böyle... kulakları bembeyaz kesilmiş. Anne, hemen kaz yağı getirin...

Odanın ortasında duruyordu; eğilip üzerimdeki giysileri tek tek çıkarmaya başladı; beni top gibi çevire çevire soyuyordu. İri bedenini köylü erkeklerin giydiği, kaftanı andıran, uzun, sıcak, kırmızı, yumuşacık bir giysi sarmalamıştı. Omuzdan eteğe kadar iri, siyah düğmelerle çaprazlama kapatılmıştı giysinin önü. Böyle bir elbiseyi daha önce hiç görmemiştim.

Yüzü bana ufalmış ve eskiye göre daha bir beyazlaşmış geldi; gözleriyse sanki daha bir irileşmiş, derinleşmişti; saçları da büsbütün altınsı bir renk almıştı. Üzerimden çıkardığı giysileri kırmızı dudaklarını tiksiniyormuş gibi bükerek kapıya doğru fırlatıyor ve emir verir gibi çınlayan bir sesle konuşuyordu:

— Niye susuyorsun? Sevinmedin mi beni gördüğüne? Şu gömleğe bak, ne kadar kirli...

Sonra kulaklarımı kaz yağıyla ovdu; canım yanıyordu, ama üzerinden yayılan ferahlatıcı, tatlı koku, acımı azaltıyordu. Gözlerine bakarak ona iyice sokulup bedenimi bedenine yapıştırdım; heyecandan dilim tutulmuş gibiydi. Annemin konuşmaları arasından ninemin zayıf, üzüntülü sesini duyuyordum:

— Hepten başına buyruk oldu! Ele avuca sığmıyor, dedesini bile takmıyor artık... Ah Varya, Varya...

— Sızlanıp durmayın anne! Düzelir!

Annemle karşılaştırıldığında her şey küçük, acınası, eskimiş görünüyordu gözüme; kendimi bile dedem gibi yaşlı hissediyordum. Beni güçlü dizlerinin arasına sıkıştıran annem ağır, sıcacık elleriyle saçlarımı okşuyor:

— Saçları kestirmeli... Okul zamanı da geldi. Okumak istiyor musun?

— Ben okuyabiliyorum.

— Öğreneceğin çok şey var daha. Yalnız sen... nasıl da güçlü bir şey olmuşsun böyle!..

Benimle oynarken içtenlikle, dolu dolu gülüyordu.

Dedem girdi içeri; rengi kül gibi, gözleri kızarmış, saçları diken dikendi.

Annem beni hafifçe yanından uzaklaştırarak, yüksek sesle:

— Ne diyorsunuz baba... İzin veriyor musunuz gitmeme? –dedi.

Dedem pencerenin önünde durdu, tırnağıyla camdaki buzu kazıyor, bir şey söylemiyordu. Böyle uzun süre sustu... Müthiş bir gerginlik, tüyleri ürperten bir hava egemen olmuştu odaya... Bu tür durumlarda hep olduğu gibi bedenimin her yanında sanki pek çok göz ve kulak bitmiş, dehşetli bir çığlık atma arzusuyla göğsüm şiştikçe şişmişti.

— Leksey, dışarı! –dedi, dedem, boğuk bir sesle.

Annem beni yeniden kendine çekerek:

— Neden? –diye sordu.

Dedem:

— İzin vermiyorum, Varvara! –dedi.– Bir yere gitmiyorsun!

Yerinden kalkan annem odada kızıl bir bulut gibi süzüldü ve dedemin tam arkasında durdu.

— Baba, dinleyin...

Dedem, yüzünü ona döndürerek:

— Kes sesini! –diye bağırdı.

— Bana böyle bağırmanıza izin veremem! –dedi annem, sesini hiç yükseltmeden.

Oturduğu divandan kalkan ninem, parmağını anneme gözdağı verir gibi sallayarak:

— Varvara! –dedi.

Dedem sandalyeye oturdu, mırıltıyla sordu:

— Dur bir dakika, söyle... Kimden? Ha? Nasıl oldu bu? –Sonra onda hiç görmediğim bir sesle gürledi:– Yerin dibine geçirdin beni, Varka-a!

Ninem bana buyurucu bir tonla:

— Dışarı! –dedi.

Hayal kırıklığına uğramış bir halde mutfağa geçtim, ocağın üstündeki çıkıntıya tırmanıp bitişikten gelen sesleri dinlemeye başladım: Bazen, birbirinin ağzından sözü kaparak hep bir ağızdan konuşuyorlar, bazen sanki hepsi birden uyuyakalmış gibi hiç sesleri duyulmuyordu. Annemin doğurduğu ve birine verdiği bir bebekten söz ediyorlardı, ama dedemin böylesine kızgın olmasının nedeni neydi: Annemin kendisine sorup etmeden doğurduğuna mı kızıyordu, yoksa bebeği getirip ona vermediğine mi, anlayamıyordum?

Sonra birden kapı açıldı ve dedem girdi mutfağa: Saçı başı karmakarışık, yüzü kıpkırmızıydı; yorgun görünüyordu; onun ardından da yanağındaki yaşları bluzunun eteğine sile sile ninem geldi. Dedem tahta sıraya oturdu; her iki elini, iki yanda sıranın oturma yerine dayayıp kamburunu çıkardı; külrengi dudaklarını ısırıyor, tir tir titriyordu. Ninem onun önünde diz çöktü, alçak sesle ama samimi, yalvarmaya başladı:

— İsa aşkına baba... İsa aşkına bağışla onu! Onu böyle bir köşeye atma. Bir bizim başımıza gelmiyor ya, soylular, tüccarlar da yaşıyorlar böyle şeyleri. Kadınların ne olduğunu bilirsin sen! Bağışla gitsin! Hatasız kul olmaz...

Dedem duvara yaslandı, bir süre ninemin yüzüne baktı, yüzünde alaylı bir gülümsemeyle, hıçkırır gibi:

— Bağışla, öyle mi? Bağışlayayım, tabii! Neden bağışlamayacakmışım ki? Sen olsan hemen bağışlardın! Zaten sen kimi bağışlamazsın ki! Ah, siz yok musunuz, si-i-z...

Nineme doğru eğildi, iki eliyle omuzlarından tutarak onu sarsmaya başladı; bir yandan da hızlı hızlı konuşuyordu:

— Ya Tanrı? Onun kimseyi bağışladığı yok! Buna ne dersin? Geldik gidiyoruz, hâlâ cezalandırıyor bizi! Son günlerimizde bile ne huzur ne de mutluluk görebiliyoruz, bundan sonra da göremeyeceğiz! Dediydi dersin: Dilenciler gibi yaşayıp dilenciler gibi öleceğiz!

Ninem onun elini tuttu, kalkıp yanına oturdu, sessizce, hafifçe gülümseyerek:

— Korktuğun şeye bak! –dedi.– Dilenci olmaktan mı korkuyorsun! Olursak olalım! Sen evde otursun, ben dilenmeye çıkarım. Korkma, bana bir şeyler veren çıkar, karnımızı doyurur gideriz! Bırak, düşünme bunları.

Birden gülümseyen dedem, başını tıpkı bir keçi gibi çevirdi, kolunu ninemin boynuna dolayıp sıkıca sarıldı; büzülmüş, küçülmüştü, hıçkırmaya başladı:

— Ah, ne tatlı, ne mübarek bir aptalsın sen! Şu dünyada senden başka kimim var benim! Ah aptal kadın, hiçbir şeyi dert etmez, hiçbir şeyden anlamazsın! Hatırlamıyor musun: Dişimizi tırnağımıza takıp hep onlar için çalışmadık mı biz... ve ben hep onlar için günaha girmedim mi? Hiç değilse şimdi, şu yaşlarımızda, bir parçacık rahat etmek bizim de hakkımız değil mi?..

Daha fazla dayanamadım, gözyaşlarına boğularak ocaktan aşağı atladım; bugüne dek hiç tanık olmadığım kadar tatlı konuştukları için mutluluktan ağlıyordum; onlara acıdığım için, annem geldiği için, kendilerine eşit görerek ağlayışlarına benim de katılmama izin verdikleri ve ikisi birden beni gözyaşları içinde kucaklayarak bağırlarına bastıkları için gözlerimden sel gibi yaşlar dökerek onlara atıldım. İkisi birden beni gözyaşlarıyla ıslatıyor, sıkıyorlardı; dedem gözlerime bakarak kulağıma fısıldadı:

— Demek sen de buradasın, küçük şeytan! –dedi.– Artık annen burada olduğuna göre, koca şeytanın, kötü dedenin yüzüne bakmazsın, değil mi? Seni şımartan, yaptıklarına göz yuman ninenin bile pabucunu dama atarsın? Ah, siz yok musunuz si-i-iz...

İki eliyle bizi kendinden uzaklaştırıp ayağa kalktı, yüksek sesle ve öfkeyle:

— Hepsi bırakıp gidiyor, hepsi kendi amacının uğrunda dört bir yana dağılıyor... Çağır şunu, ne bekliyorsun! Acele et...

Ninem mutfaktan çıktı. Dedem ikonaların bulunduğu köşede başını eğip:

— Her şeyi bağışlayan Tanrım, görüyorsun işte halimizi!

Göğsüne sert bir yumruk indirdi; öyle güçlü vurmuştu ki, boğuk bir ses yükseldi bağrından. Bu yaptığı hoşuma gitmemişti, Tanrı'yla her zaman karşısında gösteriş yapar-mış gibi konuşmasından pek hoşlanmazdım. Annem geldi, gelmesiyle de üzerindeki kızıl giysiden mutfak aydınlanıver-di; masanın önündeki peykeye oturdu; dedemle ninem de iki yanına geçtiler. Annemin giysisinin geniş yenleri onların omuzlarına sarkıyordu. Ciddi bir yüzle ve alçak sesle onlara uzun uzun bir şeyler anlattı; dedem de, ninem de hiç sözünü kesmeden sessizce dinlediler onu; her ikisi de onun yanında küçülmüş gibiydiler, sanki anneleriydi, annem.

Yaşadığım büyük heyecandan yorgun düşüp ocağın arkasındaki sedirin üzerinde derin bir uykuya dalmışım.

Akşam, ihtiyarlar bayramlıklarını giyip kiliseye, akşam ayinine gittiler. Dedemin üstünde, lonca başkanı olarak giy-diği resmi elbise, rakun kürkü, uzun paçalı pantolonu vardı. Ninem, anneme neşeyle göz kırptı:

— Babana bak! İki dirhem bir çekirdek, sanırsın taze oğlak!

Annem, neşeyle güldü.

Onun odasında yalnız kalınca, bağdaş kurup divana oturdu ve eliyle hemen yanına vurup:

— Yanıma gel! Nasıl buradaki hayatın? İyi değil gibi, ha?

Nasıldı acaba hayatım?

— Bilmem? –dedim.

— Deden dövüyor mu seni?

— Artık pek o kadar değil.

— Öyle mi? Hadi, anlat bana... ne istersen... E, hadi?

Dedemden bahsetmek istemiyordum. Bu odada çok iyi yürekli ve benim de çok sevdiğim bir adamın kaldığını, ama

evde adamcağızı benden başka kimsenin sevmediğini ve dedemin sonunda bu adamı odasından çıkardığını anlattım.

Annemin pek hoşuna gitmemiş gibiydi anlattığım bu hikâye.

— E, daha başka? –dedi.

Üç kardeşi anlattım ona ve albayın beni bahçeden nasıl kovduğunu. Bana sımsıkı sarıldı.

— Ne pis adammış... –dedi.

Sonra gözlerini kıstı, bakışları yerde, başını sallayarak uzunca bir süre sustu.

— Dedem niye kızdı sana? –dedim.

— Onun gözünde suçluyum.

— Sen de bebeğini getirseydin ona...

İrkildi, kaşlarını çattı, dudaklarını ısırdı, sonra bana sıkıca sarılarak gülmeye başladı.

— Seni canavar! Bu konuda bir daha hiç konuşmayacaksın, anlıyor musun? Konuşmayacaksın, hatta düşünmeyeceksin bile!

Alçak sesle ve sert bir ifadeyle anlamadığım bir şeyler anlattı uzun uzun; sonra yerinden kalkıp kalın kaşlarını oynata oynata, parmağıyla hafifçe çenesine vura vura odada dolanmaya başladı.

Masanın üzerinde içyağından, eriyip akmış bir mum yanıyor, görüntüsü aynanın boşluğunda, yerde kirli gölgeler geziniyordu; köşedeki ikonaların önünde yanan kandilde varla yok arası bir ışık titreşirken, buz tutmuş camlar, ay ışığı altında gümüş ışıltıları saçıyordu. Bir şeyler aranır gibi bakışlarını çıplak duvarlarda, tavanda gezdiren annem:

— Saat kaçta yatıyorsun? –dedi.

— Az sonra yatarım.

— Aslında bugün gündüz de biraz uyudun, –deyip iç çekti.

— Gitmek mi istiyorsun? –diye sordum.

— Nereye?

Şaşırmıştı; başımı kaldırıp uzun uzun yüzüme baktı, bakması o kadar uzadı ki gözlerime yaşlar hücum etti.

— Bir şey mi oldu? –diye sordu.

— Boynum acıdı, –dedim.

Aslında yüreğim de acıyordu; bu evde kalmayacağını, gideceğini anlamıştım.

— Gitgide babana benziyorsun, –dedi, ayağıyla yerdeki yolluğu iterek.– Ninen sana ondan söz etti mi?

— Evet.

— Maksim'i çok severdi! Maksim de onu...

— Biliyorum.

Annem, muma baktı, yüzünü buruşturdu ve üfleyip söndürdü.

— Böyle daha iyi! –dedi.

Gerçekten de, her şey daha bir canlı, daha bir temizdi böyle; kirli, karanlık gölgelerin oynaşması sona ermişti; açık mavi lekeler vardı şimdi yerde, camlardaysa altınsı kıvılcımlar yanıp sönüyordu.

— Peki sen nerelerde yaşadın? –diye sordum.

Nicedir unuttuğu bir şeyi anımsamaya çalışır gibi durdu, birkaç yer adı saydı, sonra yine bir aladoğan gibi sessizce dolanmaya başladı odada.

— Üzerindeki bu giysiyi nereden aldın?

— Kendim diktim. Ben her şeyimi kendim yaparım.

Onun kimselere benzememesi güzeldi, ama konuşkan olmaması üzücüydü; soru sorulmadığında ağzını açıp tek kelime bir şey söylemezdi.

Sonra yeniden divana, yanıma oturdu; ihtiyarlar, üzerlerinden mum ve tütsü kokularını yayarak kiliseden dönene dek, ana-oğul, birbirimize sıkıca sokulup, sessizce oturduk. Dedem de, ninem de alabildiğine dingin, sevgi doluydular.

Akşam yemeğimiz keyifli ama sakin geçti: Uyumakta olan birini rahatsız etmekten korkar gibi alçak sesle ve çok az konuştuk yemek boyunca.

Kısa bir süre sonra annem bana büyük bir hevesle "dindışı metinleri" okuyup yazmayı öğretmeye başladı: Bu kitaplardan birinin adı "Anadilimiz"di; dindışı metinlerde kullanılan harfleri okumayı birkaç günde çözdüm, ama çözer çözmez annem şiirler ezberlememi isteyince aramızda karşılıklı anlaşmazlıklar başgösterdi.

Bir şiirde şöyle deniyordu:

Ey anayol, göz alabildiğince uzanan geniş, kocaman yol,
Tanrı ne cömert davranmış, ne çok yer vermiş sana!
Ancak düzlememiş seni ne kürek ne de kazma
Atın yürümesi için fazla yumuşaksın ve tozun da çok bol.

Ama ben "yol" yerine "kol", "kürek" yerine "direk" sözcüklerini koyarak okurdum şiiri.

— Kafanı çalıştırsana, –diye azarlıyordu annem,– "direk" de nereden çıktı, küçük canavar? Kü-rek... kü-rek... Anladın mı?

Anlamasına anlardım, ama yine de kürek yerine direk derdim ve böyle dememe kendim de şaşardım.

Annem kızıyor, kafasız ve inatçı olduğumu söylüyordu. Onun ağzından bunları duymak beni gerçekten üzüyordu. Lanet şiiri tüm içtenliğimle ezberlemeye çalışmama ve içimden okuduğumda hiç yanlış yapmamama karşın, şiiri yüksek sesle okurken, muhakkak yanlış okuyordum. Bu anlaşılmaz dizelerden gitgide daha fazla nefret ediyordum ve kızgınlığımdan bir dizi anlamsız benzer sesli sözcükler seçerek onları bilerek çarpıtmaya başlamıştım. Büyülü şiirin tüm anlamını kaybetmesi çok hoşuma gidiyordu.

Ama bu eğlence karşılıksız kalmadı. Başarılı geçen bir dersten sonra annem şiiri, nihayet, ezberleyip ezberlemediğimi sorunca, elimde olmadan şöyle mırıldandım:

Ana yol, baba yol, saçını yol, başını yol
Kazma kürek, çanak çömlek, bal börek

Kendime gelmem biraz zaman aldı: Annem iki eliyle birden masaya abanarak yerinden doğruldu ve her heceyi tek tek vurgulayarak:

— Nedir bu okuduğun? –dedi.

— Bilmiyorum, –diye itirafta bulundum.

— Hayır, nedir bütün bunlar?

— Öyle bir şey.

— Nasıl bir şey?

— Komik bir şey.

— Köşeye git.

— Niçin?

Usulca, ama gözdağı verir gibi yineledi sözünü:

— Köşeye!

— Hangi köşeye?

Karşılık vermedi; ama yüzüme öyle bir baktı ki, iyice şaşırdım ne yapacağımı: Ne istiyordu benden? Karşı köşede, ikonaların altında küçük bir yuvarlak masa, üzerinde de içi kokulu kuru otlar ve çiçeklerle dolu bir vazo vardı; diğer ön köşede üzeri halıyla örtülü bir sandık; arka köşeyi karyola kaplamıştı, son köşe ise zaten yoktu, burayı duvara kadar oda kapısının sövesi kaplıyordu.

Onu anlamaktan umudumu kesmiş bir halde:

— Benden ne istediğini anlayamıyorum, –dedim.

Sakinleşmişti, bir süre konuşmadan alnını, yanaklarını ovuşturduktan sonra sordu:

— Deden seni hiç köşeye dikmedi mi?

— Ne zaman?

Avucuyla iki kez sertçe masaya vurarak:

— Ne zaman gerekiyorsa, o zaman! –diye bağırdı.

— Hayır, böyle bir şey hatırlamıyorum.

— Peki, köşede dikilmenin ceza olduğunu bilmiyor musun?

— Hayır. Niye ceza olsun ki?

İçini çekti.

— Üff! Buraya gel!

Yanına giderken sordum:

— Niye bağırıyorsun bana?

— Sen neden şiiri bilerek yanlış okuyorsun?

Dilimin döndüğü kadarıyla, gözlerimi yumdum mu, şiiri tıpkı kitapta yazılı olduğu gibi gözümün önüne getirebildiğimi, ama yüksek sesle okumaya kalktım mı, ağzımdan başka sözlerin döküldüğünü anlattım.

— Uydurmuyorsun, değil mi?

Uydurmadığımı söyledim. Ama hemen ardından da, "Yoksa uyduruyor muyum?" diye düşündüm. Ve birden, tane tane, şiiri baştan sona hiç yanlışsız okudum. Bu beni hem şaşırttı hem de zor durumda bıraktı.

Birden kulaklarıma kan dolmuş ve ağırlaşmışlar gibi geldi; başım uğulduyordu. Annemin karşısında utanç içinde dikiliyor ve gözlerime dolan yaşlar arasından onun kaşlarını oynatıp durduğunu, dudaklarını ısırdığını, üzgün yüzünün karardığını görüyordum.

— Ama bu nasıl olabilir? –dedi, tümüyle farklı bir sesle.– O zaman demin bilerek öyle okudun?

— Bilmiyorum. İstemeden olmuştu...

— Seninle işimiz çok zor –dedi başını önüne eğerek.– Git hadi.

Benden sürekli yeni şiirler ezberlememi istiyordu; ben bu dümdüz satırları aklımda tutmakta gitgide daha da zorlanıyor ve bunları eğip bükmek, sözcüklerini değiştirmek için karşı koyamadığım, haince bir istek duyuyordum içimde; bu konuda da oldukça da başarılıydım: Zihnime doluşan yığınla gereksiz sözcük, hızla atılıp kitaptaki gerçek sözcüklerin yerini alıveriyordu. Sık sık koca bir dize bütünüyle yok oluveriyor, ne kadar uğraşırsam uğraşayım belleğimde bir türlü canlanmıyordu. Sanırım Prens Vyazemskiy'in bir şiiriydi, acıklı bir şiir... ne sıkıntılar yaşattı bana:

Sabah erken ya da gün batarken
Yaşlılar, dullar, yetimler
Tanrı rızası için dilenirler

Şiirin üçüncü dizesi olan "*Ellerinde torbaları, pencere altlarında*"yı her seferinde unutuyordum. Annem kızıp söyleniyor, benim bu "üstün başarımı" dedeme anlatıyordu.

— Şımarıyor! –diyordu dedem, o meşum sesiyle.– Belleği kusursuzdur keratanın: Duaları bile benden daha iyi bilir. Mahsus yapıyor, belleği taşa benzer, bir şey üzerine kazınmayagörsün bir daha silinmez! Şöyle sıkı bir sopa at kendisine!

Ninem de beni ele veriyordu:

— Masal desen unutmaz, şarkı desen unutmaz, şarkı da zaten şiir gibi değil mi?

Bütün bunlar doğruydu; ben de kendimi suçlu hissediyordum, yine de bir şiiri ezberlemeye kalktım mı, başka sözcükler hamamböceği sürüsü gibi zihnime doluşarak kendi dizelerini kuruyordu.

Kapımızın önünden geçen
Yaşlılar, yetimler, öksüzler
Ağlaya sızlaya ekmek dilenirler
Sonra da ineklerine yedirsin diye
Satıp Petrovna'ya topladıklarını
Dere boyuna gidip votka içerler.

Geceleyin ninemle ocak peykesinde yatarken, hem kitaptan ezberlediklerimi hem de kendi uydurduklarımı bıktırana kadar yineler dururdum; ninem bazen kahkahalarla güler, ama çoğunlukla beni azarlardı:

— Demek ki ezbere söyleyebiliyorsun! Ama bak, yoksullarla alay etmemelisin, Tanrı yardımcıları olsun! İsa da yoksuldu, azizler de...

Mırıldanırdım:

Dilencileri sevmem
Dedemi de sevmem!
Neden mi böyle?
Bağışla beni Tanrım
Dedem hep fırsat kollar,
Beni dövmek için...

Ninem kızardı:

— Seni bacaksız! Dilin kopsun, neler diyorsun! Deden bu söylediklerini bir duyarsa?

— Duyarsa duysun!

—Boş yere yaramazlık edip anneni üzüyorsun! –diyordu sonra, üzgün, ama tatlı bir dille.– Zaten yeterince dertli, bir de sen üzme onu, yazık...

— Niçin dertli?

— Sus bakayım! Çocukların anlayacağı şeyler değil bunlar!

— Biliyorum... dedem onun...

— Sus dedim sana!

Yaşadığım hayat hiç hoşuma gitmiyordu; umutsuzluk benzeri bir duygu içindeydim, ama nedense sürekli bunu gizlemeye çalışıyor, olay çıkartıyor, yaramazlık ediyordum. Annemin bana verdiği dersler giderek sıklaştı; konular gitgide daha zor, anlaşılmaz oldu. Aritmetiğin hakkından geliyordum, ama yazmaya katlanamıyordum; hele dilbilgisinden hiç anlamıyordum. Ama beni en kahreden şey, annemin, dedemin evindeki durumunun zorluğuydu; bunu hem gözlerimle görüyor hem de hissediyordum. Yüzü gittikçe asılıyordu, her şeye sanki bir yabancının gözleriyle bakıyordu; uzun süre hiç konuşmadan bahçeye bakan pencerenin kenarında oturuyor sanki gitgide sararıp soluyordu. Yeni geldiği günlerde ne kadar canlı, çevikti; şimdiyse gözlerinin

altında koyu lekeler oluşmuştu, günler boyunca taranmamış bir saçla, üzerinde, düğmeleri bile doğru dürüst iliklenmemiş buruşuk bir giysiyle dolanıp duruyordu. Bu durum onu çirkinleştirdiği gibi beni de çok üzüyordu: O her zaman herkesten güzel, sert olmalı, herkesten daha temiz giyinmeliydi.

Ders çalışırken, başımın üzerinden dalgın gözlerle duvara, pencereye bakıyor, yorgun bir sesle sorular soruyor, yanıtı unutuyor, bana daha fazla kızıyor bağırıyor, bu da beni yaralıyordu. Herkesten daha adil olmalıydı benim annem, masallardaki anneler gibi tıpkı.

— Burada, bizimle mutlu değil misin? –diye sordum bir kez.

— Sen kendi işine bak –diye tersledi beni.

Dedemin, ninemi ve annemi korkutan birtakım hazırlıklar içinde olduğunu da fark etmiştim. Sık sık annemin odasına girip kapıyı kilitliyor, oradan aksak çoban Nikanor'un tahta kavalının hiç hoşuma gitmeyen sesini andıran keskin bir sesle sızlanıyor, çığlık çığlığa bağırıyordu. Bu konuşmalardan birinde annem öyle bir bağırdı ki bütün ev inledi:

— Kesinlikle olmaz, hayır!

Ve kapıyı çarpıp çıktı, dedem arkasından öfkeyle söyleniyordu.

Akşam saatleriydi; ninem mutfak masasına oturmuş, kendi kendine bir şeyler söylenerek dedemin gömleğini onarıyordu. Kapı çarpılınca kulak kesildi:

— Tanrım! Kiracıların yanına gitti yine, –dedi.

Dedem aniden mutfağa daldı, doğruca ninemin üzerine atıldı ve var gücüyle ninemin başına bir yumruk indirdi, ardından da acıyan elini sallayarak:

— Konuşulmaması gereken şeyler hakkında gevezelik etme, cadı karı! –diye tısladı.

— İhtiyar bunak! –diye karşılık verdi ninem de, alabildiğine sakin; başındaki örtüyü düzelterek.– Niçin susacakmışım? Yapmaya niyetlendiğin her şeyi anlatacağım ona...

Dedem yeniden ninemin üzerine atıldı ve onun kocaman başına art arda yumruklar indirmeye başladı; ninem kendini korumadığı gibi, onu durdurmaya da çalışmıyordu.

— Vur... vur aptal herif! Hadi vur, devam et... –diyordu yalnızca.

Yukarıda, ocak çıkıntısında yatıyordum; oradan yastık, yorgan, ocağın yanındaki çizmeleri fırlatmaya başladım, ama öfkeden çılgına dönen dedemin bunları fark ettiği bile yoktu. Yere yıkılan ninemin başına art arda tekmeler indiriyordu. Sonunda, su dolu bir kovayı da devirerek, kendisi de yere yıkıldı; tükürerek, homurdanarak ayağa fırladı, öfkeden dönmüş gözlerini etrafta gezdirdi, sonra koşarcasına tavan arasındaki odasına gitti. Ninem ahlaya oflaya yerinden doğruldu, peykeye oturdu, karışan saçlarını düzeltmeye başladı. Ocaktan yere atladım.

— Yastığı yorganı topla, her şeyi yerine koy! –dedi ninem, öfkeyle.– Nereden aklına geldi yastıkları atmak! Hem sen ne karışıyorsun? İhtiyar şeytan, hepten aklını oynattı, aptal herif!

Birden yüzünü buruşturarak inledi, başını eğdi, beni yanına çağırdı:

— Şuraya bir bak... bir şey mi var... çok ağrıyor...

Gür saçlarını araladım, başına derince girmiş bir firkete gördüm; tutup çıkardım; ama sonra bir tane daha gördüm.

Parmaklarım uyuşmuştu.

— İyisi mi annemi çağırayım, –dedim.– Ben korkuyorum!

—Neyin var? –dedi ninem, elini sallayarak.– Ben başkasını çağırırım! Tanrı'ya şükür, o bir şey duymadı, görmedi... Sana gelince, madem korkuyorsun, çek git başımdan!

Kıvrak, dantelci parmaklarıyla yeleyi andıran gür, siyah saçlarını karıştırmaya başladı. Bütün cesaretimi toplayıp kafa derisine girip eğrilmiş iki kalın iğneyi daha çıkartmasına yardım ettim.

— Acıyor mu?

— Önemli değil... yarın banyoyu yakacağım... yıkanırım, geçer, –dedi, sonra sevecenlikle, yalvarırca ekledi:– Bak, güvercinim, sakın annene dedenin beni dövdüğünü söyleme, olur mu? Zaten birbirlerine diş bileyip duruyorlar. Söylemeyeceksin, değil mi?

— Söylemem.

— Bak, unutma! Hadi şurayı toparlayalım. Yüzümde morluk falan var mı? Yok mu? Tamam o zaman, her şeyi gizli tutabiliriz...

Yerleri silmeye başladı.

İçimden geldi:

— Sen azizler gibisin, –dedim,– sana işkence üzerine işkence ediyorlar, sen sesini bile çıkarmıyorsun!

— Ne saçmalıyorsun sen? Azizmiş! Sen nerede gördün azizi!

Dört ayak üzerinde dolana dolana uzun süre söylendi, o arada ben ocak basamağına oturup ona yaptıkları için dedemden nasıl intikam alabileceğimi düşündüm.

İlk kez ninemi benim yanımda bu kadar korkunç, iğrenç bir şekilde dövüyordu. Gözlerimin önüne, alacakaranlığın içinde alevlere bürünmüş kıpkırmızı yüzü ve dalgalanan kızıl saçları geliyordu: Yüreğim öfkeyle dolup taşıyordu, ondan hakkıyla intikam almanın bir yolunu bulamadığım için içim içimi yiyordu: Ama iki gün sonra, bir nedenle tavan arasına, onun odasına çıktığımda kendisini açık bir sandığın önünde yere oturmuş, içindeki kâğıtları ayırırken buldum. Bir sandalyenin üzerinde, çok sevdiği azizler takvimi duruyordu: Kalın, külrengi kâğıda basılı, on iki yapraktan oluşan ve her yaprağı ayın günlerine göre bölümlere ayrılmış, her bölümde de o günle ilgili bir azizin resminin bulunduğu bir takvimdi bu. Dedem bu azizli takvimine çok değer verir ve ancak benden yana hoşnut olduğu çok özel anlarda izin verirdi ona bakmama: Sayfalara dip dibe

yerleştirilmiş bu sevimli, soluk yüzleri her zaman farklı bir duyguyla incelerdim. Bunlardan bazılarının hayatlarını bilirdim: Kirik ve Ulita, Yüce Çilekeş Varvara ve Panteleymon ve daha niceleri... En çok Tanrı'nın sevgili kulu Aleksey'in hazin yaşamını ve onun hakkındaki şiirleri severdim: Ninem bunları bana sık sık ve oldukça dokunaklı okurdu. Eskiden olsa, böyle yüzlerce insana bakıp, şehitlerin her dönemde olduğu düşüncesiyle sessizce avunabilirdim.

Ama şimdi bu takvimi parça parça kesmeye karar vermiştim, dedem mavi, kartal resimli bir kâğıdı okuyarak pencereye doğru gidince takvimden birkaç yaprağı kaptığım gibi hızla aşağı kaçtım; ninemin masasından makası aldım ve ocağın arkasındaki yüksek yatağıma çıkıp azizlerin kafalarını tek tek kesip çıkarmaya başladım. İlk sıradakilerin kafalarını kesme işini bitirince azizlere acımaya başladım; ben de kesmeye kareleri ayıran çizgilerden devam ettim, ama ikinci sırayı kesmeyi tamamlayamadan dedem göründü, basamağa çıkıp sordu:

— Kim izin verdi takvimi alman için?

Tahtanın üzerine yayılmış kare kare kâğıtları görünce onları toplamaya başladı, yüzüne yaklaştırdı, attı, tekrar topladı; çenesi yamulmuş, sakalı titriyor, soluğunun şiddetinden yerdeki kesik kâğıtlar uçuşuyordu.

— Ne yaptın! –diye bağırdı sonunda ve beni bacağımdan yakalayıp kendine doğru çekti; havada bir takla attım, ninem beni kolumdan yakaladı; dedemse onu yumrukluyor, bana bağırıyordu:

— Geberteceğim!

Annemin içeri girdiğini gördüm ve kendimi köşeye ocağın yanına attım; annemse önüme geçmiş beni koruyor, yüzünün önünde uçuşan dedemin ellerini tutup geri iterken:

— Bu ne rezalet! Kendinize gelin! –diyordu.

Dedem pencerenin önündeki peykeye kendini attı, sızlanıyordu:

— Öldürdünüz beni! Hepiniz bana karşısınız!

— Nereden uyduruyorsunuz bunları? Utanmıyor musunuz? –diye boğuk bir sesle karşılık verdi ona annem.

Dedem bağırıyor, peykeyi tekmeliyordu; sakalı gülünç biçimde tavana doğru dikilmişti, gözleri sımsıkı yumuluydu; bana da annemden utanıyor, gerçekten de uyduruyor ve gözlerini de bu yüzden sımsıkı yummuş gibi geliyordu. Kesilen sayfaları ve parçaları inceleyen annem:

— Ben bunları patiska bir beze yapıştırırım, eskisinden daha iyi olur, –dedi.– Baksanıza, hepsi buruşmuş, katılaşmış, paramparça olacaklar... Benimle konuşur gibi, derste anlamadığım bir yeri bana tekrarlar gibi konuşuyordu dedemle de. Dedem birden doğruldu, gömleğini, yeleğini özenle düzeltti, gırtlağını temizledi:

— Hemen bugün yapıştır! –dedi.– Sana öbür sayfaları da getireyim...

Kapıya yürüdü, tam çıkacakken, eşikte durup döndü, kıvrık parmağıyla beni göstererek:

— Ama onun kamçılanması gerekiyor! –dedi.

— Evet, gerekiyor, –diye onayladı annem de onu; sonra bana döndü:– Neden yaptın bunu?

— Kasten yaptım! –dedim.– Ninemi bir daha dövsün, sakalını da keserim onun!

Yırtılmış bluzunu çıkarmakta olan ninem başını iki yana sallayarak, sitem etti:

— Söz verdiğin gibi hiçbir şey söylemedin! –dedi; sonra yere tükürerek sürdürdü:– Dilin şişsin de bir daha onu oynatıp, döndüreme!

Annem onun yüzüne şöyle bir baktı, mutfakta dolaşıp yanıma geldi:

— Ne zaman dövdü? –diye sordu.

Ninem, öfkeli:

— Ya sen, Varvara! –dedi.– Utanmıyor musun bu konuda soru sormaya, seni ne ilgilendirir?

Annem ona sarılarak:

— Ah, anneciğim, canım, bir tanem benim! –dedi.

— Çekil git başımdan! Anneciğimmiş!

Bir an sessizce birbirlerini süzdüler, sonra ayrıldılar: Sofadan dedemin ayak sesleri geliyordu.

Geldiğinin ilk günlerinde annem subay kiracımızın neşeli karısıyla arkadaş olmuştu, hemen her akşam evin ön bölümüne gidiyor, orada Betleng'in evinden gelen güzel hanımlar ve subaylarla birlikte oluyordu. Bu, dedemin hiç hoşuna gitmiyordu; kaç kez mutfakta oturmuş akşam yemeği yerken kaşığını gözdağı verir gibi sallayarak:

— Gene toplandı melunlar! Bu gece de sabaha kadar uyku yok bize! –diye homurdandığını hatırlıyorum.

Çok geçmeden, odalarını boşaltmalarını istedi kiracılardan; onlar gidince de nereden bulduysa iki araba dolusu mobilya getirip boşalan odalara yerleştirdi; sonra da kocaman bir asma kilitle evin bu ön bölümünü kilitledi.

— Kiracıya ihtiyacımız yok bizim, ben kendim konuklarımı ağırlayacağım!

O günden sonra, pazarları ve bayram günleri bize de konuklar gelmeye başladı: Ninemin kız kardeşi, çamaşırcı Matryona İvanovna ve oğulları. Koca burunlu, gürültücü bir kadındı Matryona; başında hep altın sarısı bir başlık, üzerinde de çizgili, saten bir entari olurdu. Oğullarından Vasiliy, teknik ressamdı; uzun saçlı, iyi yürekli, neşeli bir adamdı, hep külrengi giysiler giyerdi; öbür oğlu, alacalı giysiler giyen, uzun dar yüzü çillerle kaplı, at kafalı Viktor'sa daha sofada galoşlarını çıkartırken, ince sesiyle, Petruşka* gibi ezgiyle bağırmaya başlardı:

— Andrey-baba! Andrey-baba!

Bu beni çok şaşırtır, korkuturdu.

---

* İtalyanların Pulcinella'sından öğeler taşıdığı ve geçmişinin 17. yüzyıla kadar uzandığı düşünülen Rus kuklası; kırmızı gömlekli, kırmızı, sivri külahlıdır; yüz ifadesi abartılıdır ve eldiven gibi ele giyilerek oynatılır. (ç.n.)

Gitarıyla Yakov dayımın da geldiği olurdu; yanında, uzun kara giysisiyle keşişe benzeyen, sessiz, kel kafalı, tek gözlü saat ustası da olurdu. Saatçi bir köşeye oturur, başını gülümseyerek yana eğer ve bir parmağını sanki başına destek olmak istiyormuş gibi tıraşlı, ortası çukur çenesine dayardı. Kapkara bir adamdı ve tek gözüyle sanki herkesi özel bir dikkatle incelerdi. Pek az konuşur, söyledikleri çoğunlukla hiç değişmezdi:

— Zahmet etmeyin efendim... Gerçekten hiç fark etmez...

Onu ilk gördüğümde aklıma birden, çok eskiden, Noviy Sokağı'nda oturduğumuz sırada avlu kapısının dışından rahatsız edici davul gümbürtüleri duyduğum, hemen ardından da hapishaneden kent meydanına giden yolda çevresi askerler ve halkla sarılı, yüksekçe bir siyah arabanın ilerlediğini gördüğüm gün geldi. Arabadaki bir sıranın üzerinde kısa boylu, başında yuvarlak bir çuha şapka bulunan, elleri, ayakları zincirlenmiş bir adam oturuyordu; adamın boynunda, üzerinde kocaman, beyaz yazılar seçilen kara bir tahta asılıydı; oturduğu yerde sürekli sarsılan, zincirleri şakırdayan adamın başı sanki bu yazıyı okumak ister gibi önüne eğilmişti.

— Bu da benim oğlum, –diyerek annem beni saat ustasıyla tanıştırmak istediğinde ellerimi arkaya saklayarak korkuyla geri çekildim.

— Zahmet etmeseydiniz efendim, –dedi saat ustası, ağzı korkunç bir şekilde sağ kulağına doğru çekilerek. Sonra beni kemerimden tuttuğu gibi kendine çekti, hızla ve kolayca döndürüp bir tur attırdıktan sonra serbest bırakırken:– Fena sayılmaz, güçlü kuvvetli bir oğlan ... –diyerek beni beğendiğini dile getirdi.

Dedemin köşede duran büyük, deri koltuğuna oturdum; uzanıp yatacak kadar geniş, kocaman bir koltuktu bu. Dedem bu koltuğun bir Gürcü prensine ait olduğunu söyleyip övünürdü.. Koltuğa kurulup büyükleri, onların ne kadar

eğlendiklerini, saat ustasının yüzündeki garip ve kuşku verici değişimleri izlemeye başladım. Yağ gibi, sıvı gibi eriyor, hareket ediyor gibiydi; güldüğünde iri, kalın dudakları sağ yanağına doğru çekiliyor, küçücük burnu da tabaktaki mantı gibi oynayıp duruyordu. Adamın dimdik ve kocaman kulakları da tuhaf bir şekilde hareket ediyordu: Bazen gören gözünün üzerindeki kaşıyla birlikte onlar da dikleşiyor, bazen de elmacık kemiklerine doğru alçalıyorlardı; adam istese, sanki avucuyla kapatır gibi burnunu kulaklarıyla da kapatabilirdi. Bazen derin derin içini çekip, havanelini andıran, siyahımsı, yuvarlak dilini çıkarıp tam bir daire gibi çevirerek yağlı, kalın dudaklarını yalıyordu. Tüm bunları gülünç bulmaktan çok şaşırtıcı buluyor ve gözümü ondan alamıyordum.

Kokusu yanmış soğan kabuğunu andıran romlu çay ve ninemin eliyle yaptığı, altın sarısı, katran karası ve yeşil likörlerden içerler; taze lor, bol ballı, sütlü kurabiyeleri yerler, terlerler, soluk alıp vermeleri zorlaşır, nineme övgüler yağdırırlardı; iyice şişmiş ve kızarmış bir halde, kibarca sandalyelerine otururlar, tembel tembel Yakov dayımdan bir şeyler çalmasını isterlerdi.

Gitarının üzerine eğilen ve telleri şöyle bir tıngırdatan Yakov dayım, bıktırıcı bir şekilde kötü, yavan bir şarkı söylerdi:

Yaşadık becerebildiğimizce,
Duyurduk tüm kente sesimizi
Ve Kazan'lı o kadına
Anlattık derdimizi

Ben hüzünlü bulurdum bu şarkıyı, ninemse:

—Yaşa, başka bir şey, doğru dürüst bir şarkı söylesen olmaz mı? Hatırlar mısın, Matryona, ne hoş şarkılar söylerdik eskiden?

Eteğini hışırdatarak düzelten çamaşırcı, alabildiğine ciddi, ağırbaşlı, karşılık verirdi:

— E, şimdi moda değişti, anacığım!

Dayım, sanki çok uzakta oturuyormuş gibi nineme kısık gözlerle bakar, hüzünlü müziğe ve bıktırıcı sözlere ısrarla devam ederdi.

Dedem, ötede saatçiyle gizemli bir söyleşiye girmişti, ona parmaklarında bir şey gösteriyordu; saatçi de tek kaşını kaldırmış annemden tarafa bakıyor, kafa sallıyordu ve sıvı gibi yüzü akıp gidiyordu sanki. Hep olduğu gibi Sergeyev'lerin arasına oturan annem, alçak sesle Vasiliy'le konuşuyordu; yüzü ciddiydi.

— Evet, bunun hakkında düşünmek gerek, –dediğini duydum bir ara Vasiliy'in, içini çekerek.

Viktor'sa karnı doymuş gülümsüyor, ayaklarını yere sürtüp duruyor, ansızın, incecik sesiyle bağırıveriyordu:

— Andrey-baba, Andrey-baba...

Herkes susup şaşırarak ona bakarken çamaşırcı kadın azametli bir ifadeyle açıklıyordu:

— Tiyatorada öğrenmiş bunu... orada da böyle bağırıyorlarmış...

Bunun gibi, ne kadar sıkıcı ve boğucu olduklarını hâlâ hatırladığım iki üç akşamdan sonra bir pazar günü, sabah ayininin ardından saatçi güpegündüz bize geldi. Annemin odasında oturmuş, yırtılmış boncuklu nakışları onarmasına yardım ediyordum; birden kapı hızla açıldı, ninemin korku dolu yüzünün görünmesiyle yitmesi bir oldu:

— Varya, geldi! –dediğini duyabildik yalnızca.

Annem istifini bozmadı; kımıldamadı bile; kapı yeniden açıldı, eşikte bu kez dedem göründü ciddi bir tavırla.

—Giyin gel, Varvara! –dedi.

Annem oturmaya devam ederek ve dedemin yüzüne bile bakmadan:

— Nereye? –dedi.

—Gel, Tanrı aşkına! Tartışma benimle! Sakin bir adam, kendi işi var, saatçi ustası, Leksey'e de iyi bir baba olur...

Dedem, onda görmeye pek alışık olmadığımız ciddi, ağırbaşlı bir havayla konuşuyordu; avuçlarını vücudunun iki yanına dayamış, ellerinin ileri fırlamasını engellemek istercesine belinin ardına doğru büktüğü dirsekleri titriyordu.

Annem alabildiğine sakin, onun sözünü keserek:

— Söylüyorum size, böyle bir şey olmayacak... –dedi.

Dedem ona doğru bir adım attı; hafif öne eğilerek ellerini körler gibi ileri uzattı, saçı sakalı dikleşivermişti:

— Gel! –diye bağırdı hırlar gibi.– Yoksa ben götürürüm! Saçlarından tutup...

— Götürürsünüz, öyle mi? –dedi annem, yerinden doğrularak; yüzü bembeyazdı, gözleri iyice küçülüp çizgi gibi olmuşlardı, korkutucu görünüyorlardı; hızla bluzunu, eteğini yırtarak çıkarmaya başladı ve üzerinde bir tek iç gömleği kalınca dedemin yanına gitti:– Götürün! –dedi.

Dedem dişlerini gösterdi, yumruğunu tehdit edercesine salladı:

— Giyin çabuk Varvara!

Annem bir el hareketiyle onu uzaklaştırdı, kapının kolunu tuttu:

— Hadi, gidelim!

— Seni lanetliyorum –diye fısıldadı dedem.

— İstediğinizi yapın. Korkmuyorum. Hadi?

Kapıyı açtı, ama dedem onu iç gömleğinin eteğinden tuttu, diz çöktü:

— Varvara, şeytan, bizi rezil edeceksin! Hiç utanman... –diye fısıldadı, ardından da acıklı bir sesle inlemeye başladı:– Ana-a... Ana-a...

Ninem çoktan yetişmiş, çoktan annemin yolunu kesmişti; tavuk kışlar gibi kollarını sallayarak onu odaya geri soktuktan sonra, dişlerinin arasından:

—Varka, aptal, ne yapıyorsun? Çabuk içeri, utanmaz cadı –diye hırladı..

Annemi içeri itip üzerine kapının çengelini geçirdikten sonra dedemin üzerine eğildi, bir eliyle kalkmasına yardım ederken, öbürüyle tehdit ederek:

—İhtiyar şeytan, sersem! –diye söylendi.

Onu divana götürdü, oturttu. Dedem bez bir bebek gibi bırakıvermişti kendini; ağzı açılmış, kafası sallanmıştı.

Daha sonra anneme dönen ninem:

— Sen de giyin! –diye bağırdı.

Annem giysilerini yerden toplarken:

— Ona varmayacağım! Anladınız mı? –diye bağırdı.

Ninem beni divandan iterek:

— Git bir kova su getir, çabuk! –dedi.

Alçak sesle, neredeyse fısıltıyla, sakin ve emir verir gibi konuşuyordu. Sofaya koştum. Evin ön tarafından ağır tempolu adımların, annemin odasından ise onun yüksek sesi geliyordu:

— Yarın buradan gidiyorum!

Mutfağa gidip pencerenin önüne oturdum; bir rüyadaydım sanki.

Dedem inliyor, hıçkırarak ağlıyor; ninem homurdanıyordu; derken bir kapı çarptı, eve ürkütücü bir sessizlik çöktü. Birden benden isteneni hatırladım, bakır bir kovaya su doldurup sofaya çıktığımda, saat ustasının evin ön bölümünden bu yana doğru gelmekte olduğunu gördüm; başı önünde, eliyle kürk şapkasını düzeltiyor, homurdanıyordu. Ninem, ellerini karnında kavuşturmuş, iki büklüm onun ardı sıra koşturuyor, bir yandan da alçak sesle:

— Siz de bilirsiniz... zorla güzellik olmaz... –gibi bir şeyler söylüyordu.

Evden çıkarken ayağı kapının eşiğine takılan saat ustası hızla avluya atladı. Ninem haç çıkarıyor, tir tir titriyordu: Ağlıyor mu, gülüyor mu belli değildi.

— Neyin var? –dedim telaşla ona doğru koşarak.

Elimden bakır kovayı öyle bir şiddetle çekip aldı ki, kovadan dökülen su ayaklarımı ıslattı:

— Suyu almak için buraya mı geldin? –diye bağırdı.– Kilitle kapıyı!

Sonra o annemin odasına yöneldi, ben de yeniden mutfağa dönüp odadan gelen ahlayıp oflama seslerine kulak verdim; oynatmaya güçlerinin yetmeyeceği kadar büyük ve ağır eşyaların yerlerini değiştiriyorlardı sanki.

Aydınlık, pırıl pırıl bir gündü; kış güneşinin doğrudan vurmayan ışıkları iki pencerenin buz tutmuş camlarından içeri sızıyordu. Yemek için hazırlanmış masada kalaylı tabaklar, kızıl-kahverengi kvas dolu sürahi ve dedemin yabani adaçayıyla kılıçotundan yaptığı koyu yeşil votkasının sürahisi donuk donuk ışıldıyordu. Buzları çözülmüş pencereden çatıları örten, bahçe çitlerinin yüksek direkleriyle sığırcık yuvaları üzerinde gümüşten birer başlık gibi biriken karın ışıl ışıl parıltısı görülüyordu. Kuşlarım pencere sövelerine asılı, güneş ışınlarının içlerinden geçip gittiği kafeslerinde oyunlar oynuyorlardı: Evcil karabaşlı iskeleler neşeyle, şakrakkuşları ince sesleriyle cıvıldıyor, saka uzun uzun şakıyordu. Ama bu neşeli, gümüşi, şen şakrak gün mutluluk getirmiyordu, gereksizdi, her şey gereksizdi. Birden, kuşlarımı salıvermek isteği yükseldi içimde; tam kafesleri asılı oldukları yerden indiriyordum ki, iki eliyle yanlarına vura vura ninem daldı içeri, sövüp sayarak doğru fırına koştu:

— Allah hepinizi bildiği gibi yapsın e mi! Başta da beni! Ah sen, aptal kocakarı Akulina...

Fırından böreği çıkardı. Parmağıyla kabuğuna bir iki kez vurdu, yere tükürdü, o anda hayata küsmüş bir hali vardı.

— Kurumuş işte! Birazcık ısıtayım demiştim oysa! Ah, şeytanlar, her şey sizin yüzünüzden mahvoldu. Sen ne diye gözlerini dikmiş, bakıp duruyorsun öyle, baykuş! Keşke hepiniz çatlak çömlekler gibi dağılıp gitseydiniz!

Ve dudaklarını şişirip ağlamaya başladı; bir yandan da böreği altüst ediyor, kurumuş kabuğuna parmaklarıyla vuruyordu; iri damlalar ağır ağır gözlerinden parmaklarına damlıyordu. Dedemle annem girdiler mutfağa; ninem böreği öyle bir hiddetle masaya fırlattı ki, tabaklar yerlerinden oynadı.

— Bakın sizin yüzünüzden ne oldu, böreğin ne altını yiyebileceksiniz ne de üstünü!

Annem, sakin, neşeli, ona sarıldı, üzülmemesini söyledi; dedem, yorgun, ezik, masaya oturdu, peçetesini boynuna bağladı, güneşten kamaşan gözlerini kısarak homurdandı:

—Tamam, önemli değil! Biz senin güzel böreklerini de yedik. Tanrı'nın eli sıkıdır biraz; bir yılın bedelini dakika dakika öder... öyle faiz falan da bilmez. Gel, otur, Varya. Haydi, tamam artık!

Aklını oynatmış gibiydi; yemek boyunca Tanrı'dan, İsrailoğullarının zındık kralı Ahav'dan, baba olmanın ağır çilelerinden söz etti durdu.

— Yemeğini yesene sen! –diye çıkışıyordu ona ninem öfkeyle.

Annem ışıl ışıl parlayan gözleriyle şakalar yapıyordu.

Beni dürterek:

— Demin korktun mu? –diye sordu.

Hayır, o sırada fazla korkmamıştım; ama şu anda biraz huzursuz ve şaşkındım.

Her pazar ve bayram gününde olduğu gibi çok yediler ve yemek de böyle günlerde olduğu gibi bıktıracak kadar uzun sürdü. Yarım saat önce birbirlerine bağıran, kavgaya hazır, gözyaşlarına ve hıçkırıklara boğulan insanlar onlar değildi sanki. Bütün o yaptıklarında ciddi olduklarına ve ağlamanın onlara zor geldiğine inanamıyordum artık. Gözyaşlarını, bağrışmaları, bir anda parlayıp çabucak sönüveren karşılıklı eziyetleri o kadar sık görüyordum ki alışmıştım artık; beni gittikçe daha az heyecanlandırıyor, yüreğime gittikçe daha az dokunuyorlardı.

Çok sonraları anladım ki yoksulluk ve sefalet içinde yaşayan Rus halkı, kendilerini acılarıyla eğlendirmeyi, onlarla çocuklar gibi oynamayı pek seviyor ve mutsuz olmaktan nadiren utanıyordu.

Bitip tükenmek bilmeyen tekdüze çalışma günlerinde acı bayrama, yangın da eğlenceye dönüşebiliyordu; anlamsız, bomboş bir yüzde bir sıyrığın süs olması gibi...

XI

Bu olaydan sonra annem hızla güçlendi; dimdik durdu, evin bütün yönetimini eline aldı. Dedemse kişiliğinin tam aksine düşünceli ve sessizdi, neredeyse fark edilmiyordu. gitgide silikleşti, varla yok arası bambaşka birine dönüştü: Hep dalgın, düşünceli, sessizdi.

Evden de pek çıktığı yoktu artık; tavan arasındaki odasında tek başına oturuyor, "Babamın Anıları" adlı gizemli bir kitabı elinden düşürmüyordu. Sandıkta kilit altında tuttuğu bu kitabı yerinden çıkarmadan önce dedemin ellerini yıkadığına tanık olmuştum kaç kez. Küçük ama kalın, kırmızı deri ciltli bir kitaptı bu. Mavimsi sayfada, kitabın başlığının hemen üzerinde, mürekkebi solmuş, gösterişli bir yazı dikkat çekiyordu: "Saygıdeğer Vasiliy Kaşirin'e, içtenlikle hatırlaması için şükranlarımla." Altındaki imzada garip bir soyadı ve uçan bir kuşun resmedildiği bir paraf vardı. Kitabın ağır, ciltli kapağını dikkatlice açan dedem gümüş çerçeveli gözlüğünü takar, onu tam yerine yerleştirebilmek için epeyce bir süre burnunu oynatarak uzun uzun bu ithafa bakardı. Kaç kez bunun nasıl bir kitap olduğunu sordum kendisine, ama her seferinde bana çok ciddi bir edayla şu karşılığı verdi:

— Bunu bilmene gerek yok. Bekle, öldüğümde sana bırakacağım bu kitabı. Rakun kürkümü de sana bırakacağım.

Annemle pek az konuşur olmuştu; ona karşı alabildiğine yumuşaktı. Annemi, tıpkı Pyotr Amca gibi gözleri ışıl ışıl, dikkatle dinliyor, sonra da elini sallayarak, "Tamam, nasıl istiyorsan öyle yap," diye mırıldanıyordu.

Sandıkları birbirinden ilginç, birbirinden göz alıcı eşyayla doluydu: Damasko etekler, kolsuz atlas bluzlar, kolsuz ipek elbiseler, gümüş işlemeli dokumalar, inci işlemeli başlıklar ve şapkalar, parlak renkli başörtüleri ve eşarplar, ağır Mordovya gerdanlıkları, renkli taşlardan kolyeler... Bunları kucak kucak annemin odasına taşır, sandalyelerin, masaların üzerine serer, annem bu sergiyi hayranlıkla izlerken, dedem şöyle derdi:

— Bizim zamanımızda bugünkünden çok daha güzel ve zengindi giyim kuşam! İnsanlar güzel, şık giyinirler, ama sade, gösterişsiz yaşarlardı. Geri dönmemecesine geçip gitti o güzel zamanlar, geri döndürmek mümkün değil! Hadi şunları üzerine bir giy... tak, takıştır da bakalım...

Annem bir gün yandaki odaya geçip az sonra altın işlemeli, mavi bir kolsuz giysi giymiş olarak döndü; başında incili bir başlık vardı. Dedemin önünde yerlere kadar eğilerek:

— Olmuş mu saygıdeğer babacığım?

Dedemin yüzü ışıdı, kollarını iki yana açıp parmaklarını oynatarak annemin çevresinde döndü, sayıklar gibi anlaşılmaz bir şeyler döküldü ağzından:

—Ah be Varvara, daha çok paran olsaydı, iyi insanlar peşinden ayrılmazdı.

Annem artık evin daha önce kiraya verilen iki odalı ön bölümünde oturuyor, sık sık konuklar gidip geliyordu kendisine, en çok da Maksimov kardeşler. Büyük olanı, Pyotr, güçlü kuvvetli, yakışıklı bir subaydı; gür, açık renk sakallı, mavi gözlüydü. Yaşlı adamın kafasına tükürdüğüm için dedem beni onun önünde dövmüştü. İnce bacaklı, solgun yüzlü bir genç olan Yevgeniy de ağabeyi gibi boylu bosluydu. Erik gibi iri gözleri, sivri, kara bir sakalı vardı. Düğmeleri

altın gibi ışıldayan yeşil bir üniforma giyerdi; dar omuzlarında da isminin baş harfleri işlenmiş yine altın sarısı apoletler vardı. Geniş, düz alnına düşen uzun, dalgalı saçlarını sık sık ustalıklı ve çok hoş bir baş hareketiyle geriye atardı. Boğuk bir sesle ve yüzünde alçakgönüllü bir gülümsemeyle hep bir şeyler anlatır, sözlerine de yapma bir sokulganlık yansıtan:

— Biliyor musunuz... bana kalırsa... –sözleriyle başlardı.

Annem onu gözlerini kısarak, gülümseyerek dinler ve sık sık araya girerdi:

— Ah, çocuksunuz daha Yevgeniy Vasilyeviç... böyle söylediğim için kusura bakmayın...

Kocaman elini dizine vuran subay coşkuyla bağırırdı:

— Çocuk gibi... evet... Ne güzel söylediniz!..

Noel günleri şenlikli, şamatalı geçti. Hemen her akşam birbirinden güzel giyimli konuklar geliyordu anneme ve hep birlikte dışarı çıkıyorlardı; annem de güzel giysiler giyiyor ve her zaman hepsinin en güzeli oluyordu.

Bu renkli, şenlikli kalabalık avlu kapısını ardından kapatıp gitti mi, ev derin bir sessizliğe gömülüyor, her yana bıçak kesmez bir sessizlik, ağır, sıkıntılı bir hava çöküyordu. Ninem yaşlı bir kaz gibi odadan odaya süzülüp ortalığı toparlıyor, dedem sırtını ocağın sıcak çinilerine dayamış kendi kendine konuşuyordu:

— Gidin bakalım... işin altından ne çıkacak, görürüz yakında...

Noelden sonra annem beni ve Mihail dayının oğlu Saşa'yı okula yazdırdı. Mihail dayım yeniden evlenmiş, Saşa'dan hiç hoşlanmayan üvey anne de daha ilk günden onu dövmeye başlamıştı. Bunun üzerine, ninemin ısrarlarıyla, dedem Saşa'yı yanına, bizim eve aldı. Bir ay kadar okula birlikte gidip geldik, orada bize öğretilenlerden aklımda kalan tek şey şu oldu: "Adın ne?" sorusuna, "Peşkov" değil, "Benim adım Peşkov'dur" diyecektim. Ayrıca, öğretmene, "Ne bağırıyorsun be, senden korkmuyorum..." demek de yasaktı.

Daha ilk günden hiç hoşuma gitmedi okul; kuzenimse başlangıçta hoşnuttu, kolayca yeni arkadaşlar edindi kendine. Ancak bir gün ders sırasında uyudu ve "Bir daha yapmayacağım..." diye garip bir şekilde bağırdı uykusunda.

Hemen uyandı ve sınıftan çıkmak için izin istedi; bu olay yüzünden onunla çok alay ettiler. Ertesi gün okula gitmek için dere yatağından Sennaya Meydanı'na çıkarken durdu ve:– Sen git, –dedi.– Ben gelmeyeceğim... Dolaşmak istiyorum biraz.

Diz çöküp iple sarıp bağladığı kitaplarını dikkatlice kara gömdü ve uzaklaştı. Pırıl pırıl bir ocak günüydü. Güneşin gümüşsü ışıkları her yanı sarmıştı. Saşa'ya çok özendim, yine de, ayaklarım geri de gitse, annemi üzmemek için okula gittim. Saşa'nın gömdüğü kitaplar, tabii bir daha bulunamadı, dolayısıyla ertesi gün de okula gitmemesinin gerekçesini bu oluşturdu; ama üçüncü gün bu yaptığından dedemin haberi olmuştu.

İkimiz birlikte yargılandık: Dedem, ninem ve annem mutfak masasına oturup bizi sorguladılar. Saşa'nın, dedemin sorularına verdiği yanıtların gülünçlüğü bugünkü gibi aklımda.

Dedem:

— Niye gitmedin okula?

Saşa, dedemin yüzüne tatlı tatlı bakarak sakince yanıt verdi:

— Yolu unuttum.

— Yolu mu unuttun?

— Evet. Ne kadar aradıysam, bulamadım...

— Leksey'le birlikte gitseydin. O hatırlıyor!

— Onu da kaybettim.

— Leksey'i mi?

— Evet.

— Nasıl kaybettin?

Saşa, düşündü, derin bir nefes aldı:

— Tipiden göz gözü görmüyordu.

Herkes güldü. Hava sakin ve açıktı.

Saşa bile hafiften güldü kendi sözüne. Dedemse, dişlerini gösterip inadına devam etti:

— Elinden tutsaydın... ya da ne bileyim, kemerine yapışsaydın Leksey'in? –dedi.

— Tutuyordum ama rüzgâr beni koparıp götürdü –diye açıkladı Saşa.

Ölgün bir sesle, isteksiz, umutsuz konuşuyordu; bense bu gereksiz ve beceriksiz yalanları dinlemekten rahatsız oluyor, Saşa'nın inatçılığına şaşıyordum.

İkimizi de sopaladılar; okul yolunda bize eşlik etmesi için yaşlı, kolu kırık, eski bir itfaiyeciyi tuttular; Saşa'nın bilime giden yolu şaşırmaması için onu takip edecekti. Ama bunun da bir yardımı olmadı: Ertesi gün dere yatağının oraya vardığımızda Saşa birden eğilip keçe çizmelerinden birini çıkarıp uzak bir yere attı, diğerini çıkardı ve ters istikamete fırlattı, ayağında yalnız çoraplar, meydana doğru koşmaya başladı. Yaşlı itfaiyeci oflaya puflaya gidip çizmeleri aldı, sonra korkusundan beni eve geri götürdü.

Kaçağı bulabilmek için dedem, ninem ve annem bütün gün kentin altını üstüne getirdiler ve ancak akşama doğru, manastırın oradaki Çirkov'un meyhanesinde bulabildiler, dans ederek müşterileri eğlendiren Saşa'yı; eve getirdiklerinde de, inatla susup tek kelime etmemesinden şaşkın, dövmediler bile kendisini. Asma yatakta benimle birlikte yattı Saşa. Bacaklarını kaldırıp ayaklarını tavana sürterek bana usul usul şunları söyledi:

— Üvey annem beni sevmiyor, babam sevmiyor, dedem sevmiyor, niye onlarla birlikte yaşayayım ki? Nineme haydutların nerede yaşadıklarını soracağım ve onların yanına kaçacağım; o zaman hepiniz görürsünüz... İstersen birlikte kaçalım, ne dersin?

Onunla kaçamazdım: O günlerde benim başka bir amacım vardı; subay olmak istiyordum; yüzü gür, açık renk

sakallarla kaplı bir subay... bunun için de okumam gerekiyordu. Saşa'ya bu planımdan söz edince, biraz düşündü, sonra:

— Eh, fena bir plan değil, –dedi.– Sen subay olursun, ben, haydutların elebaşısı; sana beni yakalamanı emrederler, sonra da ya birbirimizi öldürürüz ya da esir alırız. Ama ben seni öldürmem.

— Ben de seni.

Bu konuda anlaştık.

Ninem geldi, ocak basamağına çıkıp bize bir göz attıktan sonra:

— Ne yapıyorsunuz minik fareler? –dedi.– Öksüzlerim benim... Garip yavrularım...

Bizim için üzülüp, Saşa'nın üvey annesine, manastırın oradaki meyhanecinin kızı şişko Nadejda yengeye sövdü saydı; sonra genel olarak bütün üvey annelere, üvey babalara veriştirdi, sonra da bize bilge keşiş İona'nın henüz gencecik bir delikanlıyken üvey annesiyle ilahi mahkemede hesaplaşmasının öyküsünü anlattı; Ugliç'li babası Beloozero'da balıkçıydı.

Bir gün genç karısı ona
Kuvvetli bir içki içirmiş, ev yapımı
Ve yatırmış kendinden geçen adamı
Tabut kadar dar bir meşe sandala
Sonra asılmış akçaağaçtan küreklerine sandalın.
Cadıca niyetlerini uygulamak için
Götürmüş sandalı gölün ortasına,
Tam derin girdabın üzerine.
Sürekli eğilip sallanarak cadı
Devirmiş sonunda sandalı,
Yollamış böylece kocasını
Bir gemi çıpası gibi
Derin suyun dibine

Kendisi hızla yüzüp kıyıya çıkmış
Ve saçlarını yola yola ağıda başlayıp
İnandırmış herkesi yalandan acısına.
İyi insanlar da inanmış ona,
Başlamışlar onunla birlikte ağlaşmaya:
"Ah, kara bahtlı, genç dul!
Ne büyük acı düştü payına!
Ama hayatımız nasıl Tanrı'nın elindeyse,
Ölümü de gönderen O'dur bize!"
Bir tek İonuşka inanmamış
Üvey annesinin gözyaşlarına.
Koyup elini onun kalbinin üstüne,
Tatlı bir sesle şunları söylemiş:
"Ey, üvey anam, alınyazım benim
Ey, gece kuşu, sinsi kadın,
İnanmıyorum gözyaşlarına senin:
Kalbin yaralı sözde,
Ama nasıl da sevinçli, mutlu çarpıyor!
Gel hadi Tanrı'nın ve tüm kutsal güçlerin
Yargısına bırakalım kendimizi:
Biri keskin bir bıçak fırlatsın gökyüzüne,
Sözlerin gerçekse, bıçak beni öldürsün
Ben haklıysam, senin tepene düşsün!"
Gözleri öfkeyle tutuşan üvey anne
Fırlayıp kalkmış ayağa:
"Seni sersem yaratık,
Kafasız, geri zekâlı çocuk!
Hangi cesaretle söylersin sen
Bana böyle bir şeyi?"
Bu konuşmaya tanık olan insanlar
Eyvah, demişler, iş göründüğü gibi değil,
Aralarında konuşup danışmışlar.
Sonunda yaşlı bir balıkçı çıkmış ortaya
Dört yana selamlar verip

Aldıkları kararı açıklamış:
"Ey iyi insanlar, bir bıçak verin bana
Fırlatıp atmam için gökyüzüne,
Düşüp saplansın bu keskin bıçak
Kim suçluysa, onun üstüne!"
Vermişler ihtiyara bir bıçak
Fırlatıp atmış ihtiyar bıçağı gökyüzüne
Bir kuş gibi uzaklaşmış
Göğün derinliklerinde bıçak.
Beklemişler... ama bir türlü düşmüyormuş bıçak.
Dikmişler gözlerini cam gibi gökyüzüne
Çıkarıp şapkalarını dip dibe durmuş insanlar
Herkes susuyormuş, tıpkı dilsiz gece gibi.
Bıçaksa bir türlü düşmek bilmiyormuş.
Boyanırken gölün suları
Kızıl ışıklarıyla şafağın
Yüzü sevinçten al al
Gülümsemiş üvey anne
Tam bu anda bıçağın bir kırlangıç gibi hızla
Süzülüp indiğini görmüşler
İnmiş... inmiş de bıçak
Tam yüreğine saplanmış üvey annenin.
Diz çöküp tüm iyi insanlar
Yüce Tanrı'ya yakarmışlar:
"Şükürler olsun Tanrım,
İlahi adaletine senin!"
Yaşlı balıkçı da tutup elinden İonna'nın
Görünmez Kitej kentine yakın
Kerjenets ırmağının ışıltılı sularına bakan
*Uzak bir manastıra götürmüş onu...**

* Tambov iline bağlı Kolyupanovka köyünde bu söylencenin sonunun farklı anlatıldığını duydum: Buna göre bıçak, üvey annesine kara çalan oğlun başına düşüyordu. (M. Gorki'nin notu.)

Ertesi gün her yanımı kırmızı benekler kaplamış olarak uyandım; çiçek olmuştum. Tavan arasında dipte bir odaya yatırdılar beni. Kör bir halde, ellerim, bacaklarım geniş sargılarla sımsıkı sarılmış, korkunç kâbuslar görerek günlerce yattım orada. Bu kâbuslardan birinde az daha canımdan olacaktım. Bir tek ninem geliyordu yanıma, bebekmişim gibi beni kaşıkla besliyor, sonsuz masal dağarcığından her seferinde yeni bir tane anlatıyordu. Bir akşam, ninem her zamanki vaktinde gelmedi. Hastalığım geçmeye yüz tuttuğu için bütün sargılarım çözülmüştü; bir tek ellerim, yüzümü kaşımamam için, eldiveni andırır bir sargı içindeydi. Ninem her zamanki saatinde gelmeyince kaygılanmaya başlamıştım ki, birden kendisini gördüm: Kapının dışında, kolları iki yana açık, tozlu döşemeye yüzü koyun kapaklanmış yatıyordu. Boğazı, tıpkı Pyotr Amca'nınki gibi yarısına kadar kesilmişti. Bir kedi, açgözlü yeşil gözlerini dikmiş köşeden, tozlu alacakaranlıktan ona doğru ilerliyordu.

Yataktan fırlayıp kalkmamla, ayaklarım ve omzumla vurarak çift kanatlı pencereyi kırmam ve kendimi aşağı atmam bir oldu; avludaki kar yığını üzerinde düşmüştüm. O gece annemin konukları olduğu için camı çerçeveyi indirdiğimi kimse duymamıştı. Düştüğüm kar yığını üstünde epey bir süre yattım. Bir yerim kırılmamıştı, sadece omzum çıkmış ve camlar oramı buramı ciddi biçimde kesmişti, ama bacaklarım tutmuyordu ve onları hiç hareket ettiremeden üç ay yattım. Yattığım yerden evde iyice artan gürültüyü, aşağıda sık sık çarpılan kapıların sesini, bir sürü insanın ayak seslerini dinliyordum.

Hüzünlü kar fırtınaları çatıyı sıyırıyor, rüzgâr tavan arası kapısının ardında dolaşıp uğulduyor, bacanın içinde cenaze ilahileri söylüyor, baca kapakları takırdıyordu. Gündüz sabahtan akşama hiç kesilmeyen karga bağırtılarının yerini, geceleri bozkırdan yükselen iç karartıcı kurt ulumaları alıyordu; bu müzik içimi daraltıyordu. Derken, çekingen mart

güneşi parıldayan gözleriyle, ilk başlarda utangaç ve sessiz ama yüzü gün geçtikçe biraz daha gülerek pencereden içeri göz atmaya başladı; dişi kediler çatıda ve tavan arasında şarkı söylemeye, bağrışmaya başladılar; ilkbaharın coşkulu sesleri duvarları aşıp bulunduğum yere dek ulaşıyordu; kristal buz saçakları kırılıyor, eriyen kar çatıların tepelerinden aşağı kayıyordu; çan sesleri bile kışa göre daha bir yoğundu.

Ninem sık sık geliyordu. Soluğu her gün biraz daha baskın bir şekilde votka kokuyordu; bir süre sonra büyük bir beyaz çaydanlıkla gelmeye başladı; çaydanlığı karyolamın altına gizlerken bana göz kırpıyor ve:

— Ruhumun güvercini, sakın deden olacak cinliye bir şey söyleme, e mi! –diyordu.

— Neden içiyorsun?

— Sus bakayım! Büyüdüğünde anlarsın...

Çaydanlığın ucunu ağzına alıp emiyor, koluyla ağzını sildikten sonra yüzüne yayılan tatlı bir gülümsemeyle soruyordu:

— Şimdi söyle bakalım küçük bey, dün nerede kalmıştık?

— Babamda.

— Nesini anlatıyordum?

Hatırlattım; çağıl çağıl akan bir dere gibi ezgiyle anlatmayı sürdürdü.

Bir gün, kendisi başlamıştı bana babamı anlatmaya; içkili değildi, üzgün ve yorgundu:

— Düşümde babanı gördüm, –diye başladı.– Elinde bir fındık dalı, ıslık çalarak kırlarda yürüyordu; ardından da dili sarkmış, alacalı bir köpek koşuyordu. Nedense sık sık düşlerime girmeye başladı Maksim Savvatyeviç; besbelli ruhu azap içinde...

Birkaç akşam üst üste, öbür bütün öyküleri gibi çok ilginç bir öykü şeklinde, babamı anlattı bana; subaylığa yükselmiş bir erin oğluymuş babam. Astlarına karşı zalimce davrandığı için Sibirya'ya sürmüşler babasını ve babam da

orada doğmuş. Zor bir yaşamı olmuş; bu yüzden de küçük yaşlarından başlayarak sık sık evden kaçmış; bir seferinde babası ardına köpekleri salıp kendisini tavşan arar gibi ormanda arayıp bulmuş; bir başka kaçışında da yakalayınca öyle kötü dövmüş ki, komşular elinden zor alıp, bir yere gizleyerek canını kurtarmışlar.

— Küçük çocukları hep böyle döverler mi? –diye sordum nineme.

— Hep döverler, –dedi sessizce.

Annesi o çok küçükken ölmüş, dokuz yaşına gelmeden babasını da kaybetmiş; vaftiz babası olan bir marangoz almış yanına babamı, kendisini Perm şehir loncasına yazdırıp sanatını öğretmeye başlamış. Ama bir süre sonra marangozun yanından kaçmış babam ve panayırlarda körlere eşlik etmeye başlamış. On altısındayken Nijniy'e gelmiş, Kolçin vapurlarında bir müteahhit-marangozun yanında çalışmaya başlamış. Yirmisine geldiğinde artık çok iyi bir mobilya ve kaplama ustasıymış. Çalıştığı işlik dedemin Kovaliha'daki evinin yanındaymış.

— Evleri ayıran çitler alçak, insanlarsa cüretkârdı, –dedi ninem, kıkırdayarak.– Bir gün Varvara'yla bahçede ahududu topluyorduk; birden baban, çitten atlayıverdi. Yüreğim ağzıma geldi! Güçlü kuvvetli, beyaz gömlekli, kadife pantolonlu biri elma ağaçlarının arasından geliyordu, ama ayaklar çıplak, baş açık, uzun saçlarını da minik bir deri şeritle bağlamış. Meğerse evlenmeleri için destek istemeye gelmiş! Kendisini daha önce de görmüştüm; penceremizin önünden geçerdi, "Ne efendi bir çocuk!" diye geçirdiğimi hatırlıyorum içimden. Yanımıza gelince, "Neden doğru yoldan gelmiyorsun, delikanlı?" diye sordum. Bu birden diz çöktü, "Akulina İvanovna," dedi, "işte burada, tüm yüreğimle karşınızdayım, işte Varya da burada; Tanrı aşkına bize yardım et... biz evlenmek istiyoruz!" Aptallaştım, dilim tutuldu. Bir baktım, annen olacak düzenbaz da elma

ağacının ardına gizlenmiş, yüzü ahududu gibi kıpkırmızı, gözlerinden yaşlar dökerek babana işaretler yapıp duruyor. "Ah sizi serseriler," dedim, "bütün bunları nasıl becerdiniz? Aklın başında mı senin Varvara? Ya sen delikanlı," dedim, "düşünmüyor musun hiç yiyeceğin sopanın acısını?" O sıralar dedenin durumu iyi... varsılız... çocukların payları daha ayrılmamış... dört evi, dünya kadar parası vardı, saygın biriydi; dokuz yıl üst üste boyacılar birliğinin başkanlığını yaptığı için kendisine özel bir üniformayla sırma şeritli bir şapka vermişlerdi; başı göklerdeydi. Onlarla gerektiği gibi konuşuyordum, ama bir yandan da korkudan tir tir titriyordum... Tabii, onlara acıyordum da: İkisinin de bir anda yüzü asılmıştı. Burada baban söze girdi: "Ben," dedi, "Vasiliy Vasilyev'in Varya'yı bana gönül rızasıyla vermeyeceğini biliyorum, bu yüzden onu kaçıracağım, yalnız senin yardımın gerek." Yardım mı! Ben yardım edecekmişim! Ben buna bir tane şaklatmak için elimi kaldırdım, ama geri çekilmedi, "İstersen eline bir taş al da vur," dedi, "ama yardım et bize, ben bu işten vazgeçmem!" Derken, Varvara yaklaştı bunun yanına, elini omzuna attı, "Biz zaten evlendik," dedi, "mayıstan beri evliyiz, bir tek kilise nikâhımız eksik!" Öylece kalakaldım... Yüce Tanrım!

Ninem tüm bedeniyle sarsıla sarsıla gülmeye başladı, sonra enfiyesini çekti, gözünden akan yaşı sildi, derin bir nefes alarak anlatmayı sürdürdü:

— Sen daha evlenmekle, kilise nikâhı arasında ne fark olduğunu anlayamazsın. Ama bir kız için kilise nikâhı olmadan çocuk doğurmak, felaketlerin en büyüğüdür. Bu kulağına küpe olsun! Büyüdüğünde hiçbir kızı bu durumda bırakma, bu hem büyük günahtır, hem de kız için büyük felaket demektir; doğacak çocuk da gayrimeşru olur. Bunu sakın unutma! Hayatın boyunca kadınları esirge, onları yürekten sev; sakın onlarla gönül eğleme... bunları senin iyiliğin için söylüyorum!

İskemlesinde ileri geri sallanarak bir süre dalıp gitti, sonra silkinerek kendine geldi ve yeniden başladı:

— Ne yapmalıydım? Maksim'in alnına bir tane indirdim, Varvara'yı saç örgülerinden yakaladım. O sırada baban akıllıca, "Kavga etmek işleri düzeltmez!" dedi, annen de, "Siz," dedi, "önce ne yapacağımızı düşünmeye başlayın, kavga etmek sonraki iş!" "Paran var mı?" diye sordum babana. "Vardı, ama Varya'ya yüzük aldım!" dedi. "Ne kadardı paran, üç ruble mi?" dedim. "Yok, yüz ruble kadardı," demesin mi! Doğrusu iyi paraydı bu... O zamanlar paranın bir değeri vardı. İkisine, annenle babana baktım, çocuk bunlar diye düşündüm, aptallar! Annen, "Görmeyesiniz diye döşeme tahtasının altına gizledim yüzüğü... onu satabiliriz," dedi. Gerçekten çocuktu ikisi de! Öyleydi böyleydi derken, bir hafta sonra nikâh işini bitirmeye karar verdik; kilise ve papaz işini ben üzerime aldım. Ama benim içim hiç rahat değildi, kalbim yerinden çıkacakmış gibi çarpıyordu, dedenden korkuyordum, Varya'nın durumu da çok kötüydü. Neyse, bir şekilde sorunların üstesinden geldik.

Yalnız, babanı sevmeyen bir adam varmış, bir usta, kötü bir adam çalıştığı yerde. Ne olup bittiğini anlamış ve ne zamandır bizi gözleyip dururmuş. Günü geldiğinde biricik kızımı tertemiz giydirdim, elimden geldiğince iyi bir biçimde hazırladım ve birlikte avlu kapısına götürdüm; hemen köşede bir troyka bekliyordu, Varvara troykaya bindi, Maksim ıslık çaldı, gittiler. Gözyaşları içinde eve dönüyordum ki, birden bu alçak yolumu kesti, "Ben iyi bir adamım," dedi, "onların kaderine engel olmayacağım; yalnız sen, Akulina İvanovna, bunun için bana bir elli ruble vereceksin!" Bende para ne arasın! Parayı hiç sevmezdim, biriktirmezdim de; bu yüzden de adama aptal gibi, "Bende para falan yok, sana bir şey veremem!" dedim. "O zaman daha sonra vereceğine söz ver!" demesin mi! "Ne sözü?" dedim. "Daha sonra nereden bulacağım o parayı?" "Zengin bir kocadan çalmak

çok mu zor?" dedi. Aptal kafam, adamla konuşup oyalayacak yerde, yüzüne tükürüp eve gittim. Ama o benden önce avluya koştu ve herkesi ayaklandırdı.

Gözlerini yumdu, gülümseyerek:

— Bugün bile iyi hatırlıyorum yaptığım o cesurca işleri! –dedi.– Deden vahşi bir hayvan gibi kükrüyordu, biri ona şaka mı yapıyordu? O zamanlar Varvara'ya baktıkça, "Bir soyluya, toprak beyine vereceğim onu!" diye böbürlenirdi! Görmüştü işte soyluyu, toprak beyini! Kutlu Meryem Anamız kimin kimle olacağını elbette bizden iyi bilir. Tabanı yanmış gibi avluda dört dönüyordu deden. Yakov'la Mihail'i çağırdı; ayrıca şu kalafat ustasıyla arabacı Klim'i de kendileriyle gitmeye razı etti. Bir baktım, ucu topuzlu kayışı almış kantarın zincirli topuzunu da silah olarak yanına almış, Mihail dersen tüfeği kapmış... O zamanlar çok iyi atlarımız vardı, ateşli mi ateşli, araba desen hafif. "Kesinkes yakalarlar onları," diye düşündüm. Ama işte o anda Varvara'nın koruyucu meleği bana bir akıl verdi: Hemen bir bıçak alıp atları araba okuna bağlayan kayışları yarı yarıya kestim, yolda kopsunlar diye... Öyle de oldu: Yolda giderken kayışlar oklardan kurtulmuş; deden, Mihail ve Klim az kalsın ölüyorlarmış... Onarmak için epey zaman yitirmişler tabii... Onarınca dörtnala kiliseye gitmişler ama kiliseye vardıklarında Varya'yla Maksim, Tanrı'ya şükürler olsun, nikâhları kıyılmış, sundurmada duruyorlarmış!

Tabii doğruca Maksim'in üstüne yürümüş bunlar; ama, güçlü kuvvetli adamdı baban. Mihail'i tuttuğu gibi sundurmadan aşağı atmış, kolu kırılmış, ardından da Klim'i halletmiş. Deden, Yakov ve şu her şeyi berbat eden usta korkudan kımıldayamamışlar bile.

Maksim öfkeli anlarında bile hep sağduyuluydu. Dedene, "Şu elindeki zincirli topuzu sallayıp durma!" demiş. "Bırak onu elinden! Ben aklı başında bir adamım... Aldığımı bana Tanrı verdi ve onun verdiğini benden kimse alamaz; sana

söyleyecek başka hiçbir şeyim yok." Bizimkiler gerilemişler, deden arabasına geçip dizginleri eline almış ve bağırmış: "Elveda Varvara, bundan böyle kızım değilsin! Seni bir daha görmek istemiyorum, açlıktan gebersen de umurumda değil!" Eve döner dönmez bana girişti: Hem sövdü hem dövdü; yalnızca inledim, ağzımı açıp tek kelime bir şey söylemedim. Olan olmuştu bir kez. Geri kalan her şey geçer giderdi. Daha sonra da şöyle dedi bana: "Akulina, bak, kızın yok artık senin, bunu aklından çıkarma." Ben tek bir şey düşünüyordum: İstediğin kadar yalan söyle kızıl saçlı şeytan, buz sıcağı görene kadar yaşar!

Tek bir sözcüğünü bile kaçırmadan, doymaz bir ilgiyle dinliyordum ninemi. Anlattığı öyküdeki bazı ayrıntılar beni şaşırtıyordu. Annemin evlenmesini ya da nikâhını dedem bana başka türlü anlatmıştı. Evet, kendisi bu evliliğe karşıydı, törenden sonra annemi eve kabul etmediği de doğruydu, ama onun öyküsüne göre nikâh gizlice kıyılmamıştı ve kendisi de nikâh töreni sırasında kilisede hazır bulunmuştu. Nineme bu öykülerden hangisinin doğru olduğunu sormak istemiyordum, çünkü ninemin öyküsü çok daha güzeldi ve benim daha çok hoşuma gitmişti. Öykülerini anlatırken sanki kayıkla gidiyormuş gibi sürekli sallanırdı ninem. Üzücü ya da korkutucu bir şey anlatıyorsa sallanması artar, havada bir şeyi tutmak istiyormuş gibi kollarını ileri uzatırdı. Sık sık gözlerini yumar, yanaklarının kırışıkları, yüzünde dolaşan tertemiz gülümsemeyi gizlerken, gür kaşları ince ince titreşirdi. Onun bu hiçbir kötülük görmeyen, herkesle barışık tavrı bazen yüreğime öyle dokunurdu ki sert bir şeyler söylemesini, bağırmasını çok isterdim.

— İlk bir iki hafta Varya'yla Maksim'in nerede olduklarından bile haberim olmadı; sonra Varya ufak ama cin gibi bir oğlan gönderip nerede olduklarını bildirdi. Cumartesiyi bekledim ve kiliseye ayine gidiyormuş gibi evden çıkıp doğru çocuğun verdiği adrese gittim. Uzaktaydı evleri,

Suyetinskiy'deki bayırda küçük bir ek binada oturuyorlardı; tümüyle işçi evleriyle dolu bir açıklıktı burası; yabani otlarla kaplı, pis, gürültülü bir yerdi, ama onların umursadığı yoktu bütün bunları, iki kedi yavrusu gibi neşeyle mırlaşıyorlar, gülüp oynuyorlardı. Elimden geldiğince bir şeyler de götürdüm onlara: Çay, şeker, değişik tahıllar, reçel, un, kuru mantar, bir miktar da dedenden yürüttüğüm para, şimdi hatırlamıyorum ne kadar olduğunu; kendin için çalmamışsan hırsızlık günah değildir! Baban götürdüklerimin hiçbirini almak istemedi, içerleyip, "Ne yani, biz dilenci miyiz?" diye çıkıştı. Varvara da haliyle onun çaldığı havadan çaldı: "Ah, anneciğim niye böyle şeyler yapıyorsunuz, falan filan." Ben de çıkıştım onlara: "Aptal!" dedim, babana. "Neyinim ben senin? Tanrı'nın verdiği annen değil miyim?" Sonra annene döndüm: "Sana gelince, Varya salağı, benim özbeöz kızım değil misin? Benim kalbimi nasıl kırarsınız? Dünyada bir annenin kalbi kırılınca göklerde Tanrı'nın annesinin hüngür hüngür ağladığını bilmez misiniz?" Bunun üzerine Maksim beni kucakladığı gibi kollarında gezdirmeye başladı, konuk odasına kadar götürdü getirdi; hem gezdiriyor hem de dans ediyordu. Nasıl da güçlüydü Tanrım! Aslan gibiydi. Varka olacak aşifte de tavuskuşu gibi kocasıyla böbürleniyordu, yeni aldığı oyuncak bebeğiymiş gibi gözlerini ondan alamıyordu ve ev işlerinden öyle bir çalımla bahsediyordu ki sanırsın kırk yıllık ev kadını, görsen gülmekten ölürsün! Çayın yanında getirdiği peynirli keki kurt yese dişi kırılırdı, ekşimik desen kum gibi dağılıyordu!

Epeyce bir süre yaşamları bu yolda akıp gitti; artık senin doğacağın günler yaklaşmıştı. Deden olacak inatçı şeytan hâlâ ağzını açıp tek bir şey söylemiyordu. Ben annenlere gizli ziyaretlerimi sürdürüyordum; deden de bunları biliyor, ama bilmezden geliyordu. Evde Varya hakkında konuşulması yasaklandığı için kimse adını anmıyordu, ben de sesimi çıkarmıyordum, ama baba yüreğinin uzun süre ses-

siz kalamayacağını biliyordum. Derken, o kutsal an şöyle geldi: Tipinin ortalığı kasıp kavurduğu bir geceydi; ayılar pencerelerimize tırmanıyormuş gibi camlarımız zangırdıyor, bacalardan homurtular, uğultu, ıslık sesleri yükseliyordu, sanki bütün iblisler zincirlerinden kurtulmuştu! Dedenle yatağımıza yatmıştık, ama ikimiz de uyumuyorduk. Ben bir ara: "Bu havada yoksulların işi zor, ama vicdanı rahat olmayanların işi daha da zor," dedim. Deden birden, "Nasıllar, iyiler mi?" diye sordu. "Nasıl olsunlar, iyiler, geçinip gidiyorlar," dedim. "Kimleri sorduğumu anladın mı?" dedi. "Tabii," dedim, "kızın Varvara'yla damadın Maksim'i soruyorsun." "Nasıl anladın onları sorduğumu?" "Yeter numara yaptığın, baba! Oyun oynamayı bıraksan artık?.. Kimseyi eğlendirmiyor bu numaralar!" İçini çekti, "Ah sizi... şeytanlar... hepiniz şeytansınız," dedi. Sonra, ağzımı yokladı: "Onun koca bir aptal olduğunu söylüyorlar", babandan bahsediyordu, "Doğru mu aptal olduğu?" diye sordu. "Aptal diye kendisi çalışmak istemeyip başkasının sırtından geçinene derler," dedim. "Sen asıl Yakov'la Mihail'e bak, aptalca yaşayan onlar değil mi? Bu evde kim çalışıyor, parayı kim getiriyor? Sen. Onlar sana çok mu yardımcı oluyorlar?" Bunları söyleyince bana küfretmeye başladı: Aptal, namussuz, rezil, muhabbet tellallı... Saydı da saydı. Hiç karşılık vermedim. Bu, devam etti: "Nereden geldiği, nasıl biri olduğu bilinmeyen bir adama nasıl kanabiliyorsun?" Yine karşılık vermedim. Sonra, yorulduğunu anlayınca, "O zaman nasıl yaşadıklarını, iyi yaşayıp yaşamadıklarını git kendin gör," dedim. "Bu onları fazla onurlandırmak olur, söyle onlar buraya gelsinler..." dedi. Bu sözlerini duyunca sevincimden ağlamaya başladım; o da, bir yandan saç örgülerimi çözerken, –saçlarımla oynamayı severdi,– bir yandan da, "Bırak zırlamayı, aptal, o kadar da kalpsiz değiliz herhalde?" diye mırıldanıyordu. Ah, bir zamanlar gerçekten çok iyi bir insandı deden, Leksey; böyle

sinir küpü bir mendebur olması, kendini herkesten akıllı görmeye başlamasıyla oldu!

Sonunda ikisi, annenle baban, kutsal bir günde, Büyük Perhiz'den önceki pazar geldiler, ikisi de güzel, sade, temiz giyinmişti. Maksim dedenin karşısına dikildi, deden onun ancak omuzlarına geliyordu, dikildi ve "Tanrı aşkına, Vasiliy Vasilyeviç," dedi, "drahoma için geldiğimi sanma; ben yalnızca karımın babasına saygılarımı sunmaya geldim!" Dedenin pek hoşuna gitti bu sözler; gülümsedi. "Seni fasulye sırığı... Seni haydut!" dedi. "Yeter yaramazlık ettiğiniz. Gelin ve bundan böyle burada, yanımda oturun!" Maksim'in yüzü asıldı: "Varya ne derse o olur, benim için fark etmez..." dedi. Gelmeleriyle de dedenle baban arasında kavgalar başladı, bir türlü geçinemiyorlardı! Babana göz kırparım, masanın altından ayağına basarım, oralı olmaz, dediğinden milim şaşmaz! Tanrım, nasıl da güzel gözleri vardı! Neşe dolu, tertemiz, kaşları koyu renkti, onları kaldırdı mı gözleri kaybolur, yüzü taş gibi kaskatı kesilirdi, benden başka kimseyi dinlemezdi. Ben de onu neredeyse kendi çocuklarımdan çok severdim; bunu bilir, o da beni çok severdi. Bazen bana sokulur, beni kucaklar, kollarının arasında sıkıştırır, odanın içinde dolaştırır, "Sen benim, toprak gibi, gerçek anamsın... Varvara'dan bile çok seviyorum seni!" derdi. Annen de o zaman, keyifli olduğunda şirret bir kadındı annen, onun üzerine atılır, "Seni tuzlu kulak, seni koca Perm'li! Bu sözleri nasıl söyleyebilirsin?" diye bağırırdı. Üçümüz birlikte vakit geçirir, oyunlar oynardık, çok güzel bir yaşamımız vardı, ruhumun güvercini! Baban çok da güzel dans ederdi, çok güzel şarkılar bilirdi; körlerin yanındayken öğrenmiş; dünyada körlerin üzerine şarkıcı yoktur!

Gelip bahçedeki küçük ek yapıya yerleştiler. Sen de orada doğdun. Tam öğle üzeriydi, baban yemek için eve gelmişti, onu sen karşıladın! Nasıl sevindiğini anlatamam! Kendinden geçti, delirdi adeta! Annenin canını çıkardı

adeta, aptal, çocuk doğurmanın ne kadar zor bir iş olduğunu bilmezmiş gibi! Beni de kaptığı gibi omuzlarına aldı, dedene bir torunu daha olduğu müjdesini vermek için avluda koşturmaya başladı... Deden bile güldü, "Maksim... Seni orman cini... yeter artık!.." dedi.

Dayıların hiç sevmezlerdi babanı. Çünkü baban ağzına içki koymaz ve sözünü sakınmaz bir adamdı; inanılmaz şakacı, muzipti. Bütün bunların bedelini de çok acı ödedi. Büyük Perhiz günleriydi; rüzgâr şarkısını çalmaya başlamıştı, birden evimizin her yanından korkunç uğultular, ıslıklar yükselmeye başladı. Hepimiz donup kalmıştık, hayal mi görüyorduk? Hele dedenin ödü patlamıştı, bütün lambaların yakılmasını emretti, koşturuyor, bağırıyordu: "Tanrı'ya dua edelim!" Ansızın bütün sesler kesildi. Bu kez daha da çok korktuk. Yakov dayın durumu anladı ve bunun kesin Maksim'in işi olduğunu söyledi. Sonradan babanın açıkladığına göre, çatı penceresine değişik boylarda şişeler dizmiş, rüzgâr boyunlarından aşağı girdikçe hepsinden ayrı ayrı uğultu çıkıyormuş. Bunun üzerine deden "Dikkat et de bu şakalar seni tekrar Sibirya'ya göndermesin, Maksim!" diyerek kendisine gözdağı verdi.

Bir sene öyle şiddetli bir don oldu ki kurtlar bozkırdan kente indiler; bazen köpekleri boğazladılar, bazen atları ürküttüler; bir seferinde de sarhoş bir gece bekçisini parçaladılar. Herkes dehşet içindeydi. Babansa tüfeği aldı, kayakları ayağına geçirdi ve gece vakti bozkıra çıktı. Sonra bir baktık iki kurdu sürüye sürüye eve getirmiş! Kurdun derisini yüzdü, kafa derisini özenle çıkarıp kafasını temizledi, göz boşluklarına cam gözler yerleştirdi. Aslında güzel iş çıkartmıştı! Mihail dayın mecburi bir iş için sofaya çıkmıştı, çıkmasıyla geri dönmesi bir oldu; saçları dimdik olmuş, gözleri faltaşı gibi açılmıştı. Nefesi boğazında düğümlenmişti, bir şey söyleyemiyordu. Sonra, pantolonu düşmüştü, ona takılıp yere yuvarlandı, "kurt!" diye fısıldadı. Herkes eline geçeni kapıp

sofaya fırladı. Gerçekten de sofadaki büyük sandığın açık kapağından dışarı bir kurt kafası uzanmış! Kimi kafaya var gücüyle vurdu, kimi ateş etti, ama kafanın bana mısın dediği yok! Daha dikkatli bakınca, bunun kurt değil, önayakların-dan sandığa çivilenmiş bir kurt postu ve içi boş kafası olduğunu anladık! Bu oyunu için deden Maksim'e nasıl kızdı anlatamam! Derken Yakov da babanın bu şakalarına ortak olmaya başladı: Maksim kartondan kafalar kesiyor, sonra bunlara burun, göz, ağız yapıp, saç yerine de kıtık falan yapıştırdıktan sonra Yakov'la birlikte sokağa çıkıyorlar ve bu korkunç suratları evlerin camlarından içeri uzatıyorlardı: İnsanlar, elbet, korkup çığlık çığlığa kaçışıyorlardı. Geceleri çarşaflara sarınıp sokakta dolaşırlardı. Bir seferinde papazı öyle korkutmuşlar ki, adamcağız kendini bekçi kulübesine dar atmış! Bekçi de bunları görmesiyle korkuya kapılıp devriyenin yardıma gelmesi için bağırmaya başlamış. Daha bunun gibi ne numaralar! Laf da kâr etmiyordu, bir türlü vazgeçiremiyorduk onları bu işten! Hem ben hem Varya, kaç kez "Yeter artık, bırakın şu işi!" dediysek de, tınmadılar. Maksim gülerek, "İnsanların beş paralık şeylerden korkup son hızla kaçmalarını izlemekten karnıma ağrılar giriyor!" diyordu. Gidip bir de o insanlara sorsunlar...

Sonunda az kalsın hayatıyla ödeyecekti baban bütün bunları. Mihail dayın hınk demiş dedenin burnundan düşmüştür: Alıngan, çabuk sinirlenen ve kin tutan bir adamdır. Babanı ortadan kaldırmak için bir plan yapmış. Kış başlarında bir akşam bunların dördü konukluktan dönüyorlarmış; Maksim, dayıların ve bir diyakoz; sonradan bir arabacıyı öldüresiye dövdüğü için kiliseden attılar o adamı. Yamskaya Sokağı'ndan geçerlerken Dyukov göletine gidip buzda çocuklar gibi ayaklarının üzerinde kaymak için ayartmışlar Maksim'i, ayartmışlar ve buz üzerindeki bir deliğe itmişler onu. Bunu daha önce de anlatmıştım sana.

— Dayılarım niye kötüler?

— Kötü değiller, –dedi, enfiyesinden çekerek ninem, gayet sakin.– Yalnızca, aptallar! Mişka, kurnaz, ama aptaldır; Yakov'sa kendi halinde, saf bir adam... Neyse, onlar babanı suya itmişler, baban su yüzüne çıkmış, elleriyle deliğin kenarına tutunmuş, onlar da ellerine vurmaya başlamışlar, topuklarıyla tüm parmaklarını ezmişler. Şansına baban ayık, dayılarınsa sarhoşlar... Tanrı'nın da yardımıyla, Maksim buzun altına boylu boyunca uzanıp, yüzünü de yukarıya, tam buzdaki yarığa denk getirip soluk almayı başarmış. Berikiler ona ulaşamayınca, kafası buzun içindeyken bir süre beklemişler, sonra da nasılsa boğulur diyerek çekip gitmişler! Bunların uzaklaşmasıyla Maksim fırlayıp sudan çıkmış ve koşarak polise gitmiş. Polis merkezi, biliyorsun hemen göletin oradaki meydandadır. Komiser Maksim'i de, bizi de, ailecek tanıyan biri. "Anlat," demiş Maksim'e, "nasıl oldu bu iş?"

Ninem haç çıkardı, derin bir minnet duygusuyla sürdürdü sözlerini:

— Tanrım! Maksim Savvatyeviç kulunun ruhunu, ermiş kullarının ruhlarına denk tut, o bunu hak ediyor! Polisten gerçeği gizlemiş Maksim! "İçkiliydim, buzda dolaşırken yarıktan kendim düştüm suya," demiş. "Doğruyu söylemiyorsun, sen içmezsin!" demiş komiser. Bir süre sonra, polis şarabıyla ovulmuş, kuru giysiler giydirilmiş, bir gocuğa sarılmış halde eve getirdiler, komiserin kendisi ve beraberinde iki de polis... Yaşka ve Mişka olacak adı batasıcalar daha eve dönmemişlerdi... meyhane meyhane dolaşıp ana babalarının adlarını yüceltmekle meşguldüler. Annenle Maksim'e bakıyor, tanıyamıyorduk. Maksim gitmiş, yerine başka biri gelmişti: Her tarafı mosmordu, parmakları parçalanmıştı ve kan sızıyordu. Şakaklarına da kar yağmıştı sanki, ama hiç erimeyen bir kar: Ağarmıştı saçları!

Varvara, "Sana ne yaptılar?" diye bir çığlık attı. Komiser her şeyden bir koku almaya çalışıyor, sorular soruyordu.

İçimde bir his, bu işin içinde bir pislik olduğunu söylüyordu. Varvara'yı komisere yönlendirip ben Maksimciğimin yanına sokuldum, "Anlat," dedim, "anlat bana, ne oldu?" "Yakov'la Mihail'i komiserden önce görüp kendilerini uyarın," diye fısıldadı. "Benden Yamskaya'da ayrıldıklarını ve Pokrovka'ya gittiklerini, benim de Pryadilnaya Sokağı'ndan dönüp gittiğimi söylesinler. Aman ha karıştırmayın, yoksa polisle başları belaya girer!" Hemen dedenin yanına vardım, komiseri oyala, ben yola çıkıp bahçe kapısında çocukları bekleyeceğim, dedim ve başımıza gelen felaketi anlattım. Tir tir titreyerek giyinmeye başladı, bir yandan da "Biliyordum... bekliyordum böyle bir şeyi..." diye söyleniyordu. Yalan tabii hepsi, hiçbir şey bildiği yoktu! Neyse, bizim salaklar geldiler, ben bunların suratlarına birer tane patlattım. Mişka korkudan bir anda kendine geldi, Yakov'sa garibim, ayakta duramıyordu, "Ben bir şey bilmiyorum, Mihail benden büyük, bunlar hep onun işi!" diye kekeledi. Komiseri bir şekilde yatıştırmayı başardık. Çok iyi bir adamdı. "Bakın, gözüm üzerinizde, bir daha ailenizde yanlış bir şey olursa, suçlunun kim olduğunu bildiğimi bilin" dedi ve gitti. Deden, Maksim'in yanına gitti, "Sağ olasın," dedi, "yerinde başkası olsa asla böyle davranmazdı, bunun farkındayım! Sana da kızım, baba evine böyle iyi yürekli bir adam getirdiğin için teşekkür ederim!" İstedi mi güzel konuşurdu deden. Ne var ki sonraları kalbine kilit vurdu ve böyle sersem bir şey oldu! Üçümüz baş başa kalınca Maksim Savvatyeviç ağlamaya başladı: "Ne kötülüğümü gördüler ki bana bunları yaptılar?" diyordu sayıklar gibi. "Neden? Niçin? Söyle bana anneciğim!" Küçük bir çocuk gibi anneciğim derdi bana. Aslında huy olarak da çocuk gibiydi. O "Neden? Niçin?" diye soruyor, ben böğüre böğüre ağlıyordum. Elimden başka ne gelirdi? Kendi çocuklarımdı ona bunları yapan... Ve ben onlara da acıyordum!

Annen dersen, bluzunun bütün düğmelerini koparmış, saçı başı darmadağın, kavgadan çıkmış gibi oturuyor, "Gidelim Maksim! Kardeşlerim bize düşman... onlardan korkuyorum, gidelim!" diye böğürüyordu. Hemen üzerine atlayıp susturdum: "Evimizde yangın çıkmış, sen de yangına körükle gidiyorsun!" dedim. O arada deden bizim aptalları özür dilemeleri için aşağı yollamış; annen Mihail dayının üzerine atıldığı gibi "Al sana özür!" diyerek bir tokat patlattı. Baban da öteden "Kardeşlerim, bana bunu nasıl yaptınız?" diye sızlanıyordu. "Az kalsın sakat bırakacaktınız beni... ellerim olmadan ne yaparım, nasıl çalışırım ben?" Neyse. İyi kötü barışıldı. Baban yatağa düştü, tam yedi hafta yattı; zaman zaman bana "Anneciğim, bizimle gel, bir başka kente gidelim, burası canımı çok sıkıyor," diyordu. Kısa süre sonra da Astrahan'a yol göründü babana; yazın çarın Astrahan'ı ziyaret etmesi bekleniyormuş, babandan da orada bir zafer takı yapmasını istemişler. Annenle birlikte ilk vapura atlayıp Astrahan yolunu tuttular. Sanki yüreğimin yarısını alıp götürdüler, baban da çok üzüldü, onlarla birlikte Astrahan'a gitmem için çok ikna etmeye çalıştı beni. Annense sevinç içindeydi; edepsiz, gizlemeye bile gerek görmüyordu sevincini! Gittiler. Hepsi bu...

Votkasından bir yudum aldı, enfiyesinden çekti, pencereden göğün maviliğine dalgın dalgın bakarak ekledi:

— Babanla ben aynı kandan değildik, ama ruhlarımız aynı kalıptan çıkmaydı...

Ninem bana bunları anlatırken bazen dedem uğrardı; bir kokarca gibi başını yukarı kaldırıp keskin burnuyla havayı kokladıktan sonra, ninemin yüzünü kuşkulu kuşkulu süzer, anlattıklarına şöyle bir kulak verir ve:

— Uydur bakalım, uydur... –diye mırıldanırdı, sonra da aniden:– Leksey, şarap mı içti? –diye sorardı.

— Yok.

— Yalan söylüyorsun, gözlerinden belli.

İkircikli, çıkıp giderdi. Ninem, ardından göz kırpar, muzipçe bir şey söylerdi:

— Hadi... anca gidersin!

Dedem bir gün gelip odanın ortasında dikildi, bakışları yerdeydi.

— Ana? –dedi, duyulur duyulmaz bir sesle.

— Efendim?

— Olanları... biliyorsun, değil mi?

— Biliyorum.

— Ne diyorsun?

— Ne diyeyim... kader diyorum, baba! Hatırlıyorsun, değil mi, hep soylu... soylu der dururdun?

— Hı.

— Al sana soylu!

— Baldırıçıplak çıktı.

— Bu onun sorunu!

Dedem çıktı. Kötü bir şeyler olduğu belliydi.

— Neydi konuştuğunuz? –diye sordum nineme.

Ninem ayaklarımı avucunda sıkarak:

— Her şeyi de bilmesen olmaz! –diye homurdanarak cevap verdi bacaklarımı ovarken.– Bu yaşta her şeyi öğrenirsen, büyüdüğünde soracak bir şeyin kalmayacak... –Sonra başını sallayarak gülmeye başladı:– Tanrı'nın gözünde bir toz taneciği kadar küçüksün! Leksey, evladım, bu söyleyeceğim aramızda kalsın: Dedenin beş parası kalmadı! Bir toprak beyine binlerce ruble para verdi ve bey iflas etti...

Yüzünde hafif bir gülümseme, dalıp gitti... epey bir süre öyle sessiz oturdu, kocaman yüzü kırışmış, kararmış, kederli bir hal almıştı.

— Ne düşünüyorsun?

Birden kendine geldi, silkindi:

— Sana ne anlatacağımı düşünüyordum... Yevstigney'in başından geçenleri anlatayım, ister misin? Bak, dinle:

Yevstigney adında bir diyakoz varmış,
Dünyada kendinden akıllısı yok sanırmış,
Ne papazların arasında ne de boyarların,
Ne de en yaşlı köpeklerin!
Çalımla dolanırmış, hindi gibi,
İnsan başlı cennetkuşu sanarmış kendini,
Komşularına akıllar verir
Burun kıvırırmış her şeye.
Kulübe gibi küçücük, dermiş, baktı mı kiliseye!
Sokağa göz ucuyla bir bakar: Pek dar!
Elindeki elmaya – kırmızı değil!
Güneş yükselir – daha erken!
Ne gösterseler Yevstigney'e...

Öykünün burasına gelince ninem yanaklarını şişirdi, gözleri faltaşı gibi açıldı, iyilik akan yüzü aptal ve komik bir ifadeye büründü, üşengeç, yorgun bir sesle devam etti:

Bunu ben de yapardım,
Hatta çok daha iyisini yapardım,
Ama neylersin, hiç vaktim yok.

Ninem burada biraz durakladı, sonra gülümseyerek usulca sürdürürdü öyküsünü:

Ecinniler gelmiş bir gece diyakoza:
— Madem burada hiçbir şeyi beğenmiyorsun diyakoz efendi, demişler,
O zaman kalk, cehenneme götürüyoruz seni.
Sıcacık ateşler yanar orada!
Bizim akıllı şapkasına zor uzanmış
Geçirmiş pençelerini buna ecinniler,
Gıdıklaya gıdıklaya sürüp götürmüşler

İkisi çıkıp omuzlarına oturmuş
Atmışlar diyakozu alevlerin içine.
— Nasıl buldun burayı Yevstigneyuşka?
Alevlerin ortasında kızarırken ateşte etrafına bakınmış diyakoz,
Elleri belinde, dudakları kibirle kıvrılmış
— Bu nasıl cehennem, kardeşler!
Yanık kokuyor her yer!

Öyküsünü üşengen, uyuşuk bir havayla bitiren ninemin yüzünün ifadesi değişti, sessizce ve gülümseyerek:

— Cehennemde bile huyundan vazgeçmemiş Yevstigney, aynı bizim dedemiz gibi inatçıymış, –dedi usulca.– Hadi bakalım, uyku vakti geldi.

Annem yukarıya, tavan arasına pek uğramıyordu, uğradığında da yanımda fazla kalmıyordu; çabuk çabuk bir şeyler söylüyor, sonra hemen gidiyordu. Her gün daha güzel giyiniyor, daha bir güzelleşiyordu; ninemin hallerinden olduğu gibi onun hallerinden de evde benden bir şeyler gizlediklerini seziyor, ama bunun tam ne olduğunu anlayamıyordum.

Ninemin masalları artık o kadar ilgimi çekmiyordu; hatta babama ilişkin anlattıkları bile o belirsiz, ama her gün daha da artan tedirginliğimi gideremiyordu.

— Babamın ruhu neden huzurlu değil? –diye soruyordum nineme.

— Bunu ben bilemem ki! –diyordu gözlerini yumarak.– Bunu ancak Tanrı bilir...

Geceler boyunca odamın küçük penceresinden lacivert gökyüzüne bakıp yıldızların ağır ağır kayışlarını izlerken, babamın ağırlıkta olduğu hüzünlü öyküler uydururdum. Babam, elinde bir değnekle hep kırlarda tek başına yürür, arkasında da tüylü bir köpek koştururdu.

XII

Bir gün daha akşam olmadan uyumuştum, uyandığımda bacaklarımın uyandığını, kanın bacaklarıma indiğini hissettim; canlılıklarını tekrar yitirseler de bacaklarımın düzeldiğine ve yürüyebileceğime dair bir inanç doğmuştu. Bu o kadar hoş bir duyguydu ki, bir sevinç çığlığı attım. Bedenim, bütün ağırlığıyla bacaklarımın üzerindeydi... derken bir anda yerde buldum kendimi... yine de aşağıdakilerin beni görünce nasıl şaşıracaklarını gözümde canlandırarak, sürünerek önce kapıya gittim, sonra da merdivenlerden indim.

Annemin odasına nasıl gelmiş, ninemin dizlerine nasıl uzanmıştım, hiç hatırlamıyorum; odada yabancı birileri vardı; yeşilli, sıska bir yaşlı kadın, öbür bütün sesleri bastıran sert bir sesle bir şeyler söylüyordu:

— Bol bol ahududu suyu içirip, başını sarmak...

Kadın baştan ayağa yeşiller içindeydi: Entarisi, şapkası, yüzü... hatta gözünün altındaki siğilin üzerine toplanmış kıllar bile yeşil otları andırıyordu. Alt dudağını sarkıtıp üst dudağını kaldırmış, yemyeşil dişleriyle bana bakıyordu; gözlerini, siyah dantelden, parmaksız bir eldiven giydiği eliyle kapatmıştı.

— Bu kim? –diye sordum, ürkmüş.

— Senin için bir nine daha... –diye dedemden geldi karşılık; sesi pek tatsızdı.

Annem belli belirsiz bir gülümsemeyle Yevgeniy Maksimov'u bana doğru itti:

— Bu da baban...

Sonra çabuk çabuk, anlaşılmaz bir şeyler daha söyledi.

Maksimov bana doğru eğildi, göz kırparak:

— Sana hediye bir boya takımı alacağım, –dedi.

Oda çok aydınlıktı, öndeki masada, gümüş şamdanlar içinde mumlar yanıyordu, her şamdanda beş mum vardı... Şamdanların arasına, dedemin en sevdiği "Benim İçin Ağlama Anam" ikonası konmuştu; ikonayı süsleyen inciler, ışıklar içinde adeta erirken, minik altın çelenklerin ortasına yerleştirilmiş ahududu kırmızısı almandin taşlar ışıltıyla parlıyordu.. Yola bakan pencerelerin karanlık camlarına sokak tarafından bulanık, açılmış hamur gibi yuvarlak yüzler yerleşmişti, cama yapışmış burunları yassılaşmıştı; çevremde her şey boşlukta yüzer gibiydi; yeşilli yaşlı kadınsa soğuk parmaklarıyla kulaklarımın arkasını yoklayarak:

— Kesinlikle... kesinlikle... –diye yineleyip duruyordu.

Ninem, birden:

— Bayıldı, –dedi ve hemen beni kucağına alıp dışarı çıkardı.

Bayılmamıştım oysa, yalnızca gözlerimi yummuştum.

— Neden bana bundan bahsetmedin? –dedim nineme, beni merdivenlerden yukarı çıkarırken.

— Sesini kessen iyi olur!

— Hepiniz yalancısınız!

Beni yatağıma yatırdı, sonra yüzünü yastığa gömüp hüngür hüngür ağlamaya başladı; omuzları, tüm bedeni sarsılıyor, gözyaşlarına boğuluyordu.

— Sen de ağla... sen de ağla... –diye mırıldandığını duyuyordum, arada.

Ağlamak gelmiyordu içimden. Tavan arası karanlık ve soğuktu; titriyordum. Yatak sallanıyor, gıcırdıyordu. Yeşilli kocakarı hep gözümün önündeydi. Uyuyakalmış gibi yaptım; ninem, gitti.

Sonraki birkaç gün bomboş, tekdüze, küçük bir dere gibi akıp geçti. Söz kesildikten sonra annem bir yerlere gitmiş, ev boğucu bir sessizliğe bürünmüştü.

Bir sabah dedem elinde bir keskiyle geldi, pencereye gidip kışlık çerçevelerin camlarındaki macunları kazımaya başladı. Ninem de elinde büyükçe bir tas su ve bezlerle geldi.

— Ne diyorsun, ihtiyar? –diye sessizce sordu dedem.

— Ne hakkında?

— Memnun musun?

Beni kucağında merdivenlerden çıkarırken verdiği yanıtı verdi ona da ninem:

— Sesini kessen iyi olur.

Bu basit, yalın sözlerin artık özel bir anlamı vardı: Herkesin bildiği, ancak üzerinde fazla konuşulmaması gereken büyük ve acı bir gerçek gizliydi bu sözün gerisinde.

Çerçeveyi dikkatle yerinden söken dedem onu aşağı götürdü. Ninem pencereyi ardına kadar açtı; bahçede bir sığırcık avaz avaz bağırıyor, serçeler cıvıldaşıyordu; donu çözülen toprağın sarhoş edici kokusuyla doluverdi bir anda oda; güzel havadan adeta mahcup olan sobanın bile mavi çinilerinin rengi soluklaşmıştı, ona bakınca insanın içi üşüyordu. Yataktan indiğimi gören ninem:

— Çıplak ayakla dolaşma, –dedi.

— Bahçeye çıkacağım.

— Toprak daha yaş, kuruması için biraz daha beklemelisin!

Onu dinlemek istemiyordum, hatta hiçbir büyüğün yüzünü bile görmek istemiyordum.

Bahçede otlar uç vermeye başlamıştı: İğne ucunu andıran, belli belirsiz, açık yeşil uçlarıyla toprağı delmişlerdi; elma ağacında tomurcuklar büyüyüp patlamış, Petrovna'nın yosun tutan çatı kiremitleri çok tatlı bir yeşil renk almıştı; her yer kuşlarla doluydu; gönlümü kanatlandıran neşeli sesler, mis gibi kokan serin hava, tatlı tatlı başımı döndü-

rüyordu. Pyotr Amca'nın boğazını kestiği çukurda, karın ağırlığıyla ezilip birbirine dolanmış kırmızı yabani otlar vardı; ona bakmak hiç hoş değildi, onda bahara dair hiçbir şey yoktu, yanmış siyah tahtalar hüzünle parlıyordu ve bu gereksiz çukur insanın sinirini bozuyordu. Bu ezilmiş, birbirine dolanmış yabani otları söküp atmak, kırık tuğla parçalarını ve bütün öteki pis ve gereksiz şeyleri temizleyerek bu çukurda kendime küçük bir evceğiz kurup yaz boyunca büyüklere hiç bulaşmadan bir başıma yaşamak için öfkeyle karışık şiddetli bir istek yükseldi içimde. Hemen işe giriştim; bu iş beni evde esen havadan uzun bir süre için uzaklaştırdı; gerçi yüreğimin yarası hâlâ geçmiş değildi, ama eve ve evdekilere ilgim gitgide azalıyordu.

Bazen ninem, bazen de annem:

— Suratın niye böyle asık? –diye soruyorlardı.

Beni tedirgin eden bir soruydu bu: Çünkü onlara karşı bir kızgınlık yoktu içimde, yalnızca eve ve ona ilişkin her şeye yabancılaştığımı hissediyordum. Öğle yemeklerinde olsun, akşam çaylarında ya da akşam yemeklerinde olsun, bana hep eski bir bahçe parmaklığındaki çürümüş tahta kazığı hatırlatan yeşilli kocakarı da vardı artık. Gözleri yüzüne görünmez ipliklerle tutturulmuş, kemikli deliklerinden kolayca çıkabilecek gibi ustaca oynuyor, her şeyi görüyor, her şeyi fark ediyor, Tanrı'dan bahsedilirken tavana yükseliyor, günlük ev meselelerinden bahsedilirken yanaklarına düşüyordu. Kaşları, yerlerine yapıştırıcıyla tutturulmuş kepeği andırıyordu. Serçeparmağını hafif ayırarak gülünç bir şekilde büktüğü eliyle ağzına soktuğu her şeyi, iri dişleri sessizce öğütüveriyordu; bu sırada kulağının orada oynamaya başlayan küçük bir kemik topuyla birlikte kulakları da hareket ediyordu; et beninin üzerindeki yeşil kıllar bile, rahatsız edecek kadar temiz, buruşmuş, sarı yüzünde geziniyor gibiydi. Oğlu gibi kadın da tepeden tırnağa tertemizdi; onlara dokunmak hiç hoş değildi ve rahatsız ediciydi. İlk

günlerde kadın ölü elini andıran elini dudaklarıma dayardı. Kazan sabunu ve tütsü kokan bu elden başımı çevirip hemen kaçardım.

—Bu oğlanı kesinlikle çok iyi terbiye etmek gerekiyor, anlıyor musun Jenya? –derdi oğluna.

Oğlu da uysalca başını eğer, kaşlarını çatar, susardı. Yeşilin yanında herkes yüzünü asardı ya da kaşlarını çatardı.

Bu kocakarıdan nefret ediyordum. Oğlundan da. Bu yoğun nefret duygusu bana pahalıya mal oldu; çok dayaklar yedim onun yüzünden. Bir gün öğle yemeği sırasında gözlerini iyice açarak:

— Ah, Alyoşa, –dedi,– niye bu kadar hızlı yiyor, kocaman lokmalar atıyorsun ağzına! Boğulursun sonra tatlım!

Ağzımdaki lokmayı çıkarıp yeniden çatala taktım ve kadına uzattım:

— Gözünüz mü kaldı? Buyrun, sizin olsun!

Annem kaptığı gibi kaldırdı beni masadan. Korkunç bir şekilde kınanıp ayıplanarak tavan arasına gönderildim. Az sonra, ninem geldi yanıma; ağzını eliyle kapatmış, sarsıla sarsıla gülüyordu:

— Aman ya Rabbi! Yaramazlığın bu kadarına da pes doğrusu! Tanrı yardımcın olsun çocuk...

Ağzını kapatması hiç hoşuma gitmemişti, koşarak kaçtım ondan; çatıya çıktım, bir bacanın arkasına geçip uzunca bir süre orada oturdum. Korkunç yaramazlıklar yapmak, evdeki herkesin kalbini kıracak şeyler söylemek geliyordu içimden; bastırılması zor, çok güçlü bir istekti bu, yine de tuttum kendimi. Bir gün, yeni ninemle müstakbel üvey babamın oturacakları sandalyelere vişne ağaçlarının salgıladığı yapışkan sızıntıdan sürdüm, her ikisinin de sandalyelerine yapışmalarını izlemek çok komikti, ama bu yüzden dedemden esaslı bir sopa yedim; sonra da annem geldi tavan arasına, beni kendine çekip bacaklarının arasına sıkıştırdı:

— Baksana, –dedi,– bu kadar kızgın olmana sebep ne? Bunun beni ne kadar üzdüğünü bir bilsen!

Gözleri ışıl ışıl gözyaşlarıyla doluydu. Başımı yanağına bastırdı. Öylesine içim ezildi ki, keşke dövseydi beni! Maksimov'ları bir daha hiç üzmeyeceğime söz verdim, "Asla!" diye pekiştirdim, yeter ki o ağlamasındı.

— Evet, evet, –dedi usulca.– Ne olur bir daha yaramazlık yapma! Yakında evlenip Moskova'ya gideceğiz, sonra dönüp seni alacağız, sen de bizimle orada yaşayacaksın. Yevgeniy Vasilyeviç çok akıllı ve iyi bir insan, onunla iyi anlaşacaksın. Sen önce lisede, sonra da tıpkı onun gibi üniversitede okuyacaksın... sonra da doktor olacaksın. Ne istersen olacaksın. Okuyan insan ne isterse olur. Hadi bakalım, çık, dolaş biraz...

Bu art arda sıraladığı "sonra"lar, ondan uzakta derin bir yere, karanlığa ve yalnızlığa inen bir merdiven gibi görünüyordu gözüme; hiç hoşuma gitmiyordu bu merdiven; anneme:

"Gitme lütfen... evlenme... ben çalışır, sana bakarım..." demek geçiyordu içimden, ama bunu ona hiç söyleyemedim; bende ne kadar sevgi dolu duygular uyandırdığını da anneme hiç açamadım.

Bahçe çalışmalarım iyi gidiyordu: Yabani otları orakla kesip temizledim, çukurda toprağın kaydığı yerleri tuğla kırıklarıyla sağlamlaştırdım. Yine bu tuğla parçalarıyla üzerine uzanılacak kadar geniş, güzel bir sedir yaptım kendime. Renkli cam ve kap kacak parçalarını toplayıp çamurla tuğlaların arasındaki boşluklara yerleştirdim; böylece, güneş vurduğunda tıpkı kilisede olduğu gibi renk renk ışıltılar saçıyordu sedirim.

— Aferin, iyi düşünmüşsün! –dedi bir gün, yaptıklarıma göz atan dedem.– Ama yabani otları köklememişsin, yine çıkacaklardır. Küreği ver de ben sökeyim, hadi git getir.

Demir küreği getirdim, ellerine tükürdü, hafifçe hırıldayarak küreğe ayağıyla bastırdı ve kaygan toprağa derince soktu.

— Kökleri toplayıp dışarı at! –dedi.– Sana buraya renk renk hatmiler, ayçiçekleri dikerim... Güzel olacak... çok güzel olacak!..

Birden küreğin üstüne eğildi, sustu, öylece kımıltısız kaldı. Ona baktım: Köpeklerinki gibi küçük akıllı gözlerinden toprağa yaşlar damladı.

— Neyin var? –diye sordum.

Silkindi, avucuyla yüzünü sildi, bulanık bakışlarını bana yöneltti.

— Terledim biraz... –dedi.– Şuraya baksana, ne çok solucan var...

Yeniden toprağı kazmaya başladı ve birden:

— Bütün bunları boşuna yaptın, –dedi.– Boşuna, kardeş... Yakında bu evi satacağım... Sanırım güze kalmadan satmış olurum. Annenin drahoması için para gerek. İşte böyle. Bari onun güzel bir hayatı olsun. Tanrı yardımcısı olsun...

Küreği attı, elini sallayıp hamamın arkasında, bahçenin dibindeki limonluğuna doğru yürüdü. Ben toprağı kazmaya başladım ama vakit kaybetmeden kürekle ayak parmağımı kırdım.

Bu kaza nedeniyle, kiliseye, annemin nikâhına da gidemedim. Ancak avlu kapısına kadar çıkabildim ve onun başı önünde, kaldırım taşlarına ve aralardan fışkırmış otlara dikkat ederek Maksimov'un kolunda yürüyüşünü izledim. Ucu sivri çivilerin üzerinde yürür gibiydi.

Sessiz bir düğün oldu; kiliseden dönüşlerinde evde keyifsiz bir havada çay içildi, annem hemen odasına gidip üstünü değişti, eşyalarını sandıklara yerleştirmeye başladı; babalığım yanıma oturarak:

— Sana boya takımı alacağıma söz vermiştim, ama

burada güzel bir takım göremedim... kendiminkini de sana verememe... artık Moskova'dan alıp yollarım...

— Ne yapacağım o boyaları?

— Resim yapmayı sevmiyor musun?

— Ben bilmem ki resim yapmayı.

— O zaman sana başka bir şey yollarım.

Annem geldi yanımıza:

— Zaten hemen döneceğiz –dedi.– Baban sınavlarını verip okulunu bitirir bitirmez, buradayız!

Benimle büyükmüşüm gibi konuşmaları hoşuma gitmişti; ama böyle sakallı bir adamın hâlâ öğrenci olduğunu duymak tuhaftı.

Sordum:

— Ne okuyorsun?

— Kadastro.

Bunun ne demek olduğunu sormaya üşendim. Boğucu bir sessizlik ve yünlü giysilerin hışırtıları kaplamıştı evi, bir an önce gece olsun istiyordum. Dedem sırtını ocağa dayamış, gözlerini kısarak camdan dışarı bakıyor, yeşilli kocakarı oflaya puflaya annemin eşyalarını toparlayıp sandıklara yerleştirmesine yardım ediyordu; ninemiyse güpegündüz sarhoş olduğu için onun adına utandıklarından tavan arasına yollamış, üzerine kapıyı kilitlemişlerdi.

Ertesi sabah erkenden gitti annem.

Vedalaşmak için yanıma geldiğinde kolayca havaya kaldırıp bağrına bastı beni, yabancı bulduğum bakışlarla gözlerimin içine baktı, öptü:

— Hoşça kal, –dedi.

Dedem, öteden, hâlâ pembeliği geçmemiş göğü izleyerek:

— Sözümden çıkmamasını söyle ona! –dedi, ters ters.

— Dedenin sözünden çıkma, –dedi annem, üzerimde haç çıkararak.

Başka bir şeyler söylemesini de bekledim; araya girdiği için dedeme kızdım.

Sonunda arabaya bindiler, bu sırada bir yere takılan eteğini kurtarmak için annem uzun süre sinirli sinirli uğraştı.

— Yardım etsene, –dedi dedem bana.– Görmüyor musun?

Yardım mı? Derin bir hüzne düştüğüm için yardım edemezdim.

Maksimov dar, lacivert pantolonlu uzun bacaklarını arabaya sabırla yerleştirdi, ninemin ellerine tutuşturmakta olduğu bohçaları dizlerinin üzerine koydu ve üstten çenesiyle destekledi, sinirden kasılmış beyaz yüzüyle uzata uzata:

— Tamam, yeter... –dedi.

Öteki arabaya yeşil kocakarıyla büyük oğlu bindiler; subay olan büyük oğul esneyip kılıcının kabzasıyla sakalını kaşırken, yeşilli kocakarı heykel gibi kımıltısız duruyordu.

— Savaşa gidiyorsunuz ha? –diye sordu dedem, subaya.

— Mecburen!

— Hayırlı bir işin içindesiniz. Türk'ü tepelemek gerek...

Arabalar hareket etti. Annem birkaç kez başını çevirip mendil salladı. Bir eliyle evin duvarına dayanmış duran ninem de gözyaşları içinde el sallıyordu ona. Dedem de parmaklarını gözlerinden akan yaşlara bastırmış kesik kesik homurdanıyordu:

— Yok... bu işin de sonu iyi değil... iyi değil...

Evin önünde kaldırım taşına oturmuş arabaların hoplaya zıplaya gidişlerini izliyordum; köşeyi dönüp gözden yittiklerinde kalbimin kapılarının sonsuza dek kapandığını hissettim.

Henüz sabahın erken bir saatiydi; evlerin pencerelerinde kepenkler hâlâ kapalı, sokak bomboştu: şimdiye dek sokağımızı hiç böyle cansız görmemiştim. Uzaklarda bir çoban inatla aynı tekdüze ezgiyi çalıyordu.

— Bari gidip bir çay içelim, –dedi dedem, elini omzuma atarak.– Anlaşılan, kaderin benimle yaşamak, kardeş... Kibritin tuğlanın üzerinde bıraktığı iz gibi sen de benim üzerimde iz bırakacaksın.

Sabahtan akşama kadar dedemle sessizce bahçede çalıştık; o evlekler hazırladı, ahududuları sıra sıra dikti, elma ağaçlarındaki likenleri temizledi, tırtılları ezdi; ben de evimi kendi zevkime göre düzenleyip süsledim. Dedem, yere saplı yanık kütüğün ucunu kesti, toprağa uzun sopalar çaktı; ben de onlara kuş kafeslerini astım; kurumuş yabani otları hasır gibi ördüm, güneşten ve küçük yağmur damlalarından korunmak için oturulacak yerin üzerine örttüm. Evim gerçekten çok güzel oldu.

— Bir şeyi kendin için daha iyi olabilecek şekilde düzenlemeyi öğrenmen çok faydalı –dedi dedem.

Bazen üzerini çimlerle kapladığım peykeye uzanır, sözcükleri ağzından zorla çekip çıkarıyormuş gibi yavaş konuşarak öğütler verirdi:

— Annenden kesilmiş bir parça ekmeksin artık... başka çocukları olacak annenin, onları senden daha yakın bulacak kendine. Görüyorsun ninen de içmeye başladı.

Bir şeyleri dinliyormuş gibi uzun süre konuşmadı, sonra yeniden, isteksizce, tek tek dökülmeye başladı sözcükler dudaklarından:

— Bu ikinci oluyor, içmeye başlaması. Mihail askere çağırıldığında da böyle çok içmeye başlamıştı. Koca aptal, askerlikten muaf kâğıdı almam için beni ikna etti. Askere gitse belki bambaşka biri olurdu... Ah, siz yok musunuz... Ben yakında öleceğim. Yani yalnız, bir başına kalacaksın, kendi hayatını kendin kazanacaksın, anlıyor musun? Beni anlıyor musun? Kendi kendinin patronu olmayı öğren, kimsenin etkisi altında kalma! Sessiz... sakin... ama inatla yaşa! Herkesi dinle, ama senin için en iyisi neyse, onu yap...

Havaların izin vermediği birkaç gün dışında bütün yazı bahçede geçirdim, hatta ılık yaz gecelerinde ninemin armağan ettiği keçenin üzerinde yattım, uyudum; ninem de sık sık bahçede uyurdu; bir kucak saman getirir, yatağımın yanına serip uzanır ve bana bir şeyler anlatırdı; anlatırken bazen aniden ilgisiz bir şey söylerdi.

— Toprak ana temiz bir ruhun bir isteğini hatırladı, yani bir yerlerde iyi bir insan doğdu.

Ya da bana gökyüzünü gösterip:

— Bak, bir yıldız doğdu! –derdi.– Büyük bir göze benziyor. Ey mübarek gökyüzü! Ah güzel gökyüzü, Tanrı'nın parlak cüppesi... Onunki daha güzel.

Dedem öteden bize homurdanırdı:

— Üşütüp hastalanacaksınız, aptallar, bir tarafınız tutulacak. Hırsızlar gelip, tepeleyecek...

Bazen güneş batarken, gökyüzünde alev ırmakları akmaya başlar, ateş sönmeye yüz tutunca bahçenin kadife yeşilliği üzerine altın rengi – kırmızı küller dökülürdü; sonra çevredeki her şey hissedilir biçimde koyulaşır, sıcak alacakaranlığın üzerlerine çökmesiyle yayılır, kabarırdı; güneşe doymuş yapraklar sarkar, otlar toprağa doğru eğilir, her şey daha zarif, daha görkemli görünmeye başlar, sessizce müzik gibi dinlendirici çeşitli kokular yayardı ve uzaktaki bir tarladan müzik sesi süzülüp gelirdi: Askerlerin kampında yat borusu çalardı. Gecenin gelmesiyle birlikte insanın göğsüne bir annenin tatlı şefkati gibi etkili ve canlandırıcı bir şeyler dolar, sessizlik sıcak, yumuşak elleriyle usulca kalbinizi okşar ve unutulması gereken her şey, günün ince ama yıpratıcı tozu hafızanızdan tamamen silinirdi. Sırtüstü uzanıp yıldızların gökyüzünün sonsuz derinliğinde aniden parlayıvermelerini izlemek büyüleyiciydi; yeni yıldızların kendini gösterdiği, çok yükseklere uzanan bu derinlik sizi hafifçe yerden kaldırır ve çok garip bir şey olurdu, ya dünya gözünüze küçük görünmeye başlardı ya da siz olağanüstü büyüyüp gelişerek çevrenizdeki her şeyle bütünleşip kaynaşırdınız. Karanlık ve sessizlik artar ama her yerde görünmez, hassas teller geriliydi ve her ses, bir kuşun uykusunda ötmesi, bir kirpinin koşuşturması ya da bir yerlerde hafifçe yükselen insan sesi gündüzden farklı, geceye özgü biçimde, hassas sessizliğin altını sevgiyle çizerek çıkardı.

Bir armonika çalınıyor, bir kadın kahkahası duyuluyordu, bir kılıç kaldırım taşlarına vuruyor, bir köpek havlıyordu ama bu sesler biten günün son yapraklarıydı sadece.

Bazı geceler birdenbire tarladan ya da sokaktan sarhoş bağırışları yükselir, birinin ayaklarını yere güm güm vurarak koşturduğu duyulurdu; bizi hiç kaygılandırmayan alışılmış seslerdi bunlar.

Ninemin uykusu kısa sürerdi, uzanır, ellerini başının altına koyar, beni yavaşça dürter ve galiba benim dinleyip dinlemediğime aldırış etmeden bir şeyler anlatırdı. Hem her zaman geceyi daha anlamlı, daha güzel kılan bir hikâye seçmeyi bilirdi.

Onun ölçülü anlatışını dinlerken farkında olmadan uyuyakalır ve sabah kuşların sesiyle uyanırdım; güneş doğrudan yüzüme vurur, ısıtırdı; hafif bir sabah yeli eser, elma ağacının yaprakları çiylerini döker; otların nemli yeşilliği kristalimsi bir berraklıkla çok daha parlak görünür, üzerlerinde ince bir buğu tabakası dalgalanırdı. Leylak rengi gökyüzünde güneş ışınlarının yelpazesi genişledikçe, gök de açılır, mavileşirdi. Bir tarlakuşunun gözle görülmeyecek kadar yükseklerden gelen sesi ortalığı çınlatır ve tüm bu renklerle sesler bir çiy taneciği gibi insanın yüreğine sızarak, huzur dolu bir sevinç ve bir an önce kalkmak, çalışmak, çevredeki bütün canlılarla dostluk içinde yaşamak arzuları uyandırırdı.

Tüm hayatımın en sessiz, en çok düşüncelere daldığım dönemiydi, kendi gücüme güvenme duygusunu o yaz kazanmış ve pekiştirmiştim. İnsanlardan kaçıyor, yalnız kalmayı tercih ediyordum; Ovsyannikov'ların çocuklarının sesleri kulağıma geliyor, ama onların yanına gitme isteği duymuyordum. Dayı oğulları bize geldiğinde de hiç sevinmediğim gibi, o kadar özenerek yaptığım bahçedeki evime –tek başıma gerçekleştirdiğim ilk işime– zarar verecekler diye tedirgin oluyordum.

Dedemin söylevleri de artık ilgimi çekmez olmuştu; yavan buluyordum sözlerini, hep yakınıyor, inliyor, homurdanıyordu. Ninemle de daha sık kavga eder olmuştu; kadıncağızı evden kovuyor, o da Yakov ya da Mihail dayımlara gidiyordu. Birkaç gün eve gelmediği olurdu ninemin; o zaman dedem kendi yemeğini kendisi pişirir, elini yakar, bağırır, küfreder, kap kacağı kırardı. Cimriliği de arttıkça artmıştı.

Bazen bahçede kurduğum eve gelip boylu boyunca çimenlerin üzerine uzanır, uzunca bir süre beni sessizce izledikten sonra, birden:

— Niye susuyorsun? –diye sorardı.

— Hiç. Ne oldu ki?

Hemen vaaza başlardı:

— Bak evlat, biz bey takımından değiliz. Bize bir şey öğretecek kimsemiz yok. Her ne öğreneceksek kendimiz öğreneceğiz. Başkaları için kitaplar yazılmış, okullar yapılmış, bizim içinse hiçbir şey yapılmamış. Her şeyi kendimiz elde etmeliyiz...

Düşünceye dalar, sessiz, kımıltısız, ölü gibi ürkütücü, öylece kalakalırdı.

Güzün evi sattı; satıştan birkaç gün önce, bir sabah çay içerken, asık yüzle ve kararlılıkla nineme birdenbire şöyle bir açıklamada bulundu:

— Beri bak, ana! Bugüne dek karnını doyurduğum yeter! Bundan böyle kendi ekmeğini kendin kazanacaksın!

Ninem son derece soğukkanlı karşıladı bu sözleri, sanki bekliyor, bunların söyleneceğini biliyordu. Sakin bir şekilde tabakasını çıkardı, sünger görünümü almış burnuna enfiye doldurdu:

— Eh, ne yapalım... Madem öyle diyorsun, öyle olsun...

Tepenin altındaki çıkmaz sokakta, eski bir evin bodrum katında iki karanlık oda kiraladı dedem. Yeni yerimize taşınacağımız gün ninem huş kabuğundan örülmüş uzun

bağcıklı bir çarığı ocağın altına fırlattı, sonra çömelip evin cinini çağırmaya başladı:

— Evimizin cini... Sana bir kızak attım! Bin ona ve bizimle yeni yerimize gel... mutluluk getir bize!

O sırada avluda olan dedem; başını pencereden uzatıp bağırdı:

— Beni böyle rezil etmeye devam edersen, seni öyle bir kızağa bindiririm ki!.. Din sapkını kocakarı!

— Tövbe, de, baba! Kötülük yağdırır sonra başımıza... –diye ciddi ciddi uyardı onu ninem.

Ama dedem öfkeden kudurmuş gibiydi; ninemin ev cinini de yanımızda götürmesini yasakladı.

Mobilyalarla öbür bazı eşyaların tümünü Tatar eskicilere satması üç gün sürdü; sıkı pazarlık ediyor, sövüp sayıyordu; manzarayı pencereden izleyen ninem, bazen ağlayıp bazen gülerek:

— Alın, götürün, kırın, parçalayın... –gibi bir şeyler söylüyordu.

Ben evim, bahçem için üzülüyordum, dokunsalar ağlayacak durumdaydım. İki arabayla taşındık, benim çeşitli ev eşyasının arasına oturduğum araba korkunç sallanıyordu, sanki beni üzerinden atmak istiyordu.

Bu kaldırılıp bir yana atılma duygusu annemin ölümüne dek, iki yıl daha sürdü bende.

Dedemin bodrum katında kiraladığı bu yeni eve henüz taşınmıştık ki, annem çıkageldi: Zayıflamış, solmuştu; büyük gözlerinde parlak, şaşırtıcı bir ışıltı vardı; babasını, annesini ve beni ilk kez görüyordu sanki, hepimize dikkatle bakıyor, konuşmuyordu. Üvey babamsa hafiften bir ıslık tutturmuş, arada bir öksürerek odada bir aşağı bir yukarı dolanıp duruyordu; elleri arkasına bağlıydı, parmakları arkada durmamacasına oynuyordu.

— Tanrım, ne kadar büyümüşsün! –dedi annem, ateş gibi yanan avuçlarıyla yanaklarımdan tutarak.

Güzel giyinmemişti; kırmızıya çalan, bol bir entari vardı üzerinde; karnı da kocamandı.

Üvey babam bana elini uzatarak:

— Merhaba kardeş! Nasılsın? –dedi, havayı koklayarak ekledi:– Sizin burası da bayağı rutubet kokuyor!

İkisi de sanki uzun süre koşmuş, yorulmuş gibiydi, giysileri buruşmuş, yıpranmıştı ve akıllarında yatıp dinlenmekten başka bir şey yoktu.

Çayımızı sıkıntıyla içtik. Dedem camlardan süzülen yağmur taneciklerini izliyordu; birden:

— Demek her şeyiniz yandı? –dedi.

— Her şeyimiz, –diye onayladı üvey babam.– Canımızı zor kurtardık...

— Yangının hiç şakası yoktur!

Annem ninemin omzuna yaslanarak kulağına bir şeyler söyledi; ninem sanki ışık kamaştırıyormuş gibi gözlerini kısmıştı. Büsbütün sıkıntılı olmuştu içeride hava.

Birden dedem alabildiğine sakin, ama epey yüksek sesle ve iğneler gibi:

— Yalnız, Yevgeniy Vasilyev beyefendi, –dedi,– yangın falan değil, sen her şeyi kumarda yitirmişsin diye duydum ben...

Odaya ölüm sessizliği çöktü; bir tek semaverde kaynayan suyun fokurtusu, bir de camları döven yağmurun sesi duyuluyordu.

Derken, annemin sesi duyuldu:

— Babacığım...

— Babacığım, ne?.. –diye haykırdı dedem kulakları sağır eden bir sesle.– Şimdi ne olacak, söyler misin? Ben sana söylemedim mi otuz yaşına geldin, yirmilik biriyle evlenme diye. Bir sana bak bir de ona, bizim kibar beyefendiye bak! Soylu olacaktın güya? Şimdi ne oldu kızım?

Dördü birden bağırıyor, ama en çok üvey babamın sesi duyuluyordu. Sofaya geçip yakacak odunların üzerine otur-

dum: Şaşkınlıktan adeta taş kesilmiştim; annem bir başkasıyla yer değiştirmişti sanki; eskisi gitmiş, yerine bambaşka biri gelmişti. Az önce içerideyken pek ayrımına varamamıştım bunun; ama burada, loş ışıkta annemin eski hali birden gözümde canlanıverdi.

Sonra, nasıl oldu tam hatırlayamıyorum, kendimi birden Sormov*'da, bambaşka bir evde buldum. Her şey yeniydi burada; duvarlarda duvar kâğıdı yoktu; kirişler arasındaki boşluklarda kenevir otları bitmişti, kenevirlerin üzeri de tahtakurusu doluydu. Annemle üvey babam yola bakan iki odaya yerleşmişlerdi, ninemle bense, bir tek çatı penceresi olan mutfakta kalıyorduk. Çatıların ardında, fabrikanın hareket çeken ortaparmaklar gibi gökyüzüne uzanan siyah bacalarından yoğun bir duman kıvrıla kıvrıla yükselirdi; kışın rüzgâr bu dumanı tüm kasabaya yayar ve soğuk odalarımızda her zaman yoğun bir yanık kokusu olurdu. Fabrikanın sireni sabahın köründe kurt gibi ulumaya başlardı:

— Vou, ou, ou-u...

Peykenin üstüne çıkınca, pencerenin üst camından bakıp, çatıların arasından yaşlı bir dilencinin dişsiz ağzını andıran, fenerlerle aydınlatılmış fabrika kapısını görebilirdim: Küçük insanlar topluluğu sıkış tıkış bu ağza girerdi. Öğleyin sirenin yeniden çalmasıyla kapının kara dudakları aralanır ve açılan bu derin delikten fabrika, çiğnediği insanları kusardı; insanlar kara dereler gibi kıvrım kıvrım sokağa dökülür, rüzgâr kar tanelerini beyaz tüyler gibi sokak boyunca uçurur, insanları dağıtıp evlerine sürüklerdi. Köyün üzerinde gökyüzü pek görünmezdi, günbegün evlerin çatılarının üzerinden, kurum lekeli kar yığınlarının üzerinden gri ve düz başka bir çatı görünürdü ve bu da hayal gücünü sınırlar, tek rengin verdiği hüzün insanın gözünü köreltirdi.

* Volga boyunda, Nijniy Novgorod'a bağlı ve ona çok yakın küçük bir sanayi kenti. (ç.n.)

Akşamları fabrikanın üzerinde, bacaların uçlarını aydınlatan bir kızıltı dalgalanır ve o bulanık kızıltı içinde bacalar sanki yerden göğe doğru yükselmiyorlar da, bu duman bulutundan yere iniyorlarmış ve inerken de kızıllığı soluyup inliyorlarmış, uğulduyorlarmış gibi görünürdü; sürekli bu manzarayı izlemek dayanılır gibi değildi; kahredici bir bıkkınlık acımasızca insanın yüreğini kemirirdi.

Evin bütün işleri ninemin üzerindeydi: Yemek yapıyor, yerleri siliyor, odun kesiyor, su taşıyordu; akşama kadar dur durak bilmeden çalışıyor, akşam perişan bir halde, inleye inleye yatağına yatıyordu. Bazen yemeği pişirdikten sonra, kısa pamuklu hırkasını giyiyor, eteğini sığayıp kentin yolunu tutuyordu:

— İhtiyar ne yapıyor, ne ediyor, gidip bir bakayım...

— Beni de götür!

— Donarsın! Dışarıda ayaz var, görmüyor musun?

Yollarda, karın altında kaybolmuş tarlalarda yedi verst yürürdü. Annem gebeydi. Yüzünde renk diye bir şey kalmamıştı. Çok üşüyor ve donmamak için uçları püsküllü, yırtık pırtık, boz bir şala sarınıyordu. Onun iri, düzgün bedenini kötü gösteren bu şaldan nefret ediyor ve kızgınlığımdan püsküllerini koparıyordum... bu evden, fabrikadan, bu köyden... nefret ediyordum. Annem iyice yıpranmış keçe çizmelerle dolaşıyor, öksürecek oldu mu kocaman, çirkin karnı sallanıyor, gri-mavi gözleri soğuk ve öfkeli bir ifadeyle parlıyor, sık sık çıplak duvarlara, yapışmışlar gibi, takılıp kalıyorlardı. Bazen bir saat boyunca pencereden sokağa bakardı. Sokağımız dişlerin bazıları yaşlılıktan kararmış, eğrilmiş bazıları da çoktan dökülmüş ve yerlerine yeni ama çeneye büyük gelen dişlerin beceriksizce takıldığı bir çene kemiğine benziyordu.

— Niye burada oturuyoruz? –diye soracak oldum bir kez.

— Sussana sen! –diye lafı ağzıma tıkadı annem.

Benimle çok az konuşuyor, söylediği bir iki söz de hep emir kipinde oluyordu:

-— Git, gel, getir...

Sokağa çıkmama çok az izin vardı, her çıktığımda da mahalledeki çocuklardan dayak yemiş olarak dönerdim eve: Dövüş, diyebilirim ki, hayatımın biricik zevki, en keyif aldığım şeydi... Büyük bir tutkuyla kaptırıyordum kendimi kavgaya. Annem beni kemerle dövüyordu, ama bu ceza beni daha da kızıştırıyor, bir sonraki kavgamızda daha bir coşkuyla atılıyordum çocukların üzerine; tabii karşılığında annemin beni cezalandırması da daha şiddetli oluyordu. Bir gün kendisine beni dövmeye devam edecek olursa elini ısıracağımı ve çekip kırlara gideceğimi, oralarda soğuktan donup öleceğimi söyledim. Şaşkınlıkla yüzüme bakarak beni itti, odada aşağı yukarı bir iki adım attıktan sonra yorgunluktan güçlükle soluk alarak:

— Canavar! –dedi.

Adına sevgi denen duyguların canlı, insanın yüreğini titreten gökkuşağı benim yüreğimde solmuştu, her şeye karşı duyduğum kin kömür gazı ateşi gibi koyu mavi titrek bir ışık veriyordu ve kalbimde de yoğun bir hoşnutsuzluk duygusu, bu gri, cansız saçmalıkta bir başıma olduğum hissi için için yanıyordu.

Üvey babam bana karşı sertti; annemle ise pek az konuşurdu. Evde sürekli ıslık çalar, öksürür, öğle yemeklerinden sonra ise ayna karşısına dikilip bir çıra kıymığıyla çarpık dişlerini karıştırırdı; çok özen gösterir, çok zaman ayırırdı bu işe. Annemle gitgide daha sık kavga eder olmuştu; kavga ettiler mi ona öfkeyle "siz" derdi; onun bu "siz"li konuşması benim tepemi attırırdı. Tartışırlarken, besbelli söylediği sözleri ben duymayayım diye, odanın mutfağa açılan kapısını sıkı sıkıya kapardı, ama yine de onun o boğuk, bas sesini duyardım.

Bir seferinde ayağını da yere vurarak:

— Şu aptal karnınız yüzünden eve konuk da çağıramaz oldum; inek gibisiniz! –diye bağırdı anneme.

Duyduğum şaşkınlık anlatılır gibi değildi; ocağa bitişik ranzanın üst katındaki yatağımdan öyle bir öfkeyle ayağa fırladım ki, hem başımı şiddetle tavana çarptım hem de dilimi çok kötü ısırıp kanattım.

Cumartesileri, onlarca işçi üvey babama gelip, fabrika kantininden erzak almaları için kendilerine ücret yerine verilen yiyecek kuponlarını satarlardı; kuponları değerinin yarı fiyatına alan üvey babam, asık bir yüz ve azametli bir edayla oturduğu mutfak masasının önüne işçileri dizer, ellerindeki kuponlara bakıp konuşurdu:

— Bir buçuk ruble.

— Allahtan kork, Yevgeniy Vasilyev...

— Bir buçuk ruble.

Bu saçma, iç karartıcı hayat uzun sürmedi; annemin gebeliğinin son günlerine doğru beni dedemin yanına yolladılar. Kunavino'da, iki penceresi de avluya bakan ve içinde kendi ocağı bulunan daracık bir oda kiralamıştı dedem; Napolnaya Kilisesi mezarlığının çitlerine inen tozlu bir sokaktaydı ev.

— O-o-o! Kimler gelmiş? –diye çatallanan sesiyle bağırarak ve gülümseyerek karşıladı beni.– Anadan aziz dost yoktur denilmiştir gerçi, ama anlaşılan anaların yerini artık huysuz dedeler almış! Ah, siz yok musunuz si-iz...

Daha yeni çevremi inceleme fırsatı bulamadan ninemle annem ve bebeği çıkıp geldiler. İşçileri dolandırdığı için üvey babamı fabrikadaki işinden kovmuşlardı. O da başka bir yere gitmiş ve onu hemen bir tren istasyonunda gişe memuru olarak işe almışlardı.

Uzunca bir süre olaysız yaşadık; sonra beni yine annemin yanına yolladılar; taş bir yapının bodrum katında oturan annem ilk iş beni okula yazdırdı ve ben ilk günden nefret ettim okuldan.

Ayağımda annemin ayakkabıları, üzerimde sarı bir gömlek, paçaları ayakkabıların üzerine inen uzun bir pantolon ve ninemin hırkasından bozma bir palto vardı. Kılığım tabii hemen alaya alındı; sarı gömleğimden dolayı nedense "karo ası" diye çağırmaya başladılar beni. Çocuklarla kısa sürede hiçbir sorun kalmadı aramızda, ama öğretmenle papaz bir türlü sevemediler beni.

Öğretmen sarışın, kel kafalı bir adamdı; sürekli burnu kanadığı için sınıfa burun deliklerine pamuk tıkamış olarak girer, geçip masasına oturduktan sonra genizden gelen bir sesle öğrencilere dersle ilgili sorular sorarken birden susup burnundan pamukları çıkarır, başını sallayarak bunları incelerdi. Paslanmış bakır rengi yüzü dümdüzdü; kırışıklarına mavimsi-yeşil bir şeyler birikmişti sanki. Ancak bu yüzü asıl çirkinleştiren, birer kalay damlasını andıran gözlerdi; bulundukları yerde tümüyle gereksiz gibi duran bu gözler yüzüme yapışıp kalırlardı sanki ve ben her seferinde tedirginlikle avuçlarımı bastıra bastıra yüzümü silme ihtiyacı duyardım.

Birkaç gün en önde, öğretmenin masasına bitişik sırada oturdum; dayanılır gibi değildi, benden başkasını gördüğü yoktu öğretmenin; o genizden gelen sesiyle sürekli bana sesleniyordu:

— Pesko-ov, o gömleği bir daha giyme! Pesko-ov, ayaklarını yere sürtme! Peskov, yine ayakkabıların delik içinde!

Ben de boş durmuyor, vahşice yöntemlerle ondan öcümü alıyordum. Örneğin bir gün elime geçen donmuş bir yarım karpuzun içini oyarak yarı karanlık koridorda kapının mekanizmasına iple bağladım. Kapı açıldığında yukarı kalkan karpuz kabuğu, öğretmen kapıyı kapattığında şapka gibi kel kafasına geçiverdi. Yazdığı bir pusulayla okul bekçisinin eşliğinde eve gönderdi beni öğretmen; felaket bir dayak yiyerek çok acı ödedim bu yaramazlığın bedelini.

Bir başka gün de masasının çekmecesine enfiye dök-

tüm; öyle hapşırmaya başladı ki öğretmen, sınıftan çıkmak zorunda kaldı; yerine kayınbiraderini gönderdi derse devam etmesi için. Subay olan kayınbirader sınıfa girer girmez bizden "Tanrı çarı korusun" ve "Ey özgürlük"ü okumamızı istedi. Doğru okuyamayanların kafasına cetveli indiriyordu. Vuruşu değişikti: Cetvel kafamıza indi mi çok ses çıkarıyor, ancak hiç acıtmıyordu; bu da bizi güldürüyordu.

Din dersimize giren gür saçlı, genç, yakışıklı papaz bana sinir oluyordu. Bunun nedeni, "Eski ve Yeni Ahit'in Kutsal Tarihi" kitabımın olmaması ve kendisinin konuşma biçimini taklit etmemdi.

Sınıfa girdi mi ilk işi bana kitabımın olup olmadığını sormaktı:

— Peşkov, kitabın var mı yok mu? Evet. Kitap?

Yanıtlardım:

— Hayır. Yok. Evet.

— Evet ne demek?

— Hayır.

— Doğruca evine gidiyorsun! Evet. Evine. Seninle uğraşamam. Evet. Uğraşamam.

Fazla umursamazdım bunu. Dersler sona erene dek dışarıda dolaşır, çamurlu sokaklardaki gürültülü yaşamı izlerdim.

Papazımızın İsa'nınkini andıran hoş bir yüzü vardı; sevecen gözleri biraz kadınsıydı; küçücük elleriyle her şeyi okşar gibi tutardı; öylesine ki, kitap, cetvel, kalem, eline aldığı her şeyi canlıymış, her an kırılabilirmiş gibi özenle tutardı, yanlış bir dokunuşla zarar vermekten korkar gibi sakınarak, dikkatle ve büyük bir sevgiyle... Çocuklara karşı bu kadar sevecen değildi, ama yine de çocuklar onu severlerdi.

Derslerim pek iyi değildi, ama çok kötü olduğu da söylenemezdi; buna karşın, saygısız davranışlarım yüzünden okuldan kovulacağım söylendi bana. Başıma büyük tatsızlıkların gelmesi anlamını taşıyan can sıkıcı bir haberdi bu: Annem iyice sinirli olmuştu; sürekli dövüyordu beni.

Ama beklenmedik bir gelişmeyle işler yoluna girdi. Bir gün Piskopos Hrisanf geldi okulumuza; büyücüye benzeyen, kambur bir adam olarak hatırlıyorum onu*.

Bol, kara giysisi içinde ufacık görünüyordu; başında, kovayı andıran gülünç bir şapka vardı; öğretmenin masasına oturdu ve ellerini cüppesinin geniş yeninden dışarı çıkararak:

— Haydi bakalım çocuklarım, sizinle biraz sohbet edelim! –dedi.

Pek alışık olmadığımız, bizi rahatlatan, sıcak, neşeli bir hava doğdu bir anda sınıfta.

Öğrencileri teker teker masasının önüne çağırıp bir şeyler sordu. Birkaç kişiden sonra beni masasına çağırdı, ciddi bir tavırla sordu:

— Kaç yaşındasın? O kadarcık mı! Nasıl uzadın peki böyle, kardeş? Sen, galiba yağmur altında çok durmuşsun?

Sivri tırnaklı, kupkuru ellerini masanın üzerine koydu, sonra parmaklarını seyrek sakalları arasına daldırdı, tertemiz gözlerini gözlerime dikerek:

— Hadi bana Kutsal Tarih'ten en sevdiğin yeri anlat! –dedi.

Kutsal Tarih kitabımın olmadığını ve o dersi hiç bilmediğimi söyleyince şapkasını düzelterek:

—Nasıl olur? –dedi.– Onu da bilmen gerek. Bir düşün bakalım... bildiğin... duyduğun bir şeyler vardır belki? Zebur'u duydun mu? O, çok iyi! Ya duaları? Bak, görüyor musun! Azizlerin hayatlarını da, ha? Hem de şiir olarak? Bence bayağı bilgilisin...

Bizim papaz girdi sınıfa; soluk soluğaydı, yüzü de kıpkırmızı... Piskopos onu kutsadı, tam bizim papaz benim

---

* Piskopos Hrisanf - *Eski Dünyanın Dini* adlı üç ciltlik ünlü kitabın yazarı; ayrıca "Mısır Reenkarnasyonu", "Evlilik ve Kadın" gibi makaleleri de vardı. Çok genç yaşlarımda okuduğum bu makaleler beni derinden etkilemişti. Makalelerin adını yanlış yazmış olabilirim, 1870'lerin ilahiyat dergilerinde yayımlanmış yazılardı. (M. Gorki'nin notu.)

hakkımda bir şeyler söylemeye başlamışken elini kaldırarak onu durdurdu:

— Bir dakika lütfen... –Yine bana döndü:– Tanrı'nın kutlu kulu Aziz Aleksey'in hayatını biliyor musun? Hadi anlat!

Şiir olarak okumaya başladım. Dizelerden birini unutup da duraksayınca:

— Ne güzel şiirler, değil mi, kardeş? –dedi.– Başka bildiğin de var mı? Kral Davud üzerine, örneğin? Pekâlâ, dinliyorum!

Beni içtenlikle dinliyor ve okuduğum şiirleri gerçekten beğeniyordu. Bu böyle epeyce sürdü, sonra değişik sorular sordu, derken birden durdu ve:

— Zebur'u iyi öğrenmişsin... –dedi.– Kim öğretti? Ah, ne iyi insanmış deden! Ne, kötü mü? Gerçekten mi? Belki de sen çok yaramazsındır, kardeş?

Biraz kem küm ettikten sonra onu doğruladım: Evet, biraz yaramazdım. Öğretmenle papaz, benim itirafımı doğrulayıcı örnekler vererek ne kadar yaramaz olduğumu anlattılar; piskopos, bakışları yerde, bütün bunları dinledi, sonra içini çekerek:

— Duyuyorsun değil mi, –dedi,– senin için neler söyleniyor? Yanıma yaklaş...

Yaklaştım; servi kokulu elini başımın üzerine koydu:

— Niye yaramazlık yapıyorsun?

— Dersler çok sıkıcı.

— Sıkıcı mı? Bu işte bir terslik var, kardeş. Derslerin kötü olsaydı, dersler sıkıcı sözüne hak verebilirdim. Ama öğretmenlerin derslerinin iyi olduğunu söylüyor. Demek ki işin içinde başka bir şey var.

Göğüs cebinden küçük bir defter çıkarıp adımı not etti:

— Peşkov Aleksey. Evet. Keşke kendini tutabilsen kardeş ve fazla yaramazlık yapmasan! Yani birazcık yaramazlık yapılabilir elbet, ama ölçüyü kaçırdın mı, insanların canını sıkmaya başlarsın... Doğru mu söylüyorum çocuklar?

Çocuklar bir ağızdan neşeyle karşılık verdiler:

— Evet!

— Ama sizler fazla yaramazlık yapmıyorsunuz, değil mi?

Gülerek karşılık verdi çocuklar:

— Hayır! Biz de çok yaramazlık yapıyoruz... Çook!..

Ağırlığını sandalyesinin arkalığına veren piskopos beni göğsüne bastırarak öğretmenimizle papaz da dahil hepimizi güldüren bir itirafta bulundu:

— Sizin yaşınızdayken inanın ben de çok yaramazdım, kardeşler! Bu neden hep böyle oluyor dersiniz?

Çocuklar gülüşmeye başladılar. Piskopos art arda sorduğu ustalıklı sorularla çocukları şaşırtıyor, onları birbirlerinin düşüncelerine karşı çıkmaya yönlendiriyordu; sınıfta neşe doruğa çıkmıştı ki, piskopos birden ayağa kalktı:

— Sizinle birlikte olmak çok keyifliydi, yaramazlar! Ama artık gitmem gerek!

Elini havaya kaldırdı, giysisinin geniş yenini omzuna attıktan sonra geniş geniş hareketlerle haç çıkararak bizi kutsadı:

— Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına hepinizi kutsuyorum! İyi olun, iyi işler işleyin! Elveda!

Bir ağızdan bağırdık:

— Güle güle, Efendimiz! Yine bekleriz!

Başını sallayarak karşılık verdi:

— Geleceğim... geleceğim! Size kitapçıklar da getireceğim!

Sınıftan çıkmadan öğretmene döndü:

— Bugünlük burada kesin! Bırakın evlerine gitsinler!

Elimden tutup beni koridora çıkarttıktan sonra üzerime doğru eğilerek, sessizce:

— Sen de kendini tut, tamam mı? Aslında ben niye yaramazlık yaptığını iyi biliyorum! Hadi bakalım, hoşça kal kardeş!

Çok heyecanlanmıştım, göğsüm değişik bir duyguyla dolup taşmıştı. Hatta öğretmenimiz bütün öğrencileri evlerine saldıktan sonra beni bir kenara çekip, bundan böyle sudan sessiz, otlardan sakin olmam gerektiğini söylediğinde onu büyük bir dikkat ve istekle dinlemiştim. Papaz da kürkünü giyerken sevecenlikle şöyle bir şeyler geveledi:

— Bundan böyle derslerime girmek zorundasın! Evet. Zorundasın! Ama, uslu olacaksın! Evet. Uslu.

Okul sorunum böylece çözülmüş oldu. Okulda işler yoluna girerken evde çok kötü bir şey oldu: Annemden bir ruble çaldım. Önceden tasarladığım bir şey değildi bu. Bir akşam annem benden bebeğe göz kulak olmamı isteyerek çıkıp bir yerlere gitti. Ben de can sıkıntısından üvey babamın kitaplarını karıştırmaya başladım. Alexandre Dumas'nın (baba) "Bir Hekimin Anıları" adlı kitabına bakarken sayfalar arasında biri on rublelik, biri de bir rublelik iki banknot gördüm. Kitap anlamadığım bir dildeydi, hemen kapattım, ama bir anda oradaki bir rubleyle yalnız "Kutsal Tarih"i değil, "Robinson Crusoe"yu bile alabileceğimi düşündüm. Bu kitabın varlığından geçenlerde okulda bir çocuğun sözleriyle haberim olmuştu: Soğuk bir gündü, ders arasında çocuklara masal anlatıyordum; birden içlerinden biri küçümser bir tavırla:

— Masallar saçmalık ama Robinson, işte gerçek öykü o! –deyiverdi.

Okuyan birkaç çocuk daha kitabı övmeye başlayınca, ninemin masalının beğenilmemiş olmasına üzülerek Robinson'u okumaya karar verdim; okuyacak ve ben de onlara Robinson'un saçmalık olduğunu söyleyecektim!

Ertesi gün okula koltuğumun altında "Kutsal Tarih", iki darmadağınık Andersen cildi, üç funt* beyaz ekmek ve bir funt sucukla gittim. Vladimir Kilisesi'nin duvarına bitişik küçük ve karanlık kitapçı dükkânında Robinson da

* 409,5 gr. (ç.n.)

vardı; ama bu sarı kapaklı, incecik kitap hoşuma gitmemişti. Sakallı, kürk şapkalı, omuzlarına da bir kürk atmış bir adamın resmi vardı üzerinde. Oysa masal kitapları çok yıpranmış olmalarına karşın dış görünüşleriyle bile çok daha sevimliydiler.

Büyük teneffüste sucuğu ve ekmeği arkadaşlarımla paylaştım ve hep birlikte "Bülbül" adlı masalı okumaya başladık: Bu olağanüstü masal, daha ilk cümleleriyle kalplerimizi fethetmişti:

"Çin'de herkes Çinlidir, imparator da." Yalınlığı, duruluğu, insana adeta neşeyle gülümseyen ezgisiyle bu cümlenin beni nasıl hoş bir şaşkınlığa düşürdüğünü hâlâ hatırlarım. Bunun gibi, şaşırtıcı derecede güzel başka cümleler de vardı.

Okulda bitiremedim "Bülbül"ü, zaman yetmemişti. Eve geldiğimde annem ocak başında, yumurta kızartıyordu; elinde, ateşteki tavayı tutmak için maşaya benzeyen uzun, demir tutacak vardı.

Tuhaf, kısık bir sesle:

— Bir rubleyi sen mi aldın? –dedi.

— Evet; işte şu kitaplar...

Elindeki tava tutacağıyla vurmaya başladı bana; bir güzel dövdükten sonra Andersen'in kitaplarını aldı, bir daha asla bulamayacağım bir yere sakladı; bu bana dayaktan da ağır geldi.

Birkaç gün okula gitmedim; bu süre içinde üvey babam bu marifetimden iş arkadaşlarına söz etmiş olacak; onlar da besbelli kendi çocuklarına anlatmışlardı ki, okula gittiğimde beni yeni bir lakap bekliyordu: hırsız. Kısa ve açık bir addı, ama doğru değildi: Rubleyi aldığımı saklamamıştım. Bunu açıklamaya çalıştımsa da bana inanmadılar; bunun üzerine eve döndüm ve anneme bir daha okula gitmeyeceğimi söyledim.

Pencerenin önünde oturuyordu. Yine gebeydi. Yüzünde renk diye bir şey kalmamış, gözlerinde çılgın bakışlar, kar-

deşim Saşa'yı emziriyordu. Ağzını balıklar gibi açarak baktı bana:

— Yalan söylüyorsun, –dedi usulca.– Rubleyi oradan aldığını kim nereden bilecek?

— İnanmıyorsan git, sor.

— Gevezelik edip sen ağzından kaçırmışsındır. Hadi, itiraf et, sen kendin söyledin değil mi? Nasılsa yarın okula gidip bunun kimden çıktığını öğrenirim.

Ona öğrencinin adını verince yüzü ağlayacakmış gibi buruştu ve gözlerinden yaşlar dökülmeye başladı.

Mutfağa gittim; ocağın hemen arkasında, sandıklar üzerine yapılan yatağıma yattım; annem öbür odada usul usul inliyordu:

— Aman Tanrım! Aman Tanrım!

Isınmış yağlı paçavralardan yükselen iğrenç kokuya dayanamadım, dışarı çıkmak için yerimden kalktım. Ama annem arkamdan bağırdı:

— Nereye gidiyorsun? Nereye? Yanıma gel!..

Gittim. Yere, yan yana oturduk. Saşa annemin dizlerinde yatıyordu, giysisinin düğmelerini yakalamış, başı eğik bir şeyler söylüyordu: Tutmaya çabalarken bir yandan da kendi kendine:

— Dü-me... dü-me ....

Anneme yaslanmış, oturuyordum. Beni kollarıyla sararak:

— Biz yoksuluz, –dedi.– Tek bir kapik... tek bir kapik bile bizim için...

Ama nedense sözünü bitirmedi; beni saran elleri ateş gibi yanıyordu. Birden, ondan çok eskiden duyduğum bir söz döküldü dudaklarından:

— Rezil... rezil!

Saşa yineledi:

— Yezil!

Hantal, koca kafalı, tuhaf bir bebekti Saşa; güzel, maviş gözleriyle bir şeyler bekler gibi, sessizce gülümseyerek

bakardı çevresine. Konuşmaya çok erken başlamıştı. Hiç ağlamazdı; hep sessiz bir neşe içindeydi. Çok zayıftı, güçlükle emekleyebiliyordu. Beni görünce çok sevinir, onu kucağıma almamı isterdi. Yumuşacık ve nedense menekşe kokan minik, yumuşak parmaklarıyla kulaklarımı mıncıklardı hep. Hasta falan olmadan, ansızın ölüverdi. Daha sabahleyin her zamanki sessiz neşesi içindeydi, aynı gün çan sesleri akşam ayinini haber verirken minik bedeni masanın üzerine uzatılmıştı. Annemin ikinci bebeği Nikolay'ın doğumundan hemen sonra oldu bu.

Annem verdiği sözü tuttu; okuldaki durumum yeniden düzelmişti, ama sonra yeniden dedemin yanına gönderilecektim.

Bir gün, akşam çayı sıralarıydı, avludan mutfağa giriyordum. Annemin yürek paralayan çığlıklarını duydum:

— Yevgeniy! Yalvarırım... yalvarırım...

— Saç-ma-lık bu! –diye karşılık verdi üvey babam.

— Biliyorum... o kadına gidiyorsun!

— Ne olmuş gidiyorsam?

Birkaç saniye süren sessizliği annemin öksürükten tıkanarak söylediği şu sözler izledi:

— Ciğeri beş para etmez ahlaksızın tekisin...

Bu söz üzerine onun anneme vurduğunu duyunca hemen odalarına daldım. Annem yerde, dizlerinin üzerindeydi; göğsünü ileri, başını geriye atmıştı; dirsekleriyle bir sandalyeye dayanıyordu; hırıltıyla nefes alıyor, gözleri kor gibi yanıyordu. Üvey babamsa tertemiz giyimliydi, yeni üniforması vardı üzerinde. Uzun bacağını kaldırıp kaldırıp annemin göğsünü tekmeliyordu. Masanın üzerinden ekmek kesmek için kullandıkları ve anneme babamdan kalan tek şey olan kemik sapı gümüş işlemeli bıçağı kaptım ve tüm gücümle üvey babamın böğrüne doğru savurdum.

Bereket annem tam zamanında Maksimov'u itti. Bıçak adamın böğrünü sıyırıp geçti, yalnız derisini hafifçe çiz-

miş, üniformasını ise boydan boya yırtmıştı. Üvey babam eli böğründe, inleye inleye odadan dışarı fırladı. Annemse beni tuttuğu gibi havaya kaldırdı ve feryat figan yere çaldı. Avludan geri dönen üvey babam kurtardı beni annemin elinden.

Akşam geç vakit üvey babam bütün bu olup bitenlere karşın yine de evden çıkıp gidince annem ocağın arkasına, yanıma geldi, beni özenle kucaklayıp, öptü; gözyaşları içindeydi:

— Bağışla beni canım, suçluyum! Ah, bir tanem, bunu nasıl yapabildin, nasıl? Bıçak bu!

Ona büyük bir içtenlikle ve ne dediğimin tümüyle bilincinde olarak, üvey babamın boğazını keseceğimi, sonra da kendi boğazımı keseceğimi söyledim. Sanırım yapardım da bunu, en azından denerdim. Yanları parlak şeritli pantolon içindeki o aşağılık uzun bacak şu anda bile gözümün önünde, ayağın havada savrulup bir kadının göğsüne inmesini hâlâ görür gibiyim.

Vahşi Rus yaşamına ilişkin olarak insanın yüreğine kurşun gibi çöken bu türden gerçeklikleri her anımsayışımda, peki ama bunlardan söz etmeye değer mi diye kendime sorar, her seferinde de yenilenmiş bir inançla, değer diye cevaplarım kendimi; çünkü bunlar toplumumuzda bugün de varlığını sürdüren, bugün de yaşayan aşağılık gerçeklerdir. Belleklerimizden, ruhlarımızdan, kahır dolu, utanç dolu hayatımızdan tümüyle söküp atabilmek için, en kılcal köklerine kadar bilmemiz gereken gerçeklikler.

Beni bu alçaklıkları anlatmaya teşvik eden çok daha olumlu bir başka neden daha var. Rus insanı her şeye karşın öylesine sağlıklı, ruhsal olarak öylesine gençtir ki, nice güzel insanımız hayatı çekilmez hale getiren ve üzerimize karabasan gibi abanan bu olumsuzlukların üstesinden gelmektedir, bundan sonra da gelecektir.

Hayatımız bizi her türden rezil, aşağılık yanlarının bolluğuyla şaşırttığı kadar; bunca pisliğin, rezilliğin ortasında aydınlık, insancıl bir hayat yaratacağımıza ilişkin sarsılmaz bir umudu var eden ışıltılı, sağlıklı, yaratıcı, insancıl, iyi bir şeylerin karşı konulmaz biçimde gelişip durmasıyla da şaşırtır.

XIII

Yeniden dedemin evindeyim.

— Ne o, haydut? –diye karşıladı beni dedem, masaya da eliyle vurarak.– Yalnız haberin olsun: Ben artık bakmayacağım sana! Biraz da ninen doyursun karnını!

— Doyururum, ne olmuş! –dedi ninem.– Bu da mı sorun yani!

Dedem sinirlenerek:

— Doyur o zaman! –diye bağırdı, ama hemen sonra yatışarak:– Ninenle her şeyimizi ayırdık, –diye açıkladı bana.– Bundan böyle birbirimizle bir işimiz kalmadı...

Ninem pencerenin önüne oturmuş, hızlı hızlı dantel örüyordu; şişleri neşeyle şıkırdıyor, tepeleme bakır iğneyle dolu toparlak iğne yastığı, üzerine vuran ilkbahar güneşi altında ışıltılar saçan altın bir kirpiyi andırıyordu. Ninemin kendisi de, hep olduğu gibi, tunç bir heykeli andırıyordu. Dedemse iyiden iyiye kurumuştu; yüzü kırışıklıktan görülmüyordu; kızıl saçları beyazlamış, o azametli sakinliğinin yerini, telaşlı bir hareketlilik almıştı; yeşil gözleri çevresini kuşkuyla süzüyordu. Ninem, gülerek, varlıklarını nasıl bölüştüklerini anlattı: Tüm kabı kacağı, sofra malzemelerini ona veren dedem:

— Al bunları ve başka hiçbir şey isteme benden! –demişti.

Buna karşılık ninemin tilki kürkünü, eski giysilerini ve başka bazı özel eşyalarını toparlayıp yedi yüz rubleye satmış, parayı da vaftiz oğlu Yahudi meyve tüccarına faize bırakmıştı. Cimrilikte artık sınır tanımıyordu, utanma duygusunu tümden yitirmişti: Eski tanıdıklarını, zanaatçılar konseyindeki eski meslektaşlarını dolaşıyor, çocuklarının onu meteliksiz bıraktığından yakınarak, şu yoksul durumunda kendisine para vermeleri için yalvarıyordu. Kendisine duydukları saygı nedeniyle, bol sıfırlı banknotlar veriyorlardı. Banknot destesini övünçle ninemin burnunun ucunda sallayan dedem çocuk gibi onu kıskandırmaya çalışıyordu:

— Bu gördüğüne para derler, para! Görüyor musun aptal karı? Sana bunun yüzde birini bile vermezler!

Topladığı paraları yeni tanıştığı uzun boylu, kel ve çevrede Kamçı lakabıyla bilinen arkadaşına ve onun şişman, kırmızı yanaklı, kahverengi gözlü, melas gibi baygın ve tatlı esnaf kız kardeşine faize veriyordu.

Dedem ve ninem, evdeki yaşamı katı bir biçimde bölüşmüşlerdi: Yemek bir gün ninemin kendi parasıyla satın aldığı erzakla yapılıyor, öbür gün dedem malzemeleri ve ekmeği alıyordu; ninem etin en iyisini alırdı; dedemse hep sakatat aldığı için onun gününde yemekler tatsız tuzsuz olurdu. Herkesin çayı ve şekeri ayrıydı, ama çay aynı çaydanlıkta demlenirdi. Dedem pimpiriklenerek sorardı:

— Dur hele! Ne kadar çay koydun sen öyle?

Çay yapraklarını avucunun içine döker ve tek tek sayardı.

— Senin çayının yaprakları benimkilerden daha küçük, benim yapraklarsa hem boyca daha iri hem de demi kuvvetli; o zaman ben senden daha az çay koyacağım demliğe.

Ninem fincanlara çay koyarken, dedem gözünü dört açar ve ikisinin çaylarının da aynı koyulukta ve aynı miktarda olmasına dikkat ederdi.

Ninem çayın sonunu koyarken sorardı:

— Son bir çay ister misin?

Çaydanlığa göz atan dedem:

— Daha var, ne sonu! –derdi.

İkonaların önünde yanan kandillerin bile yağlarını ayrı ayrı alırlardı; yarım yüzyıllık ortak bir emekten sonra!..

Dedemin bütün bu cimriliklerini hem gülünç hem iğrenç bulurdum. Ninemse güler geçerdi.

— Tamam, kes artık! –derdi ninem, beni yatıştırmak için.– Ne olacak? İhtiyarladı iyice, ne dediğini bilmiyor! Zırvalıyormuş... varsın zırvalasın! Kime ne zararı var! Az değil, seksenini devirdi! Ben senin karnını da, kendi karnımı da doyuracak iki lokma ekmeği kazanırım, hiç tasalanma!

Ben de para kazanmaya başlamıştım: Pazarları ve bayram günleri, sabah erkenden bir çuval alıp sokakları, avluları dolaşıyor, sığır kemikleri, paçavra, kâğıt, çivi falan topluyordum. Bir pud paçavra ve kâğıda hurdacılar iki onluk veriyorlardı; demir de aynı paraydı; bir pud kemikse sekiz-on kapik ediyordu. Hafta içi okul çıkışı yapıyordum bu işi, cumartesileri de topladıklarımı götürüp satıyor ve otuz kapikle yarım ruble arası para kazanıyordum, şanslı bir günümdeysem daha fazla bile kazandığım olurdu. Ninem kazandığım parayı alıp telaşla entarisinin cebine sokuşturur, gözlerini yere indirerek beni överdi:

— Teşekkür ederim ruhumun güvercini! Biz seninle karnımızı doyuramayacağız ha? Biz? Büyük iş çıkarmışın!

Bir gün avucunda benim kazandığım beş kapiğe bakarak sessizce ağladığını gördüm; süngertaşı gibi delik dolu burnunun ucunda bulanık bir gözyaşı asılı kalmıştı.

Oka kıyısındaki ya da Pesk adasındaki kereste depolarından kereste ya da odun ve tahta çalıp satmak, hurda toplayıp satmaktan daha kazançlıydı. Panayır dönemlerinde demir satmak için alelacele kurulan tahta kulübeler, panayır bittikten sonra sökülür, her türlü direk ve tahta

parçası istiflenerek ilkbahara, suların taşma dönemine dek orada, Pesk'te dururdu. Evi olan esnaf iyi bir tahtaya on kapik veriyordu ve depodan günde iki, üç tahta yürütmek mümkündü. Ancak bu işte başarılı olabilmek için havanın kötü olması, bekçilerin tipi ya da yağmurdan kaçıp kapalı yerlere sığınmak zorunda kalmaları gerekiyordu.

Bu iş bazı arkadaşlarımı seçip bir çete kurmuştum: Annesi Mordovya'lı bir dilenci olan Sanka Vyahir, on yaşlarında, sevimli, nazik, her zaman sakin ve neşeli bir çocuktu. Kostroma'nın dünyada hiç kimsesi yoktu; saçı başı her zaman dağınıktı ve kara gözleri olağanüstü büyüktü; sonraları, on üç yaşındayken, bir çift güvercin çaldı diye kapatıldığı çocuk ıslahevinde kendini astı. Habi, son derece saf, iyi yürekli, pehlivan yapılı, on iki yaşında bir Tatar oğlandı. Ve Yaz, sekiz yaşlarında, basık burunlu, balık gibi sessiz bir çocuktu; saralıydı; babası mezarlık bekçisi ve mezarcıydı. Yaşça en büyüğümüz dul bir terzi kadının oğlu olan Grişka Çurka'ydı. Son derece aklı başında, haksever, kavgada gözü hiçbir şeyi görmeyen bir çocuktu. Hepimiz aynı sokağın çocuklarıydık.

Yaşadığımız beldede hırsızlık günah sayılmazdı; yarı aç-yarı tok yaşayan halkın tek geçim kaynağı ve bir alışkanlık olarak görülürdü, hırsızlık. Bir buçuk ay süren panayırda kazanılanlar bütün bir yıl karın doyurmaya yetmezdi; bu yüzden de pek çok saygıdeğer ev bark sahibi bile "ırmaktan yolunu bulur", taşkın sularının getirdiği kereste ve kütükleri toplar, küçük yüklerini kayıklarla taşırdı. Ama bu onlar için ek gelirdi; asıl gelirlerini mavnalardan yaptıkları hırsızlıktan sağlarlar ve genellikle, Volga ve Oka nehirlerinde çalışan mavnalarda, düzgün bağlanıp sabitlenmemiş her şeyi "yürütürlerdi". Pazar günleri ve bayramlarda büyükler bu konudaki başarılarını övünçle anlatır, küçükler de onları dikkatle dinleyip, işi öğrenirlerdi.

İlkbaharda, panayırdan hemen önceki hareketli günlerde akşamları köyün sokakları sarhoş ustalarla, arabacılarla ve her çeşidinden işçilerle dolup taşardı; köyün çocukları her zaman onların ceplerini karıştırırlardı; bu, meşru bir zanaattı ve çocuklar bunu hiç çekinmeden, büyüklerin gözleri önünde yaparlardı.

Doğramacıların iş aletlerini yürütürler, binek arabalarından somun, anahtar; yük arabalarından mil, dingil demiri çalarlardı. Bizim çete bu işlere bulaşmazdı.

Çurka bir gün son derece kararlı bir şekilde:

— Ben hırsızlık yapmayacağım, –dedi,– annem yasakladı.

Habi de:

— Ben de korkuyorum, –diye ekledi.

Kostroma, hırsızlardan hiç hoşlanmazdı, hırsız kelimesini özellikle sert söylerdi ve yabancı çocukların sarhoşları soyduğunu görürse onları kovalar, içlerinden birini yakalayabilirse çok kötü döverdi. Bu gözleri kocaman, yüzü gülmez oğlan kendini bir büyük gibi görüyordu. Hamallar gibi iki yana yalpalayarak yürür; kalın, kaba bir sesle konuşmaya çalışırdı ve yaşlı bir adam gibi içine kapanık ve düşünceliydi. Vyahir'se hırsızlığın günah olduğuna inanırdı.

Ama kimse Pesk'ten tahta, kereste çalmayı günah olarak görmezdi; bu yüzden biz de hiç korkmuyorduk bu işi yaparken. Üstelik işimizi kolaylaştıran ustalıklı yöntemler de geliştirmiştik. Akşamları hava kararıktan sonra ya da havanın kötü olduğu günlerde Vyahir ve Yaz, koydaki yükselmiş, ıslak buzun üzerinden, bekçilerin dikkatini kendi üzerlerini çekmek için göstere göstere Pesk'e geçerler, biz dördümüz de görünmeden, ayrı ayrı hareket ederdik. Vyahir'le Yaz'dan tedirgin olan bekçiler onları izlemeye başlarlar, bizse, önceden kararlaştırdığımız gibi istiflenmiş kerestelerin başına gider, götürecek bir şeyler seçerdik. Bu arada hızlı arkadaş-

larımız bekçileri sinirlendirir, onları kendi peşlerine takar biz de geri dönerdik. Hepimizin, ucunda çengel şeklinde kıvrılmış kocaman bir çivi bulunan birer ipi vardı. Kütüklere ya da kerestelere bu çivilerin ucunu geçirdik mi, kar ya da buz üzerinde onları kolayca çeker götürürdük. Bekçiler hemen hiç fark etmezlerdi bizi, fark etseler bile yakalayamazlardı. Satıştan sonra kazandığımız parayı altıya bölerdik; adam başına beş, hatta bazen yedi kapik düşerdi.

Bu kadar parayla gün boyunca karnını güzelce doyurabilirdi insan. Ama oğlu kendisine her gün yarım ya da çeyrek litre votka götürmezse annesi Vyahir'i dövüyordu. Kostromo güvercin meraklısı olduğu için biriktiriyordu parasını. Annesi hasta olduğu için Çurka da olabildiğince çok para biriktirmek zorundaydı. Doğduğu kente geri dönmek isteyen Habi de biriktiriyordu parasını. Onu buraya getiren amcası Nijniy'e gelişlerinden bir süre sonra ırmağa düşüp boğulmuştu. Habi doğduğu kentin adını hatırlayamıyordu; hatırladığı yalnızca Volga yakınlarındaki Kama'da olduğuydu.

Nedense bu şehir bizi çok güldürürdü. Gözleri şaşı Tatarı kızdırmak için şöyle bir şarkı söylerdik:

Kama üzerinde bir şehir,
Kimse bilmez, nerdedir!
Elle tutulmaz,
Ayakla varılmaz!

Önceleri Habi kendisiyle eğleniyoruz diye bize kızardı. Ama bir gün Vyahir,* güvercin kuğurtusunu andıran ve lakabının hakkını veren bir sesle çıkıştı kendisine:

— Ne oluyor sana? Dostlarına gerçekten kızıyor musun?

Tatar arkadaşımız öyle utandı ki, o günden sonra Kama üzerindeki bilinmeyen kent şarkısını bizimle birlikte söylemeye başladı.

* Vyahir, yabani güvercin anlamına gelir. (ç.n.)

Ama paçavra ve kemik toplamak, tahta hırsızlığından daha hoşumuza gidiyordu bizim. Özellikle de ilkbaharda karların eriyip de bomboş panayır alanının yağmur sularıyla güzelce yıkanmasından sonra çok ilginçleşirdi toplayıcılık işi. Panayır alanının taş döşeli yollarında, su oluklarının içlerinde çok sayıda çivi, demir parçaları, hatta seyrek de olsa bakır ve gümüş paralar bulabiliyorduk; ama panayır alanının tezgâh bekçilerinin bizi kovalamamaları, elimizden çuvallarımızı almamaları için ya kendilerine iki kapik vermek ya da önlerinde hürmetle eğilip uzun uzun saygılarımızı sunmak zorundaydık. Parayı hiç kolay kazanmıyorduk ama kendi aramızda çok iyi geçiniyorduk. Bazen ufak tefek tartışmalar olurdu ama tek bir kez bile kavga ettiğimizi hatırlamıyorum.

Arabulucumuz Vyahir'di, her zaman o anın gerektirdiği sözleri bulup söyleyebilirdi; bunlar sade sözler olurdu ama bizi şaşırtır, mahcup ederdi. Kendisi de şaşırmış gibi söylerdi bu sözleri. Yaz'ın insanı inciten muziplikleri de onu ne kızdırır ne de korkuturdu. Kötü olan her şeyi gereksiz bulur ve alabildiğine sakin ama inandırıcı bir şekilde onları reddederdi. O bir kez:

— Buna ne gerek var şimdi? –dedi mi, biterdi; böyle bir şeye hiç gerek olmadığını biz de apaçık görürdük.

Mordovya'lı annesinden "benim Mordovka (Mordovya'lı)" diye söz ederdi ve biz buna da hiç gülmezdik.

— Dün benim Mordovka yine zurna gibi geldi eve, –diye anlatırdı neşeyle, yuvarlak, altın rengi gözleri pırıl pırıl parlayarak.– Kapıyı araladı, eşiğe oturdu ve şarkı söyledi ama aynı tavuk gibi!

Çurka, her zamanki olumlu tavrıyla sorardı:

— Hangi şarkıydı söylediği?

Vyahir sesini inceltip, elleriyle dizlerine vura vura, annesinin şarkı söyleyişini taklit ederdi:

Tak tak tak... sopasıyla
Vurdu mu genç çoban cama
Soluğu sokakta alırız.
Gün batarken çoban Borka
Öyle bir üfler ki kavalına
Bütün köy kendinden geçer,
Borka'yı dinler.

Böyle hareketli daha ne şarkılar bilirdi Vyahir ve hepsini de hünerle söylerdi.

— Kapının dibine nasıl çöktüyse, orada öylece uyudu kaldı, –diye sürdürdü annesinin öyküsünü.– İçerisi buz gibi oldu, ben titremeye başladım, donacağım neredeyse... Kaldırıp içeri taşıyayım diyorum, gücüm yetmiyor. Sabah kendisine "Niye bu kadar çok içiyorsun?" diye sordum. Ne dese beğenirsiniz: "Az sabret, yakında geberip gideceğim!"

Çurka, ciddi ciddi:

— Bence de ölür yakında, –diye onayladı onu.– Her yanı şişmiş!

Ben:

— Üzülür müsün ölünce –diye sordum.

— Üzülmez olur muyum! –dedi Vyahir şaşırarak.– O çok iyidir... bir tanemdir benim...

Mordovka'nın Vyahir'i durmadan dövdüğünü bilmemize karşın, yine de onun iyi bir insan olduğuna inanırdık; hatta işlerin iyi gitmediği günlerde Çurka:

— Vyahir'in annesine şarap parası olarak herkes birer kapik atsın ortaya, –derdi.– Yoksa onu döver!

Grubumuzda yalnızca Çurka'yla ben okuma yazma biliyorduk. Bize müthiş özenen Vyahir, fare kulağını andıran sivri kulaklarını oynatarak, güvercin kuğurtusunu andıran bir sesle:

— Benim Mordovka'yı toprağa vereyim, hemen okula yazılacağım, –derdi.– Beni okula yazması için öğretmenin

ayaklarına kapanacağım. Okulu bitirince piskoposun bahçıvanı olacağım; hatta bakmışsınız çarın bahçıvanı olmuşum!..

Baharda Mordovka, kilise inşaatı için para toplayan bir ihtiyar ve bir şişe votka ile birlikte odun yığınının altında kaldı, kadını hastaneye kaldırdılar.

Ağırbaşlı Çurka, Vyahir'e:

— Gel bizde kal, –dedi,– annem sana okuma yazma öğretir...

Çok geçmeden Vyahir başını dikip, dükkân tabelalarını okumaya başladı:

— Balkaliye...

Çurka onu düzeltiyordu:

— Balkaliye değil akıllı, bakkaliye!

— Ben de biliyorum bakkaliye olduğunu, ama harifler zıplıyor...

— Harfler mi demek istiyorsun?

— Harfler evet... kendilerini okuyan biri olduğu için, seviniyorlar!

Ağaçlara, otlara duyduğu sevgi bizi hem güldürür hem şaşırtırdı.

Yaşadığımız yerde toprak kumul olduğu için yeşilden yana yoksul sayılırdık; sadece avluların bazılarında tek başına duran zavallı bir aksöğüde, yaşlı eğri büğrü çalılara rastlanır, kuruyup solmuş birkaç sivri ot ürkekçe çitlerin altında saklanırlardı. İçimizden biri bunların üstüne oturacak olsa Vyahir öfkeyle söylenmeye başlardı:

— Çimenleri niye eziyorsunuz? Biraz yanına, kuma otursanız sizin için fark eder mi?

O yanımızdayken ne bir aksöğüdün budağını kırabilir ne bir mürverin çiçekli dalını koparabilir ne de Oka kıyısındaki söğütlerden incecik bir dalı kesebilirdik. Omuzlarını yukarı kaldırıp ellerini iki yana açarak büyük şaşkınlığını dile getirirdi:

— Neden her şeyi kırıyorsunuz? Şu yaptığınıza bakın, şeytanlar!

Onun bu şaşkınlığı bizi çok utandırırdı.

Cumartesileri, hafta boyunca hazırlığını gördüğümüz hoş bir eğlencemiz olurdu. Sokaklarda atılmış ne kadar eski ayakkabı bulursak, gözlerden uzak köşelere saklardık. Cumartesi akşamları bir yol ağzında mevzilenip, Sibirskaya İskelesi'nden evlerine dönen Tatar hamalları eski ayakkabı yağmuruna tutardık. Önceleri buna çok kızan ve sövüp sayarak bizi kovalamaya kalkan hamallar, daha sonra bu oyunu çok sevdiler ve kendilerini beklediğimizi bildikleri için onlar da eski ayakkabılarla silahlanmış olarak gelmeye başladılar oyun alanına; hatta birkaç kez bizi gözetleyerek savaş gereçlerimizi nerelere gizlediğimizi öğrenmiş ve bunları çalmışlardı.

— Böyle yaparsanız oynamayız! –diye itiraz ettik hemen.

Bunun üzerine ayakkabıları paylaştırıyorduk; yarısını bize veriyorlardı ve savaş başlıyordu. Onlar genellikle gizlenmez, açıkta dururlardı; biz çığlıklar atarak onların çevrelerinde döner ve üzerlerine ayakkabı yağdırırdık. Onlar da bağırır ve bizden biri koşarken bacağına ustalıkla atılan bir ayakkabı yüzünden düşüp yüzüstü kumlara kapaklandı mı, kulakları sağır eden bir kahkaha patlatırlardı.

Oyunun coşkusu bazen hava kararana kadar sürerdi; çevremize toplanan mahalleli de oyunumuzu izler, arada laf olsun diye bize çıkışanlar olurdu. Esnaf toplanır, köşebaşlarından bizi izler, ortalığı birbirine kattığımız için söylenirdi. Renkleri solmuş, tozlu ayakkabılar havada kargalar gibi uçuşurken, bazen içimizden biri de bir darbe alırdı; ama oyundan aldığımız haz katlandığımız acıya ve hakaretlere üstün gelirdi.

Tatarlar da bizim kadar heyecanlanırlardı. Savaşımız bittikten sonra sık sık hep birlikte onların derneğine giderdik. Bize at etinden tatlımsı bir yemekle, çorbaya benzer, sebzeli

bir yemek verirlerdi. Yemekten sonra tereyağlı, cevizli, tatlı çöreklerle demli çay içerdik. Bu, pehlivanların arasından seçilmiş gibi duran, kocaman adamları severdik; onlarda bize çok yakın gelen, çocukça bir şeyler vardı. Beni en çok etkileyen yanları ise uysallıkları, sarsılmaz iyi niyetlilikleri ve birbirlerine karşı olan özenli, ciddi tavırlarıydı.

Gülüşleri bir harikaydı: Gözlerinden yaş gelene, nefesleri kesilene kadar gülerlerdi. İçlerinde Kasımov'lu, inanılmaz kuvvetli, burnu kırık biri vardı; dediklerine göre 27 pud ağırlığında bir çanı mavnadan alıp sahilde uzak bir noktaya kadar tek başına taşımıştı. Gülerek ulur, bağırırdı:

— Vvu, vvu! Söz vardır metelik etmez, söz vardır paha biçilmez!

Bir gün de Vyahir'i tek avucunun üzerine alıp kolunu ta yukarılara kaldırmış ve:

— Bak nerede oturuyorsun, –demişti,– göklerde!

Kötü havalarda, Yaz'ın babasının mezarlıktaki bekçi kulübesinde toplanırdık. Bütün bedeni eğri büğrü, uzun kollu, pasaklı bir adamdı Yaz'ın babası; esmer yüzünde ve küçücük kafasında tek tük külrengi tüyler bitmişti; başı kurumuş dulavratotunu; uzun, incecik boynu, devedikeninin sapını andırırdı. Sarı gözlerini tatlı tatlı kısarak hızlı hızlı mırıldanırdı:

— Tanrı kimseye uykusuzluk vermesin! Uff!

Mezarlığa giderken üç zolotnik* çay, şeker, ekmek ve mecburen Yaz'ın babası için yarım litre votka alırdık.

Çurka, sertçe buyururdu bekçiye:

— İşe yaramaz köylü. Semaveri yak çabuk!

Köylü sırıtarak teneke semaverle uğraşırken, biz de çayı bekler, kendi işlerimizden söz ederdik; arada o da söze karışır, işimize yarayacak şeyler söylerdi:

— Baksanıza, yarın değil öbür gün Trusov'lar kırkıncı yıllarını kutluyorlar; kesin büyük bir sofra kurarlar, size de iyi kemik çıkar!

---

* 4,26 gr. (ç.n.)

— Trusov'ların kemiklerini aşçı kadınları topluyor, – derdi her şeyden haberi olan Çurka.

Kulübenin camından ötelere bakan Vyahir, yüksek sesle hayal kurardı:

— Yakında ormana gideriz... ne güzel olur!

Yaz hiç ağzını açmaz, hepimizi hüzünlü gözlerle dikkatle süzerdi. Sonra yine hiç konuşmadan bize çöplüklerden bulduğu oyuncaklarını gösterirdi: Tahtadan bir asker, bacakları olmayan bir at, küçük bir bakır levha, birkaç düğme...

Babası masaya birbirine benzemeyen büyüklü küçüklü fincanları dizer, semaveri getirirdi. Çaylarımızı Kostroma koyardı; votkasını bitiren Yaz'ın babası ocağın çıkıntısına uzanır ve oradan uzun boynunu uzatıp, baykuş gözlerini dikerek, bizi izlerdi.

— Bu yüzden bir gün ölüp gideceksiniz. Ne biçim çocuksunuz siz? Neyse, hırsızlar, Tanrı kimseye uykusuzluk vermesin!

— Hırsız falan değiliz biz! –diye karşı çıkardı, Vyahir.

— Ah sizi hırsızcıklar!..

Yaz'ın babası daha da canımızı sıkacak olursa Çurka öfkeyle bağırırdı ona:

— Kapa çeneni, pis köylü!

Bu adamın hangi evde hasta olduğunu, köyde kimin yakında öleceğini saymaya başlaması benim, Vyahir'in ve Çurka'nın hiç hoşumuza gitmezdi. Bunları hoşuna giderek ve hiç üzüntü duymadan anlatırdı; anlattıklarından hiç hoşlanmadığımızı görünce de bizi kışkırtmak için inadına üzerimize gelirdi:

— Aha, korktunuz, değil mi küçük şeytanlar? Korktunuz, tabii! Yakında şişko bir herif ölecek, onun çürümesi epey zaman alır...

Susturulmaya çalışıldıkça daha da coşuyordu:

— Aslında siz de yakında gidersiniz... Çöp çukuru karıştırıp da uzun yaşayan yoktur...

— Olsun, ölürsek... –diye karşılık verirdi ona Vyahir,– bizi melek yaparlar.

Yaz'ın babası şaşkınlıktan tıkanırcasına:

— Siz mi? Siz mi melek olacaksınız? –diyordu.– Siz? Melek?

Sonra kahkahalarla gülerek yine bizi kışkırtmaya başlıyor, ölen insanlar hakkında çeşit çeşit terbiyesizce hikâyeler anlatıyordu.

Ama bu adam bazen aniden sesini alçaltır, garip bir şeyler homurdanırdı:

— Durun çocuklar, beni dinleyin! Üç gün önce bir kadını gömdüler... Kadının öyle bir hikâyesi varmış ki!

Kadınlardan çok sık bahsederdi ve her zaman pis bir dil kullanırdı, ama anlattıklarında sorgulatıcı, hüzünlü bir şeyler olurdu; sanki bizi de onlar hakkında düşünmeye davet eder ve biz de onu dikkatle dinlerdik. Konuşmayı pek beceremez, tutarsızlıklar olurdu konuşmasında, kendi sözünü birtakım sorularla yine kendisi keserdi; yine de anlattıklarından belleğimizde kırık dökük de olsa bizi tedirgin eden bir şeyler kalırdı:

— Soruyorlar kadına: "Kim yaktı evi?" "Ben yaktım!" diyor bu. "Nasıl olur, sen evde yoktun ki o gece?" diyorlar, "Hastanede yatıyordun?" Bu, yine: "Ben yaktım!" diye üsteliyor. İyi de, kadın niye inatla böyle söylüyor? Tanrı kimseye uykusuzluk vermesin!

Görünüşü insanın içine bezginlik salan bu çırılçıplak mezarlığın kumlarına gömdüğü hemen her kasabalının yaşamöyküsünü bilirdi; sanki kapılarını açıp bizi onların evlerine buyur eder, biz de girip bu insanların nasıl bir yaşam sürdüklerine tanık olurduk; ciddi, önemli bir şeylerin farkına varırdık. Bıraksak şafak sökene dek böyle konuşabilirdi, ama alacakaranlık çöküp kulübenin camları kararmaya başlayınca, Çurka masadan kalkar:

— Ben eve gidiyorum, –derdi,– annem tek başına korkuyor. Benimle gelen var mı?

Hepimiz çıkardık; bizi mezarlık çitlerine kadar geçiren Yaz, orada arkamızdan parmaklıklı kapıyı kapadıktan sonra, esmer, kemikli yüzünü kapı tahtasına dayayarak, boğuk bir sesle:

— Güle güle! –derdi.

Biz de ona "Hoşça kal!" diye bağırırdık. Onu böyle mezarlıkta bırakmak bizi hep rahatsız ederdi. Kostroma bir gün başını çevirip ona baktıktan sonra şöyle dedi:

— Mesela yarın uyandığımızda bir bakmışız, Yaz ölmüş!

Çurka da sık sık:

— Yaz'ın hayatı hepimizinkinden kötü, –derdi.

Vyahir bu söze karşı çıkardı:

— Bizim hayatımız kötü değil ki!..

Bana göre de, bizim hayatımız kesinlikle kötü değildi. Bu başına buyruk sokak hayatını çok seviyordum, arkadaşlarımı da çok seviyordum; içimde hep büyük bir duygu, onlar için iyi bir şey yapma isteği uyandırırlardı.

Okul hayatım yine ters gitmeye başlamıştı; paçavra toplayıcısı, eskici, dilenci diyerek çocuklar benimle alay ediyorlardı. Bir gün benimle tartıştıktan sonra öğretmene gidip benim çöp çukuru gibi koktuğumu, benimle yan yana oturmak istemediklerini söylediler. Bu şikâyetin beni derinden yaraladığını ve uzun süre okula gitmenin ne kadar zor geldiğini hatırlıyorum. Kötü niyetle uydurulmuş bir şikâyetti bu, çünkü her sabah tepeden tırnağa yıkanırdım ve okula giderken paçavra işinde giydiğim giysileri asla giymezdim.

Sonunda sınavları verdim ve üçüncü sınıflı oldum; ödül olarak da üç kitap verdiler: İncil, Krılov'dan ciltli bir Hayvan Öyküleri ve "Fata Morgana" diye anlaşılmaz adı olan ciltsiz bir kitap. Bir de takdirname kazanmıştım. Armağanlarımla eve döndüğümde dedem çok sevindi, duygulanarak bütün bunları saklamak gerektiğini, kitapları kendi sandığında saklayacağını söyledi. Ninem birkaç gündür hasta yatıyordu; hiç parası kalmamıştı. Dedem oflayıp pufluyor, incecik sesiyle ciyaklar gibi yakınıyordu:

— Yiyip bitirdiniz beni! Kanımı emdiniz! Siz yok musunuz si-iz...

Kitapları küçük bir dükkâna elli beş kapiğe sattım, parayı nineme verdim; takdirnameyi ise, üzerine bir şeyler karaladıktan sonra dedeme verdim. Alıp özenle sandığına yerleştirdi; kâğıdın katını açmadığı için yaptığım yaramazlığı fark etmemişti.

Okulu hallettikten sonra sokak yaşamına döndüm: Hem bu kez baharın sıcacık günleri de başladığı için durum öncekinden de harikaydı. Sokaklardan daha çok şey toplamaya başladığımız için kazandığımız para da artmıştı. Pazarları sabah erkenden kırlara çıkardık; küçük çam korusunda akşam geç saatlere kadar kaldıktan sonra, iyice yorulmuş ve birbirimize daha da yakınlaşmış olarak evlerimize dönerdik.

Ama bu yaşam uzun sürmedi; işten çıkartılan üvey babam çekip bir yerlere gidince annem küçük kardeşim Nikolay'la birlikte dedemin yanına taşındı ve kardeşime dadılık etmek de bana düştü; çünkü ninem zengin bir tüccarın evindeki İsa tasviri örtülerine nakış işlemek için şehre, adamın evine taşınmıştı.

Dal gibi kuruyup kalan ve hiç konuşmayan annem, çevresine korkutucu gözlerle bakıyor, yürürken bacaklarını güçlükle oynatıyordu. Kardeşim sıracalıydı, ayak bileklerinde yaralar çıkmıştı. O kadar zayıftı ki, bağıra bağıra ağlayacak gücü bile yoktu. Acıktığında yalnızca inliyordu, ama sarsıcı bir inlemeydi bu. Karnı doyunca uyukluyor, uykusu arasında, soluk alıp verirken kedi yavrularının mırıltılarını andırır hafif bir ses çıkarıyordu.

Onu eliyle dikkatlice yoklayan dedem:

— İyi beslenmesi gerek bunun, –dedi,– gelgelelim, benim bu kadar insana yetecek yiyeceğim yok ki!

Annem köşede oturduğu yataktan hırıltılı, duyulur duyulmaz bir sesle:

— El kadar çocuğun yiyeceğinden ne olacak!..Ona küçük bir parça –gibi bir şeyler mırıldandı.

— Ona bir parça, buna bir parça derken toplamda büyük...

Elini sallayıp bana döndü:

— Nikolay'ı açık havaya çıkarmak gerek, güneşte, kumların üzerine oturmalı...

Dışarıdan bir çuval kuru ve temiz kum getirip, pencerenin altına, en bol güneş alan yere serdim ve tam dedemin gösterdiği gibi kardeşimi boğazına kadar kuma gömdüm. Nasıl da hoşuna gitti sıcacık kumlara yatmak: Tatlı tatlı süzüldü gözleri ve o sıra dışı, akı kalmamış, mavi bebeklerinin çevresinde parlak, küçük birer halka olan gözlerinden bana doğru bir ışık yayıldı.

Kardeşimle aramda çabucak, çok güçlü bir bağ oluştu. Onun yanı başında kumlara uzanmış yatarken aklımdan geçen her şeyi anlıyormuş gibi gelirdi bana. Altında yattığımız pencereden, annemle konuşan dedemin gıcırtıyı andırır sesini duyardık:

— Ölmek büyük bir marifet değil, sen yaşamayı becerecektin asıl!

Annemin buna yanıtı upuzun, boğulurcasına bir öksürük olurdu...

Başında beyaza çalan bir iki saç teliyle sevimli yüzü tıpkı bilge bir ihtiyarın yüzünü andıran bebecik, kollarını kumdan çıkarıp bembeyaz kafasını sallayarak minik ellerini bana doğru uzatırdı.

Yanımıza bir tavuk ya da kedi yaklaştığında gözünü dikip onlara uzun uzun bakan Kolya, sonra bakışlarını bana döndürür, belli belirsiz gülümserdi; bu gülümsemesi beni şaşırtırdı: Onunla oturmanın beni sıktığını, onu orada öylece bırakarak sokaklara koşmak istediğimi anladığını düşünürdüm.

Avlu küçük, dar ve yabani otlarla kaplıydı; kapısının yanından başlayarak ambar, odunluk, kiler inşa edilmişti ve onların bittiği yerde yana kıvrılıyor, en sonda bir banyo yer

alıyordu. Çatılar tamamen buzlar çözülüp Oka'nın suları yükseldiğinde insanların nehirden topladığı sandal kalıntıları, kütükler, tahtalar ve ıslak yongalarla kaplıydı. Tüm avlu çeşitli ağaçlardan elde edilen kerestelerle doluydu ve çok kötü bir görüntüsü vardı. Suyu çekmiş, güneşin altında kaynayan bu kerestelerden çürüme kokusu yayılırdı. Evimizin dibinde bir küçükbaş hayvan mezbahası vardı. Hemen her sabah oradan buzağı böğürtüleri, kuzu melemeleri duyulur, yoğun bir kan kokusu yükselirdi. Öylesine yoğun bir kokuydu ki bu, tozlu havada saydam-kırmızı bir tabaka gibi salınıp duruyormuş gibi gelirdi bana. İki boynuzunun arasına baltanın tersini yiyen hayvanlar can havliyle bağırmaya başlayınca gözlerini kırpıştırarak bana bakan Kolya, dudaklarını şişirip sanırım duyduğu sesi taklit etmeye çalışır, ama ağzından ancak:

— Püf... –diye bir soluk verme sesi çıkardı.

Öğlen oldu mu dedem başını pencereden uzatıp bağırırdı:

— Yemek vakti!

Bebeğin karnını o doyururdu. Kendi ağzında çiğnediği ekmek ya da patatesi, dizlerinde tuttuğu bebeğin ağzına eğri parmağıyla tıkıştırır, bu sırada Kolyacığın minik dudaklarını, sivri çenesini yemek bulaşığı içinde bırakırdı. Bu şekilde biraz yedirdikten sonra, bebeğin gömleğini kaldırıp şiş karnına bir fiske atar ve yüksek sesle düşünür gibi:

— Doydu mu acaba? Yoksa biraz daha yedirsem mi? –derdi.

Kapının oralardaki karanlık bir köşeden annemin sesi gelirdi:

— Çocuk ekmeğe uzanıyor, görmüyor musunuz?

— Onun aklı ermez! Ne kadar yemesi gerektiğini nerden bilsin, şuncacık çocuk?

Sonra yeniden kendi ağzında çiğnediği lokmaları Kolya'nın ağzına tıkıştırırdı. Onu bu şekilde beslemesini

izlerken utanır, içim acır, boğazımda bir şey düğümlenir, midem bulanırdı.

— Eh, bu kadar yeter! –derdi sonunda dedem.– Al artık bunu annesine götür!

Kolya'yı kucağıma alırdım, ama o sıkıntıyla inler, küçücük ellerini masaya uzatırdı. Oturmakta olduğu köşeden kalkan annem, hırıltıyla soluyarak bana doğru bir iki adım atar, kopmuş bir ağaç dalı gibi kupkuru kollarını, bir deri bir kemik ellerini uzatıp bebeği benden alırdı.

Hiç ağzını açmaz olmuştu; hırıltılı sesiyle nadiren bir şey söylüyor, bütün gün köşesinde sessizce yatıyordu. Ölüyordu. Kuşkusuz biliyordum, annemin ölmekte olduğunu, hissediyordum. Dedem de sık sık, ısrarla ölümden söz ediyordu, özellikle de avluya karanlığın bastığı ve koyun postu gibi ılık, yağlı bir çürüme kokusunun açık camlardan içeri dolduğu, akşam saatlerinde.

Dedemin yatağı ön köşede, tasvirlerin hemen altındaydı; yatarken başını pencereden ve tasvirlerden yana çevirirdi; yattıktan sonra karanlıkta uzun süre homurdandığını duyardım:

— İşte canı teslim vakti gelip çattı. Çattı da, biz hangi yüzle Tanrı'nın huzuruna çıkacağız? Çıkıp da ne diyeceğiz? Hayatımız boyunca koşturup durduk oysa, durmadan bir şeyler yapmaya çabaladık! Çabaladık da ne geçti elimize?

Ben, pencereyle ocak arasında, yerde yatardım; burası çok dar olduğu için ayaklarımı ocağın altındaki boşluğa uzatırdım; hamamböceklerinin parmaklarımı gıdıkladığını hissederdim. Pencereye yakın duran bu ocak, bana haince bir keyif veren köşesiydi evin: Ocakta yemek pişirirken dedemin gelberi ya da uhvat* sapıyla kaç kez camı kırdığına tanık olmuştum. Onun gibi akıllı bir adamın uhvat'ın sapını

* Ruslarda ocaktan ya da fırından çömlek, tencere vb çıkarmakta kullanılan, uzun bir tahta sapın ucunu takılmış boynuz ya da yarım daire şeklindeki metalden oluşan, gelberiye benzer araç. (ç.n.)

keserek kısaltmayı akıl edemeyişini doğrusu hem tuhaf, hem de gülünç buluyordum.

Bir gün fazla kaynamaya başlayan bir çömleği telaşla almaya çalışırken hızla çektiği uhvat sapı öyle bir şiddetle pencereye çarptı ki, hem çift cam hem çerçeve kırıldı hem de çömlek yere düşüp paramparça oldu. Bütün bunlara çok üzülmüş olacak ki, ihtiyarcık, yere oturup:

— Tanrım, Tanrım... –diye inleyerek ağlamaya başladı.

Bir gün o dışarı çıkar çıkmaz, ekmek bıçağıyla uhvat sapının dörtte üçünü kesip attım. Ama dedem yaptığımı görünce bana sövüp saymaya başladı:

— Seni lanet şeytan! Testereyle kesmen gerekiyordu. Tes-te-rey-le... Kestiğin parçadan oklava yapıp satabilirdik. İblisin dölü!

Elini sallayarak dışarı çıktı.

Annem, oturduğu köşeden:

— Karışmasaydın daha iyi olurdu... –dedi.

Ağustosta, bir pazar günü, öğleye doğru öldü annem. Üvey babam gittiği yerden yeni dönmüş ve yeni bir işe girmişti. Kolya'yı da yanına alan ninem, üvey babamın istasyon dolaylarında yeni tuttuğu eve taşınmıştı; yakında annem de taşınacaktı bu küçük, tertemiz eve.

Öldüğü günün sabahı beni yanına çağırdı ve usulca, ama her zamankinden çok daha açık, anlaşılır bir sesle:

— Yevgeniy Vasilyeviç'e git ve buraya gelmesini rica ettiğimi söyle, –dedi.

Eliyle duvara dayanarak yatağında doğruldu, oturdu:

— Hızlı koş! –dedi.

Bana sanki gülüyormuş gibi geldi; gözlerinde de yeni bir ışıltı var gibiydi. Üvey babam kilisede ayindeydi. Ninem beni Yahudi kadına enfiye almaya yolladı; hazırda tütün olmadığı için kadının tütünü kıymasını beklemem gerekti, sonra tütünü alıp nineme götürdüm.

Dedemin evine döndüğümde, annemi masa başında oturur buldum: Üzerinde leylak rengi tertemiz bir giysi vardı,

saçlarını güzelce taramıştı, eskiden olduğu gibi etkileyici bir görünüşü vardı.

— Daha iyi misin? –diye sordum, nedense, korka korka.

Bana korkunç bir bakış fırlatarak:

— Buraya gel! –dedi.– Nerede kaldın, ha?

Sorusunu yanıtlamama fırsat vermedi, saçlarımdan tuttuğu gibi beni kendine çekti, öbür elinde tuttuğu testereden bozma bıçağı sallayıp yassı tarafıyla birkaç kez vurdu; bıçak elinden yere düştü.

— Al onu yerden ve bana ver!..

Bıçağı alıp masaya fırlatınca annem beni itti; gidip ocağın sekisine oturdum, korku dolu gözlerle kendisini izlemeye başladım.

Masadan kalkıp ağır ağır her zamanki köşesine doğru yürüdü, yatağına uzandı, ter içinde kalan yüzünü mendille kuruladı. Elinin hareketleri sarsakçaydı, mendil iki kere yüzünden yastığa düştü ve onu tekrar yüzüne götüremedi.

— Su ver...

Kovadan maşrapayı doldurup su götürdüm, başını güçlükle kaldırarak ancak bir iki yudum içebildi, sonra içini derin derin çekip buz gibi eliyle elimi itti. Derken ikonaların bulunduğu köşeye baktı, ardından bana yöneldi bakışları, dudaklarında gülümsemeyi andırır bir kımıltı oldu... ve uzun kirpikleri ağır ağır gözlerinin üzerine indi. Dirsekleri sımsıkı iki yanına yapışmıştı; parmaklarını hafifçe oynattığı elleri göğsünün üzerinde sürünerek boğazına doğru yükseldi. Yüz derisini geren ve burnunu daha da sivrileştiren bir gölge dolaştı yüzünde. Birden ağzı bir şeye şaşırmış gibi açıldı, ama soluma sesi duyulmuyordu.

Elimde maşrapa, annemin yatağının başında ne kadar durdum, hatırlamıyorum; yüzü giderek katılaşıyor, rengini yitiriyordu.

İçeri giren dedeme:

— Annem öldü... –dedim.

Yatağa bir göz atıp:

— Neden yalan söylüyorsun? –dedi.

Ocağın başına gitti, kapaktan ve kaptan kulakları sağır eden bir gürültü çıkararak böreği almaya koyuldu. Ben annemin öldüğünü biliyor ve bunu ne zaman anlayacağını merak ederek dedemi izliyordum.

Sırtında yelken bezinden ceketi, başında beyaz kasketiyle üvey babam geldi. Usulca bir sandalye alıp annemin yatağının yanına götürdü, ama birden elindeki sandalyeyi gürültüyle yere bırakıp, bakır boru gibi bir sesle:

— Ölmüş o... baksanıza... –diye bağırdı.

Dedem, gözleri büyümüş, elinde ocak kapağı, bir kör gibi duraksayarak annemin yatağına doğru ilerledi.

Annemin tabutu kupkuru kumların altında kaybolurken, mezarlar arasında bir kör gibi dolanan ninem alnını çok kötü bir şekilde bir haça çarptı ve yüzünden yaralandı. Yaz'ın babası hemen kulübesine götürdü onu. Ninem yüzünü yıkarken, o da beni avutmak için, usul usul bir şeyler mırıldanıyordu:

— Bu işler böyledir! Tanrı kimseyi uykusuz bırakmasın... Doğru mu söylüyorum, nine? İster varsıl ol, ister yoksul, gelip geleceğin yer burasıdır! Öyle değil mi, nine?

Kulübenin penceresinden dışarı bir göz atmasıyla fırlayıp çıkması bir oldu; az sonra, yanında Vyahir, yüzü sevinçten ışıl ışıl, kulübeye döndü.

— Şuna bir baksana! –dedi yüzüme doğru kırık bir mahmuzu uzatarak.– Şahane, değil mi! Vyahir ve ben, sana armağan ediyoruz bunu. Şunun minicik çarkının güzelliğine bak! Herhalde bir Kazak düşürmüştür? Sat bunu bana dedim Vyahir'e, iki kapik de vermeye hazırdım, ama...

— Kes şu yalanlarını! –dedi Vyahir ona usulca, ama öfkeli.

Yaz'ın babasıysa benim karşımda hoplayıp zıplayarak:

— Amma sert şu bizim Vyahir, öyle değil mi? –dedi, göz

ucuyla Vyahir'i göstererek.– Eh, peki, itiraf ediyorum, bu mahmuz Vyahir'in armağanı sana, benim değil...

Yüzünü yıkayan ve eşarbıyla şişmiş, morarmış yüzünü sıkıca saran ninem, artık eve dönmemiz gerektiğini söyledi, ama ben kabul etmedim: Akşam yenecek cenaze yemeğinde votka içileceği için kavga çıkacağı kesindi. Mihail dayımın daha kilisedeyken, derin derin içini çekerek Yakov dayıma söylediklerini duymuştum:

— Bu akşam şöyle esaslı bir kafaları çekelim, ha?..

Çenesine tutturduğu mahmuza dilinin ucuyla dokunmaya çalışan Vyahir, beni güldürmeye çalışıyor, Yaz'ın babasıysa zorlama ve abartılı kahkahalar atarak, bana Vyahir'i gösterip:

—Bak, bak, ne yapıyor? –diye bağırıyordu. Bunların beni güldürmediğini görünce, ciddileşerek:– Yeter artık! – dedi.– Kendine gel! Hepimiz öleceğiz. Kuşlar bile ölüyorlar. Bak ne diyeceğim: Annenin mezarını çimle kaplayalım, ister misin? Hemen şimdi kırlara çıkalım: Sen, ben, Vyahir; benim Sanka da gelsin. Yeterince çim söküp getirelim ve mezarı tümüyle çim kaplayalım... Ne güzel olur!

Bu hoşuma gitti, hep birlikte kırlara doğru yürümeye başladık.

Annemi toprağa vermemizden birkaç gün sonra dedem:

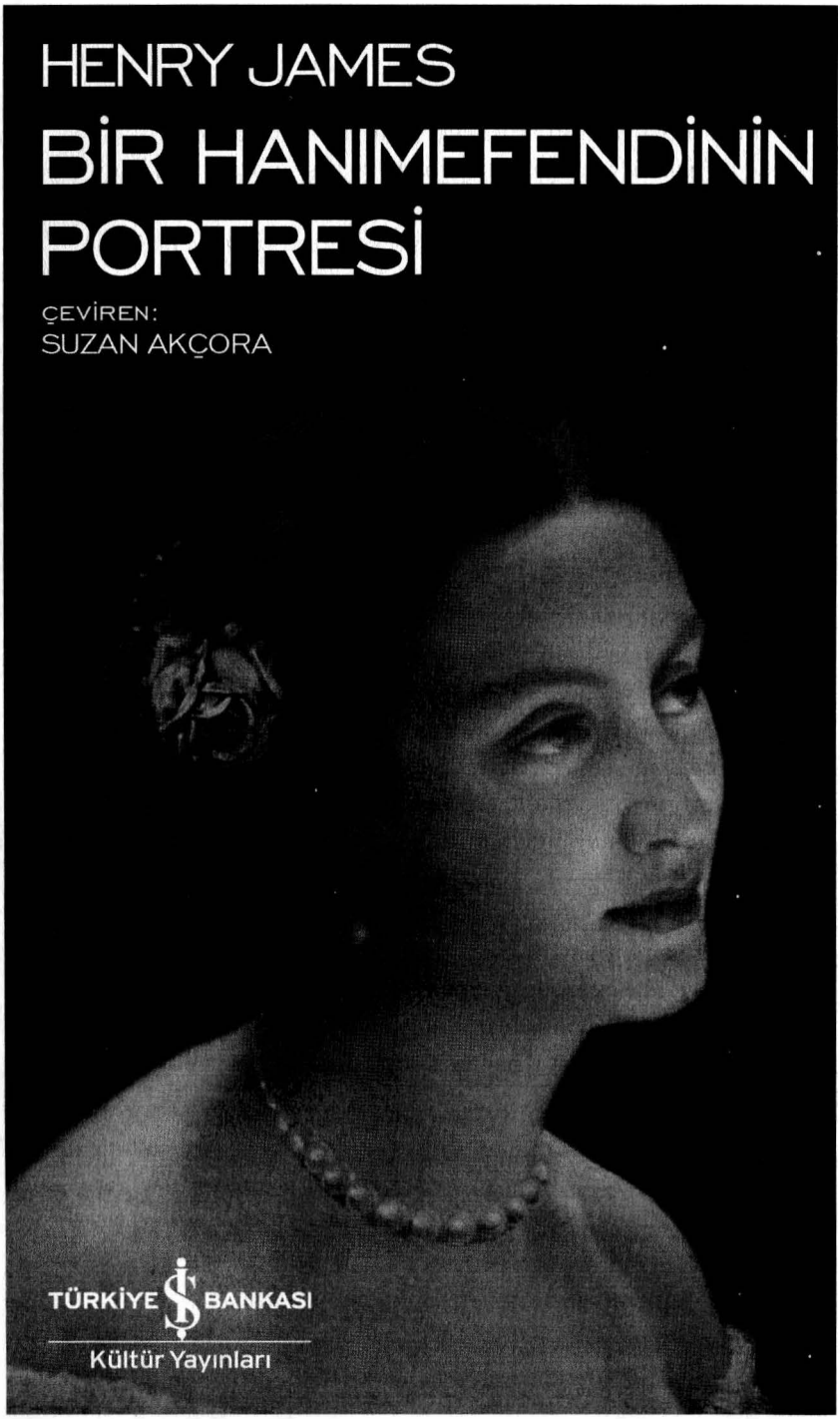
— Ee Leksey, –dedi,– madalyon değilsin ki seni boynumda taşıyıp durayım... Var git insanların arasına karış...

Ve ben de insanların arasına karıştım.

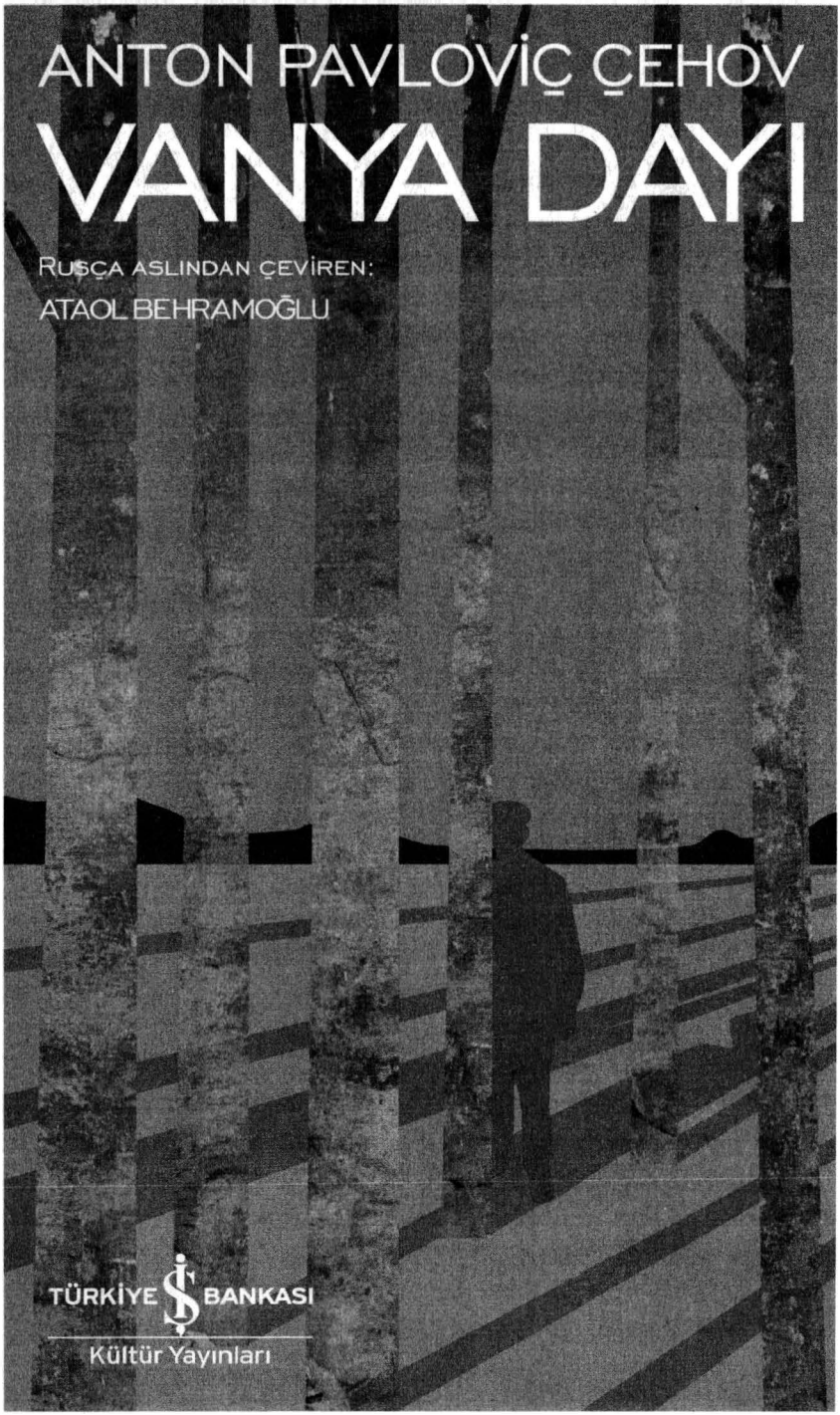
HENRY JAMES

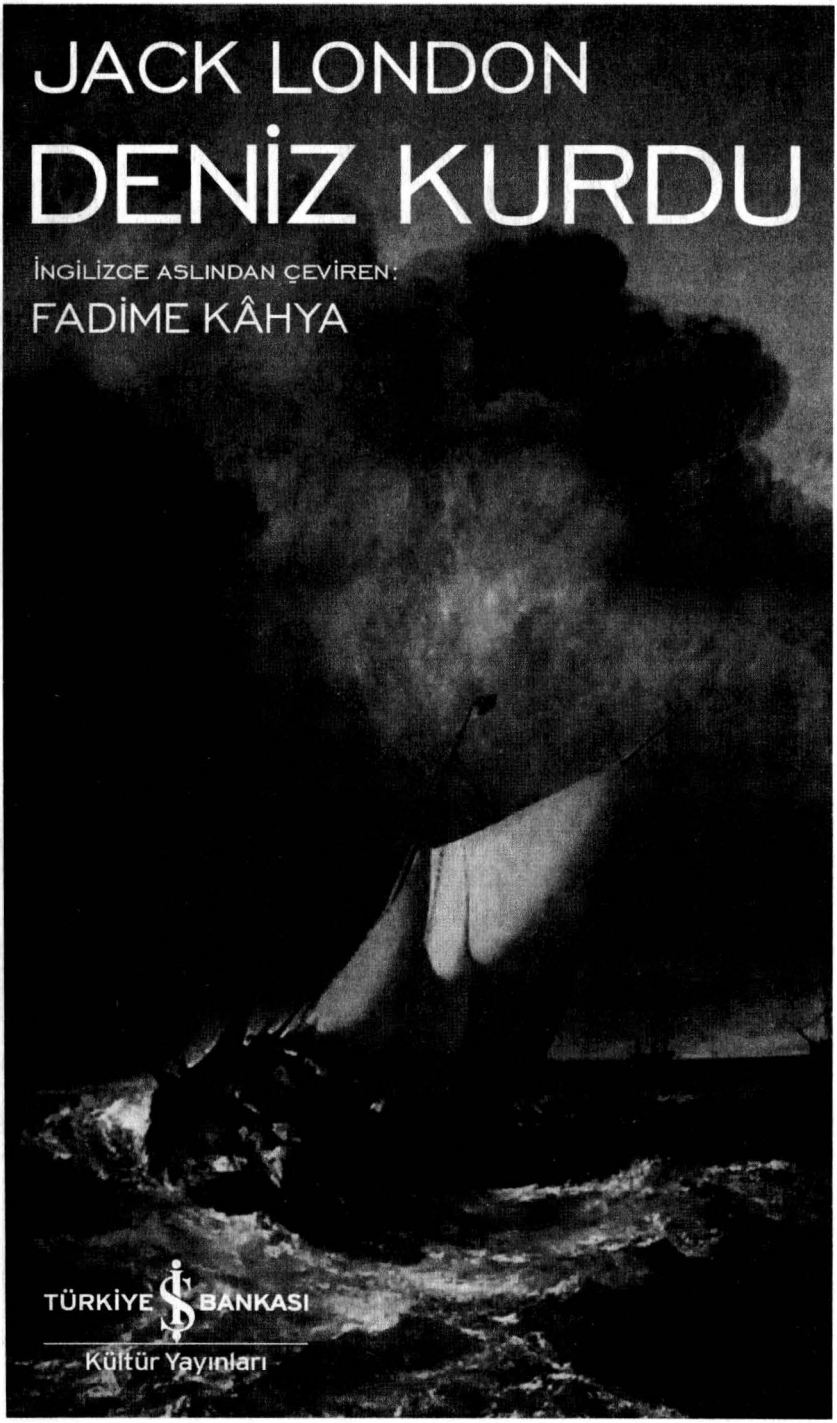
BİR HANIMEFENDİNİN PORTRESİ

ÇEVİREN:
SUZAN AKÇORA

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

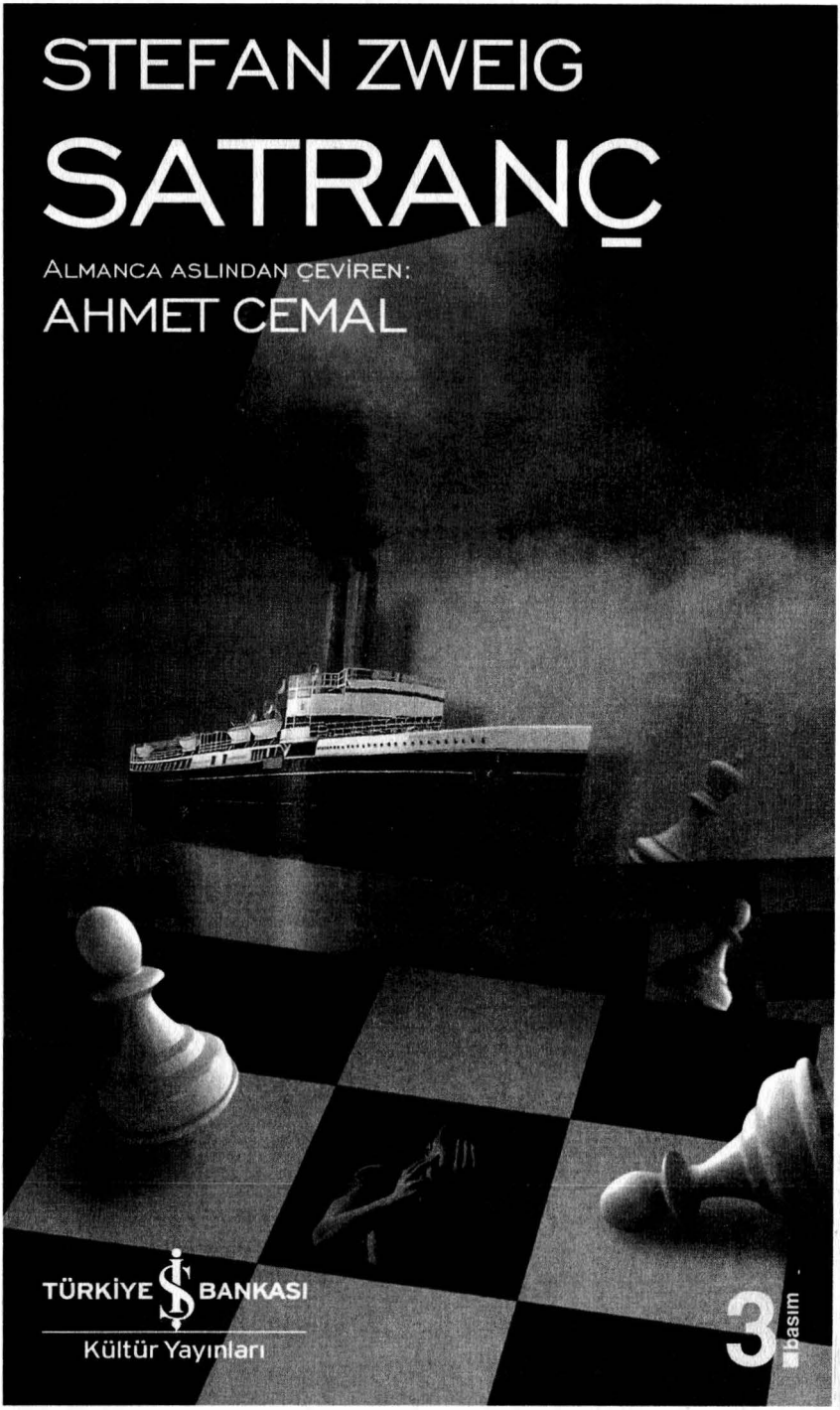

ANTON PAVLOVİÇ ÇEHOV
VANYA DAYI
RUSÇA ASLINDAN ÇEVİREN:
ATAOL BEHRAMOĞLU
TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

JACK LONDON
DENİZ KURDU
İNGİLİZCE ASLINDAN ÇEVİREN:
FADİME KÂHYA
TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

STEFAN ZWEIG

SATRANÇ

ALMANCA ASLINDAN ÇEVİREN:
AHMET CEMAL

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

3. basım